

STAFÉTA [5] ■ 2020

A tudomány, mint emberi hivatás /3/

■ MODERN NYELVEK

LENGYEL EMESE: Das Volksstück:
Geschichte und Definitionsansätze /9/

ERDŐS ALEXANDRA-HENRIETTA:
Shamans: Between Life and Death /23/

MALI IZABELLA: Generic Changes: [Un]Faithful Adaptation of The
Wizard of Oz /37/

PAP ELIZA: A War Criminal or a Victim? Dr. Pál Hess, Mayor of Újpest,
before the People's Tribunal /51/

■ MŰVÉSZETEK

PÄTRÂNJEL AMANDA, PINTÉR-KOROKNAI VIKTÓRIA, SZITAI ERZSÉBET:
A félelem, mint az ismeretlen és az abszolút megismerés közti inter-
vallum /65/

ANTAL-FÓRIZS SÁRA: Optikai játék a halál utáni létről /73/

GAGYI JUDIT ESZTER: Nyomhagyás és megszemélyesítés a munkafo-
lyamat síkjain /77/

■ TÁRSADALOMTUDOMÁNY, EGÉSZSÉGTUDOMÁNY 1.

HEGYI BRIGITTA: A romániai munkavállalók munkahelyi [foglalkozási]
megbetegedései európai viszonylatban /99/

SZERDI MÁRTA, HEGEDŰS RÉKA: Szív- és érrendszeri
megbetegedések közösségre irányuló prevenciója

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében /117/

SZŐNYI KRISZTINA, TUZA ALEXANDRA: Serdülőkorúak táplálkozási
szokásainak vizsgálata Nagyváradon /125/

■ GAZDASÁG- ÉS REGIONÁLIS TUDOMÁNY

DOBRAI ALEXANDRA: Influcencerek hatása a Z- generáció fogyasztási
szokásaira, utazási döntéseire /135/

FAZEKAS FLORANCE TITANILLA: Adózási szokások
[munkabér adóterhei] összehasonlító vizsgálata:

Magyarország és Románia /163/

SZŐCS BRIGITTA-KRISZTINA: Nagyszalonta és környékének
társadalmi és gazdasági elemzése /183/

■ NEVELÉSTUDOMÁNY 1.

BACK ANNAMÁRIA: A kreativitás vizsgálata 4. osztályban /207/

CSERNÁTH BALÁZS: Az animációs filmek
felhasználásának lehetőségei az oktatásban /225/

KELEMEN HENRIETTA: A komolyzenei attitűd vizsgálata
integrált művészeti tevékenységek által negyedik osztályban /241/

■ MŰVÉSZET, IRODALOM

VAS EDITH: Polifón sorsnarratívák poétikája Tompa Andrea Omerta,
Hallgatások könyve című regényében /259/

AKKABA ALI: „Az aurán túl” /271/

ANGYAL OLÍVIA: Anti Platón /279/

■ TÁRSADALOMTUDOMÁNY, EGÉSZSÉGTUDOMÁNY 2.

HEGEDŰS RÉKA DÓRA, SZERDI MÁRTA:

Egészségműveltség vizsgálata iskoláskorú fiatalok körében /299/

TUZA ALEXANDRA, SZŐNYI KRISZTINA:

Funkcionális egészségműveltség vizsgálata serdülőkorúak körében /307/

CSOMAKÖZI DAIANA JESICA: A felnőtt lakosság
egészség felmérése a partiumi Csokalyon /315/

■ NEVELÉSTUDOMÁNY 2.

MEDGYESI MÁRTA: Harmadik osztályos tanulók helyesírásának
vizsgálata településtípus szerint /323/

SEBŐK KATALIN-BERNADETT: A beszédképesség fejlesztése a Koltói
Petőfi Sándor Általános Iskola óvodásai körében /335/

A TUDOMÁNY, MINT EMBERI HIVATÁS

A tudományos felfedezéseket és a tudományt sok évszázad alatt tudósok által elért eredménynek, emberi teljesítménynek tekintjük. A tudomány művelése elképzelhetetlen az ember nélkül, tudósok személyes részvétele nélkül, a tudomány emberi hivatás.

„Sajnos, még kicsit kezdetlegesesek, olykor egymást is szurkapiszkálják, sőt, olykor az is előfordul, hogy – sajnos – megölik. De majd megszéledülnek egészen. Szállni már tudnak, mint mi, az űrben kalandoznak, tűzzel fűtik a világukat, parancsszavuktól megváltozik az időjárás, termővé lesznek sivatagok, más utat vesznek a folyók, csodaszereikkel meg egyre hosszabbá teszik egymás életét. Tudnak távolba látni, távolba beszélni, mint mi, mennydörgést is előidéznek, ha akarnak, mesterséges villámokat. És holott csak néhány évtizednyi életük van, s abban is akad bánat, csalódás, kudarc éppen elegendő, nagy és nemes célokért szó nélkül odaadják ezt az egyetlen, kurta kis életüket is. Egyáltalán nem csodálkoznám, ha egyszer csak, pár évmillió múltán, kitalálnának valamit, és legyőznék a halált is.” [Szabó Magda: Tündér Lala]

1996 február 10-én Philadelphiában, Garry Kasparovot, az akkori sakkvilágbajnokot legyőzte a „Deep Blue” IBM számítógép. [A mérkőzés előtti interjúban Kasparov elképzelhetetlennek tartotta a vereséget.] Bár az általános győztes ő lett [Kasparov versus Deep Blue: 4–2], ez a dátum mégis szokatlan technológiai eredményt jelöl: ez volt a mesterséges intelligencia vezérelt rendszer első nyeresége, az a történelmi pillanat, amikor az ember által alkotott mesterséges intelligencia legyőzte az embert.

A Deep Blue győzelmét szimbolikusan jelentősnek tekintették, jele annak, hogy a mesterséges intelligencia felzárkózott az emberi intelligenciához, és legyőzte az emberiség egyik szellemi bajnokát.

[Egy évvel később, 1997. május 11-én New Yorkban 3,5–2,5-lel legyőzte le a Deep Blue Kasparovot.]

Szinte pontosan 20 évvel később, 2016 márciusában, Lee Sedolt, a Kelet-Ázsiában népszerű, rendkívül összetett Go stratégiai társasjáték legjobb játékosát legyőzte a Google AlphaGo szoftvere. A Go-nak sokkal több variációja van, mint a sakknak, és a stratégiák összetettebbek, tehát ez a győzelem egy másik fontos mérföldkő a mesterséges intelligencia fejlesztésében.

A Nobel-díjas tudós, Wilczek [2016] szilárdan hisz abban, hogy a tudományos felfedezés hamarosan teljesen automatizálódik, ez egy re-

ális forgatókönyv, hogy egy mesterséges intelligencia rendszer a közeljövőben Nobel-díjat kapjon.

Becslések alapján egy évben közzétett matematikai tételek száma 200000 körüli és ez a szám nyilvánvalóan valószínűleg exponenciálisan tovább nőtt az elmúlt évtizedekben. Felvetődik a kérdés, hogy ezek közül hány érdekes és hány érdektelen, hány fontos és hány nem, bár nincs pontosan az sincs meghatározva, hogy mit értünk az „érdekes” és „érdektelen” eredmények alatt.

„A számítógép képes lehet például a matematikai tételek igazolására, megkülönböztetheti a tételeket a nem-tételektől, az igaz állításokat a hamis állításoktól. De nem fogja megkülönböztetni a zseniális bizonyítékokat és az érdekes tételeket az érdektelenektől. Így túl sokat fog tudni - túl sokat, ami érdektelen.” [Popper, 1950]

Ezek a rendszerek nyilvánvalóan és hatékonyan képesek támogatni a mindennapi tudományos tevékenységeket, mint hasznos eszközök, de vajon önmagukban képesek-e valódi találmányt előállítani, alkalmassak-e igazán áttörő tudományos felfedezésre?

Max Weber a *Tudomány, mint hivatás* című esszéjében a szerző szerint a tudományos tevékenység, a tudós lét lényegét egyrészt a választani tudás, másrészt a szenvedélyesség adja. „A szenvedély persze előfeltételezi azt, ami a döntő: az ihletet. Ma az ifjúság körében eléggé elterjedt elképzelés, hogy a tudomány számtanpéldává lett, amit nem teljes lélekkel, hanem kizárólag a hideg értelem segítségével, laboratóriumokban vagy statisztikai kartotékokon állítanak elő, mint valami gyárban. Ahhoz, hogy az ember valami értékeset nyújthasson, az kell hogy valamilyen ötlete támadjon, méghozzá jó ötlete. Az ötletet azonban nem lehet kicsikarni. A hideg számításához - noha az kétségtelenül nélkülözhetetlen előfeltétel- semmi köze.”

A választás egyrészt a véges erőforrásaink miatt elkerülhetetlen, de van egy fontosabb szempont is: a probléma érdekessége. Polányi Mihály [1974] szerint „egy állítás [...] annál érdekesebb a tudomány számára, minél több benne: a bizonyosság, a rendszerszerűség és a belső érdekesség.”

„Mi is valójában az invenció? A felfedezés nem abból áll, hogy már ismert entitásokból új kombinációkat hozunk létre, ezt bárki meg tudná tenni, de az így létrehozható kombinációk végtelen számúak lennének, és ezek legtöbbször teljesen érdektelen lenne. A felfedezés éppen nem abban áll, hogy felesleges kombinációkat hozunk létre, hanem abban, hogy

az elenyésző kisebbségben lévő érdekes kombinációkat keressük meg. Az invenció megkülönböztetés, az invenció választás.” [Poincaré, 1912]

Pat Langley 1987-ben egy igazán sikeres, tudományosan megalapozott kísérletet végzett arra vonatkozóan, hogy számítógépes programok fedezzenek fel új tudományos eredményeket. Kísérletük érdekessége, hogy olyan adatokat, megfigyeléseket tápláltak be a számítógépbe, amelyek a fizikában és a kémiában egy adott korban éppen rendelkezésre álltak, ezekből pedig a számítógép az adott korban újdonságnak számító, ma már természetesen jól ismert törvényeket „fedezett fel”, mint például Ohm törvényét, Kepler harmadik [a bolygómozgások] törvényét. Ezek a „felfedezések” úgy történtek, hogy sok- sok adathalmazt átvizsgált, elemzett a számítógép. [Scientific Discovery, MIT Press 1987].

De vajon minden felfedezés hasonló természetű? Einstein általános relativitáselméletét nem lehet algoritmikusan származtatni az adott kor megfigyelési adataiból, kísérletekkel csak a közzétételt követő évtizedekben bizonyították. Kopernikusz felfedezése, hogy a bolygómozgás heliocentrikus [és nem geocentrikus] nem adathalmazból következethető, sokkal heurisztikusabb felfedezés!

„A kétféle problémamegoldás, a szisztematikus és a heurisztikus különbsége abban a tényben is megjelenik, hogy míg egy szisztematikus művelet teljes egészében akarattalosság aktus, a heurisztikus folyamat aktív és passzív szakaszok kombinációja. [...] Egy szerencsés gondolat felbukkanása a kutató korábbi erőfeszítéseinek gyümölcse, de önmagában nem cselekvés a részéről, megtörténik vele. Egy szerencsés gondolat ellenőrzése egy korábbi verifikációs folyamat révén a kutatónak szintén akarattalosság cselekedete. De a felfedezés döntő aktusának ez előtt kell megtörténnie, abban a pillanatban, amikor felbukkant a szerencsés gondolat.” [Polányi, 1974]

A kreatívabb tudósok abban különböznek kevésbé kreatív társaiktól, hogy gyakran számolnak be arról, hogy ötleteik ábrázolás közben merültek fel, vagy aközben, hogy egy másik, de kapcsolódó problémán gondolkodtak. [Root-Bernstein, Bernstein és Garner, 1995]

A tudományos felfedezést szisztematikusnak nevezzük, ha a végső eredményt egy algoritmus-alapú lépéssorozat adja. Ezzel szemben a felfedezés heurisztikus, ha - a fent említett lépések mellett - egy vagy több váratlan pillanaton alapul, amelyeket nem lehet az előző lépések egyszerű logikai következményeként magyarázni.

Tehát a számítógép szisztematikus gondolkodással kapcsolatban eredményre jutott, de heurisztikus gondolkodásra alkalmas-e?

Van szenvedélymentes, adatalapú felfedezés? Mi emberek nem tisztán adatalapúan fogunk hozzá semmihez. A mesterséges intelligencia rendszerek szisztematikus tudományos felfedezéseket eredményezhetnek, de heurisztikus pillanatokra és gondolatokra alkalmatlanok.

A kreativitás kutatása során a pszichológusokra nagy hatással volt az a tény, hogy kreatív egyéniségek beszámolóí számtalanszor a probléma feltárását hangsúlyozták a probléma megoldásával szemben.

A probléma érdekessége a fontos, a belső érdekesség, és ez nagyon szubjektív, mert mindenkinek más az érdekes, ki mit tart izgalmasnak, melyik törvényt, melyik tételt?! Ugyanazt a szöveget, képet nézzük meg, ugyanazokat az adatokat elemezzük, és más megfigyeléseink lehetnek.

A heurisztikus gondolkodás a probléma ígértétől válik érdekessé, szenvedélyessé.

Mit jelent a tudomány művelésével kapcsolatban a szenvedély? Ha a probléma bennünk formálódik meg, egy ki nem kényszerített és ki nem kényszeríthető gondolatmag felbukkan bennünk, akkor azonnal személyes elköteleződéssel, szenvedéllyel fordulunk a problémához.

A heurisztikus problémamegoldás során a kulcsmomentum az invenció lényege: megérezzük valamit, ami még nem is maga a probléma, csak a probléma ígérete [a matematikusok sejtésnek nevezik]. A gondolkodás örömeinek, izgalmanak ígérete valójában még nem része a heurisztikus problémamegoldásnak, mégis esszenciális jelentőségű a gondolkodásban.

Nem lehet szenvedélymentes, teljesen és szigorúan adat alapú egy felfedezés? A belső érdeklődés alapján történő kiválasztás elkerülhetetlen. Arra a következtetésre jutunk, hogy a választás és a szenvedélyesség képessége az emberek szellemi kiváltsága marad.

„A mélypontokról csak a művészet és alkotás öröme mentheti meg az embert”.

A Partiumi Keresztény Egyetem, mint felsőoktatási intézmény, a hallgatók tehetséggondozásával is foglalkozik, az oktatók közreműködésével próbálja hatékonyabbá tenni a tudományos hallgatói munkát, igyekszik minél több hallgatót bevonni a gyakorlati tudás elsajátításába, a tapasztalatszerzésbe, a kutatásba, a tudományos diákköri munkába.

A Partiumi Tudományos Diákköri Konferencia célja a Kárpát-medencében élő egyetemi hallgatók tudományos kutatási tevékenységének támogatása és fellendítése, a tantervi képzésnél magasabb szintű, tudományos igényű tevékenység ösztönzése.

A konferencia lehetőséget biztosít arra, hogy az egyetemi hallgatók bemutathassák tudományos tevékenységüket és/vagy művészeti alkotásaikat. Bátorítani kívánjuk a hallgatóinkat, vállalván a PTDK-ra való felkészítésüket, hisz az ezen való megmérettetésük, a pályamunkák megírása és bemutatása jelentősen hozzájárul a magyar tudomány műveléséhez.

Egyetemünk minden év májusában megünnepli megalakulásunk évfordulóját. [A 2020. esztendőben május 11-15 közötti időszakban került volna sor a Partiumi Egyetemi Napok rendezvénysorozatra.] Az elmúlt 30 év alatt 22 hallgatói tudományos konferenciát sikerült az egyetemen megszervezni. Kellett hozzá választás és kellett szenvedély, hogy idén különleges körülmények ellenére egy KÜLÖNLEGES PTDK-t szervezzünk., ezúttal a virtuális térben.

Pedig nem volt könnyű, sőt egyenesen nehéz volt a konzultáció személyes találkozás híján a témavezetőkkel, és mégis még nagyobb volt a lelkesedés, mint máskor. Nem hagyjuk magunkat, a tudomány és a technika minket szolgál, különleges időkben különleges megoldást kellett találni, ahhoz, hogy a munkánkat folytathassuk.

Rendkívüli tapasztalat és rendkívüli öröm, hogy idén még több pályamunka érkezett be, mint máskor: ebből 80 pályamunka maradt versenyben, 11 különböző szekcióban. Az egyes szekciók díjazottjai pénzjutalomban részesülnek, emellett aki jelölést kap, részt vehetnek az Országos Tudományos Diákköri Konferencián 2021-ben. Ez számunkra nagy dolog, a PKE-n tanuló hallgatók 10%-át jelenti. Ezúton megköszönöm a hallgatóknak a 23. PTDK-n való részvételt, együttműködést, munkát. Köszönetet mondhatunk az egyetem menedzsmentjének, hogy egyöntetűen támogattak az esemény létrejöttében. 2016 és 2019 között, minden évben megjelent a hallgatók által írt publikációs kötet, a Staféta. A 23. PTDK nyertesei, díjazottjai [tehát a nem PKE-s hallgatók is] meghívást kaptak a publikációs pályázaton való részvételre, hogy a dolgozatukkal vagy egyéb önálló munkával pályázzanak a Staféta tanulmánykötetben való publikálásra. Köszönjük a munkátokat!

Nagyvárad, 2020. szeptember 25.

Dr. Debrenti Edith

DAS VOLKSSTÜCK: GESCHICHTE UND DEFINITIONSANSÄTZE LITERATURÜBERSICHT UND FALLSTUDIE

■ LENGYEL EMESE ■ lengyelemese1@gmail.com
Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Néprajzi Tanszék, néprajz MA, I. év.

■ Témavezető: DR. KAVECSÁNSZKI MÁTÉ, adjunktus
Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Néprajzi Tanszék

■ kulcsszavak: magyar népszínmű, műfaji jellemzők, 19–20. századi magyar irodalom

Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

1. EINLEITUNG

Laut Tamás Tarján „gibt es in der Gattungsgeschichte des dramatischen Genres nur wenige so kontrovers bewertete und gewichtete Spielformen wie das Volksstück“ [Tarján, 2003, 343] – eine Aussage, die kaum widerlegt werden könnte, da die Definition des ungarischen Volksstücks im 19–20. Jahrhundert bis heute mit zahlreichen Schwierigkeiten verbunden ist, wenngleich die Berufsbezeichnung „Volksschauspieler“ oder „Volksschauspielerin“ in zahlreichen Schauspielerbiographien begegnet. Tatsache ist auch, dass vor der Verbreitung der ungarischen Operettenkunst das Genre des ungarischen Volksstücks eine der beliebtesten Schauspielerspielarten war. In Bezug auf den Ursprung der Gattung existieren mehrere Ansätze, und auch bei ihrer Bestimmung lassen sich mindestens zwei widersprüchliche Definitionen unterscheiden: [1] Genre „vom Volk und für das Volk“, [2] ein Stück nicht vom Volk, sondern für das Volk. Ziel des vorliegenden Beitrags ist es, einige Beiträge zum ungarischen Volksstück vorzustellen.¹

---

¹ Der Beitrag ist Teil eines Forschungsprojekts, das sich mit dem Inhalt, den for-

2. LITERATURÜBERSICHT

Es sei darauf hingewiesen, dass in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts – obwohl sie dies nicht zum Gegenstand hatten – weder die *Magyar néprajz* [Balassa – Ortutay] noch das *Magyar Néprajzi Lexikon Band I bis V* [1977–1982] den Versuch einer Definition von „Volksstück“ unternehmen. In anderen Einträgen wie etwa in *betyárfjáték* [*Betyárenspiel*] [Gunda, 1977, 278–280]², *népiesség* [*Volkstümlichkeit*] [Voigt, 1980, 720–725] oder *magyar nóta* [*ungarisches Lied*] [Katona – Sárosi, 1980, 493–495; zu *magyar nóta* siehe auch Dobszay, 1984, 325–331; zum musikalisch gemischten Repertoire des Volksstücks siehe auch Kerényi, 2007] wird jedoch das Konzept aufgegriffen, und auch in der achtbändigen *Magyar néprajz* [*Ungarische Ethnographie*] gibt es Textstellen, in denen das Volksstück – hauptsächlich als eine Gattung „vom Volk und für das Volk“ – erwähnt wird [*Magyar Néprajz*, 1990, 291–300]. Besondere Beachtung verdient dabei vielleicht der Eintrag *népiesség* [*Volkstümlichkeit*], in dem die Qualität des am Ende des 19. Jahrhunderts seine Blütezeit erlebenden Volksstücks „kritisiert“ wird: „[...] etabliert sich die wissenschaftliche Ethnographie. Damit ändert sich die Rolle der literarischen und künstlerischen Volkstümlichkeit, die wissenschaftliche Auseinandersetzung mit Ethnographie und Folklore ist nicht mehr ihre Aufgabe. Obwohl sich unsere Schriftsteller weiterhin für Folklore und Volksbildung interessieren, nimmt das Niveau [von Volkstümlichkeit] ab: Volksstücke und volkstümliche Schmöker setzen sich durch [...]“ [Voigt, 1980, 722].

Wie Gizella Cseh zeigt, gibt es in Bezug auf die Qualität von Volksstücken zahlreiche weitere Beispiele. So versucht sie anhand der Definition aus dem *Magyar Irodalmi Lexikon* und dem *Világirodalmi Lexikon* zu verdeutlichen, dass noch keine einheitliche Begriffsbestimmung existiert [Cseh, 2009a, 39; Cseh, 2009b, 231–332].

Das *Magyar Színművészeti Lexikon* [1929–1931] und das *Magyar Színházművészeti Lexikon* [1994] enthalten bereits einen sehr ausführlichen Eintrag über das Volksstück. Der in den 1930er Jahren geprägte Begriff des Volksstücks ist sehr weit gefasst, aber auch wichtig, denn er veranschaulicht in eindrucksvoller Weise die oben erwähnten, wider-

---

malen Merkmalen und der Funktion von Volksstücken befasst. „ANGEFERTIGT MIT DER UNTERSTÜTZUNG DES NEUEN NATIONALEN EXZELLENZPROGRAMMS DES MINISTERIUMS FÜR INNOVATION UND TECHNOLOGIE MIT DER NUMMER ÚNKP-19-2“.

2 „Der Einfluss der Volksstücke ist an den Betyárenlied-Einlagen und der romanischen Gesinnung der Betyáranspiele zu spüren“ [Gunda, 1977, 280].

sprüchlichen oder zumindest leicht unterschiedlichen Definitionen. Das folgende Zitat liefert ein von der späteren Darlegung aus dem Jahre 1994 abweichendes Entstehungskonzept: „[...] Als ungarisches Genre lässt es sich etwa 90 Jahre zurückverfolgen, aber seine Ansätze – in Form seiner sprach- und charakterbedingten Volkstümlichkeit – finden sich bereits in der »*Actio curiosá*« [1765]“ [Schöpflin, 1931, 363, vgl. Gombos, 1933, 4, vgl. Sziklay, 1882]. In diesem Eintrag finden wir zwar zahlreiche Autoren und Werke, als Schöpfer der Gattung wird jedoch – wie in den meisten Werken der Literatur- und Theatergeschichte – Szigligeti bezeichnet [Schöpflin, 1931, 363, vgl. Székely, 1994, 558, vgl. Kerényi, 2007, 148, vgl. Cseh, 2009a, 39; Cseh, 2009b, 231, zu Szigligetis Werdegang und Werken siehe u. a. Gombos, 1933, 11–19, vgl. Pintér, 1933, 774–803, vgl. Batta, 1992, 13]. Schöpflin erweitert seinen in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts verfassten Definitionsansatz durch eine Beschreibung der anfänglichen Funktion des Genres und eine Vorstellung der führenden Volksstückautoren – darunter Ede Szigligeti, Imre Vachott, Ede Tóth, Lajos Abonyi, Ferenc Csepreghy, Sándor Lukács usw. – sowie der Merkmale ihrer Werke [Schöpflin, 1931, 363–365].

Der Lexikoneintrag von 1994 versucht zunächst, den Begriff einzugrenzen: „1. Im weiteren Sinne eine zusammenfassende Bezeichnung für die je nach dem Volksbegriff der Zeit vom Volk oder für das Volk geschriebenen Theaterwerke, die sich in der Dramenliteratur der meisten Nationen etabliert haben; 2. Schauspielgattung in der Geschichte des ungarischen Theaters, die von den 1840er Jahren bis zur Jahrhundertwende bestand“ [Székely, 1994, 558].

Es muss jedoch hinzugefügt werden, dass die Volksstücke selbst nach der Jahrhundertwende nicht verschwinden, zu einem tieferen Verständnis müssten jedoch die Tendenzen in Bezug auf die Schauspielkunst in Budapest und auf dem Lande sowie die Stellung des Amateurtheaters untersucht werden. Ferner können wir bei Székely über die frühe Funktion der Gattung, sowie den Einfluss und die Merkmale anderer Gattungen lesen [Székely, 1994, 558]. Dieser Teil nimmt unter anderen auf das Werk von Kádár Jolán Pukánszkyne aus dem Jahr 1936 Bezug [Pukánszkyne, 1936, 169–178]. In dem Abschnitt, der die aktuelle politische Botschaft verkündet, werden verschiedene Epochen des Genres sowie seine Merkmale und Funktionen vorgestellt: „das zeitlich erste Stück des Genres ist *A szökött katona* [*Der geflohene Soldat*] [1843] von Ede Szigligeti. In dieser Entwicklungsphase fielen die Konzepte „vom Volk“ und „für das

Volk“ zusammen, und der Volksbegriff wurde aufgrund moralischer und nicht sozialer oder finanzieller Kriterien bestimmt“ [Székely, 1994, 558, vgl. Druzsín, 2019, 4–16]. In Székelys Beitrag geht es mit der Feststellung weiter, dass sowohl Städte als auch Dörfer als Veranstaltungsorte dienten und die musikalische Inszenierung der Volksstücke durch die volkstümlichen Kunstlieder bestimmt war [Székely, 1994, 558]. Anhand der als Beispiel gewählten Lexikoneinträge ist zu erkennen, dass die Begriffsbestimmung – trotz der Überschneidungen wie in Bezug auf die Rolle und Wirkung von Szigligeti – auf keinem einheitlichen Entstehungskonzept und keiner einheitlichen Funktionsbestimmung beruht. Die versuchte Periodisierung der Gattungsgeschichte dient jedoch als Ausgangspunkt für spätere Werke.

In seinem Werk von 1930 geht Dénes Tóth auf der Suche nach den musikalischen Wurzeln der Liederlagen ungarischer Volksstücke weit zurück: Er bezweifelt zwar nicht den Einfluss des ungarischen Musiklebens zwischen dem 15. und 17. Jahrhundert [Tóth, 1930, 6–11], aber er schreibt vor allem dem literarischen Kult des Betyáranlebens im 18–19. Jahrhundert eine bedeutende Rolle zu [Tóth, 1930, 20–22]. In musikalischer Hinsicht verwendet er die Begriffe *Volkstümlichkeit*, *musikalische Volkstümlichkeit*, die er in seiner sehr ausführlichen Einführung mit Beispielen veranschaulicht [Tóth, 1930, 28]. Er befasst sich ferner mit den Besonderheiten des ländlichen Musiklebens [Tóth, 1930, 29–31] sowie der Entwicklung der ungarischen Bühnenkultur und konzentriert sich dabei vor allem auf das Vorhandensein „fremder“ Genres [Tóth, 1930, 31–38].

Der ebenfalls 1930 veröffentlichte Beitrag von Kádár Jolán Pukánszky, in dem sie die Gattungstraditionen des ungarischen Volksstücks zu identifizieren versucht, hebt auch die begriffliche Vielfalt hervor: „[...] selbst die Definition der Gattung ist falsch, aber ihre genaue Bestimmung ist umso wichtiger, als sie auch die Frage nach dem Ursprung des Volksstücks aufwirft“ [Pukánszky, 1930, 2]. Diese Feststellung der Autorin steht im Widerspruch zu den „Grenzen“, die in den oben aufgeführten Lexikoneinträgen festgelegt sind: „[...] In unseren Handbüchern zur Poesie- und Literaturgeschichte lesen wir, dass das Volksstück ein bürgerliches Trauerspiel ist, das eine fröhliche und eine emotionale Komponente vermischt, sein Thema aus dem Volksleben entnimmt und Volkslieder in seine Handlung einwebt. Diese Definition trifft in der Tat

auf die Volksstücke nach Ede Tóth zu,³ aber die Volksstücke von Szigligeti lassen sich nicht ohne weiteres in den Rahmen dieser Definition zwängen“ [Pukánszky, 1930, 2].

Ihrer Ansicht nach wird das „Volksleben im weitesten Sinne“ in Szigligeti's Stücken – also in der Zeit nach den 1840er Jahren, die die Literatur- und Theaterhistoriker für die erste „Welle“ des Volksstücks halten – nicht behandelt, und sie spricht sich daher für die Wahl einer anderen Definition aus: „denn wo ist schon das Volksleben in seinem weitesten Sinne in den Stücken *Zsidó* [*Der Jude*], *A rab* [*Der Gefangene*], *Egy szekrény rejtelme* [*Geheimnis eines Schrankes*] oder eben in dem als erstes ungarisches Volksstück bezeichneten *Szökött katona* [*Der geflohene Soldat*]? Es liegt auf der Hand, dass das Volksstück in Bezug auf das Zeitalter von Szigligeti anders definiert werden muss“ [Pukánszky, 1930, 2].

Darüber hinaus versucht sie, das Entstehungskonzept von Pál Gyulai nachzuweisen und die Definitionen vom Volksstück als einer Gattung „vom Volk fürs Volk“ zu widerlegen: „[...] die Bezeichnung Volksstück bezieht sich nicht auf den Gegenstand, sondern auf den Zweck [...]“ [fasst sie die Gedanken von Gyulai zusammen, Pukánszky, 1930, 4], und listet ausführlich die verschiedenen Genres der Wiener Volksbühne auf [Pukánszky, 1930, 3–6, vgl. Kerényi, 1972, vgl. Székely, 1994, 819, vgl. Strache, 1900, 25], um ihrem eigenen und dem Standpunkt von Gyulai, nach dem das ungarische Wort *népszínmű* [*Volksstück*] eine Übersetzung des wienerischen Wortes *Volksstück* ist, Gültigkeit zu verleihen.

In seinem 1933 veröffentlichten Beitrag über die Geschichte des ungarischen Volksstücks benennt Andor Gombos das Volksschauspiel als Genrevorläufer für das Volksstück und periodisiert dessen Geschichte, wobei die einzelnen Epochen einige Überschneidungen aufweisen: 1. Genrevorläufer – Volksschauspiel, 1765–1843; 2. Entstehungsphase, 1843; 3. „experimentelle“ Phase, 1871–1875; 4. „Blütezeit“, 1875–1880 [Ede Tóth, Ferenc Csepreghy]; 5. Erste Phase des „Niedergangs“, 1875–1880; 6. „Niedergang“ – „Erfolgsphase“, 1880–1896 [Gombos, 1933, 4–8, 9–22, 23–25, 25–33, 34–35, 35–36].

Ernő Embers Werk von 1934 erhielt gemischte Kritiken [„ó“, 1934, 32; Kenyeres, 1934, 414]. Eine davon ist zweifelsohne gerechtfertigt, weil der Autor nichts Neues zur Entwicklung des Genres beiträgt: Er ver-

---

³ Die Zeit nach den Volksstücken *A falu rossza* [*Bösewicht des Dorfes*], *Tolonc* [*Der Vertriebene*] oder *Kintornás család* [*Die Familie mit der Leier*].

arbeitet lediglich die 1882 von Sziklay und später die von Pukánszky und Gombos veröffentlichten Daten zu einem Aufsatz [Ember, 1934].

Im Folgenden werden die zentralen Aussagen in drei neueren – von András Batta, Imre Gráfik und Gizella Cseh verfassten – Beiträgen über das Volksstück zusammengefasst. Der 1992 veröffentlichte Beitrag von András Batta über die Volksstücks- und Operettentradition der Monarchie beginnt wie folgt: „Das ungarische Volksstück ist ein spezifisch ungarisches Genre. Obwohl es hin und wieder den Sprung ins Ausland schaffte, galt es dort immer nur als eine interessante und attraktive Kuriosität, nicht zuletzt deswegen, weil es fast unmöglich ist, seine Sprache und seine durch die ungarische Denkweise und das ungarische Brauchtum gefilterten [oder manchmal auf diese Weise erfundenen] Wendungen in einer fremden Sprache genussvoll wiederzugeben. Das ungarische Volksstück gehört also den Ungarn [...]“ [Batta, 1992, 11].

In seinem 1996 veröffentlichten Beitrag untersucht Imre Gráfik die Rolle des Volksstücks bei der Bewahrung des Nationalbewusstseins. Er erwähnt dabei auch, dass der Begriff des Volksstücks nicht einheitlich ist [Gráfik, 1996].

In ihrer Studie von 2009 argumentiert Gizella Cseh dahingehend, dass „das Volksstück in erster Linie ein sozialhistorisches Phänomen“ sei [Cseh, 2009a, 38, vgl. Cseh, 2009b, 230]. Als dessen Genrevorgänger betrachtet sie das Volksschauspiel und bezieht sich dabei – wohl – nach Kádár Jolán Pukánszky auf seine Wiener Wurzeln und den Einfluss der Romantik [Cseh, 2009a, 41–42; Cseh, 2009b, 231–232]. Sie hält es – wie viele andere – für ein „*irreales Genre*“, versucht aber, die Gattungsgeschichte anhand von Volksstücksthemen und Funktionen zu periodisieren: 1. Vorgeschichte; 2. das „goldene Zeitalter“, die 1840er Jahre; 3. die Volksstücksform nach dem Ausgleich von 1867; 4. das „zweite goldene Zeitalter“, 1875 bis zur Gründung des Népszínház [Volkstheater]; 5. die Zeit nach 1875 [Cseh, 2009a, 41–46, Cseh, 2009b, 233–236, vgl. Pukánszky, 1930, vgl. Gombos, 1933, 4–36, vgl. Ember, 1934, vgl. Kerényi, 2007].

Der Zweck der vorliegenden Übersicht bestand darin, wichtigere Erkenntnisse aus der Fachliteratur vorzustellen. Die Definitionen und epochalen Unterschiede zeigen, dass bei der Begriffsbestimmung je nach Disziplin verschiedene Aspekte berücksichtigt wurden und werden.

---

4 Den Begriff „*irreales Genre*“ verwendet auch Gráfik in seinem Beitrag von 1996 [Gráfik, 1996].

3. FALLSTUDIE – A BETYÁR KENDŐJE [DAS TUCH DES BETYÁREN] [ZUSAMMENFASSUNG]

„Der fanatische Liebhaber des ungarischen Volkslebens, der immer verlauten ließ, dass wir ‚die kluge Richtung und die Poesie der Volkstümlichkeit vom Volk selbst lernen müssen‘, dessen Schriften wertvolle ethnographische Beiträge sind, ist heute kaum noch jemandem bekannt“ [Dömötör, 1932a, 31] – lobt Sándor Dömötör das Lebenswerk von Volksstückautor Lajos Abonyi (1833–1898) im Jahr 1932. Abonyis Werk *A betyár kendője* [Das Tuch des Betyären] aus dem Jahr 1872 wird 1873⁵ aufgeführt⁵. Im Folgenden gehe ich auf dessen inhaltliche und formale Merkmale ein.

Zuerst [1a] werden das Quellenwerk, die Grundgeschichte⁶ und sonstige Bearbeitungen, falls vorhanden, vorgestellt. Der Grundkonflikt ergibt sich daraus, dass Bandi – in der Quellengeschichte die Figur des Gyuri Bandi – seine Ehefrau tötet, und „[...] dieses zählebige Volksstück ist die dramatisierte Form einer Erzählung mit ähnlichem Titel, die er unter Verwendung einer Volksballade verfasst hatte“ [Dömötör, 1932a, 31]. Ausgangspunkt des Themas ist also eine Volksballade, herausgegeben von János Erdélyi⁷ – ein Umstand, auf den ebenfalls Sándor Dömötör hinweist.⁸ Es gibt sogar eine recht umfangreiche Vorerzählung mit dem gleichen Titel, was nach Sándor Galamb auch von Ferenc Druzsín betont wird [Druzsín, 2019, 41].

Der erste Akt (erster Abschnitt) ist in acht Szenen unterteilt [Abonyi, 2003, 201–217]. Schauplätze sind unter anderen das Haus der Bandis, der Wald und die Csárda, wo wir zunächst Örszi, eine junge Ehefrau, kennen lernen, die auf ihren als Rechnungsführer tätigen und seit Wochen bis spät in die Nacht ausbleibenden Ehemann Bandi wartet. Stattdessen erscheint ihre Schwiegermutter, Frau Boris, die die traurige Frau befragt und sie ermutigt, ihren Mann diesen Lebensstil nicht weiterführen zu lassen. „[...] Sein Vater war ein besserer Mensch, nicht so abscheulich,

---

5 Uraufführung: Nationaltheater, 24. September 1873 [Tarján, 2003, 199].

6 „Die Liebe zur Folklore und eine gewisse dramatische Einstellung führten ihn zum Theater, für das er viele Volksstücke geschrieben hat, darunter eines von bleibendem Wert [...]“ [Sótér, 1965].

7 Eine Zusammenfassung der Geschichte siehe unter anderen in Dömötör, 1932a, 31–32.

8 „Abonyi gruppierte die Verse und Zeilen der von Erdélyi veröffentlichten Ballade neu und fügte sogar selbst welche hinzu [...]“ [Dömötör, 1932a, 33].

eine Handfläche größer, und doch hatte ich keine Angst vor ihm. Du bist auch schuld, du bist schwach. Du liebst ihn sehr und du hast keine Haltung, meine Seele. Von Anfang an hättest du ihn an einer kürzeren Leine halten, und ihn, wo auch immer er sich herumtreibt, über jeden seiner Schritte zur Rechenschaft ziehen sollen“ – sagt Frau Boris zur verzweifelten Örzi [Abonyi, 2003, 202–203]. Als Bandi doch noch nach Hause kommt und er sich mit seiner jungen Frau streitet, wird auch ein seiner Frau unbekanntes rotes Tuch zum Gegenstand des Streits. Bandi lügt daraufhin seine Frau an, indem er behauptet, einen Schatz gefunden zu haben und sich deswegen ungewöhnlich zu verhalten. In Wahrheit bleibt er jedoch wegen seiner Geliebten Zsófi – der Tochter der Csárdabesitzer Mann und Frau Buzi – spät aus. Örzi bittet Bandi, ihr noch am selben Tag den tief im Wald verborgenen Schatz in der Nacht zu zeigen: „Das glaube ich nicht. Führe mich hin. Na, komm schon“ [Abonyi, 2003, 207]. Mit dem von seiner Geliebten als Geschenk erhaltenen roten Tuch hängt er daraufhin seine Frau an einem Waldbaum auf – dies ist später ein Schlüsselmotiv. Er teilt seine Tat mit Zsófi und dann auch mit ihrer Mutter, Frau Boris: „Sehen Sie mich nicht so an, denn ich bringe kein Wort heraus. Oh, meine süßen Eltern! Der Himmel soll mir auf den Kopf fallen, und die Erde sich unter meinen Füßen auf tun; weder Himmel noch Erde sollen mich annehmen für das, was ich getan habe“ [Abonyi, 2003, 233].

Der zweite Akt [zweiter Abschnitt] enthält siebzehn Szenen. Wir lernen neue Figuren kennen: Witwe Ónadi Kulcsár Nagy Istvánné, ihren an Kindes statt angenommenen Sohn András Ónadi Kulcsár Nagy jun. sowie den Junggesellen Ferenc Ónadi Kulcsár Nagy und die Freunde von András, Barbier Kajszin und Schneider Csepü. Mit dabei ist noch Jurist und Stadtrat Andó. – Der Ort der Handlung ist das Haus der Kulcsárs in der Tiefebene, die Handlung spielt – wie die Dialoge zeigen – in der Adventszeit, so dass wir die im ersten Abschnitt angegebene Zeitspanne präzisieren können: „der erste Abschnitt findet im Spätherbst statt [...]; der zweite drei Wochen später [...]“ [Abonyi, 2003, 199].

Frau Kulcsár würde gerne die Zukunft ihres Adoptivsohnes vorausplanen, er hingegen will nichts von einer Ehe wissen: „Sie wollen dich verheiraten. Oh, mein Gott, daran habe ich gar nicht gedacht. Das tun sie auf jeden Fall, das werden sie tun. Was sich eine Weibsperson vornimmt, zieht sie auch durch“ [Abonyi, 2003, 230]. Im nächsten Teil des Aktes steht Bandi im Mittelpunkt, der ehrlich mit seiner Mutter über den Mord an seiner Frau spricht.

Der dritte Akt [dritter Abschnitt] besteht aus zwölf Szenen, das Bild beginnt wieder bei Frau Kulcsár, wir erfahren, dass Örzi – hier heißt sie Zsuzsi – doch nicht gestorben ist, und András verliebt sich in die Frau. Buzi lässt – nach der Vermietung – seine Tochter Zsófi Geld an Frau Kulcsár schicken, was später die Komplikation verursacht. Sie will den Sohn der Madame mit Örzi verheiraten, aber Örzi ist dagegen: „Ich erbittere diejenigen, die mich so lieben“ (Abonyi, 2003, 247). „Ich sehe auch mein eigenes Glück für immer zusammenbrechen“ (Abonyi, 2003, 247). Die Frau ist im Begriff zu gehen, sie würde in ihrem Kummer das Haus verlassen. Sie wird jedoch von Räufern daran gehindert. Bandi und Zsófi brechen in das Haus ein, um das Frau Kulcsár geschenkte Geld zu stehlen. Bandi erkennt seine Frau, aber die Flucht gelingt nur Zsófi, der Mann wird gefasst. Bandi bittet Örzi, ihm bei der Flucht zu helfen, damit er dem Galgen entkommen kann, und manipuliert dabei die Frau emotional: „Du hast einst geschworen, dass du sowohl in meinem Glück als auch in meinem Unglück meine treue Helferin sein wirst. Du hast das vor Gott geschworen“ (Abonyi, 2003, 247). Also hilft Örzi ihrem Mann, aber am Ende wird sie selbst festgenommen und vom Hartschier und dem Wachtmeister verhört.

Die vier Szenen des vierten Aktes (vierter Abschnitt) beginnen im Rathaus, wo Örzi vom Richter über den Fall verhört wird, aber sie verrät es nicht, woher sie den Räuber und das rote Tuch kennt, das die Räuberbande hinterließ und mit Zsófis Tüchern identisch ist. Sie trägt dieses Tuch, mit dem Bandi sie am Baum aufhängte und durch das sie mit der Räuberbande verbunden ist, ständig bei sich. Bandis Gewissen lässt ihn nicht zur Ruhe kommen, er gibt auf, klärt die gegen Örzi erhobenen Vorwürfe und gesteht auch seine früheren Sünden. Das Geständnis rettet Örzi das Leben, Bandi bittet sie um Entschuldigung, die ihm tatsächlich gewährt wird. Örzi will trotzdem das Haus verlassen, aber Frau Kulcsár und András bitten sie zu bleiben, so dass im Stück „[...] nur eine der Hauptfiguren zum tödlichen Scheitern verurteilt ist, die betrogene und abgestoßene junge Braut wird auf eine für uns illusionszerstörende Weise beglückt“ (Sótér, 1965).

[1b] Von den Hauptfiguren müssen drei Personen hervorgehoben werden: Bandi, Örzi. Zu Beginn des Stücks lernen wir Bandi als neugebackenen Ehemann kennen, der gerne länger ausbleibt und – wie wir später erfahren – eine Liebesbeziehung mit Zsófi hat. Er erhält das rote Tuch, mit dem er eines Nachts seine Frau Örzi erhängt, von Zsófi. Der

Mann wird dann zum Betyár, seine Frau fällt vom Baum, was er jedoch nicht weiß, und sein Gewissen lässt ihm keine Ruhe mehr. Im Grunde erleben wir sowohl seinen moralischen als auch seinen geistigen Niedergang. Der Mann, der beim Raubüberfall gefasst wird, benutzt seine Frau Örzi, um zu entkommen, kommt ihr dann aber dennoch zur Hilfe. Doch auch durch sein Geständnis kann er nicht von seinen Taten freigesprochen werden. Und obwohl er zum Betyár wird, steht er im Gegensatz zu den Betyárfiguren⁹ der meisten Volksstücke: Er wird durchweg von egoistischen, eigennützigen Interessen getrieben. Er ist keine heroische männliche Figur, sondern ein Mörder, ein gefallener Mann, ein moralisch entleerter Räuber. Übrigens: Der endgültige Fall, die „Vernichtung“ ist bei den Betyárfiguren ein häufig verwendetes dramaturgisches Element. Diese männliche Figur wird im Volksstück nicht idealisiert, sondern, da er – mit Ausnahme seines endgültigen Scheiterns, das eher ein dramaturgischer Wendepunkt als ein Charakterzug ist – nichts Betyárenhaftes an sich hat, als ein unvollkommener Mensch dargestellt, und trotzdem können wir ihn nicht bemitleiden. Wir wissen die ganze Zeit, dass er der alleinige Grund für sein eigenes Unglück und das Unglück von Örzi ist.

Örzi [Zsuzsi] ist im Wesentlichen die Hauptfigur, über ihr Schicksal und ihre Gefühle erfahren wir mehr als über die anderen Figuren. Wir lernen Örzi als junge Frau kennen, sie ist fleißig und schweigsam und will nur eine gute Ehefrau für Bandi sein. Die eigentliche Protagonistin ist diese Frauenfigur. Am Anfang befindet sie sich in einer untergeordneten Rolle, aber das entspricht der typischen Mann-Frau-Rolle jenes Zeitalters. Außerdem ist sie durch eine tiefe religiöse Überzeugung geprägt – zum Beispiel befreit sie Bandi nur wegen ihrem Eid vor Gott. Die Frau ist im Gegensatz zu ihrem Mann nicht egoistisch, will niemandem zur Last fallen und wäre sogar bereit, die Opferrolle zu übernehmen, wenn Bandi sie nicht vor dem Gesetz entlasten würde.

[1c] Im Volksstück lassen sich vereinzelt auch Liederlagen identifizieren, obwohl dies strukturell nicht immer möglich ist. Im vorliegenden Fall, im *A betyár kendője* finden wir sechs Liederlagen, von denen die ersten fünf zu Zsófi's Figuren gehören. In Szene 5 des ersten Aktes

---

9 „Abonyis geschichtenerzählende und ereignisbestimmende Kraft wird uns jedoch erst bewusst, wenn wir bedenken, dass er all seine Kraft darauf verwendete, eine wortkarge und vage Ballade, die von János Erdélyi [Népd. és m. l. 382] herausgegeben wurde, zu illustrieren“ [Dömötör, 1932a, 32].

– Die Szene in der Csárda beginnt mit dem Lied des Mädchens, was die späteren Komplikationen im Leben der Protagonisten vorwegnimmt. Die Funktion der folgenden Liedeinlage in Szene 8 des ersten Aktes besteht darin, Bandi vorzustellen und nahezulegen, dass sie und Bandi Geliebte sind. Im dritten Abschnitt singt sie Bandi die Liebeszeilen vor, indem sie ihn umarmt: „Wen ich liebe, / Er ist geliebt. Wenn ich ihn ansehe, / Bricht er in Gelächter aus. [...]“ (Abonyi, 2003, 234).

Das rote Tuch erscheint in diesem Stück als Mittel zum Mord, als Symbol für Raub und Liebe – für die Liebesbeziehung zwischen Zsófi und Bandi und das Liebesdreieck zwischen Zsófi, Örszi und Bandi – und es verbindet auch die zwei Frauen Zsófi und Örszi, da Bandi seine Frau mit einem von Zsófi als Geschenk erhaltenen Tuch am Baum aufhängt. In der letzten Liedeinlage, die in der 16. Szene des zweiten Aktes ertönt, erzählen die Mädchen in der Spinnstube die Geschichte von János Balla. Bandi hört das und fühlt sich an den Mord, also an die Sünde erinnert: „Das brünette kleine Mädchen bittet ihren Liebsten, / Er solle ihren Reisegefährten töten, / Der arme Reisende ist bereits zu Boden gefallen, / János Balla kniete sich auf seine Brust“ (Abonyi, 2003, 234). Die meisten Liedbeilagen sind wie Volkslieder und haben auch eine stimmungsbeschreibende Funktion. Die Funktion von Zsófis Liedern besteht darin, ihren Geliebtenstatus zu bekräftigen, während das Spinnlied die Schuldgefühle von Bandi wecken soll.

[1c] Abonyis Werk ist ein Stück im romantischen Stil. In der Vier-Akt-Struktur gibt es melodramatische Elemente, aber gleichzeitig verzichtet der Autor auf die Muster der komödiantischen Tradition – wahrscheinlich wegen der Thematik und der dramatischen Wirkung, aber wohl vor allem wegen des Leitfadens zur Darstellung von Örszis Leidensweg. Abonyi schafft „fast schon moderne psychologische Situationen“, heißt es bei Ferenc Druzsín [Druzsín, 2019, 41]. Im Wesentlichen zieht sich Örszis Schicksal durch das ganze Volksstück, die einzelnen Lebensabschnitte sind dabei durch das Tuchmotiv miteinander verbunden: 1. Ihr Mann hängt sie mit einem Tuch, das er von seiner Geliebten bekam, am Baum auf, 2. das Tuch ist nicht stark genug, es reißt, so dass sie entkommt, 3. die Frau nimmt das Tuch mit und verbindet damit ihr Unterwäschepaket, 4. der am Baum hängengebliebene Tuchfetzen lässt Bandi und seine Mutter glauben, dass sie gestorben sei, 5. die Räuberbande, d.h. Bandi und Zsófi benutzen diese Tücher bei ihrem Raubüberfall, 6. durch das Tuch bringt man Örszi mit der Räuberbande in Zusammenhang. Das Tuch

kann als Folkloresymbol aufgefasst werden, da das Gewebe, das Leinen, das Tuch usw. in der Volkskultur häufig als Motive verwendet werden: „Die Symbolik der Gewebestoffe ist in den Volkskulturen sehr häufig und in sehr unterschiedlichen Formen anzutreffen, aber ihre Bedeutungen haben dabei eine grundlegende Schicht. Im weitesten Sinne hat auch die Symbolik des Gewebes einen Zeitbezug, es ist wie das Garn eine Art Schicksalssymbol. Gewebe- und Leinenstoffe symbolisieren am häufigsten die Kontinuität, sie drücken eine Art Verbindung zwischen Zeitintervallen, Individuen oder Gemeinschaften aus, daher kommen sie meist in irgendeiner Form bei den Übergangsriten an den Wendepunkten des menschlichen Lebens zum Vorschein“, fasst Vilmos Tánccos zusammen. Dass Bandi seine Frau erhängt und sie wieder auftaucht, lässt den Leser die Verwendung eines Wundermotivs vermuten: Dank einem Blitzschlag fällt sie vom Baum und entkommt, aber das ist im Wesentlichen von sekundärer Bedeutung, da wir diese Information erst später erhalten.

[2] Dieses Stück ist von seiner *Funktion* her äußerst interessant. Wenn István Bory eine Parallele zwischen der Figur von Lujza Blaha und dem Erfolg des Volksschauspiels zieht, nimmt er dazu in seinem Beitrag aus dem Jahr 1936 wie folgt Stellung: „Die Blütezeit des ungarischen Volksstücks war im letzten Drittel des vergangenen Jahrhunderts [...] Nur sie kann uns glauben lassen, dass das ungarische Leben, das wir heute als gemalt und unwahrscheinlich empfinden, wahr ist. Aber zu jener Zeit brauchte die ungarische Mittelschicht diese Illusion“ [Bory, 1936, 271]. Aber abgesehen von dem „Wundermotiv“ und der Tatsache, dass Örzi am Ende der Geschichte an András' Seite eine Chance auf Glück bekommt, entbehrt *A betyár kendője* jeder Illusion.

3. ZUSAMMENFASSUNG

Insgesamt ist der Erfolg dieses Volksstücks einer wirksamen Kombination von Elementen anderer Schauspielformen zuzuschreiben, aber man muss dabei auch das Bemühen des Theaters, den Bedürfnissen des Publikums gerecht zu werden, mit all seinen Komponenten mitberücksichtigen. Die einfache Interpretation wird durch Popularität gefördert und durch die mal nostalgische, mal idealisierte und stereotype Darstellung erleichtert.

BIBLIOGRAPHIE

- Abonyi, Lajos [2003, [1872]]. A betyár kendője. In *A magyar dráma gyöngyszemei: Népszínművek* [pp. 197–264]. Budapest: Unikornis Kiadó.
- Bakonyvári, M. Ágnes [1994]. A népszínmű és a népi életkép kapcsolata a XIX. században. *Magyar Szemle – Új folyam*, 3 [1], 54–64.
- Batta, András [1992]. *Álom, álom, édes álom... Népszínművek, operettek az Osztrák-Magyar Monarchiában*. Budapest: Corvina Könyvkiadó.
- Bory, István [1936]. Népszínmű a filmen. Hont Ferenc – Staud Géza [szerk.], *A Színpad – Színháztudományi Szemle*, 2 [2], 271–273.
- Bozó, Péter [2013]. *Operett Magyarországon [1859–1960]*.
URL: <http://www.zti.hu/mza/m0402.htm>
- Cseh, Gizella [2009a]. A népszínmű tündöklése és bukása. *Zempléni Múzsza*, 9 [4], 38–50.
- Cseh, Gizella [2009b]. A magyar népszínmű XIX. századi művelődéstörténetének vázlatja. *Acta Beregsasiensis*, 8 [2], 229–238.
- Dobszay, László [1984]. *Magyar zenetörténet*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Druzsín, Ferenc [2019]. A közhely remekműve? *Fejezetek a népszínmű történetéből*. Káva Téka 131. Budapest: Cédrus Művészeti Alapítvány.
- Dömötör, Tekla [szerk.] [1990]. *Magyar Néprajz nyolc kötetben. VII. Kötet. Folklor 3. Népszokás, néphit, népi vallásosság*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Ember, Ernő [1934]. *A magyar népszínmű története. [Tóth Ede fellépésétől a XIX. század végéig]*. Debrecen: Szerzői kiadás.
- Gombos, Andor [1933]. *A magyar népszínmű története*. Mezőkövesd: Balázs Ferenc Könyvnyomdája.
- Gunda, Béla [1977]. Betyárjáték. In Ortutay Gyula [főszerk.], *Magyar Néprajzi Lexikon I. kötet* [pp. 275–280]. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Gráfik, Imre [1996]. A népszínmű szerepe a nemzeti tudat őrzésében. In Diószegi László [szerk.], *Magyarságkutatás 1995–96*. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- Katona, Imre – Sárosi Bálint [1980]. Magyar nóta. In Ortutay Gyula [főszerk.]: *Magyar Néprajzi Lexikon III. kötet* [pp. 493–495]. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kenyeres, Imre [1934]. Könyvismertetés. Ember Ernő; A magyar népszínmű története. [Tóth Ede fellépésétől a XIX. század végéig]. *Irodalomtörténeti közlemények*, 44 [4], 413–414.
- Kerényi, Ferenc [1972]. A tündérbohózáttól a népszínműig. In Mezei Márta – Wéber Antal [szerk.], *Mesterség és alkotás. Tanulmányok a*

- felvilágosodás és a reformkor magyar irodalmából* [pp. 312–335]. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Kerényi, Ferenc [2007]. A magyar népszínmű. In Szegedy-Maszák Mihály [főszerk.], *A magyar irodalom története II.* [pp. 148–153]. Budapest: Gondolat Kiadó.
- ' – ó' [1934]. Bírálólatok: Ember Ernő; A magyar népszínmű története. [Tóth Ede fellépésétől a XIX. század végéig]. *Irodalomtörténet*, 24 [1], 32.
- Osváth Béla [1965]. A népszínmű útkeresése. In Sötér István [főszerk.], *IV. kötet. A magyar irodalom története 1849-től 1905-ig.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Pintér, Jenő [1933]. *Magyar irodalomtörténet: tudományos rendezés. VI. A magyar irodalom a XIX. század második harmadában.* Budapest: Magyar Irodalomtörténeti Társaság.
- Pintér, Jenő [1934]. *Magyar irodalomtörténet: tudományos rendezés. VII. A magyar irodalom a XIX. század utolsó harmadában.* Budapest: Magyar Irodalomtörténeti Társaság.
- Pukánszkné, Kádár Jolán [1930]. *A magyar népszínmű bécsi gyökerei.* Budapest: Pallas Irodalmi és Nyomda R.T.
- Pukánszkné, Kádár Jolán [1936]. A százéves Raimund és magyar kapcsolatai. In Hont Ferenc–Staud Géza [szerk.], *A Színpad – Színház-tudományi Szemle*, 2 [2], 169–178.
- Schöpflin, Aladár [főszerk.] [1931]. *Magyar Színművészeti Lexikon III.* Budapest: Országos Színészegyesület és Nyudíjintézete.
- Strache, Tivadar [1900]. *Raymund Ferninánd és a bécsi tündérbohózat.* Kassa: Rosa Viktor Kő- és Könyvnyomda Intézet.
- Székely, György [főszerk.] [1994]. *Magyar Színházművészeti Lexikon.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Sziklay, János [1882]. *A magyar népszínmű története Szigligetiig.* Budapest.
- Tánczos, Vilmos [2006]. *Folklórszimbólumok.* Kolozsvár: KJNT – BBTE.
- Tarján, Tamás [2003]. Utószó. In Tarján Tamás [szerk.], *A magyar dráma gyöngyszemei. Népszínművek* [pp. 343–346]. Budapest: Unikornis Kiadó.
- Tarján, Tamás [szerk.] [2003b]. *A magyar dráma gyöngyszemei. Népszínművek.* Budapest: Unikornis Kiadó.
- Tóth, Dénes [1930]. *A magyar népszínmű zenei kialakulása.* Budapest: Sárkány Nyomda.
- Voigt, Vilmos [1980]. Népiesség. In Ortutay Gyula [főszerk.], *Magyar Néprajzi Lexikon III. kötet* [pp. 720–725]. Budapest: Akadémiai Kiadó.

SHAMANS: BETWEEN LIFE AND DEATH

■ ERDŐS ALEXANDRA-HENRIETTA ■ alexa_henike@yahoo.com
PKE, BMK Kar, Többnyelvűség és multikulturalitás, II. év.
■ Témavezető: DR. BÖKÖS BORBÁLA, adjunktus
Partiumi Keresztény Egyetem

■ kulcsszavak: Trónok harca, élet/halál, mitológia, Graves, Eliade

INTRODUCTION

Shamanism is among the ancient techniques of delirium. It is not a primordial phenomenon, but rather a phenomenon with a long history. Eliade in his work *Shamanism, Archaic Techniques of Ecstasy*, calls it mysticism, magic/sorcery, and religion combined together [xix]. It is not uncommon that many post-modern stories use such magical, mythical, and mystical themes to form [fantasy] fictions, in order not to help readers escape their life. George R.R. Martin's *A Song of Ice and Fire* is the current century's leading fantasy fiction. Underneath the story-line set in Medieval context one can find myths and characters that represent the Jungian archetypes of human life. The aim of this paper is to analyse the character of Brandon Stark, focusing on his transformation from a boy into a shamanic figure. Making use of the life and death myths not only of Greek mythology- as interpreted by Robert Graves and Károly Kerényi-, but also of Norse, Japanese, Christian and Hindu ones, I intend to prove that Bran's shamanic character opens archaic and mythic layers of the story presented. By analyzing his character and based on close reading, I will argue that Bran Stark, while embodying the Jungian archetype of the Seeker, proves to be an atypical hero in a Campbellian sense: the stages of the "hero's journey" in his case correspond to the stages of becoming a shamanic figure, and are strongly marked by the re-enacting of certain elements of life and death myths. To justify my

hypothesis mentioned above I will make use of works by Mircea Eliade, such as *Images and Symbols*, *The Myth of the Eternal Return*, *Shamanism: Archaic Techniques of Ecstasy*, Joseph Campbell's *The Hero with a Thousand Faces*, and of Sir Jamie Frazer's *The Golden Bough*.

Martin uses a great deal of mythological background to create his universe. One of the central themes of *A Song of Ice and Fire* is death. Most life and death cycles occupy central roles in peoples' beliefs and mythologies that revolve around the inevitability of death. Many of the archaic people agreed on the one thing that there is life after death, the only thing that differs is what the dead receive: they live on, are reborn, or wanders in the nothingness. We also know stories where the "hero" tried to trick and eschew death-, receiving a great punishment in return. Another central symbol of the myths connected to the afterlife is rebirth or resurrection, just like Jesus Christ resurrects the dead [Lazar], but there are also examples where the soul lives on in an animal form (mentioned in stories of metamorphosis). In Robert Graves' and Károly Kerényi's interpretation of Greek mythology we can find one example where the King of Corinth, Sisyphus, used trickery and cheated death twice; he ultimately got an exemplary punishment by The Judges of the Dead to roll a tall block of stone "until brow of a hill and topple it down the farther slope" [Graves 130]; but in the end, he died at a very old age, not being able to trick death the third time [Kerényi 166].

Other mythological figures who came back from the afterlife are Amaterasu found in Japanese, and Osiris in Egyptian mythology. According to the myth the Goddess of the Sun, Amaterasu, receded into a cave, after her rice fields were scorched by her brother, going into exile, locking herself into a dark cave, as if she was dead to the world. Finally, the life-giving Sun is driven out of that cave with the tricks of the other gods. Thus, she becomes the symbol of rebirth, and victory over death [Bökös 205-206]. Osiris' resurrection is connected to Christian mythology as well. His is similar to a Christ-like resurrection. The story carries the most important pillars of not only Egyptian, but of Christian, Greek, Hindu etc religions: birth, death, and rebirth [Nardo 32].

The way mythology is presented in ASOIAF implies, that George R.R. Martin plays with archaic roles, and reveals character archetypes through several heroes and antiheroes. Heroes of world literature are built up according to schemes that pre-determine the characters' final aim and purpose. These are called archetypes, and are explored by Carl

Jung in depth. So are the adduced characters introduced. According to Carl Jung archetypes are powerful and primordial images and symbols of the mind, often surfaced in dreams. These are the layers of the unconscious human mind arisen from collective consciousness. Prior to Jung, Freud “established the existence of archaic vestiges and primitive modes of functioning in the conscious” [Jung, “Patterns,” 398]. These are instincts, and the foundation of personality, and are met in “biological conception of the ‘pattern of behaviour’” [398]. Jung states that there are collective unconscious regulators calling forth existing conscious materials that “behave exactly like motive forces of dreams” [“Patterns,” 403]. In the light of these, it is safe to say that Brandon Stark, who starts out as an atypical hero, but on his journey of becoming a man he becomes the Jungian archetype of The Seeker.

The archetypal symbols appear in our dreams. That is the reason behind dreams becoming an important part of Bran’s character: not only because it is for such a dream that he opens his eyes from the coma, but he receives visions about important events, such as the death of his father. The coma possesses a symbolic meaning. Bran’s return from the “afterlife” has given him the power to see with a third eye, and acquire the power of metamorphosis: the power of wargs, of skin-changers.

The same skinchanging trait Bran is able to do, is mentioned in *Mítoszok az irodalomban*. Based on *Mítoszok*, skinchanging¹ is associated with supernatural characters. Transformation in most cases happens from human into animal, plant or even stone form, or all the other way around. A man living in animal form is called therianthrope, and is not only common in Europe, but on other continents as well: in South-America men live in the form of a jaguar, in Japan kitsune², in Africa a hyena, in North-American aboriginal tribes change into a bear, a wolf, or a raven. In Europe, though, the most common skinchanger is the werewolf.³ Legends mentioning therianthrope are as old as mankind [Bökös, 155]. Bran, by losing one ability [walking] has gained that of inner sight, and the seeing of things otherwise unknown to men. Skinchanging and

---

1 Also called shapeshifters, but for consistency we will use the words skinchanger and warg as Martin does.

2 Fox fairy

3 Beliefs about werewolf are ancient and widespread both in Europe and Asia. Hungarian folklore knows it as wolf-man, and is believed to be able to metamorphose on his own will, rather than as a punishment of the Gods [Bökös 159].

transforming are associated with totemism and shamanism. According to tribal belief a shaman was able not only to put on an animal's physician form, but could acquire its behavioural traits, mental, spiritual, and physical strength as well [156].⁴ In Bran's case we speak only of a spiritual metamorphosis, during which he will be able to transfer his soul into the direwolf, and back.

Shamanism does not only consist of skinchanging and obtaining an animal's form, trait, and strength. Shamans are also magicians, priests, poets, medicine men of the clan, seers of the past and the future, messengers between men and the spirits and, in some cases, could have been selected as the chiefs of their clan among primitive societies. A shaman is also the great master of ecstasy, and his/her ecstatic experience is considered to be the religious experience par excellence. Generally speaking, other forms of magic and religion co-existed with shamanism. The difference between a shaman and a magician is that magic and magicians can be found all over the world, whereas shamanism implies the techniques of ecstasy—in a trance where “his soul is believed to leave his body and ascend to the sky or descend to the underworld” [*Shamanism*, 5]—, mastery over fire, magical flight, and relation with the helping spirits—which can be the spirits of the dead, of mythical animals or nature spirits [5-7].

Shamans are the chosen ones [elect], thus having access to the sacred inaccessible. They had to undergo certain procedures, and follow the teaching of the elder[s] in order to become shamans. The recruiting⁵ of a shaman could happen in two ways: hereditary or, spontaneous calling, the latter one can either be a calling or electing. However, those elected to be shamans are considered less powerful than those who inherited or followed and obeyed the calling of gods and spirits [*Shamanism*, 14]. Regardless of how they were recruited, they are only acknowledged as shamans after receiving dual teaching: 1. ecstatic [dreams, trances], and 2. traditional [shaman techniques, names and functions of spirits, genealogy and mythology of the clan, secret language etc.] [14]. The received dual teaching provided by spirits and old master shamans, is equivalent with initiation. The lack of such rite does not mean the lack of initiation, which can happen in dreams or during the ecstatic

---

4 My trans.

5 As examined in Central and Northern Asia

experience of the novice. Based on written legends and accounts we are dealing with an initiation, that are known from history of religion. These dreams are never chaotic hallucinations or individual tale-weavings: the hallucinations and tale-weavings are connected and follow traditional patterns, rich with ideological background [15]. Such initiation-dreams bear symbolic meanings.

The importance of dreams and what they reveal is explained by Carl Jung in *Man and His Symbols*. Man “produces symbols unconsciously and spontaneously, in the form of dreams” [Jung, MS, 20] and are the “soil form which most symbols originally grow” [MS, 39]. Because of the manifold meanings of symbols, dreams are hard to understand. Jung speaks about “the existence of an unconscious psyche,” which implies the existence of two personalities within one individual [MS, 23]. He also writes that many primitives consider that a man has a “bush soul” or ancestral spirit, which is the incarnate of trees or wild animals; this could mean that the individual also has “some kind of psychic identity” [MS, 24]. This psychic identity, or also called mystical participation, is the halo of unconscious associations that give colourful and fantastic aspect to the primitive’s world. Often, images in dreams are trying to warn the dreamer of dangers, or of situations long before they happen [MS, 45].

BRAN’S RENEWAL AND REBIRTH

There is a close connection between shamanic initiation, archetypes, and dreams. In the following chapter we will analyse Bran’s connection to dreams, to the shamanic ability of skin-changing, and the archetype he represents. I intend to offer a close reading of his dreams, especially the ones in which the Three-Eyed Raven appears, as well as the wolf-dreams, where he slips into his dire wolf’s skin. The Three-Eyed Raven, who can see through the eyes of the weirwood, sees the future and the past of the realm. On the one hand “if the bush soul is a tree, the tree is presumed to have something like parental authority over the individual concerned” [Jung, MS, 24]. In the series he functions as a guardian figure, a master figure for Bran, and helps him on his road to initiation and fulfilment. He represents the Wise Old Man’s Jungian archetype.

The Starks are known as the descendants of the First Man, they keep themselves apart from the Southern lords and houses of Andal origin, and keep the old faith, worshipping the Old Gods and being faithful to tra-

ditions. What we know about the religion of the North is that they worship the Old Gods. They are nameless deities of forest, stone and stream, named so after the Faith of the Seven replaced them in the realm, except among northmen, crannogmen, clans of the North, and the free folk who live beyond the Wall. The free folk believes that the gods are everywhere in rocks, streams, birds, and beasts, and teach that the weirwoods, the so-called heart trees, are sacred to the Old Gods. It is said that the gods only have power where a weirwood is found, where the heart tree has eyes and can see. These eyes and faces were carved by the children of the forest, centuries before the First Man came to Westeros, but according to Winterfell's master, Maester Luwin, these faces were carved by the greenseers⁶ so that they can keep watch on the woods [GOT, 877-878], and it is the very place where the people of the North say their prayers to the Old Gods.

The tree symbol and symbolism can be found in many mythologies as well: Greek mythology, Norse mythology, Hungarian creation myth etc. In Norse mythology the tree of life, Yggdrasil, is a crucial part of origin myth. The tree is rooted in the Underworld, and the very top is in Asgard, home of the gods, connecting and reaching out to all the nine worlds. The world tree, or life tree, is very significant in Hungarian mythology as well- rooting from paganism and shamanic traditions, the "old religion" of ancestors. At the roots we find the underworld, in the middle the world of men, and the tree's crown is the world above where spirits dwell [Bókös, 36-37]. In shamanic belief the world tree connects the earth and sky, the past and the future, the men and the spirits. It represents the Cosmic Tree, an *Axis Mundi*, therefore meaning it sits in the centre of the world. No wonder the tree symbol occupies such an important (and primary) role in a shamanic initiation. The mentioned motif becomes more important when we analyse Bran's shamanic route based on a hero's journey.

Bran's shamanic initiation follows the same journey of the initiation of an archetypical hero as Joseph Campbell writes about in *A Hero with a Thousand Faces*. On this journey we can identify the stages he is going through from the moment he falls off the castle walls until the

---

6 They were "the wise men and leaders of the children of the forest who had magical abilities, including power over nature and greensight." The First Man believed that they have carved faces into weirwoods, thus creating the heart trees. According to the stories describing the greenseers they see through the eyes of the heart tree influencing plantation, and they are said to see into the past and the future [Greenseer, n.p].

moment he finally meets the Three-Eyed Raven and receives his teaching. Although, some of the stages mentioned by Campbell are missing from Bran's journey, he is no less of an archetypical hero than the Greek heroes, yet he differs from them in many aspects. Continuing this idea, Bran's journey and character transformation are connected both with Campbell's stages and with the shamanic abilities he acquires.

Each one-or most- of Campbell's stages coincide with one turning point in Bran's life. Before the first stage begins the hero/novice has to be moved out of the familiar environment. At the beginning of the story, we discover very little about Bran: he is only seven years old living in Winterfell. What we also learn from his first chapter is that he is not good in archery, and has never seen someone beheaded, which is a sort of initiation ritual in the North. On the contrary, he is good at climbing. According to Eliade in North America and Siberia the climbing of a tree is part of the shamanic initiation. By ascending the tree, the individual undergoes a ritual journey to "reach heaven and the Gods" (*Shamanism*, 126)- this can take place before or during their consecration. Climbing represents a symbolic ascent to the sky then returning back to the earth. Not only climbing, but dreaming in itself is common in the shamanic initiatory stage. It is an ecstatic type of experience⁷ and is always followed by instructions from the old masters- in the novel's case the Raven functions as the old master. The first ecstatic experience offers the traditional scheme of the initiation ceremony: suffering, death, resurrection. In the novel Bran's ritual death is symbolised by a coma of long weeks to receive the first dreams, in which he ascends to the sky and speaks to the spirits.

However unimportant he may seem to readers-because he is only a seven-years-old boy-, it is through his chapters that the events of the series start to turn and unravel. He insists to save and keep the direwolf puppies, and it is also his climbing that will 'doom' him: he is flung out of an unused tower by Jamie Lannister. However tragic the event is, this action marks the start of the avalanche of events and the first stage of Campbell's model. Because he is almost a man grown, now he has to

---

⁷ Contents of such experiences includes one or more of the following: dismemberment of the body, followed by a renewal of the internal organs and viscera; ascent to the sky and dialogue with the gods or spirits; descent to the underworld and conversations with spirits and the souls of dead shamans; various revelations, both religious and shamanic (*Shamanism*, 34).

follow the call of his fate. More importantly, because of this tragic experience he has learned the importance of life and death.

The second stage coincides with the second chapter bearing his name, and with the shamanic dream received for his recruiting. As mentioned before, these dreams are not mere hallucinations and tale-weavings, but they mark the abilities the shamans will possess. In Bran's case, he will be able first to talk to the Three-Eyed Raven, and after listening to his advice he will be able to fly and see through the animal's eyes. It is important to mention that in this dream we see him falling, which does not only mean that he re-lives the fall that changed his life, but according to Jung's analysis, if an individual is dreaming about flying or falling they have "unrealistic ideas or too high an opinion of themselves, or make grandiose plans out of proportion to their real capacities" (Jung, MS, 50). The fall in the dream means that his self-confidence will suffer a crack, which is more evident when he will refuse to fly saying he cannot. It is because of fear that he refuses flying at the beginning, but after the "teaching" of the Raven he opens his eyes seeing not the ground under him, but the castle, the wolfswood, the realm, the Wall etc. He encourages Bran to open his eyes "because winter is coming" (GOT, "Bran III," 194). Belief has it that shamans and medicine men are able to fly and perch on tree-branches; in Hungarian folklore the 'táltos' is believed to be able "to jump up a willow tree and sit on a branch that would have been too weak for a bird" (*Shamanism*, 126).

The apparition of the Raven as the archetype of the Wise Old Man and his acceptance to fly, mark the third Campbellian stage. He will re-appear in form of dreams, talking to Bran and foreshadowing events that will happen, such as the death of his father. Ravens in general are said to be the harbinger of death, just like in Martin's world characters say "dark wings, dark words" (SOS 32). However, the Raven acts as a guardian and a teacher figure, an old master shaman Bran has to look up to, and who is one of the helpers on his journey to reach the weirwood north of the Wall, where he appears in his human form, and where Bran will receive his final and most important teaching to become a real shaman. In this same stage Bran receives another helper, Jojen Reed—another old master shaman figure. It is Jojen who teaches Bran how to control to see his wolf dreams, how to get into Summer's skin, how to come back from the wolf dreams and trances, how to open his third eye to accept the gift, and is also his duty to take Bran to the Raven to complete his transformation.

Bran at this time is the Lord of Winterfell while his brother is away. Thus, fourth stage is marked in the passage where the company [Bran, Rickon, Hodor, Osha, Meera, Jojen, Summer, and Shaggydog] leaves the ruins of Winterfell after Theon Greyjoy occupied the castle, killed its people and threatened the Stark boys. First, they escape and live in the crypts for days, then one night they leave the walls and towers behind and head north, to search for the Raven. Despite the name of the fifth stage, it is only a symbolic image where man and soul set out on the journey, and enter the realm of rebirth, of spiritual renewal. The belly of the whale represents a mother's womb which protects, nurtures, and helps the foetus transform and grow. The wilderness and the woods are associated with danger and the forks of a labyrinth; thus, they do not have the same representation. Meanwhile, [mother] earth is somewhat similar to the womb: the caves, the passages and shelters under the roots of trees are protecting the company. The wilderness helps us reach the next stage, and finally the beginning of the adventurous proper initiation. This stage is considered to be the most adventurous stage for Campbell's heroes. Bran meets supernatural phenomena and creatures, and to prevail over them he has to use the advice and aids provided by the helpers. Bran's main task here is to learn to control the soul transfer between man and beast, while the others are protecting him of supernatural creatures. There are, however, two creatures of such who are helping Bran. One of them is Coldhands, a man wearing black and riding on a huge elk—his role is to guide Bran beyond the wall, and to the already mentioned weirwood. After enduring the cold and starvation for weeks and months, they finally find the giant tree. Right before reaching the home of the Raven, they are attacked by dead corpses emerging from under the snow. The second supernatural helper appears in the form of a girl, a Child of the Forest. Now that he has reached his destination, he can move onto the next stage.

Reading further we realise that three stages from his initiation are missing, namely meeting with the goddess, the tempting of a woman, and atonement with the father. In the next stage we realize that the opposite of the pure female, the vile female symbol is missing, thus the whole stage is missing as well. It is, however, true, that along the way there are two women figures protecting Bran. One of them is the wildling woman Osha—later she, Rickon, and Shaggydog part ways—, and the other is Meera Reed. Because of Bran's condition and his age, he does

not see Meera as a man sees a woman, but rather a guardian mother figure. He also takes care of her, as best as he can: he doesn't let Summer hurt her because „he knows I like you” [COK, “Bran IV,” 233] and because “Meera reminded Bran of his sister Arya. She wasn't scared to get dirty, and she could run and fight and throw as good as a boy. She was older than Arya, though; almost sixteen, a woman grown” [233]. She represents the female principle, with pure heart and intentions, and will become his “other part,” but in her case we cannot talk about sexual lust, the bond between the two is spiritual. Because Meera appears as a mother figure, not as a woman to marry, the enchanting vile female figure is missing as well. In addition, we also cannot talk about a mythical angry father figure with whom the hero has to make peace, since his father had died in the capital, long before they set out on the journey and Bran followed the call to become the Raven.

The next two stages, apotheosis and the ultimate boon, cannot be separated from one another. Bran finally arrives to the roots of the weirwood and sees the Three-Eyed Raven. On his way to find his “monster” Bran often questioned the existence of the Raven, and the power of Gods. After encountering Coldhands, the wights, and the Children of the Forest he finally begins to believe all of this is true, and his fate lies among the roots. He glimpses the greater power, the power of the Old Gods, the all-seeing power of the man interwoven with the tree roots, and the power of the Children. Because his doubts vanished, he broke the shackles off his mind, and cleansed his soul. He now understands the reason behind the journey, and submits to the teaching. Following the idea, we can connect Amaterasu's symbolic descent to Bran's descent. They both go into a cave– it is like the descent into the Underworld– and emerge as newer versions of themselves.

In Bran's final chapters the reader does not find out if he takes the place of the Three-Eyed Raven among the roots of the weirwood, but in a sense he is similar to the Japanese Sun-God, Amaterasu: he willingly goes into the cave–obviously for different reasons– to, presumably, emerge reborn into a stronger version of himself. As the ending of Bran's journey is unknown, we do not find out if the last parts of his initiation are completed. Through the Raven he is now ready to glimpse into the “dreams” of the trees, and see through their eyes.

CONCLUSION

To conclude we can state, that the mythologies and symbols the book series makes use of are interconnected with all cultures and with the subconscious of all minds. George R.R Martin by using examples from the great mythologies created a different type of hero than we are used to in Medieval context. Bran represents the crippled boy who acquires a gift that he will be able to share with mankind. Just like Osiris, he has to build his new body out of the "old" body parts, with also coincides with the renewal of the spirit. Because a very important ability is missing—walking— he can no longer be the same seven years old boy. To compensate the loss, he gains the power to open his third eye and become the all-seer, like shamans are able to see between worlds on the Cosmic Tree.

His journey, as we have analysed, consists of different stages he has to go through to master his power. First his body had to suffer in the mortal life and die symbolically (the fall from the tower window). Second, his spirit and mind had to become free of suffering and control. This easing implies a dream or a trance, in which the person talks to a spirit. When the mind eases its control over the conscious, the mythological images occur, and let us glimpse into a primitive man's mind. Dreams are not only dark places with terrible nightmares, but they are also the home of Gods and Goddesses, faeries and heroes. Both "black and white" creatures are mythological, and have only one purpose: to liberate man, and help their spiritual initiation (Eliade, *Images*, 33). Bran's initiation also starts in a dream, where the Three-Eyed Raven appears to him, and helps him to get rid of his fears and liberate his soul. We know that Bran's soul is liberated when he opens his eyes after the coma, and is now reborn a new Bran. His physical features haven't changed (like Osiris'), but his soul is reborn. This also resonates with Hindu mythology according to which when a man physically and spiritually suffers enough in a mortal life, he will be reborn in a new body (Jayaram n.p). In ASOIAF a part of Bran can be found in Summer—the same way a part of Summer is now a part of Bran as well— meaning they are now brothers, and one cannot exist without the other. This co-existence of man and wolf marks the beginning of the initiation.

Bran's shamanic initiation and journey is completed with the help of Jojen, who is just as much a supernatural help, as he is a paternal guardian figure; Meera, who appears as the principle of pure femininity;

Summer, his other half; and last but not least, the Three-Eyed Raven, who is both a master shaman, guiding him all throughout his initiation ritual and teaching him at the same time, and a spirit, a greater power. Even though Bran faces many dangers on the road, he is still reluctant to complete his mission and become the “new” Three-Eyed Raven.

Abbreviations

ASOIAF- *A Song of Ice and Fire*

GOT- *A Game of Thrones*

COK- *Clash of Kings*

SOS- *Storm of Swords*

FFC- *Feast for Crows*

DWD- *Dance with Dragons*

MS- *Man and His Symbols*

WORKS CITED

Bökös, Borbála. *Mítoszok az irodalomban és a kultúrában*. Budapest, Inter Nonprofit Kft, 2017. Print.

Campbell, Joseph. *A Hero with a Thousand Faces. Commemorative Edition*. USA: Princeton UP, 2004. Print

Eliade, Mircea. *Cosmos and History: The Myth of the Eternal Return*. Trans. Willard R. Trask. New York: Harper and Brothers, 1959. Print.

---. *Images and Symbols. Studies in Religious Symbolism*. Trans. Philip Miret. Princeton: Princeton UP, 1991. Print.

---. *Shamanism: Archaic Techniques of Ecstasy*. Trans. Willard R. Trask. Princeton: Princeton UP, 1964. Print

Frazer, James Sir. *The Golden Bough*. Kent: Wordsworth, 1993. Print

Graves, Robert. *The Greek Myths*. Web.

Hintersdorf, Sophie. “A Feast for Beasts: The Role of Animals in George R.R. Martin’s *A Song of Ice and Fire*.” Aug. 03, 2017. Academia.edu. Academia.edu. N.d, n.p. Web. April 20, 2020.

Jung, Carl Gustav. *Man and his Symbols*. New York: Anchor Press, 1964.

---. “Patterns of Behaviour and Archetypes.” *Structure & Dynamics of the Psyche. Collected works of C.G. Jung. Complete Digital Edition*. Ed. & trans. Gerhard Adler and R.F.C Hull. Vol 8. Princeton: Princeton UP, 1975. Print. 397-420.

- Kerényi, Károly. *Görög mitológia*. Budapest: Goldolat, 1977. Print.
- Martin, George R. R. *A Game of Thrones: A Song of Ice and Fire*. New York: Bantam, 1997. Web PDF.
- . *A Clash of Kings*. New York: Bantam, 1999. Web PDF.
- . *A Storm of Swords*. New York: Bantam, 2000. Web PDF.
- . *A Feast for Crows*. New York: Bantam, 2005. Web PDF.
- . *A Dance with Dragons*. New York: Bantam, 2011. Web PDF.
- Musa. "In Defense of Bran Stark Part 1: Home is Where the Heart is." *The Fundamentals*. Sept 12, 2017, n.p. Web. April 10, 2020.
- Nardo, Don. *Egyptian Mythology*. USA: Enslow Publisher, 2001. Print.
- Neubauer, Lukasz. "'Dark Wings' and 'Grey Furs': The Old Germanic Roots of Carrion-Eating Beasts in *A Song of Ice and Fire*." *George R.R. Martin's 'A Song of Ice and Fire' and the Medieval Literary Tradition*. Ed. Bartłomiej Błaszkiwicz. Warszawa: Wydawn Uni. Warszawskiego, 2014. Web. 180-209. April 22, 2020.
- Rose, Amber J. "Ok þar er mér úlfsins ván, er eek eyrum sá: And I Expect a Wolf, When I See a Wolf's Ears." *Fantastic Animals, Animals in the Fantastic*. [Fastitocalon: Studies in Fantasticism Ancient to Modern 6]. Eds. Thomas Honegger and Fanfan Chen. Trier: WVT, 2016. Print. 79-97.
- V, Jayaram. "Reincarnation and Rebirth in Hinduism." *Hinduism. Hindu-website.com*. N.d, n.p. Web. April 28, 2020.

GENERIC CHANGES: [UN]FAITHFUL ADAPTATION OF *THE WIZARD OF OZ*

■ MALI IZABELLA ■ izabellamali96@gamil.com
PKE, BMK Kar, Többyelvűség és multikulturalitás, II. év.
■ Témavezető: DR. BORBELY IULIANA, adjunktus
Partiumi Keresztény Egyetem

■ kulcsszavak: mágia, tudomány, fantasy, science fiction, feldolgozás,
gyermekirodalom, New Adult TV sorozat

I. INTRODUCTION

It is quite rare that a novel be adapted to film while generic changes be implemented, more precisely a children's novel be transformed into a new adult series. Another aspect to be considered is that, in literature science fiction and fantasy present a dichotomy, an artefact belonging either to fantasy genre or science fiction. Although most adaptations are in line with their source as far as genre is concerned, some films do blend fantasy with science fiction, and prove that the two terms are closely related, science fiction having developed from fantasy.

One such artifact is *Emerald City*, which is a young adult TV series film adaptation of Frank L. Baum's children novel *The Wizard of Oz*. While in Baum's novel the story is told from the perspective of a child, Dorothy, in the adaptation this little child has grown into a young adult, through whose eyes the audience sees the events now. The TV series remains fantasy, though it has many science fiction elements. We propose that the series cannot be adapted into a different genre and be faithful at the same time. The aim is to determine that the genre of the adaptation has to be the same as that of the source text in order to create a dutiful adaptation. According to this statement, *Emerald City* has to be a fantasy series in spite of all the changes - namely, the young adult series that contains many science fiction elements remains a fantasy artefact.

The guidelines of the present study are the following research questions: 1) How does genre change in adaptations take place? 2) What are the changes that had to be implemented in order to meet the requirements of the target audience? 3) What are the characteristics of fantasy? 4) What are the characteristics of science fiction? 5) What are the fantasy elements in *The Wizard of Oz*? 6) Are there any science fiction elements in the novel? If yes, what are they? 7) What are the fantasy elements in the series *Emerald City*? 8) What are the science fiction elements in the series?

In my research I will use the following sources: Robert Scholes: *Boiling Roses: Thoughts on Science Fantasy*, Barry Langford: *Film Genre Hollywood and Beyond*, Francis Glebas: *Directing the Story*, and web sources as well, such as: *Encyclopaedia Britannica*, *IMDb*. In order to prove the hypothesis I will use the following methods: close reading of both the written and the iconic text, reading critics, presentation and analysis of reviews and consulted sources, synthesis and summary of the findings.

II. THEORETICAL BACKGROUND

In order to understand the changes better, and thus to be able to carry out research further on, the paper starts with a short overview of the definition of genre and reflects upon some of its aspects. This is followed by an overview of the two above-mentioned genres, fantasy and science fiction, emphasizing the distinction between the two. These two are very similar, and for this reason, they can be very easily confused. Since the series contains many science fiction elements - much more than the novel does -, in this case, it is essential to build a clear picture of the two genres in order to prove that despite the large amount of science fiction elements, as far as the genre is concerned, the TV series remains a truthful adaptation of the fantasy *The Wizard of Oz*.

A. ON ADAPTING GENRE

Cambridge Dictionary defines `genre` as "a style [...] that involves a particular set of characteristics" [*Cambridge Dictionary*]. Barry Langford - whose discussion of the concept of genre is a dynamic one - believes that the concept of genre can be interpreted differently depending on the

target group. For film-makers genre “holds out the promise of attracting and retaining audiences, in a reliable way, so reducing commercial risk” [1], for audience, genre “categories provide basic product differentiation while the generic `contract` of familiarity leavened by novelty seems to offer some guarantee that the price of admission will purchase another shot of an experience already enjoyed [once or many times] before” [1]. For the third group, scholars, genre “provides a historically grounded method of establishing `family resemblance` between film produced and released under widely different circumstances, and of meditating the relationship between the mythologies of popular culture and social, political and economic contexts” [1]. Genre is seen as a tool, which must be used wisely, but at the same time, not too well - in Langford’s view each artifact must be considered individually because, he believes, not every artifact contains all the characteristics of a particular genre. As a result, genre is not something carved in rock, it is up to new interpretations - it is more of a process, than a fact because “genres are not born, they are made” [Langford 5]. As stated by Jacques Derrida, texts “neither `belong to genres`... yet nor can they escape being generic,” that is to say, any audience has some expectations about the works, but the works can go beyond these expectations [Langford, 7].

What is relevant to our research topic in terms of genre is the combination of genres in the twenty-first century. Langford observes the hybrid nature of genre in the postmodern period, e.g., the combination of westerns with musicals or any other genre. He argues that there is a tendency to mix genres, i.e., to create hybrid works, and doing so, to question the traditional fixity of the literary genre [Langford 17]. This is what seems to happen in our case, where into an adaptation of a fantasy genre novel, the filmmakers introduced many science fiction elements.

B. THE TRAITS OF FANTASY

The two genres, fantasy and science fiction, were entangled from the beginning. While fantasy analyzes the diegetic world by their images, appearances and form, science fiction disassembles its world and by doing so explains how science fiction works. Fantasy is characterized by nonviolent knowing, and instead of violence it has intuitive knowledge. Science fiction was considered real knowledge for a long time, and fantasy was based on intuitive and therefore false knowledge. Fantasy as a

literary genre, does not have a clear cut definition in most dictionaries. Many literary works contain fantastic elements and show “a consistent set of practices” [Scholes, 9], but there is no set of elements that are present in all works that can be termed as fantasy.

The first person who dealt with fantasy as a genre was Sir Herbert Read, a poet, critic and an art historian. In his book *English Prose Style*, he tried to organize the prose style into eight types according to Jung’s classification of the four types of psychic thinking. Later on, he added to his work Coleridge’s distinction between fancy and imagination. In this way, he separated a higher and a lower form. The higher form was called *invention*, and the lower one *fantasy*. Read discovered the fairy tales; this was the closest literary type which contained fancy and fantasy. According to him, modern writers created a form of fantasy which was equivalent in beauty and power to the orally transmitted folk tales. Read argued that people need fantasy, and he thought that if humans would give up on Romanticism, fantasy could bloom. Unfortunately, he was also dominated by Romanticism, and considered that fantasy is free from logic and habit, and in its center goes the force of wonder. In this way, fantasy could exist only in a childish form, “in fairy tales for adults,” as Read called them [qtd. in Scholes 21].

The world of fantasy is an invented world, but most importantly, it has its own laws. According to MacDonald “[t]he natural world has its laws, and no man must interfere with them in the way of presentment any more than in the way of use; but they themselves may suggest laws of other kinds, and man may, if he pleases, invent a little world of his own, with its own laws” [15]. At this point, the fantasy of the modern time breaks with the folk tales; from now on, everyone can create his or her own invented world, as long as it has its own laws, and this world obeys these laws [Scholes 21].

The author names some classical fantasy writers and creations like Edgar Rice Burroughs, David Lindsay, with his work *Voyage to Arcturus*, C. S. Lewis, *Space Trilogy* and *Narnia Chronicles*, L. Frank Baum, with his work, *The Wizard of Oz* or J. R. R. Tolkien, with his beloved *The Lord of the Rings* [Scholes 19-27]. All these writers contributed greatly to the development of the fantasy genre.

C. HISTORY OF SCIENCE FICTION: A BIRD'S EYE VIEW

Read considers science fiction as a branch of fantasy [Scholes, 27]. According to Joseph D. Miller, one major difference between fantasy and science fiction is that the latter tries to explain and to rationalize in some detail the anomalies which occur in that other world [Miller 36].

According to *Encyclopaedia Britannica*, the term science fiction makes a distinction between real scientific works and speculative writings. The Industrial Revolution had a great impact on science fiction writers because it provided a wealth of topics and themes to discuss the impact of technology on the future of humankind. The themes that are particular to sci-fi deal with space and time travel, robots, maybe cyborgs, aliens. Usually, science fiction plots are set in the future, and have prophetic warnings, some kind of utopian aspiration. Disasters, political conflicts, and strange voyages appear here. These stories are based on some aspect of science or technology. As far as the prophetic warnings are concerned, science fiction often sets its action in a dystopian setting.

After the Industrial Revolution, the other event that had great influence on the genre was World War II and the invention of nuclear energy and atomic bombs. Other discoveries, such as exploring the Moon or the beginning of the cloning opened several doors to science fiction writers. A few great representatives of the genre are its founder Herbert George Wells, as well as Aldous Huxley, known mostly for his classic dystopian work *Brave New World*, Howard Phillips Lovecraft, Philip Kindred Dick and Olaf Stapledon.

III. "TOTO, I HAVE A FEELING WE'RE NOT IN KANSAS ANYMORE"

Lyman Frank Baum's novel is a children's book and it was first published in 1900. According to the *Encyclopaedia Britannica*, it is "a modern fairy tale," with a typical American setting, and "engaging fantasy characters" [*Encyclopaedia Britannica*]. As far as genre is concerned, the children's novel is fantasy. The novel's main characters are: Dorothy, Toto, Scarecrow, Tin Woodman, Cowardly Lion, The Wizard of Oz, The Wicked Witch of the West, The Wicked Witch of the East and Glinda.

The novel is strewn with fantasy elements from the outset. Dorothy, an orphan girl, is taken by a cyclone and flown to the Land of Oz. She wants to get home, and only the Great Wizard of Oz, who lives in Emerald City, can help her. So she heads to him on the well-known yellow brick

road. On her way, she meets many strange people, travels throughout many odd places, and has many journeys. She makes some new friends as well, who want to see the Great Wizard to ask him favors. They are Scarecrow, who wants to have a brain, the Tin Woodman, who wants to have a heart, and the Cowardly Lion, who wants to get courage. After several adventures on the road they arrive at the gates of the Emerald City and seek to meet the Wizard. The Wizard is willing to help them only if they kill the Wicked Witch of the West. This they succeed to do by a very easy and altogether no-magic-needed deed: Dorothy simply throws water on the Witch, so the latter melts “she picked up the bucket of water that stood near and dashed it over the Witch, wetting her from head to foot” [Baum 88].

With the Wicked Witch gone, Dorothy finally can get home. She also discloses the Great Wizard’s true identity, it is revealed that he is not as great as everybody thought; in fact, he was “a little, old man, with a bald head and a wrinkled face” [Baum 102], a fraud, and that he was someone from the real world, just like Dorothy. She did not succeed to get home with the hot air balloon, as the Wizard planned. In the end, it was the silver shoes of the Wicked Witch of the East that transported her home, because:

“[...]have wonderful powers. And one of the most curious things about them is that they can carry you to any place in the world in three steps, and each step will be made in the wink of an eye. All you have to do is to knock the heels together three times and command the shoes to carry you wherever you wish to go” [Baum 141].

The children’s book ends happily, with Dorothy arriving home and running happily to her aunt claiming “I’m so glad to be at home again!” [Baum 143].

IV. EMERALD CITY: UPGRADED THE WIZARD OF OZ

Emerald City is an adventure, drama, fantasy TV series, released in 2017, “[a] modern reimagining of the stories that led to ‘The Wizard of Oz’” [IMDb]. The main characters remained the same as in the novel, they just went through some changes. The main story of the series is identical with the children’s book story. Nonetheless, as in any adaptation, there are some differences in comparison with the novel.

In the series, there are several additional plot lines, because besides Dorothy more characters have their own stories. In addition the main one is also radically altered - this is one of the most significant changes because it addresses a different, much larger, target audience, - namely, in the series, Dorothy is an adult, a nurse. She arrives in the Land of Oz by a tornado and kills the Wicked Witch of East, and therefore, she becomes a witch as well. This makes her a target, since East's sisters want revenge for their sister's death, and the Wizard also wants to get rid of the new witch, the new threat. Like in the novel, on her way to Emerald City, Dorothy meets the Scarecrow, who here is an amnesiac man, named Lucas by Dorothy, with whom she later falls in love, and about whom they were to find out that he had been one of the Wizard's soldiers, called Roan. On their way, they made a stop at East's castle, where Dorothy wanted to use the tornado to get home, as she could control the weather with the Witch's gauntlet. The tornado took her to a place in the Land of Oz where she found objects from her own world, among them her mother's lab coat. This was how she found out that her mother had once been in Oz as well. Based on this information she is certain that she is in the right place in order to find her mother, and this gives her the necessary motivation to move forward. Finally, when she arrives in Emerald City, she faces the Wizard, the only one who can send Dorothy home, which he was willing to do in return for the elimination not of the Witch of West, like in the novel, but that of Glinda. However, Dorothy refuses to do that.

The TV series ends with a big war, between Glinda and Oz, or in other words, between magic and science. Dorothy does everything she can to prevent the war. The war seems to be one sided, as Glinda fights with her witches, and the Wizard's weapons (modern guns) are useless against them, as only a witch can kill a witch. In the end, the war is stopped because West convinced Glinda to support the new queen, Ozma, and in this way they restored balance.

Dorothy manages to get home not with the help of the silver shoes, but with the help of the science and a scientist called Jane who turns out to be Dorothy's real mother. The TV series has an open ending; Lucas visits Dorothy in the real world, to ask her to go back to Emerald City because the Beast Forever, the enemy of all, rose, and she was the only one who could help them stop it.

Besides Dorothy's story, the other significant plotline is that of the Wizard's. His name is Frank, and he worked at an energy generator in

the real world. As opposed to the novel, in the series we find out the Wizard's identity, i.e. his name, the circumstances of his arrival in the magic land. He caused an accident at the generator, and created a turbulence, a tornado, which brought him and three other people, among which was Jane, to the Land of Oz. When they arrived, they met a tribe, which Frank wanted to impress with a science trick, but he failed and he was made the target of a joke by a woman who could do magic. Later, in order to avoid being laughed at ever again, when he became the Wizard of Oz, he prohibited the use of magic. His arrival in the magic land triggers many complications, and is the source of a series of unfortunate events.

One similarity between the book and the TV series regarding the Wizard is that he was a humbug, a fraud in the novel, and he remained one in the series too. Both Jane and Dorothy call him a liar, a fraud. Even if he called himself `wizard, ` he could not maneuver magic. Moreover, he was not just an impostor, but a murderer as well, as a result of ordering the killing of the royal family. The one who did the `dirty job` was Eamonn, one of the soldiers disguised as a lion, who had no courage to resist the Wizard's order. He is the Cowardly Lion from the children book.

V. FINDINGS: [UN]FAITHFUL ADAPTATION

As Barry Langford already pointed out, genre is something dynamic, something in move. It is not carved in the rock - it is a tool that leaves space for new interpretation. For this reason, not every aspect of generic identity has to apply automatically in order to have a faithful genre. Also, he was the one who mentioned the hybrid nature of the genre in the postmodern. This mixing of genres materializes in our adaptation's case, where the filmmakers chose to mix two genres that are often considered in terms of dichotomy: fantasy and science fiction. The present TV series, *Emerald City*, has many science fiction elements, besides the fantasy ones, although it belongs to the fantasy genre.

We can build several categories regarding the classification of the fantasy and science fiction elements. There are some in connection with the setting, the places, others attached to plot elements, also some regarding the characters, and the last group is in connection with objects and animals.

Fantasy elements are the most poignant ones in the story. In the novel, the most poignant ones are connected to setting: the magical

Lands of Munchkins, the Land of poppies, and places like the beautiful Emerald City. In the adaptation magical lands are replaced mostly by so-called kingdoms - still magical elements - the one of King August and King Pastoria. These kingdoms are more like the ones in fairy tales, as Read mentioned them in connection to fantasy. In addition to these, one place that is missing from the novel and occurs in the adaptation is the frightful Prison of Abject.

In terms of setting, one place seems to remain the same both in the novel and the adaptation, i.e., Emerald City. Still, after a closer look, we find out that the quintessence of the city is changed. In the novel, it is the heart of the Land of Oz, and therefore the heart of the magic. As opposed to this, in the series, the city is the heart of science; it is a place without magic, as the Wizard banned it, where the Wizard's scientists work. Here witches are seen as a threat, people are afraid of them.

Plot elements which are magical in the novel are the flying house and the magical power of the water, which can end a witch. There are some typical magical, or fairy-tale elements in it. Such elements are the end of the antagonists - in our case the witches, - the tests the travellers have to pass - such as the poppy land, the animals sent by the Wicked Witch of the West to kill Dorothy and her friends. An adjuvant tool, a forehead kiss from Witch of the North, is a protecting one, a kind of magical sign, the one who has it cannot be harmed. This kiss can be resembled to the mark that Cain got from God after he killed Abel, for every man to know who he was, and to do him no harm: "But the Lord said to him, "Not so; anyone who kills Cain will suffer vengeance seven times over." Then the Lord put a mark on Cain so that no one who found him would kill him" [Genesis 4:15]. In the end, the good characters are rewarded, Dorothy's friends receive what they asked for, and she gets home.

In the TV series, in addition to the several fairy-tale like plotlines, - being a more complex artefact than the children's novel, - the main plotline is enriched with various elements. A young woman arrives in a flying police car to the magical land, wanting to get home. She kills a witch, i.e., a villain, and doing so she herself becomes one as well. A powerful wizard who can get the woman home, and her way to him. On her way, she goes through many tests; the poppy road, the tornado, the assassin soldiers. She arrives at the Wizard's where she finds out who he really is, and other secrets about herself are also revealed. Finding herself in the middle of a war, she helps stop it, and she will gain the well-deserved reward, she

gets home. Another story is the one of the witches who want revenge for their sister, the ritual, which they make to bury their sister, the conflict and the secrets between them.

Some characters are magical in the novel, namely: the Scarecrow, the Tin Woodman, the Cowardly Lion, the Witches, the `Wizard`, and others. All of these belong to the Land of Oz. However, it is worth noting an interesting aspect regarding the characters. It seems that there are only two categories to which the characters could belong; fantasy or science fiction. As an exception to the rule, there are two characters who are from "the real" world, and who do not belong to either of the upper mentioned categories, Dorothy and the Wizard. As they are from the `real world,` they do not have magical abilities, not even the Wizard, who was just calling himself `the Great Wizard`. His power comes from his knowledge from the real world. In fact, he was just a fraud, who tricked and fooled the others.

In the adaptation, magical characters appear as well, they are: Dorothy, who with the magical gauntlet of the Wicked Witch of the West could control the weather, and the Stone Giants. Others were the Beast Forever, the Cardinal Witches, Glinda, West and the Wicked Witch of the East, the Stone Giants and the rulers, kings and princesses belonging to the upper mentioned kingdoms, such as The King of Ev and King Pastoria, Princess Ev and Princess Ozma. In the series the Wizard is the same as in the novel. He does not belong to neither the category of fantasy nor to that of science fiction. Neither does he have magical powers, his only power was his knowledge gained from science.

As far as magical objects are concerned, this category contains elements like the flying house, the magic silver shoes. Such objects appear in the adaptation as well. They are the Wicked Witch of the East's magical gauntlet. In addition to these, magical animals in the children's novel are the the monkeys. In the series magical animals are transformed, like the flying monkeys which are changed into robots.

In terms of science fiction, the novel does not contain any science fiction elements. However, as we will see further on, the adaptation has several such elements, therefore, we will talk only about the series. The fact that the series has many science fiction elements, in contrast with the novel is the result of the modernization, the technological variety that was at the directors' hand. These elements from the adaptation are much more meaningful, in reference to the hybrid nature of genre.

Science fiction elements can be presented along the same line as the fantasy ones above. There is however, one major difference, i.e., in the series there are no lands or places that could be considered to belong to science fiction.

Science fiction plot elements which occur in the adaptation are the presence of the Wizard's scientists, who tried to solve their problems using science, the life of the two cyborgs, the robot flying monkeys that are used to spy. One of the key sci-fi characters from the adaptation are the above-mentioned cyborgs. The first one is Jack, who has his own adventure as well and an important role in the series. As opposed to the novel, in the series Jack is a flesh-and-blood boy who due to an accident almost dies but is saved by Jane, by transforming him into a cyborg. This is how the TV series makers adapted the Tin Woodman. This is the most poignant change in the series because he/it is the representation of modernity, science, the triumph of that, the proof that magic is not a necessity, people can live without magic. The other cyborg is Lady Ev, who was also saved from death by being transformed into a machine. In this way, the adaptation shows a modern way to save lives, which does not include a drop of magic, but is based on pure science. Moreover, the cyborgs are the proof that science can save lives, as both children would have died if science were not there to save them. In addition to this, the cyborgs are also narrative elements, they are a link between a magic world and the "real world." They are the ones who do not let the audience feel like the whole story happens in a kind of timeless world, without any contact with the real one.

Considering the children's novel and the TV series, in addition to analyzing the magic and sci-fi elements, we can answer the guiding questions from the beginning. In the novel, there are numerous fantasy elements, therefore, the novel belongs clearly to that genre. Analyzing the TV series, we could see the presence of both kinds of elements in it. Although in the series there are more science fiction elements than in the book, fantasy elements are much more powerful, significant and dominant than the science fiction ones. For example, in the TV series there are no magic lands *per se*, but the kingdoms are enchanted, magical environments. It goes without saying that, the genre of the adaptation remains truthful to the source's genre.

When making a TV series from a children's novel, some changes are made. Adapting Dorothy from child to widened the target audience. In this way, the horizon of possible events has also grown considerably. In the

series she can start searching for her real mother, to fall in love. In this respect, Francis Glebas argues that people watch movies for several reasons, but mostly to entertain themselves, to feel good, but, nevertheless, to learn. Movies, as all stories, must present a conflict, which inevitably leads to confrontation, a climax and, at the end, to a resolution [Glebas 111, 114]. With Dorothy as an adult, the scope of conflict is larger, - Dorothy faces the same problems as any teenage girl does. In the adaptation she knows that she had been adopted, and she wants to renew her relationship with her mother. This gives her a new goal to go further on.

According to Barry Langford, it is normal that the audience does not require to see the same content remade, they hunger for tension, fueled by the reincorporation of the novel's elements into the expected generic model [Langford 7]. In our view, in TV series it is easier to give "space" to the audience to follow action. Each and every episode has to present a different conflict, to build this information into the core of the story and the episodes have to be interesting enough to gain the audience's attention, so they will want to watch the next one. Glebas argues that this consecutive attention is kept with intriguing narrative questions and with their delaying answers. The already known story of *The Wizard of Oz* must be given some sort of complexity to maintain the audience's attention. In our view, the main narrative question in *Emerald City* is not whether Dorothy gets home from the Land of Oz or not because we already know the answer to this question from the book. What the audience is interested about are the new adventures Dorothy will have, and the new problems she will have to solve now that she is an adult - for example, the truth about her mother, her identity as a witch, and her romantic relationship with Lucas.

VI. CONCLUSIONS

Lyman Frank Baum wrote an absolutely fantastic children's book, full of magical beings, enchanted lands, places, winsome action, with a main character that readers can identify with. It is almost like a fairytale. The TV series makers targeted a larger audience than that of a children's novel. The series has both fantasy and science fiction elements, and because of the latter, the story seems to belong to the science fiction genre.

It does not matter if the adaptation addresses a different target audience and turns a children's novel into a young adult TV series introducing many elements from the "rival" genre, science fiction, - the adaptation remains faithful in genre to the sources. Even if the show has robot monkeys and cyborgs, its aura remains a magical- fantastical one, faithful fantasy. Todd Berliner argued that "even `revisionist` genre films `bend` rather than `break` - that is, manipulate and modify, but do not wholly dispense with - generic conventions as they seek to engage their audiences in a more conscious scrutiny of genre conventions and the values they embody" (Langford 8). As reported by him, the adapters just `bend` the source's genre, make transformations, changes, but do not `break` it, destroy it. This means that in our case, the directors made many changes, regarding the characters, and added science fiction elements, so they molded the story, but they did not change the fundamental points, the main story, and most important the genre, because that would mean to "break" the source.

The changes in the adaptation at first sight might seem to be radical. However, a close look at the changes reveals that these involve only the surface of the entire story, therefore, the genre of the adaptation remains a fantasy, faithful to the original source genre. Even if we choose to watch the series instead of reading the children's novel, we will be delighted by the environment we will enter.

VII. WORKS CITED

***`Emerald City`, [TV Series], IMDb, last seen: 15 February, 2020, <<<https://www.imdb.com/title/tt3579018/>>>

***The Holy Bible, Authorized King James Version, Red Letter Ed., Florida, 1997

Baum, Lyman Frank. *The Wizard of Oz*. Hertfordshire: Wordsworth. 1993

Bauer, Patricia and Lowne, Cathy, *The Wonderful Wizard of Oz*, `Encyclopaedia Britannica`, 06 November 2018, last seen: 15 February, 2020, <<<https://www.britannica.com/topic/The-Wonderful-Wizard-of-Oz>>>

Cambridge Dictionary, last seen: 04. April 2020, <<<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/genre>>>

Glebas, Francis. *Directing the Story: Professional Storytelling and Sto-*

- Storyboarding Techniques for Live Action and Animation, 'Structural Approach: Tactics to Reach the Goal'*, Burlington, Focal Press, 2009
- Langford, Barry. "Who Needs Genre?" In *Film Genre: Hollywood and Beyond*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2005
- MacDonald, George. "The Fantastic Imagination." In Robert H. Boyer, Kenneth J. Zahorski, *Fantasists on Fantasy: A Collection of Critical Reflections by Eighteen Masters of the Art*, Avon Books, London, 1984
- Miller, Joseph D. "Parallel Universes: Fantasy or Science Fiction?" In *Intersections: Fantasy and Science Fiction Alternatives* edited by George Edgar Slusser and Eric S. Rabkin, Southern Illinois University Press, Carbondale, Ill, 1987
- Read, Herbert, *English Prose Style*, G. Bell and Sons, London, 1928
- Scholes, Robert. "Boiling Roses: Thoughts on Science Fantasy." In *Intersections: Fantasy and Science Fiction Alternatives* edited by George Edgar Slusser and Eric S. Rabkin, Southern Illinois University Press, Carbondale, Ill, 1987
- Sterling, Bruce, *Science Fiction*, 'Encyclopaedia Britannica', 11 September, 2019, last seen: 15 February, 2020, <<<https://www.britannica.com/art/science-fiction>>>

A WAR CRIMINAL OR A VICTIM? DR. PÁL HESS, MAYOR OF ÚJPEST, BEFORE THE PEOPLE'S TRIBUNAL

■ PAP ELIZA ■ pap.eliza23@gmail.com

Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola, IV. év.

■ Témavezető: DR. KARSAI LÁSZLÓ, egyetemi tanár,
Szegedi Tudományegyetem

■ kulcsszavak: második világháború, holokauszt, zsidóság, népbíróság, Újpest város, polgármester, magyar közigazgatás

In Budapest in March of 1945, the officially formed People's Tribunal councils started their operation immediately. One of the five councils relocated to Újpest on March 17, 1945, so that it could start the hearings in the local cases on spot. The members of the relocated People's Tribunal council from Újpest were appointed by the Budapest National Committee [Budapesti Nemzeti Bizottság].¹

The main character of this study, dr. Pál Hess² at the townhall of Újpest between 1922 and 1943. As a vice mayor, he should have known about the application of the Jewish Laws and antisemitic decrees, and from 1943, as the mayor, he approved the physical ghettoization of the Jews of Újpest, and later, their deportation.

The former mayor was among the first to stand before the Budapest People's Tribunal. The inquiry into his liability began in March 1945, when he was placed in police custody at the Újpest Internment Camp³.

---

1 Nagy, Lajos: *A Budapesti Nemzeti Bizottság működésének történetéhez*. In.: *Levéltári Közlemények*, 32. évf., Akadémiai Kiadó, 1961, 136.

2 Served the town of Újpest from November 1, 1909. On April 21, 1943, he becomes Mayor of Újpest. On December 1, 1944, at his request, he was retired from his mayoral duties. Sipos, András: *Dokumentumok Újpest történetéhez 1840-1949*. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2001, 311-323

3 Kossuth Népe, year 1, issue 4, May 3, 1945. 3. 6.

The Újpest Police Department's political investigations division subpoenaed witnesses.⁴ The witness testimonies agreed on one thing without a doubt: on the personal traits of the former mayor. Although several witnesses had maintained a friendly relationship, friendship, with the defendant, yet, they – independently of one another – stated that dr. Pál Hess was an easily suggestible leader, and as a result of that, he had inconsistently acted on several occasions. Town Prosecutor-in-Chief dr. Pál Magyar stressed the fact that that the former mayor had not been a strong leader of the town, and complained that the former mayor had not defended⁵ his subordinates.

Dr. József Juhász, retired parliamentary representative, who had maintained decades-long friendship with Pál Hess, described him as someone who was a loyal guard of the law, a diligent official, but whose leadership skills were questionable. Besides that, he also questioned his friend's mayoral responsibilities: „*he always tried to delegate responsibility...*” and he adds that “*with regard to the Jewish measures, dr. Hess did have the power to mitigate them with goodwill, and only execute the coercive ones.*”⁶ Among the witness testimonies, the one made by dr. István Ászonyi, a lawyer from Újpest, was the most damning:

*“Pál Hess is morally and legally responsible for the fact that, as a mayor, he transferred the control to his subordinates. Kerényi was in fact a notary, and Bakó was a councilor.”*⁷ In his testimony, with regard to the atrocities and other unlawful acts committed against the Jews, he pointed primarily to the mayor's responsibility, who – in his power – had not done anything in order to curb the abuse on the part of dr. László Kerényi⁸ and Town Councilor dr. Oszkár Bakó.⁹

---

4 Nb. 212/1945. Pál Hess's People's Tribunal case documents. [Hereinafter: Nb. 212/1945.]

5 Ibid. From the testimony of dr. Pál Magyar, town prosecutor-in-chief, 26.

6 Ibid. From the testimony of dr. József Juhász, 20.

7 Ibid. From the testimony of dr. István Kászonyi, 18.

8 Dr. László Kerényi had been an Újpest official. From February to April 1944, he was a councilor, from which position he was transferred to the Ministry of Religion and Public Education. He was sentenced to a 1-year prison term and a suspended deprivation of his political rights for 10 years by the Budapest People's Tribunal in its ruling Nb. XII. 3041/1947.

9 Dr. Oszkár Bakó had been a councilor of the town of Újpest. He was in charge of matters of the town's economy until the German occupation, and, after March 19,

László Erdélyi, former vice notary to the town, in his testimony, he went into detail with regard to one of Pál Hess's serious failures, where, in early April 1944, the former mayor – against all written official measures – directed Oszkár Bakó to see to it that two hundred Jewish apartments be seized and transferred to those who had suffered loss from the bombings. The witness emphasized that the former mayor – in default of a legal regulation – had acted based on a telephone conversation¹⁰ in order for about two hundred apartments in Újpest to be seized. The exceptional role of, and the abusive acts and practices on the part of, Oszkár Bakó were corroborated by several other testimonies, as well. During his questioning, László Erdélyi emphasized that, on one occasion, together with Chief Notary to the Town dr. Sándor Szalay and dr. Pál Magyar, he had submitted a motion in order to have an appointed committee deal with Jewish matters, but the then-mayor had not replied to their motion, and referring to the telephone conversation in question, he appointed Councillor Bakó commissioner of Jewish matters.

János Vanyek, former town councillor, also drew the attention of the People's Tribunal to the defendant's responsibility. He testified under oath that he was not aware of any such occasion where the former mayor would have – with the intention to save the Jews – publicly curbed Oszkár Bakó's powers, in order to mitigate the effects of his measures.¹¹

Pál Kolozsvári, foreclosing officer, also stressed Pál Hess's ignorance with regard to the case: "*the defendant had not sized up Bakó's clout for sure*".¹² Besides this, none of the other witnesses were aware

---

1944, he was in charge of Jewish matters. He was the executor of the physical ghettoization and the main organizer, in Újpest, of the deportation of Jews. His fate after the war is unknown.

¹⁰ László Erdélyi, in his testimony, may have referred to a telephone conversation that had not happened between Oszkár Bakó and *vitész* dr. László Endre, underprefect of Pest-Pilis-Solt-Kiskun county, with regard to the seizure of Jewish apartments. Bakó stated that he had received instructions from the underprefect, which he reported to the mayor, who would not verify said instructions, nor would he ask for their written confirmation. Nb. 212/1945. From the record of László Erdélyi's testimony, 12.

¹¹ The witnesses questioned verified that he had been an extremely antisemitic and right-wing person, who – very often – executed the measures brought against the Jews in a manner more drastic than prescribed. Several witnesses, aware of this information, blamed Hess for not standing up to Bakó more firmly. ¹² Nb. 212/1945. 64.

of Bakó having been favoritized by László Endre, undersecretary for interior affairs, or, that Endre would have urged at the Újpest townhall to put Bakó fully in charge of Jewish matters. With regard to the charge, the witnesses questioned fully corroborated László Erdélyi's earlier statement that the defendant had abandoned his original plan at Bakó's simple protest, and appointed him to deal with Jewish matters. However, Pál Hess, stated during his questioning on March 20, 1945, that he himself had appointed Bakó to deal with Jewish matters.¹³ In his later testimony, he puts it more cautiously: *"I did not quite have a chance to firmly confront Councilor Bakó, as he would immediately tell on me to undersecretaries László Endre or Baky, and, the next day, I would get reprimanded."*¹⁴ Upon comparing the records, one can clearly see that, most of the times, he would modify his statements, in response to the charges, according to the degree of accusation or support in the testimonies of the witnesses that had been heard in his case.

One of the most serious charges against Pál Hess proved to be the 24150/1942 public announcement that was issued with his signature on it on June 17, 1942.¹⁵ The then-Vice Mayor Pál Hess banned milkmen and dairy companies from selling milk and dairy products to Jews or people of Jewish origin through bills posted at various locations throughout town. *"It has been established that the amount of milk available within the boundaries of the county-rights city of Újpest is not sufficient to meet the needs of the city's Christian Hungarian population. For this reason, effective as of today, I forbid the dairy companies, dairy retailers, or milkmen of Újpest to sell milk or dairy products to Jews or individuals of Jewish descent."*¹⁶ The announcement caused a huge uproar among the local Jewry, as there had been no such measures either by the Ministry of the Interior or the underprefect that would have authorized the appointed leader of the town to do so. With the announced decree coming into effect, Pál Hess's act imperiled the health of pregnant women, breast-feeding mothers, infants, sick and elderly people by not allowing them – based on

---

13 HU BFL XXV.1. a. Budapesti Népbíróság iratai. Büntetőperes iratok. 212/1945. Hess Pál népbírósági iratai. 35-38.

14 Nb. 212/1945. 40.

15 HU BFL - Újpest megyei város iratai. Általános közigazgatási iratok. V.675.c. 486/1942.

16 Ibid.

their descent – to consume milk and dairy products. Újpest lawyer dr. László Mártai's family was adversely affected by the milk decree: *"The defendant is responsible for the milk decree, as well. I had a three-month-old and an eighteen-month-old daughter, and my wife was not able to breast-feed the little one due to the distress. We were – with great difficulty – able to get a few grams or a few dozen grams of milk from Buda in order to keep the child alive."*¹⁷ During the questioning in the presence of the witness, the defendant, at first, admitted his responsibility: *"On June 17, 1942, I issued a decree through which I barred Jewish individuals from being able to purchase milk or dairy products without any respect to the fate of infants, sick or elderly people, and pregnant women... At the time, I consumed one and a half liters of milk a day from Count Károlyi's estate."*¹⁸ The defendant, during subsequent questionings, would state that, having objected to the decree several times, he signed it under external pressure from Councilor Bakó and Underprefect Endre. According to Hess's statement, it was Bakó who had drawn greater public attention to the excessive milk consumption of the Jews, and argued that it had to be remedied for the sake of Christian families in need. Presiding Judge Béla Pálosi pointed out correctly that the rescript by the underprefect and the public announcement showed major differences in terms of wording, which the defendant and his attorney were trying to misinterpret, and, at the same time, push the full burden of responsibility onto Oszkár Bakó, whose whereabouts was completely unknown. In fact, in the rescript by the underprefect, the phrase *"I find it desirable that ..."* does not constitute an order or a clear instruction to put the milk decree into effect. The underprefect only made a suggestion in case there would be inconveniences with regard to milk consumption, prioritizing Christian interests. As it has been stated above, not once did Pál Hess check Bakó's credibility, or, whether he had actually received an order from higher up the hierarchy to carry out the actions he had urged on several occasions. Certainly, with regard to this charge on the indictment, neither of them had received a direct order from a superior; therefore, the mayor could have used his relative freedom to block the milk decree, but he did not do so.

---

17 Nb. 212/1945. From the testimony of dr. László Mártai, lawyer, 61.

18 Nb. 212/1945. From the record made with Pál Hess on March 21, 1945. 37-38.

The Jewry of Újpest had complained to the Ministry of the Interior about the discriminatory measure taken against them, which resulted in dr. Elemér Sas, head of the ministerial office, calling on Hess to revoke the milk decree immediately, which he did on June 23. Further in his defense, he mentioned that the Jewry of Újpest had not been completely banned from purchasing milk, as they could buy some from farmers and from the neighboring Rákospalota. In court, when the desperate father, dr. László Mártai¹⁹, had presented his sad memories of the milk decree, the defendant reacted with no sympathy, saying that: “*due to the milk decree, you were unable to buy milk for only one week at most*”.²⁰

Throughout the proceedings, the mayor sought to push the burden of responsibility onto others, namely, Oszkár Bakó and the underprefect, intentionally ignoring the fact that, as a leader of the town, he could have blocked the milk decree in default of an order from his superiors to put it into effect.

At the People’s Tribunal, in addition to the milk decree, a serious and major charge against the defendant was the personal space set [2m²] at the time of the physical ghettoization of the Jews. Furthermore, the fact that the defendant had banned the non-Jews temporarily remaining in the star-marked houses from interacting with the Jews, the janitors from providing services for the Jews, and finally, that he had passed the cost of marking the designated houses with a yellow star on to the owners.²¹ The official ghetto decree had come out on Friday, April 28, 1944²², for which to come into effect as soon as possible, the townhall of Újpest took action as early as the next day, which was a Saturday.

---

19 Refer to 17 in the footnotes. I would like to note here that the only reason that the decree issued with the signature of the vice mayor was in effect for only one week was that the local Jewry lodged a complaint with the Ministry of the Interior about the illegal and discriminating measure. The defendant did not do anything in order for the decree to be withdrawn. Had there not been said collective action on the part of the Jewry, the milk decree would have remained in effect for a duration of time that is indeterminable.

20 Nb. 212/1945. Records of proceedings of the trial, 57.

21 Ibid. Indictment, 93.

22 1610/1944 ME sz. with regard to the questions concerning the housing of, and the designation of a residential area for, the Jews, April 28, 1944. Benoschofsky, Ilona & Karsai, Elek [editors]: *Vádirat a náciizmus ellen. Dokumentumok a magyarországi zsidóüldözés történetéhez. 1. [1944. március 19.-1944. május 15. A német megszállástól a deportálás megkezdéséig]* Budapest, MIOK, 1958, 244-250. [Hereinafter: *Benoschofsky-Karsai, 1958.*]

It is important to pause here for a few thoughts, and study the remaining documents carefully. A letter delivered on April 29, signed by the vice mayor and showing the name of Oszkár Bakó, was asking the underprefect to issue a decree in order to have – without any delay – the Jews gathered in a designated area [neighborhood, streets], and have the non-Jews relocated. In the second part of the letter, the rather German-friendly Oszkár Bakó puts it this way: *“I find it practical to designate a portion of the town’s industrial district as a residential area for the Jews. In my opinion, the Jewry of Újpest could be relocated to the area within the boundaries of Dunasor, Váci Rd., gr. Károlyi St., Attila St., and Fóti Rd., and in the vicinity of some factories.”*²³ As László Erdélyi, and Sándor Szalai, then-vice mayor, notary-in-chief, stated for the record, the decree aimed at separating the Jews had been put into effect on that particular Saturday [April 29], when Mayor Hess was away²⁴ in Erdőváros along with Szalai. During his hearing, he stated in his testimony that, during the time they had been away, Oszkár Bakó had ordered the leaders of the Jewish Council to meet with him, and gave them four days to carry out the separation of the Jews. Erdélyi says, in his testimony, that the mayor, having returned from his trip, as early as Monday [May 1], organized a council meeting, in his power as mayor, in order to prolong the time limit for the Jews’ relocation. As long as this meeting did in fact take place, then this was a firm action on Hess’s part, through which he gained some extra time for the Jews.²⁵ One week later, on May 8, Pál Hess wrote a letter, with detailed reasoning regarding the designation of a residential area for the Jews, to Underprefect József Sággy.²⁶ The mayor had worked out two distinct methods for

---

23 HU BFL - Újpest megyei város iratai. Általános közigazgatási iratok. V.675.c. 11.250/1944. In the telegram attached to the document identified by this number, the underprefect calls on the mayor of Újpest, based on a decree issued by the Ministry of the Interior, to immediately vacate 200 Jewish apartments for the benefit of the bombing victims. With regard to this, Pál Hess insisted in his testimonies that he had not been notified, as Oszkár Bakó had consulted with the authorities, and took action without his knowledge. Nb. 212/1945. From the record made with dr. Pál Hess, 32.

24 Ibid. 12., 73.

25 There are no written documents available from the meeting that was allegedly held at the townhall, so there is no way to prove that it in fact took place.

26 József Sággy took over from dr. László Endre as underprefect in April of 1944

the designation of a residential area for the Jews. One was a so-called ghetto system,²⁷ which would have concentrated the Jewish masses on the outskirts of town through the designation of one or two neighborhoods. He preferred the construction of housing blocks by expanding the houses already designated as Jewish tenements in the alleys, and by taking out the main roads. Pál Hess had supported his second proposal with “positive” reasoning as opposed to his previous one. He had emphasized the fact that the owners living there were mostly of Jewish origin, so the: *“planned action would in no way violate public interest”*. He had further explained that this action would be favorable to the Christians living in those tenements as – thanks to this plan – they would no longer have to live among Jews, and would be able to relocate into more comfortable apartments in the town center, which had been rented by Jews up to that point. *“This planned solution – as opposed to the previous one – does not only not violate Christian interests, but is also – by all means – favorable and desirable to the interested Christian masses.”*²⁸

Another one among the charges brought against the Mayor of Újpest was violating the personal liberties and imperiling the physical health of the Jews, as – for their collective relocation – he had set²⁹ a personal space of 2m² for each individual. With regard to this charge against him, it is important to emphasize the fact that the Decree³⁰ 1610/1944 ME had not specify the amount of mandatory personal space for the Jews; this was left for the supervisors of each local public administration unit to decide. As a result, sources³¹ reflect varying amounts in the plans by

---

following the latter’s appointment as Undersecretary of Public Administration at the Ministry of the Interior.

27 In his report, Pál Hess sketched out plans for a large and a small ghetto, based on preliminary studies. These would have been created on the outskirts of town as long as this proposed plan had been approved. HU BFL - Újpest megyei város iratai. Általános közigazgatási iratok. V.675.c. 14.041/1944.

28 HU BFL - Újpest megyei város iratai. Általános közigazgatási iratok. V.675.c. 14.041/1944.

29 Katona, Csaba [ed.]: *Emlékezz! Válogatott levéltári források a magyarországi zsidóság üldöztetésének történetéhez, 1938-1945*. Budapest, Magyar Országos Levéltár, 2004, 106-108. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánjának rendelete a gettók felállításáról. [Továbbiakban: *Katona*, 2004.]

30 Refer to 22 in the footnotes

31 Molnár, Judit: *Zsidó gettók 1944-ben a Dél-Alföldön*. Történelmi Szemle, XXXIV. 1992/3-4. 249-270., Csósz, László: *Tettesek, szemtanúk, áldozatok. A vészkar-*

county, district, and settlement. Pál Hess, on hearing the charges against him, made controversial statements to the People's Prosecutor and the prosecution's witnesses³² when he was confronted with the hygiene and health consequences from the overcrowding of the Jews. On record, the defendant said on March 20, 1945, that he had not fully been in favor of Oszkár Bakó's plan to create the ghetto, and also that he had considered the 2m² personal space unfairly small, so, he had suggested seeking³³ a preliminary opinion from the public health service. However, the charge was clearly evidenced by the original documents submitted to the court. In his motion³⁴ dated May 13, 1944, aiming to separate the Jews, and, four days later, in his ghetto decree³⁵, he put it this way: "*With regard to the housing of the Jews, no questions of comfort shall be considered; I hereby set an average area of 2m² as personal space for each Jew.*"³⁶ Despite the documents signed by himself, in his April 12 testimony,³⁷ he tried to explain away his responsibility by stating that, at the time of the collective relocation of the Jews, the 2m² had erroneously been given in the police protocol, as he had always proposed a 4m² personal space. He could not support this latter claim by any evidence, nor was he able to present a witness to testify as to its verity. Pál Hess went on trying to weaken the charge. He said that Decree 27.409/1944 issued by József Sággy, underprefect of the county, mandated him to set³⁸ the 2m² personal space. The court was not able to obtain said decree, and, therefore, his claim could not be verified.

---

szak Jász-Nagykun-Szolnok megyében. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem, 2010., also, refer to the data for the individual internment camps and ghettos in: Braham, Randolph L.: *A népiirtás politikája. A Holocaust Magyarországon.* 1-2. köt. Budapest, Belvárosi, 1997.

32 Nb. 212/1945. Records for the defendant, 33, 35, 36.

33 The preliminary opinion from the public health service was not attached to the paperwork for Pál Hess's case at the People's Tribunal, and the absence of which can be attributed to several reasons. One cannot rule out the possibility that this opinion had not been requested in May of 1944.

34 HU BFL - Újpest megyei város iratai. Általános közigazgatási iratok. V.675.c. 14.831/1944.

35 Ibid. 16.020/1944.

36 HU BFL - Újpest megyei város iratai. Általános közigazgatási iratok. V.675.c. 16.020/1944.

37 Nb. 212/1945. Records for the defendant, 36.

38 *Katona*, 2004. 106-108. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánjának rendelete a gettók felállításáról.

In court, at first, he admitted the charge, as he made the following statement: *"The homes of the Jews were seized at my order and in accordance with the way I had marked them, I appointed Councilor Oszkár Bakó, who is well known for his fascist views, and I knew that he was the leader of the Turul Alliance, and was under the influence of László Endre ... based on the underprefect's decree, I saw to it that also the Jews who had got their homes through the swap should not get more than 2m² of personal space. I supervised this process in a strict manner."* Yet, he concluded his testimony by saying: *"I feel that I was at fault when I set the personal space for the Jews at 2m² because I had accepted the underprefects instructions, and added my signature to it."*³⁹

Although, the Mayor of Újpest – held responsible for his war crimes at the People's Tribunal – admitted to committing the actions, he continuously tried to diminish his role and responsibility in the Szálasi era by stating that he had only carried out decrees issued by the Ministry of the Interior and the underprefect, but as – a public servant – had not overstepped the boundaries of the directives.⁴⁰ When the People's Prosecutor asked him why – when he clearly had the power – he had not made any gestures in order to help the Jews, he answered that he could not have done anything contrary to Oszkár Bakó's actions, because Bakó enjoyed the protection of László Endre, underprefect-turned-minister of the interior. Dr. Pál Magyar, in his testimony, talked about the dependency between Hess and Bakó as follows: *"... at one point in our conversation, I objected to the fact that he appointed [Bakó] to deal with these questions [the question of the Jews], then he said, if he had not appointed him, then [Bakó] would have been acting contrarily, and would have caused difficulties at the county level and with the Ministry of the Interior. He also said that he had appointed Bakó because he himself offered to take the position, and showed an affinity for it."*

The testimonies of the nearly forty witnesses and the defendant questioned during the trial contradicted one another in many respects. Pál Hess kept insisting that he "had to take the Jewish measures under coercion."⁴¹ As a mayor, he had been aware that Bakó was a right-

---

39 Nb. 212/1945. Records for the defendant, 34-35.

40 Ibid. Indictment, 94. His plea failed as, in his milk decree, he had overacted on the measures allowed and prescribed in the rescript. The Ministry of the Interior revoked his milk decree shortly after it was issued.

41 Nb. 212/1945. Records of proceedings of the trial, 42.

wing-minded, fascist-sympathizing antisemitic person, and, despite his power, Hess did not do anything in order to block him. "... I was unable to get rid of him, as the county was clinging onto him, so I had no other option left than checking him better."⁴² Some of the former colleagues questioned during the trial described him as "well-meaning, but easily suggestible" or "a diligent public servant clinging to the rules". Others described him as a "tired" man "waiting for retirement" who had let the reins slip out of his hands, and, by doing so, had caused greater damage and suffering for the Jewry. It is easy to decipher from the testimonies that Hess did not do anything⁴³ in order to strengthen his official authority, and let himself drift with the current, and eventually, in order to shake off his responsibilities, he applied for retirement citing his deteriorating health. The defendant was trying to mask his cowardice by glorifying his character when he tried to appear as a "savior". In his testimony, he would even state that two leading members⁴⁴ of the Jewish Council had insisted that he remain in office, saying that, if he resigned, then Bakó would take over as mayor, and that would be catastrophic for the fate⁴⁵ of the Jews. During his hearing, former Undersecretary for the Industry Gyula Kelemen added that he himself had supported the request from the two leaders of the Jewish community, but now he had to draw the conclusion that "this did not have much effect [for the Jews]"⁴⁶

We can see that Pál Hess, had he wished, could have made concessions as favorable gestures toward the Jewry, and he certainly did not lack the political power to do so; however, his actions in the mayoral office did not reflect that. In keeping with the practice of the county's pub-

---

42 Ibid.

43 The defendant had not once checked Oszkár Bakó's credibility in terms of his supposed role. On several occasions, Bakó had dictated decrees to the mayor, stating that he was acting at the order of László Endre. There were times when he overruled the measures taken by Pál Hess. The mayor did not do anything to curb Bakó's power; he did not even ask the councilor for documents verifying superior sources for the instructions. "We were not expecting the defendant to make heroic gestures, but he should have done more than what he actually did." Nb. 212/1945. From the testimony of Gyula Kelemen, 62-63.

44 The defendant was referring to dr. György Székely and János Szűcs, leading members of the Jewish religious community, who had died of martyrdom.

45 Nb. 212/1945. Records of proceedings of the trial, 43.

46 Nb. 212/1945. Records of proceedings of the trial, 62-63.

lic servants, it was not only the previous examples of antisemitic public administration that made Pál Hess collaborate in the Holocaust, but also the pressure from Undersecretary of the Interior László Endre along with his own personal weakness and servilism.⁴⁷ At the same time, it was possible to say no to Endre's demands; a good example for this was the activities⁴⁸ of László Mérey,⁴⁹ prefect of Pest-Pilis-Solt-Kiskun county.

The main hearing in Pál Hess's case was held in Újpest, on June 30, 1945. The People's Tribunal of Budapest returned the final verdict in the case on July 14, 1945. The retired mayor of Újpest was found guilty of continually committed crimes against humanity as defined by Nbr. 15. § point 2 complemented with Nbr. n. 10. §, and was sentenced to a 10-month prison term, as the main punishment, and a 10-year ban from office combined with disenfranchisement for the same period of time, as additional punishments. With regard to returning the guilty verdict, the presiding judge, dr. Béla Pálosi disagreed with the lay people's jury delegated by the parties. He submitted a motion to the National Council of People's Tribunals [Népbíróóságok Országos Tanácsa, or NOT for short] on October 22, 1945, claiming that the jury had reached an erroneous decision when they decided that the evidenced actions the defendant was charged with amounted to crimes against humanity as defined by Nbr. 15. § point 2. Because of that – Pálosi wrote in his motion – the defendant should have been acquitted⁵⁰ of the charges against him due to insufficient evidence. On December 7, 1945, the NOT rejected Pálosi's motion citing that the reasons given by the presiding judge were baseless, and they did not warrant⁵¹ a change to the verdict for the benefit of the defendant.

---

47 Veszprémy, László Bernát: *Gyilkos irodák. A magyar közigazgatás, a német megszállás és a holokauszt*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2019, 29. [Hereinafter: *Veszprémy*, 2019.]

48 László Mérey was appointed on May 10, 1944, to personally escort Miklós Horthy. He remained in that position until October 16, 1944.

49 HU BFL XXV.1. a. Budapesti Népbíróóság iratai. Büntetőperes iratok. 1605/1945. Mérey László népbíróósági pere. 26., 84–85. Also: *Veszprémy*, 2019, 26–29.

50 Nb. 212/1945. Motion by the judge, 109–110.

51 Nb. 212/1945. Motion by the judge, 114.

WORKS CITED:

- Balogh, Sándor & Földesi, Margit [editors]: *A magyar jóvátétel és ami mögötte van. Válogatott dokumentumok. 1945-1949.* Napvilág, Budapest, 1998.
- Benoschofsky, Ilona & Karsai, Elek [editors]: *Vádirat a náciizmus ellen. Dokumentumok a magyarországi zsidóüldözés történetéhez. 1. [1944. március 19.-1944. május 15. A német megszállástól a deportálás megkezdéséig]* Budapest, MIOK, 1958.
- Braham, Randolph L.: *A népiirtás politikája. A Holocaust Magyarországon.* 1-2. köt. Budapest, Belvárosi, 1997.
- Csősz, László: *Tettek, szemtanúk, áldozatok. A vészkorszak Jász-Nagykun-Szolnok megyében.* Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem, 2010.
- Katona, Csaba [ed.]: *Emlékezz! Válogatott levéltári források a magyarországi zsidóság üldöztetésének történetéhez, 1938-1945.* Budapest, Magyar Országos Levéltár, 2004.
- Lukács, Tibor, Dr.: *A magyar népbírói jog és a népbíróságok [1945-1950].* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1979.
- Molnár, Judit: *Zsidó gettók 1944-ben a Dél-Alföldön.*
- Nagy, Lajos: *A Budapesti Nemzeti Bizottság működésének történetéhez.* [1945. január 21.-április 11.] In.: *Levéltári Közlemények*, 32. évf., Akadémiai Kiadó, 1961.
- Papp, Attila, Dr.: *Volt egyszer egy népbíróság...* Kanizsa Rehab Nonprofit Kft. Nyomda, Kanizsa, 2017.
- Győri Szabó, Róbert: *A kommunizmus és a zsidóság az 1945 utáni Magyarországon.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2009.
- Sipos, András: *Dokumentumok Újpest történetéhez 1840-1949.* Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2001.
- Sulyok, Izabella: *A „zsidókérdés megoldása” a III. [szombathelyi] csendőrkerületben lezajlott népbírói perekben.* In.: Randolph L. Braham [ed.]: *Tanulmányok a holokausztról VI.,* Múlt és Jövő Könyvkiadó, Budapest, 2014.
- Veszprémy, László Bernát: *Gyilkos irodák. A magyar közigazgatás, a német megszállás és a holokauszt.* Jaffa Kiadó, Budapest, 2019.
- Vértes, Róbert [ed.]: *Magyarországi zsidótörvények és rendeletek 1938-1945.* Polgár, Budapest, 2002.

PRESS:

Kossuth Népe [1945]

ARCHIVAL SOURCE:

HU BFL - V.675.c. Budapest Főváros Levéltára. Újpest megyei város iratai. Általános közigazgatási iratok.

HU BFL - XXV. 1. a. 212/1945. Budapest Főváros Levéltára. Büntetőperes iratok. Hess Pál népbírói iratai.

ONLINE SOURCE:

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=94500007.TV>

[Downloaded: January 25, 2020]

A FÉLELEM, MINT AZ ISMERETLEN ÉS AZ ABSZOLÚT MEGISMERÉS KÖZTI INTERVALLUM

■ PÄTRÂNJEL AMANDA ■ patranjelamanda@yahoo.com
Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar, Képzőművészet és grafika szak, I. év.

■ PINTÉR-KOROKNAI VIKTÓRIA ■ pinterkviki@yahoo.com
Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar, Képzőművészet és grafika szak, I. év.

■ SZITAI ERZSÉBET ■ sziatierzsebet@yahoo.com
Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar, Képzőművészet és grafika szak, I. év.

■ Témavezető: DR. BALÁZS ZOLTÁN, adjunktus,
Partiumi Keresztény Egyetem

■ kulcsszavak: félelem, vakrandi, antropomorf, elvárás, újrahasznosítás

BEVEZETÉS

Az idők kezdetétől foglalkoztatja az embert a megismerés és az ahhoz vezető út. Az ősemberektől a napjaink modern kutatóiig mindenki ezt az utat járja és ennek kikerülhetetlen hozadéka a bizonytalanság és az újtól való félelem. Ez a téma mindenkinek sajátja, ugyanakkor különböző képzeteket kapcsol hozzá. A félelem érzete mindenkiben megvan, ez teszi élhetővé a mindennapokat. Így a dolgozat témáját is e köré építettük, megpróbálva értelmezni a félelmet egy megjeleníthető módon.

Ahhoz, hogy a félelmet, mint fogalom megértsük, vissza kell tekintenünk a szó etimológiai eredetéhez. A magyar nyelv a szavaknak nem csupán formát ad, de értelmet is, így kiindulási pontot jelent már maga a szó is, amely a fél és elem részekből tevődik össze. Bár nem soroljuk az összetett szavak közé, értelmében mégis két szó összetételéből jött létre [pl. felhő, amely összetételében magyarázza a felhő létrejöttének folyamatát, a hő felfelé áramlását]. Azok az absztrakt fogalmak, ame-

lyek vizuálisan nem megjeleníthetők és nem magyarázhatóak fizikai valóságként a szó és elem összekapcsolódásából jöttek létre. Ilyenek a szer[rend]+elem, a tűr+elem, a képez+elem [később képzelet] és a fél+elem. A szónak ebből az összetételéből kiindulva értelmeztük a félelmet, mint az ismeretlen és az abszolút megismerés közti intervallum. A semmi és az egész közti fél elem megnyilvánulása.

László József líceumi fizika tanár szavait idézve: „egy fizikai valóság első és legfontosabb tulajdonsága az, hogy van”. Tehát a világon az összes tulajdonság a létezésre alapozható. Ami nem létezik, az nincs, vagyis attól félni sem lehet. De mi történik akkor abban az esetben, ha a gyerek fél a sötétben? Ha fél az ágy alatt bújkáló szörnyektől? Ha valaki fél egy még meg nem történet eseménytől? Hiszen ezek mind olyan dolgok, amelyek szintén nem léteznek, így értelemszerűen félnünk sem kellene tőlük. Ám a folyamat a fejben kezdődik el, az elképzeléssel és a gondolat megalkotásával. A félelmet nem csupán megéljük, hanem felépítjük. Azon a ponton, ahol a legkisebb információval is rendelkezünk valamiről, legyen az valós vagy valótlan, elkezdünk félni tőle. Minél több tulajdonságáról tudunk, annál inkább kiszorulnak a kétségek és a megismerés tölti be az ürességet. Ha valamiről egyáltalán nincs fogalmunk, attól nem tudunk félni, hiszen még a halvány gondolata sem merül fel. Amit pedig teljességében ismerünk, az kiszámíthatóvá válik. Tehát a félelem a teljes ismeretlenség és az abszolút megismerés közti intervallumban bontakozik ki. Ennek az intervallumnak a különböző részeit próbáljuk majd szemléltetni a Vakrandi [Blind Date] című stop motion animációnk tervével.

A STOP MOTION

A stop motion animáció egy képkockánként beállított és rögzített, képek sorozatából létrejövő mozgókép. A képeket először állókép formájában kell rögzíteni, majd az utómunkálatok során a képkockák egymás mellé helyezéséből, összeillesztéséből és annak lejátszásából egy mozgóképet létrehozni. Az animáció azon területe, ahová a sík- vagy térbeli tárgyakkal, elemekkel létrehozott kockánként beállított és rögzített mozgóképet soroljuk. A filmesek rájöttek, hogy a kamera megállítható, majd a tárgyak, szereplők helyzetének megváltoztatása után a felvétel újraindítható. Így a képkockák váltakozásával változik a szem előtt a szereplők mozgása, a történet és a helyszínek is.

A TÖRTÉNET SZEREPLŐI

Az alkotás címe megteremti az élethelyzetet, amelybe a főhős, az egérlány kerül. A történet elején a mindennapi életterében jelenítődik meg, ahol annak ellenére, hogy az egérlány maga vak, magabiztosan sétál. Hiszen mi teremtene nagyobb bizonytalanságot, mint nem tudni, kivel és mivel állunk szemben? Ez a félelem az ösztönök szintjén is jelen van, minden olyan pillanatban, amikor egy állat szembekerül a vadással. Emiatt döntöttünk az antropomorf, félig ember, félig állat alakú figurák megalkotása mellett. A félelmet így tudatosságában és ösztöni szinten is vizsgálni tudtuk. A vakrandira való készülődés rengeteg kérdést és ezekkel együtt bizonytalanságot is felvet az egérlányban: fog-e tetszeni a párjának, hogyan nézhet ki, milyen váratlan események történhetnek vele és persze legfőképpen: hogyan néz ki a rá váró fiú? Ezen kérdések egy részére idővel választ kaphat majd, ám fogyatékoságából adódóan az örök bizonytalanság és ezzel együtt félelem mókuskerekébe kényszerül. A történetek mellett a főhős tudatába is betekintést engedünk nyerni: a képzeletében újra és újra lejátszódó jelenetek vizuális szinten is megjelenítésre kerülnek. Így a tudat és tudattalan határát átlépve az egér kapcsolatba kerül a feloldatlan szituációkkal, amelyek lassan rombolják. Azokat felszámolva igyekszik továbblépni, alternatív megoldásokat keresni. A keleti kultúrákban az egér pontosan ezen dolgok szimbólumaként jelenik meg, arra emlékeztet, hogy az egyik sarokból a másikba surranás, tétovázás helyett az ember egyenesen a célja felé és a saját középpontja felé haladjon.

Az egérfiú a történetnek nem valós, csupán képzeletbeli figurája, habár vizuálisan is megjelenik a képernyőn. Ő Évának az idealizált Ádám párja. Fajban és méretben az egérlányhoz találó, tökéletes viselkedésű, stílusú ábrándja. Az egérlány korlátozott látási képességei miatt egy hozzá közel álló, ismerős pár formájával próbálja szűkíteni az ismeretlen intervallumát.

Az egérlány szobatársaként megjelenő fekete macska egyrészt az egérlányt ellentétezi, mind kinézetben, mind viselkedésben: a kis fehér egér izgatottan készülődik, míg sötét magas lakótársnője higgadtan, szinte már unottan foglalja le magát. Az állatfajták összeegyvetése sem véletlen: az egér a macska barátsága és bizalma a kölcsönös megismerésen alapul, így csökkentve a túlélési ösztönök által keltett félelmet. A keleti kultúrákban a macska lunáris, azaz éjszakai természete

miatt a sötétséggel hozható összefüggésbe, továbbá az embert segítő hatalom jelképe. Egyaránt jelenti a külső és belső látást, védelmező figuraként is megjelenik. A történetben az összeszokott baráti páros osztozik egymás mindennapjaiban, olyannyira nagy az összhang köztük, hogy egymás cselekedeteit megszokásból ki tudják számítani.

Amint az egérlány kilép a számára komfortzónát jelentő térből, úrrá lesz rajta a bizonytalanság: az eleséstől való félelmében előveszi az addig sarokba hajított vakpalcát [fehérbotot] és szemüvegét, a sofórként kihívott vakvezető kutya segítségével pedig elindul úticélja felé. A kutya a hűség, a védelem szimbóluma, legtöbbször a megmentő szerepében. Az ókori mitológiákban ő kíséri a lelkeket útítársként. Hűségéből fakadóan az egérlány nem érzi kényszerítve magát arra, hogy a legjobb oldalát mutassa neki.

Az elefánt a keleti kultúrákban a tudást, ismereteket és a stabilitást jelképezi. Bölcsességéhez szorosan kötődik a könyv szimbóluma, ami étlapként jelenik meg. Mivel azonban az elefánt is vak, osztozik az egérlány korlátaiban. Erre következtetni enged a sötét szemüveg, a fehérbot és a braille- írásos étlap. Az étlapon egyetlen szó jelenik meg: félelem. Ez támasztja alá az egérlány félelmének hiábavalóságát, hiszen a rá váró partner nem láthatja, hogyan is néz ki, mit visel, milyen a haja. Az elefánt karakterének választásával az egér és elefánt közti kapcsolatot is hangsúlyozni akartuk, hiszen az elefánt az a robosztus állat, amely fél egy picinyke egértől. Ez utal arra, hogy nem csupán az egérlány vívta meg belső viszályait az előkészületek alatt, hanem bizony a fiúnak is számos viszontagságon kellett keresztülmennie.

A kigyó a kapcsolatteremtő állat. A tudat és az ösztönök között hoz létre kapcsolatot, az ösztönök és megérzések szintjén tesz érzékennyé. Amikor az egérlányt az asztalhoz kíséri pincér képében, az addig csupán képzelet szintjén létező szituációból átvezeti a valóság dimenziójába, ahol az érzékek, ösztönök és atudat együtt működnek.

A KÉPI VILÁG

A képi világ koherenciáját a fekete és fehér dominanciája adja, azonban az alkotás fontos részei és részletei piros színnel vannak kiemelve. A félelem vizuális megjelenítése is ebben a letisztult látványvilágban ismerszik meg: a fehér [abszolút megismerés] és a fekete [ismeretlen] közti tónusokból épül fel. A főhős korlátozott látási képességei miatt a

látványt is egy akromatikus, semleges világra redukáltuk. Vakság esetén az agy nem érzékeli a fényt, a teljesen fekete tónus esetén viszont nem is lenne mit érzékelni, hiszen a test nem is ver vissza semmilyen fényt. Ettől lesz a sötétségben hirtelen minden 'ismeretlen'. Ám köztudottan a vakok is 'látanak' színeket, elképzelik őket, csupán nem tudják a valóságbeli színekkel asszociálni. A piros szín megjelenése a félelem elleni küzdelem jelképe, igyekszik kitörni a végletek közti tónusok köréből.

KAMERAMOZGÁSOK, FÉNYEK

A kameramozgások a látvány közvetettségét hangsúlyozzák, hiszen amit mi láthatunk, az a főhős soha nem tapasztalhatja meg. Legtöbbször csak a tükörből vagy egy külső nézőpontból látjuk az eseményeket. Alkalmanként viszont belátást nyerhetünk az egérlány képzeletébe a szemén keresztül. Ekkor megismerjük gondolatait, s ennek vizuális leképezésére a fények és a piros szín eltérő használata szolgál. Amint az egérlány kilép az utcára és a nézőben tudatosul, hogy a történet főhőse tulajdonképpen vak, egy pillanatra az egérlány szemszögéből is láthatjuk a világot, mint egy véget nem érő feketeség, legkoncentráltabb létforma a világon, mindent elnyelve és magába zárva, még a fényt is. Ugyanez a helyzet áll fenn az elefánt esetében is: a kamera a szeme helyére ível és a kép elsötétül. A fények és különböző megvilágítások szintén a realitás és képzelet határát élezik ki: a valóság síkján a szobák benti fénye és a külső utcai lámpák fénye valóságosnak hat, míg az egérlány képzeletében feltűnnek ilyen-olyan kósza megvilágítások, amelyek kiemelik a szituáció szürrealitását.

KARAKTERMOZGÁSOK

A karakterek mozgása is fontos részét képezi a történetnek: az egérlány a megszokott környezetében ugra-bugrál, szökdöncsel, majd az ismeretlen terepen, az étteremben óatosan lépked, nyomát sem hagyva az azelőtti viselkedésének. A macska minden mozdulata kimért és pontos, előre ki tudja számítani az egérlány tetteit. A kutya mozgása az egérlány segítségét hivatott szolgálni, így az ő mozdulatai hozzá igazodnak. Az elefánt nagy testéhez mérten próbál apró mozdulatokat tenni, tudatában van testi adottságainak és igyekszik nem elijeszteni leendő párját.

A TÖRTÉNET

A történet egy városban játszódik, ahol egy vak egérlány készül a vak randijára a szobájában. Nagyon izgatott amiatt, mert nem tudja, hogyan fog majd lezajlani az este, milyen lesz majd a párja. Szobatársnője a macska félszemmel követi a lány készülődését. Az egérlány próbálja kicsinosítani magát, hogy minnél jobban tetszen a rá váró fiúnak, elrendezi a haját, nagy öltözködésbe kezd és még egy magassarkút is megkockáztat. Azonban ahogy ezeken az előkészületeken végighalad, újra és újra rémeket lát arról, hogyan is mehet tönkre ezek miatt az estéje: a haja elromlik, a ruhája nem elég elegáns, a magassarkúban pedig elbotlik és a vacsorát a partnerére borítja. Minden alkalommal egy egérfiút képzel el magának, hiszen az áll a fajtájához a legközelebb. Ezekről tartva inkább mindent megváltoztat magát és elindul a vak randira. A ház előtt a kutya 'sofőrje' már várja. Előveszi fehérbotját és vakszemüvegét, a kutya pedig négykézlábra ereszkedik, hogy vezesse az egérlányt az étteremig. Az étteremhez érve a lány gyorsan lekap magáról minden árulkodó jelet, ami fogyatékoságára utalhatna, majd magabiztosnak mutatkozva a kényes pincér gondjaira bízta magát, hogy kísérelje az asztalához. Az asztalnál azonban nem az előzetesen elképzelt, hozzá passzoló egérfiú várja, hanem egy ázsiai elefánt, akin szintén sötétített szemüveg van, fehérbotja az asztalnak dőlve. A pincér kihozza az étlapot, amelyet braille-írás van és az elefánt így olvassa el a szót, amely végigkísérte az egész készülődést: félelem.

HELYSZÍNEK

Mivel a történeten van a hangsúly, a helyszínek száma csupán háromra ugrik: az egérlány és a macska szobája, az utca és az étterem. A helyszínek váltakozásával a karakterek mozgása is megváltozik [az egérlány nem mozog olyan magabiztosan]. Erre utaló jelek a mancsnyomok, amelyek körülölelik az egér szobájának legtöbb pontját: számára a megismeréshez vezető út a tapintással jelenik meg. Amint távolodik otthonától, egyre kevesebb mancsnyom jelenik meg, sőt, az étteremben egyetlen egy sem látható már, ezzel is jelezve, hogy egy számára idegen terepre érkezett.

ELŐKÉSZÜLETEK

A terv megvalósításához tett előkészületek a bábuk megalkotásában, a hátterek megrajzolásában, a storyboard és animatik elkészítésében, a forgatókönyv megírásában és a különböző berendezések és használati elemek megformázásában nyilvánultak meg. A manualitás hangulatiságának megőrzése végett szintén a keleti technikákra hivatkozva, a szereplők tűnemezelt bábukból 'keltek életre'. A technika lényege, hogy ezernyi kis tűszúrással összeálljon a gyapjú az előzetesen megformázott drótfigurán. Az öltözetek és berendezések az újrahasznosítás jegyében használt kartonokból, anyagokból és formázóanyagból lettek elkészítve. Az animatik, a hátterek és a storyboard digitális formában készültek.

INSPIRÁCIÓK

A dolgozat tervezésekor hatással volt ránk történetével M. Toth Géza Maestro című animációja és képi világában Frank Miller Sin City című filmje. Caravaggio festményei ihlették a kevés fénnel ellátott sötét világot és a Beastars című anime kezdő dalának animációja láttán döntötünk a nemezelt antropomorf figurák mellett és persze a stop motiom mellett.

KITEKINTÉS A JÖVŐBE

A jövőben a fentiekben leírt dolgozat tervét szándékunkban áll tovább bővíteni és fejleszteni egy stop motion animációvá. Illetve kibővítenénk más történetekkel, a szereplők

BEFEJEZÉS

Összegzőképpen a stop motion animációnk terve a félelmet, mint az ismeretlen és az abszolút megismerés közti intervalluma mutatná be, ezt alátámasztva a szereplők szimbolikusságában, a kép világ letisztultságával és a történet többletjelentésével.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Nagy Valláskalauz, Gerhard J. Bellinger, Akadémiai kiadó, Budapest, 1993
- Animációs mozgóképtörténet 1,2014-2019 M. Tóth Éva DLA, Kiss Melinda DLA, Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola.
- Animációs mozgóképtörténet 2,2014-2019 M. Tóth Éva DLA, Kiss Melinda DLA, Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola.

OPTIKAI JÁTÉK A HALÁL UTÁNI LÉTRŐL

■ ANTAL-FÓRIZS SÁRA ■ sara.antalf@gmail.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar, Képzőművészet és grafika szak, II. év.

■ Témavezető: BODONI-DOMBI TÜNDE, adjunktus, Partiumi Keresztény Egyetem

■ kulcsszavak: világvallások, animáció, absztrakt formák, gyászmunka, létkérdések

Alkotásom kísérleti audio-vizuális alkotás az örökérvényű „mi történik a halál után” kérdés mentén. Digitális filmkollázsom a világvallások kapcsolatos válaszait alakítja optikai és akusztikai élménnyé, kaleidoszkóp jellegű mozgóképként.

A vallási, főként keresztény szimbólumrendszerek figuratív képeit absztrakt formákká dolgoztam át, hogy a halál utáni lét kérdésköre ne narratív, hanem illusztratív módon jelenüljön meg. A hang legalább olyan fontossággal bír ebben a munkámban, mint a vizualitás, ezért a mozgókép e két egyenrangú elemének kölcsönhatásából, sőt konkrét egyttműködéséből jön létre a befogadói élmény.

Az egzisztenciális elmélkedés ezen alapkérdése minden embert foglalkoztat, ide értve a fiatalabb generációt is. A halál utáni lét milyenségére adott válaszaim ősrégiek, újdonságuk abban rejlik, hogy kortárs képi- és hangélményt kíván nyújtani, ugyanakkor esetleges kapaszkodókat ad egy érzés megfogalmazásához, illetve teret enged a szabad asszociációknak, az elmélyülésnek, a meditációnak, az imádságnak.

Az élet utáni lét lehetősége mindig is foglalkoztatta az embert, a bölcsekedésben is a kezdetektől jelen volt a kérdéskör. A halál utáni létben való hitnek számos formája van, kultúrkörönként számos válasz született az elmúlás kínzó kérdésére a történelem folyamán. Zsidó-

keresztény kultúránk hirdeti és vallja, hogy halála után az ember megmérettetik, és kinek-kinek evilági érdemei szerint folytatódik túlvilági léte. A keleti vallások a karma szerinti lélekvándorlásban hisznek, ami szintén az evilági létben gyökerezik. A vallások általánosságban arra nevelnek, hogy méltó, tisztességes, szeretetteljes életet érdemes élni, mert halálunk után ki-ki elnyeri a menyországot, poklot, feltámadást, a magasabb vagy alacsonyabb létformába jutást - kinek-kinek hite, vallása, meggyőződése szerint.

Személy szerint engem is régóta foglalkoztatnak a következő kérdések: miért vagyunk a földön; mi az életcélunk; hogyan élhetünk teljes életet? És vajon mi következik, amikor mindennek „vége”?

Tudományosan nincs bizonyítva a halál utáni lét, de annak nemléte sem bizonyított. A halál életünk szerves része, mégsem tudunk róla eleget. Társadalmunk leginkább a hátramaradott gyászolókra fókuszál, akik a legősibb misztikus cselekvések rendjén megadják a - külsőségekre pontosan ügyelő - végtisztességet szeretett halottuknak, virrasztanak mellette, szertartásosan elbúcsúztatják, majd tort ülnek érte. Munkám is a gyászolókhöz szól, eszkatológiai szimbólumokat sűrítő, képszerű mediatációnak, elrévült audiovizuális imádságnak szántam.

A munkámban megjelenő absztrakt főszimbólumok a kereszt, a kör, a csillag, a Luther-rózsa és a bizánci kereszt átdolgozásai. Számomra ezek a legjellegzetesebb vallási, a túlvilági létre mutató szimbólumok. A szentháromságra utaló, hármias felosztású kép-kompozíciót Barnett Newman munkái inspirálták,¹ a jellegzetes függőleges elemek mozgása a Newman-féle elválasztásra - ugyanakkor összekötésre szolgáló zipzárra - való konkért utalás. A fekete alap a gyász és az ismeretlenség jelképe. A fekete-fehér digitális filmkollázs halvány fényei állnak misztikus kontrasztban a képkeret sötétségével. A film-kollázs fényei és mozgása tétova megfogalmazásai annak is, hogy miként képzelem el a világunkból való átkelést a túlvilági létbe.

A filmsávban futó három videóból kettőt - a felsőt és az alsót - Luis Buñuel Portoles spanyol születésű, mexikói filmrendező munkáiból vágtam össze. Buñuel filmjeinek archetipikus főmotívumai és szimbólumai különösen nagy hatással voltak rám, témaválasztásomhoz megkerestem legjellegzetesebb álmhangulatú, szürrealista képeit, melyek

---

1 Barnett Newman munkái <https://artportal.hu/lexikon-muvesz/newman-barnett-3739/> [megnyitva: 2020 04. 29.]

egyszerre jelképezik ebben a kontextusban számomra a zártságot és nyitottságot.² A hármas képfelosztás közepén helyezkedik el a saját animációm. Kétszer fordul elő, hogy mindhárom sávban egyszerre villan fel ugyanaz a motívum: először a csillag, majd a kereszt.

A szuggesztív képi világra néző kutatásomban fontos szerepet játszottak ugyanakkor Kertész András amerikai magyar fotóművész munkái,³ akinek lehangolóan depresszív, az absztrakt határát súroló témafeldolgoásaiban zseniálisan játszott a torz alakokat megvilágító fényekkel. Vizuális projektomban Horkay István munkássága is meghatározó,⁴ jellegzetes értelmező és ugyanakkor magyarázó jellegű látásából és láttatásából igyekeztem mélyet meríteni.

A filmkollázst kiegészítő hang a szellemvilágra utaló padlórecsegést és ajtónyikorgást idézi. Az ősi hiedelmekre és babonákra utaló hangok elképzelésem szerint a halálhoz vagy a halotthoz kapcsolódó borzongató félelmet és nyomasztó bizonytalanságot tükrözi. A sejtelmes kísértetjárás az alapzaj, de az ajtónyikorgás motívuma az igazán fontos számomra, hisz itt egyszerre jelent becsukódást és kinyitást.

Digitális filmkollázsom online felületeken jelenik meg [Youtube, Facebook, Instagram], kulcsszavas kereséssel megtalálható. Célja az, hogy korosztályom gyász munkájában nyújtson segítséget, kortárs vizuális elmélyülés révén legyen támasz a feldolgozás folyamatában.

Alkotásom tulajdonképpen egy *pilot projekt* egy olyan mozgóképes sorozathoz, amely a fiatalabb generáció kínzó kérdéseit dolgozza fel audio-vizuális megközelítésben. További tervezett témáim: depresszió, függőségek, elidegenedés, anorexia/bulémia, szadizmus, mazochizmus, szexualitás, frusztrációk, nőiesség, férfiaság.

---

2 Luis Buñuel: Un Chien andalou [1928] <https://vimeo.com/155866157> [megnyitva: 2020 04. 29.]

3 André Kertész on MoMA <https://www.moma.org/artists/3072#works> [megnyitva: 2020 04. 29.]

4 Horkay István filmanimációi <https://vimeo.com/user3025444/about> [megnyitva: 2020 04. 29.]

FELHASZNÁLT IRODALOM

Pais István: A filozófia története, szerzői magánkiadás, Budapest, 2005.
Helmuth von Glasenapp: Az öt világvallás, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1977.

A kísérleti audio-vizuális filmkollázs a következő linken megtekinthető:
<https://drive.google.com/file/d/1DbsWQUMQyAdDXelu5wvXypQyDztUWGVE/view?usp=sharing>

NYOMHAGYÁS ÉS MEGSZEMÉLYESÍTÉS A MUNKAFOLYAMAT SÍKJAIN

■ GAGYI JUDIT ESZTER ■ frozee.eszti@gmail.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar, Vizuális Kommunikáció Mesterképzés, II. év.

■ Témavezető: DR. ONUCSÁN MIKLÓS, egyetemi tanár,
Partiumi Keresztény Egyetem

■ kulcsszavak: digitálisan generált kép, vizuális költészet, művészi kutatás

BEVEZETÉS

Jelen projekt a művészi kutatáson keresztül keresi a válaszlehetőségeket arra a kérdésre, hogy hogyan lehetséges az analóg írás szellemi és emocionális készletét átmenteni a digitális változatba. A művészi kutatások fő jellemzője, hogy minden esetben egy kérdéssel kezdődnek, melyet a művészi gyakorlat követ. Ennek részeredményeit az alkotó maga interpretálja mind vizuálisan, mind elméleti síkon, majd ezeket szintén megkérdőjelezi és ismét a gyakorlat által próbál további válaszokhoz eljutni. Ez a fajta nyitottság, társítva a kritikai szemlélettel, adja meg a részeredmények interpretációjának szabadságát, illetve a tapasztalatok konceptualizálásának több lehetőségét.

A kérdés-gyakorlat-kérdés körkörösség során produkált válaszok értékelése, értelmezése mindig a kiindulókérdés függvényében történik. Így a művészi kutatások metodikája nem általánosítható, a módszer maga a munkafolyamat, mely minden esetben eltérő. „A módszerről mindössze annyit tudok, hogy amikor nem dolgozom, akkor időnként úgy / vélem, tudok valamit, míg ha dolgozom, akkor teljesen biztos, hogy semmit sem tudok”¹ – írja John Cage az *Előadás a semmiről* című mun-

---

1 Cage, John, 1994. *A csend. Válogatott írások*. Ford. Weber Kata. Jelenkor Ki-

kájában. Mindemellett kijelenthetővé válik az is, hogy a művészi kutatás során az alkotó „a saját munkája által, illetve azon keresztül kutat”². Így esetenben is a jelen dolgozatban leírt művészi kutatásom maga a munkám, a munkám pedig maga a módszer, ahogyan a kérdést megválaszolom. Ennek bemutatásához ugyanakkor elengedhetetlen a munkafolyamat dokumentálása mind fázisképek, mind szöveges jegyzetek formájában.

Jelen projekt egyik általánosan említhető fő célja a szöveges átlóképek digitális generálhatóságának szélesebb körű megismerése, az ebben rejlő lehetőségek feltérképezése és alkalmazása, valamint egy komolyabb érzékenység kifejlesztése alkotói részről az így kifejezhető üzenetek kódolása és dekódolása iránt. Konkrét célja, hogy ezek az üzenetek valójában a nyomhagyásra, az alkotói kéznyomra utalnak, mely feltételezéseim szerint nem válik teljesen személytelenné és semlegessé a digitális generálás során. Motivációként említhető egy sajátos alkotói szemléletmód kibontakoztatása az említett témákra való reagálásként, illetve a vizuális költészet területét érintő személyes alkotói érdeklődés további elmélyítése, főleg a digitális jellegre fókuszálva [az *Északon* című vizuális költészeti BA diplomaprojekttem tapasztalataira alapozva, amelyben saját verseim szövegeiből készítettem képverseket].

A VIZUÁLIS KÖLTÉSZETRŐL

Mivel jelen művészi kutatás főleg az írás, illetve annak képének szellemi és emocionális készletére fókuszál, ez önmagában okot ad a vizuális költészetben rejlő kifejezési lehetőségek mérlegelésére.

Vizuális költészet alatt általában egy olyan műfajt értünk, amely a konkrét költészet egyik fajtájaként ismert, és lényege, hogy elvont fogalmakat, gondolatokat konkretizáljon, tegyen érzékelhetővé [esetünkben láthatóvá]. A vizuális vers a hagyományossal ellentétben nem a zeneiségre és a beszélt nyelvre épít, hanem az írott nyelv „rajzos”, tipográfiai elemeinek és a megformálás módjának ad nagyobb teret.³

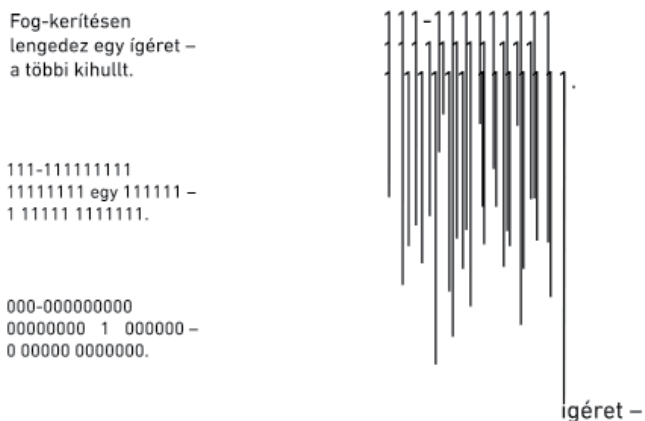
adó, Pécs, p. 80.

2 Nevannlina, Tuomas: Is Artistic Research a Meaningful Concept? In: Balkema, Annette W. – Slager, Henk [eds.], 2004. *Artistic Research*, 80–83. p. 82.

3 Bohn, Willard, 2011. *Reading Visual Poetry*. Fairleigh Dickinson University Press, Lanham, MD.

Mai értelemben azonban az még nem tekinthető képversnek, amikor egy adott gondolat leíródik, a betű által vizuálisan megjelenik. Esetleg versképnek. A képvers akkor jöhet létre, ha a leírt betűk kompozíciójává állnak össze a jelentésükben hordozott gondolati plusznak megfelelően.

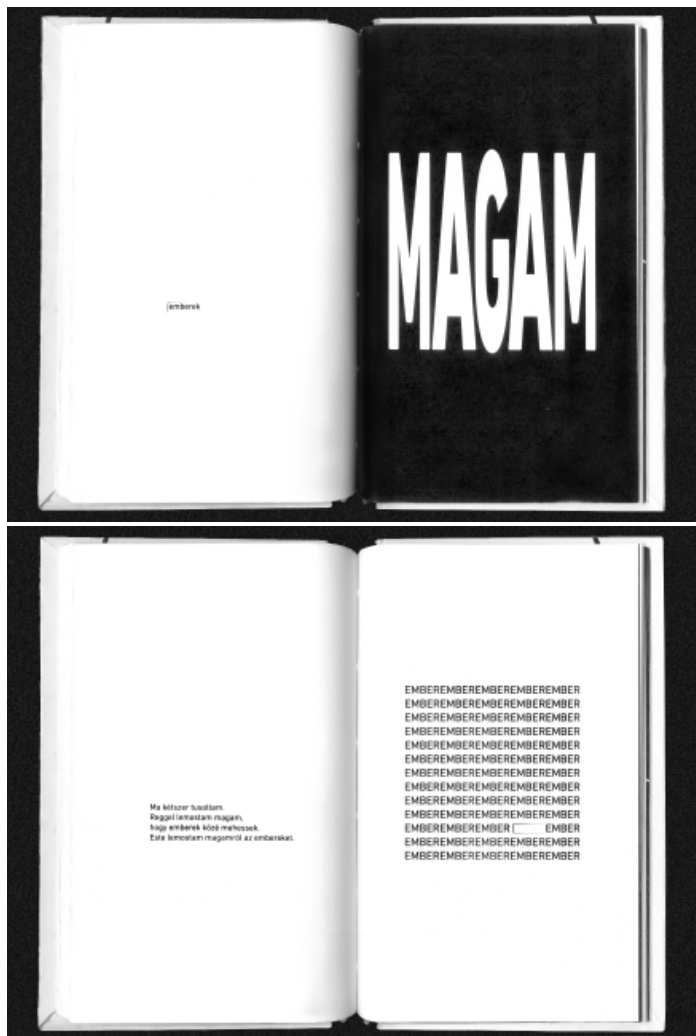
Ezek megjelenítését nevezhetnénk akár átalakítási, adaptálási, de fordítási folyamatnak is: abban az értelemben, hogy a gondolatokat előbb verbálisan fogalmazzuk meg, majd ezt a vizuális nyelvvel kiegészítve valamilyen sajátos kódolássá alakítjuk. Az így létrejött alkotások minden esetben a kreatív mérlegelés, illetve a kifejezőeszköz-keresés eredményei [1-2. ábrák].

1. ábra: Gagyi Judit Eszter: *Ígélet. Északon* c. művészkönyv, 2018.
[a képvershez felhasznált haiku saját szellemi termék]

Ami a jelen projekt tartalmi részét illeti, a szövegek által kifejezett gondolatokat maguk a munkafolyamati kihívások, felmerülő problémák motiválták, illetve célként megfogalmazható az arra való törekvés, hogy ne csak az említett problémák, hanem a rájuk érkező egyéni megoldások is kifejezésre kerüljenek. Az így létrejövő alkotások tehát egyaránt lehetnek kérdések és azokra érkező vizuális válaszok. Erre utal a dolgo-

zat címében szereplő megszemélyesítés szó is, mely a munkafolyamat „beszéltetésében” nyilvánul meg, miközben az alkotói hang a kép síkjába igyekszik visszaterelődni.

2. ábra: Gagy Judit Eszter: 3. fejezetválasztó. *Északon* c. művészkönyv, 2018.
[a képvesszövege saját szellemi termék]

ELŐFELTÉTELEZÉSEK

A projekt felvetett alapkérdéseire első lépésben igyekeztem úgy közelíteni meg a válaszokat, hogy megvizsgáltam az analóg és a digitális írás és betűkép-generálás során fellépő különbségeket. Mindkettő esetében az alkotó előbb kontaktusba lép, majd valamilyen sajátos interakciót folytat az általa használt eszközökkel, viszont a lényegi különbség nem a fizikai kontaktus másságában keresendő, hanem magában a dialógus, interakciós folyamat módjában, illetve a nyomhagyás milyenségében. Ha a toll például egy olyan közvetítő eszköz alkotó és felület között, amely nyomot hagy – úgy az egér és billentyűzet is ugyanilyen közvetítő eszköz lehet, ám azzal a különbséggel, hogy az általa hagyott nyom nem pont, vonal vagy folt, hanem egy láthatatlan binerkód, amely grafikussá fordítódik le a használt operációs rendszer és további programok függvényében [jelen esetben: Windows 7, Microsoft Word, IGraphica, Adobe Illustrator, Photoshop].

A MUNKAFOLYAMAT ELSŐ VONULATÁRÓL

Ahhoz, hogy vizuálisan is megmutathassam a munkafolyamat lefolyásának módját, a nyomon követés eszközüül legelőször a teljes munkafelületről készített képernyőképek [screenshotok] mellett döntöttem, mivel ezekkel viszonylag gyorsan és átlagfelbontásban rögzíthetőek a munka alakulásának fázisai. Előbb Adobe Illustratorban begépeltem az általam megfogalmazott szöveget, melynek alapgondolata a hibákra, a viszonyítási pontokra: közel-távol, egyes szám-többes számra épül [azok a tönkretételek / ezek a tönkrementelekek / az a helyremenetel / ez a helyrehozatal]. Ez után elkezdtem rendezgetni ennek tipografikus elemeit, mintha képverset készítenék, mindezt képernyőképekkel dokumentálva [Photoshopban előhívva].

Kezetben azt feltételeztem, ha sikerülne fázisokat, különböző állapotokat láttatnom egy sorozaton belül, egymás mellé helyezve, azzal meg tudnám mutatni, hogyan fejlődött a munkafolyamat. Mert elméletben ennek a fejlődésnek az lenne a velejárója, hogy már önmagában is hordozza az alkotói döntéseket, egyfajta szellemi készletet. A gyakorlatot követően mindez önmagában kevésnek bizonyult, mivel: 1] a szellemi készletet ha hordozza is, valahogyan elő kellene hívni, mert a digitálisan begépelte betűk viszonylag semlegesként hatnak; 2] az alkotói döntéseket tükröző elemekre valahogyan fel is kellene hív-

ni a figyelmet, mert így nem tudni, mire kellene fókuszálni a létrejött betűkavalkádban, még ha hosszas összehasonlításba bocsátkozunk is a fázisképek között.

A kérdésre, hogy hogyan tudnék hangsúlyt építeni, kontrasztokat kifejezni, elkezdtem a képernyőképek nyersanyagának feldolgozási lehetőségeit vizsgálni főleg Photoshopban (több fáziskép egybeépítése, rétegzése, kollázsolása). A további gyakorlat és kiértékelés mentén jutottam el egy fontosabb felismeréshez: amit a képernyőképek és azok feldolgozása által eddig sikerült megtenni, az főleg a variánsok létrejöttének következményeiről árulkodik. Emellett sokkal inkább utal egyfajta előtte és utána bemutatásra, egy folyamat nyers naplózására, melyben az érdeközpontok indoklása esetleg sejtethető, de nagyobb mértékben nem lelhető fel a munkákon keresztül (3-7. ábra).

3-7. ábrák [balról jobbra]:
Gagyai Judit Eszter: *Azok a tönkretételek*

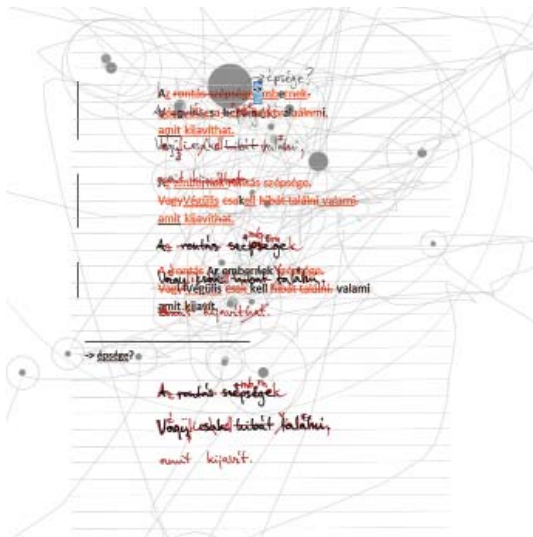
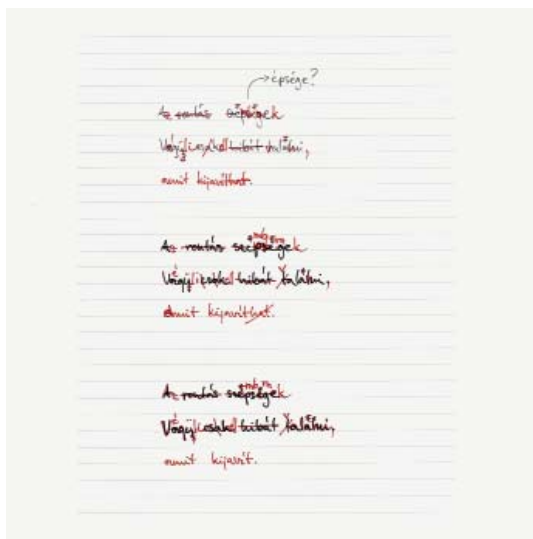
Milyen egyéb megoldással lehetne tehát rögzíteni és előhívni a munkafolyamatnak nemcsak a következményeit, hanem magát a körülményeit, esetleg az okait is? Ez a kérdés eredményezte az első fázis félbehagyását és a következőbe való átlépést, amikor elkezdtem olyan lehetőségek után kutatni, amelyek alkalmasak megmutatni nemcsak azt, hogy mik kerültek a képernyő síkjába, hanem valamilyen módon azt is, hogy azok mi által és hogyan kerülhettek oda.

A MUNKAFOLYAMAT MÁSODIK VONULATÁRÓL

Ebben a fázisban elsőként a szövegjavítás rögzítését említeném meg, mely a gyakorlat során létrejött állókép-sorozat egyik vezérvonalaként jelenik meg. A sorozat elemei által nemcsak a kézzel írott szöveg javítási lehetőségei kerülnek összehasonlításra a digitálisan történő korrektúra korlátaival [8–9. ábra], hanem tükröződik egyfajta igyekezet felhívni a figyelmet adott szöveg képének és tartalmának, vizuális és konceptuális jelentésének olyan módú átalakíthatóságára, mely csak a javítás előtti és utáni fázisok viszonylatában él. Hogy a hiba megtörtént, lehet a véletlen eredménye, ám az, hogy megmutatásra került és nem lett eltávolítva, tudatosságot sugall, mivel a javítás gesztusa úgyszintén jelen van. Szándékosan egyszerre jelenik meg eredeti és javított szöveg, ezzel is visszautalva a múltbeli „miből lett” fázisra, illetve a jelenlegi „mivé lett” helyzetre. A „hogyan lett” kérdésre pedig a két fázis párhuzamos, egy állóképen belüli láttatása adhat választ. Ehhez előbb Microsoft Wordban begépeltem az általam megfogalmazott alapszöveget, majd a *korrektúra rögzítése* funkció bekapcsolásával [mintegy az analóg, kézi javítás digitális megfelelőjeként] elkezdtem átírni a szöveget más lehetséges megfogalmazási variációk után kutatva. A *korrektúra rögzítése* kulcsfontosságú mozzanat volt, hogy a visszatörölt szöveg látható maradjon kihúzások formájában. Az így létrejött szöveggépet képernyőképpel dokumentáltam [Photoshopban előhívva] [10. ábra].

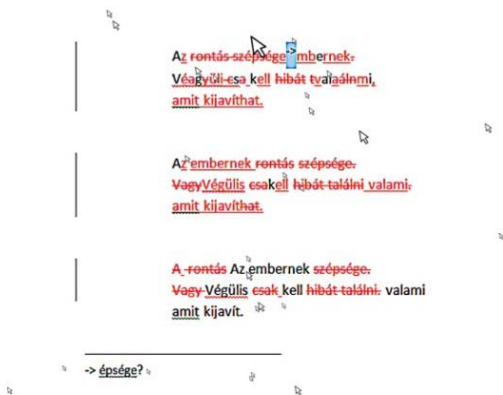
a) Jelen esetben a javítások két nagyobb egység köré csoportosíthatóak: az első „szakaszban” jelen levő szépsége/épsége javításra, illetve az utolsó szakasz javításaira. Ezt nevezném meg a munka csúcspontjaként, mivel itt egyrészt eredeti és javított szöveg külön olvasható [a pirossal írott és kihúzott rész: 'A rontás szépsége. Vagy csak hibát találni.' / a fekete és meghagyott rész: 'Az embernek végülis kell valami, amit kijavít.']. Másrészt a két szöveget meg is próbálhatjuk egybeolvasni:

'A rontás az embernek szépsége. Vagy végülis csak kell hibát találni [valami], amit kijavít'.

8., 9. ábra: Gagy Judit Eszter: A rontás épsége #1 / A rontás épsége #2

Itt fedezhető fel, hogy egyetlen hiba a szavak sorrendjében nem lett kijavítva [‘kell valami hibát találni, amit kijavít’ – lenne a helyes]. Ez szándékosan lett meghagyva, és az itt látható javítás gesztusait látva talán sejthető, hogy mi lenne a teendő, ám ez alkotói részről nem történik meg a sorozat további darabjai esetében sem. Az utolsó javítás így esetleg a néző fejében jöhet létre. A végső kérdés tehát: mi alapján dönthető el, hogy mi számít hibának? És hogyan lehetne megindokolni azok létjogosultságát? Erre a választ az interpretációban látom.

10. ábra: Gagy Judit Eszter: *A rontás épsége #3*

Azok a figyelemösszpontosítások, amelyek mellett alkotóként a munkafolyamat során döntöttem elvezettek ahhoz a felismeréshez, hogy a kézírásos variánsokkal szemben a digitális korrektúra kevésbé helyigényes, de korlátozottabbak is a lehetőségeink, nem jegyzetelhettünk akárhová, nem írhatjuk akárhová a javított verziókat – amennyiben csak a billentyűzet általi begépelésre hagyatkozunk és nem kezdünk betűket belerajzolni a szövegbe.

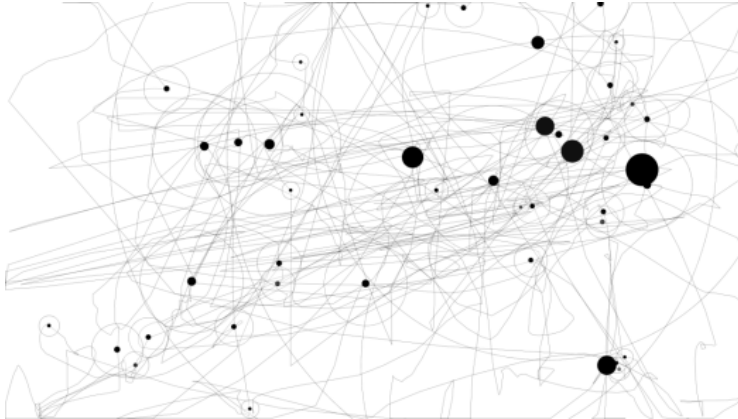
b) A munka folytatásaként az alkotási folyamat során történő egér- és kurzormozgások lekövetését emelném ki. Ebből kifolyólag az itt látott munkán [11. ábra] a szürke vonalak összessége azt a tényleges útvonalat mutatja, amit az egér, illetve a kurzor megtett az én képernyőmon, mialatt az alkotáson látható szöveges részt begépeltem és javítottam. Az itt látható szürke körök pedig azokat a pontokat jelzik, ahol az egerrel hosszabban elidőztem. Például a nagyobb és sötétebb körök több időt jelentenek, a kisebb és világosabbak kevesebbet. A vonal mint egyforma méretű pontok egymásutániséga egyszerű elmozdulást jelez [ennek során nincs elidőzés].

11. ábra: Gagy Judit Eszter: A rontás épsége #4

A segítségül használt szoftveres program IOGraphica néven található meg, és lényege, hogy grafikussá tegye a képernyőn belül rögzített egérmozgásokat. Erre azért van szükség, mert amikor az egeret mozgatjuk, valójában számokról beszélünk, pixelben meg-határozott koor-

dinátákról. A program mondhatni képpé fordítja le nekünk ezeket a számokat, illetve megmutatja az egérkurzornak a képernyőn belül megtett útvonalát, pixelpontosan.

12. ábra: IOGraphicával készített egérmozgás-rögzítés

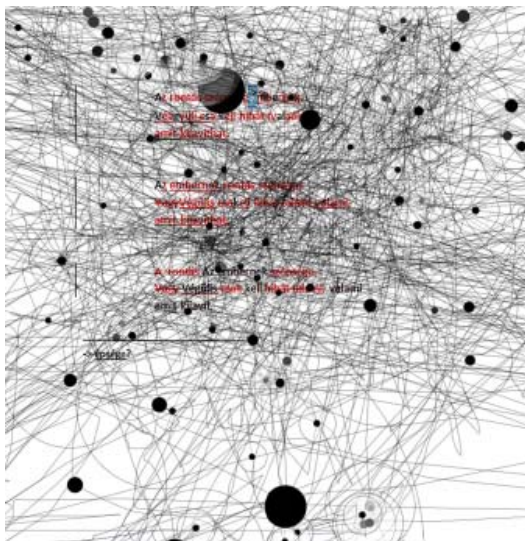
Hogy bővebben feltárhassam a jelen munkán látott egérmozgás eredetét, szeretnék rávilágítani, hogy ezeket a programokat az általános alkalmazásban mikre használják. A legalapvetőbb dolog, amire az úgynevezett *mouse tracking* szolgál, az az egerek megfelelő működésének és mozgásának tesztelése. A grafikus leképezést analizálva egyértelműen kimutathatók, ha az egérkurzor mozgásában rendellenességek lépnek fel, például az ugrál vagy nem egyenletesen mozog, tehát ha az egér nem működik megfelelően.

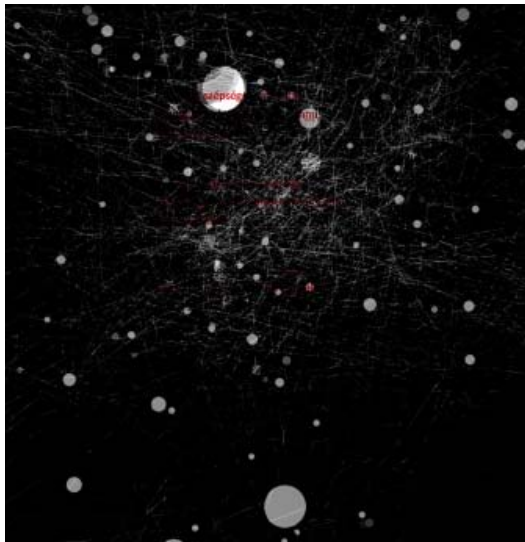
A másik alkalmazása ennek a fajta adatgyűjtésnek gyakori a webes felületeken statisztikák készítése szempontjából: nyomon követni azt, hogy egy bizonyos weboldalon belül a nézők a látogatás során mely menüpontokra, panelekre navigáltak többet, hogy mely elemek vonzották a leginkább a figyelmüket, hogy valójában mit is csináltak a weboldalon. Ez felfogható az úgynevezett *eye tracking* digitális párjának, amely azoknak a pontoknak a nyomonkövetését jelenti, ahová a szemünk által a tekintet fókuszál. A felsoroltak közül az utóbbi kettő azt hivatott megmutatni, hogy valójában hová összpontosult a figyelem, majd az így kapott adatokat felhasználni valamilyen befogadói tapasztalat fejlesztése érdekében, míg a tesztelés valójában a helyes működést vizsgálja.

Ilyen formán az én esetemben is az egérmozgás grafikus lekövetése és rögzítése nemcsak pusztán vonalak és körök összességét jelenti, hanem az alkotói folyamat során történő figyelemösszpontosítás, hangsúlyhelyezés nyomon követését is. Az itt látható alkotáson is megfigyelhető, hogy vannak részek, például az alsó sarkok, ahol egyáltalán nem járt az egérkurzor, azaz ahol valamilyen okból kifolyólag nem történt semmilyen tettlegesség, alkotói gesztus.

Ami a képek létrehozását illeti, először begépeltem a szöveget és javítottam, ezalatt rögzítettem az egérmozgást. Utána pixelpontosan behelyeztem a szöveg és az egérmozgás screenshotját photoshopba, miáltal a darabok mozgatása közben szintén rögzítettem az egérmozgást. A második egérmozgást beillesztettem az előzőleg készített fázisra, majd így tovább, egészen addig, míg fokozatosan „el nem tűnt” a kép [ahhoz képest, hogy idáig végig csak „megjelent”, kirajzolódott]. Így a sorozat végére a kép mintegy besűrűsödni és besülni látszott, a legelső fáziskép elfedődött a hosszabb időbeli lefolyású módosításokat tükröző útvonalak, egérmozgások rétegeitől. Mivel a program sajátossága, hogy amennyiben a sűrű egérmozgásoktól a grafikus kép átfordul feketébe, azokat a pontokat, ahol a kurzor elidőz, ezután már fehérrel/szürkével jelzi, hogy a fekete alapon láthatóak legyenek [13–15. ábra].

13.,14.,15. ábra: Gagy Judit Eszter: A rontás épsége #5 / #6 / #7

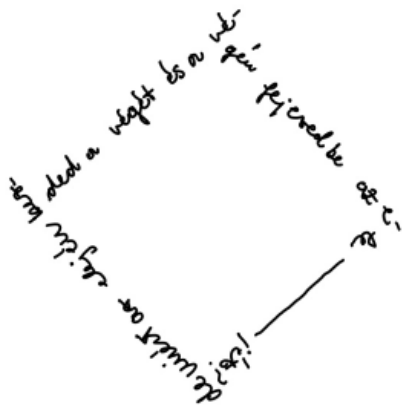
Jelen esetben az itt látható besülés és a túlzott egérmozgás abból adódott, ahogyan egyre többet helyeztettem és módosítottam [az egér segítségével] az alkotás elemeit a munkafolyamat során Photoshopban. A sorozat egy tetszőleges darabját szemlélve elmondható, hogy maga a darab, amit most látunk, az a jelenlegi fázis, ám ami ennek keretén belül helyezkedik el, az az azt megelőző fázisok összessége.

Amire még nem került sor, de úgy gondolom, érdemes lenne továbbá megvizsgálni az egérmozgás lekövetése kapcsán: úgy generálni a képet, hogy a szöveget csak szavanként gépelni be előre, a kihúzásokat különálló vonalakként rajzolni meg előre és azt az egérmozgást rögzíteni, ami akkor történne, amikor ebből az előre legyártott készletből a szavakat és kihúzásokat egérrel egymás mellé, alá, fölé helyezzük, azaz komponáljuk, összerakjuk az egészet az előre legyártott részekből. Ez azért lenne indokolt, mert itt még kiemeltebb fontosságot nyerne az egérmozgás lekövetése. Ugyanakkor felvetné a kérdést: mi történik, ha elfogynak az előre legyártott részelemek? Vagy mi történik, ha elfogynak a szavak, de még maradnak kihúzások? Illetve hány variáns készíthető, hányféle képpen lehetne indokoltan összerakni ezeket a részeket? Egy olyan kirakó gondolatát idézi ez, melynek a darabjai nem csak egyetlen lehetséges pozíciót elfoglalva kapcsolódhatnak – ennek függvényében pedig ahányszor kitesszük ezt, annyiszor fog más képet és értelmet mutatni.

A MUNKAFOLYAMAT HARMADIK VONULATÁRÓL

Egy nagyobb problémába ütköztem akkor, amikor további lehetőségként a digitális rajztábla használatával kezdtem vizsgálni a kérdésem. Rá kellett jönnöm, hogy ezek a variánsok esetében: igen, a kézírás vonalvezetése megmarad, hiszen a betűket „digitálisan rajzolom”, és nem begépelem, de ezzel túlságosan egyértelmű módon válaszoltam meg a kézírásos szellemi készlet átmentésének kérdését. Ami viszont azt eredményezte, hogy az alkotás készítésének módjára utaló konkrét kontextust [hogyan készült], amit vizuálisan is ki kellett volna fejeztek, nem sikerült beépíteni. A szóban forgó kontextus a következő volt: a képen [16. ábra] látható, hogy egy elfordított négyzet/illetve rombusz alakba írodott a szöveg, amely látszólag túlságosan szabályos ahhoz, hogy szabad kézzel, segédvonalak nélkül kivitelezni lehessen.

Ez valóban így van, mitöbb, magam is rá kellett rajzolnom a digitális rajztábla [nem kijelzős] felületére egy szabályos négyzetet, és ennek

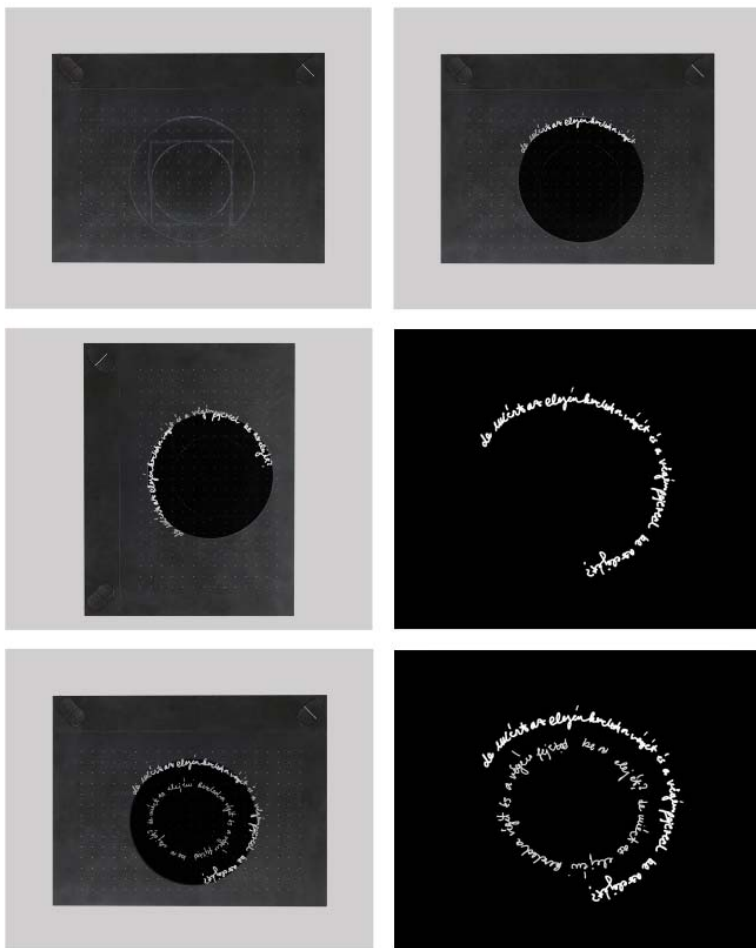

16. ábra: Gagyi Judit Eszter: Az elején

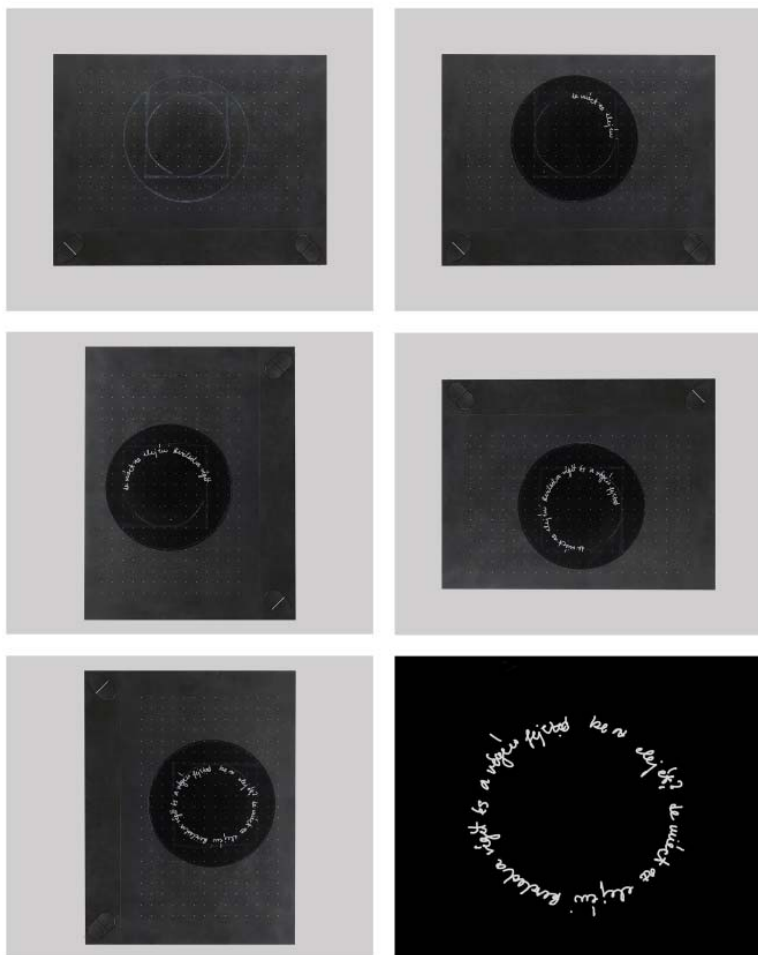
mentén írjam le a szöveget úgy, hogy közben hol a rajztáblára néztem, hogy a vonalat kövessem, hol a képernyőre néztem, hogy lássam, mit írok [mivel a digitális rajztábla felületén nincs ahogy rögzüljön, amit írtam]. Amikor a sor végére értem: a rajztáblát elfordítottam. Még mielőtt a négyzet alakot kipróbáltam volna, egy nagyobb körrel próbálkoztam [17. ábra].

Ennek során rájöttem, hogy túl nagy kört rajzoltam, és túl kevés a szöveg, amit köré tudok írni, így az nem ér össze, mely a szövegem alap-gondolata szempontjából kulcsfontosságú. Ezután próbálkoztam egy kisebb körrel, mely esetén már sikerrel jártam [18. ábra].

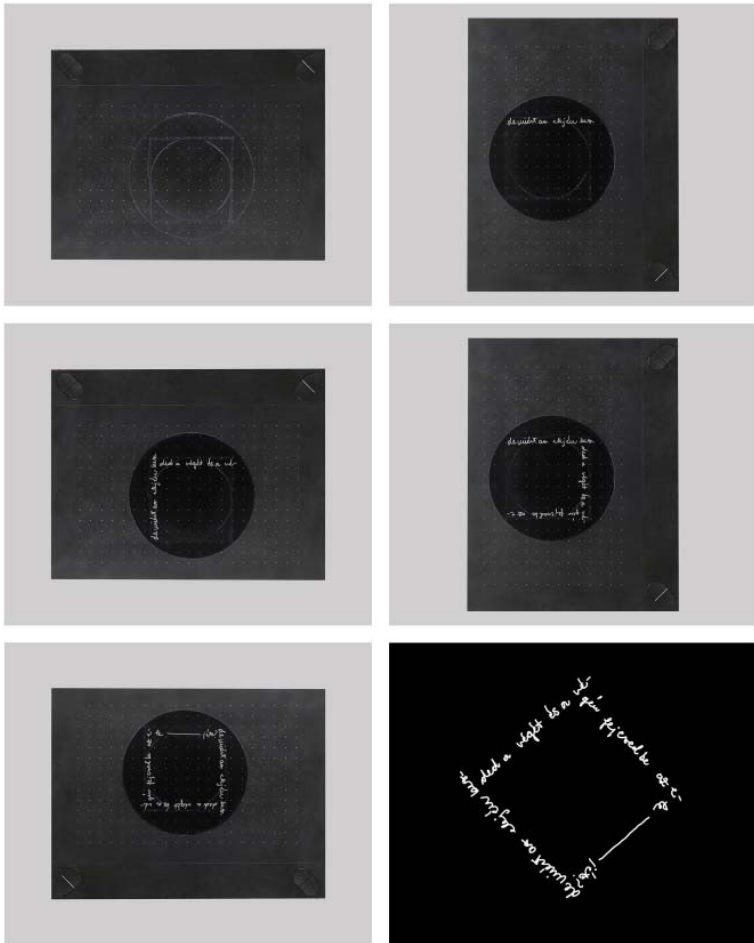
Amikor a négyzet alakjára írtam a szöveget, ismét találkoztam ezzel a problémával, melyet végül úgy oldottam meg, hogy az 'elejét' szót elszótagolva [e-le—jét] az utolsó kötőjelet nagyobbra húztam. Így a négyzet bezárult. A szótagolás használata ebben az esetben minden-képp indokolt volt, mert a négyzet sarkaihoz jutva már előtte is el kellett választanom a szavakat [pl. kez—ded, vé—gén, e-le—jét] [19. ábra].

17. ábra: Gagyi Judit Eszter: Az elején [nagy kör-fázisképek]

18. ábra: Gagy Judit Eszter: Az elején [kis kör-fázisképek]

19. ábra: Gagy Judit Eszter: Az elején [négyzet-fázisképek]

Ahhoz, hogy a munkámban vizuálisan is jelezni tudjam azt a gondolatot, hogy nem a képernyőt, nem az alkotást és nem a digitális papíromat fordítottam el ahhoz, hogy ezt jelenleg így láthassuk, hanem magát a rajztáblát, végül amellel döntöttem, hogy fotó formájában bevágom az elkészült munka alá a rajztábla dokumentált 'maradványait', illetve az elkészült képeket ugyanúgy forgatom el 90 fokként, mint ahogyan azt a rajztáblával is tettem.

ÖSSZEGRZÉS

A mvészeti gyakorlat, illetve annak elméleti és kritikai vizsgálata által olyan dolgok válhatnak megfigyelhetővé, amelyek gyakorlat az elmélet, vagy elmélet a gyakorlat nélkül valószínűleg nem kerülnének tudatosításra. Személyes részről az eddig felsoroltak mellett egy ilyen megfigyelés volt például a javítás gesztusáról: valahányszor alkalmazzuk, az, amit javítottunk sokkal figyelemfelkeltőbbé válik [például a kihúzásból következő kontraszt és a kíváncsiságfelkeltés miatt], mint az, amire javítjuk. Ha ezt nem akarjuk, akkor a kihúzás helyett érdemes inkább más eszközöket alkalmazni [radírozás, kontrasztosság csökkentése a háttér-elemekkel szemben, beleolvasztás a környezetbe].

Ugyanakkor, a gyakran használt javítás gesztusa részemről egyfajta levegőhöz jutás is. Átala valóban javítok: azokat a munkafolyamati állapotokat, amelyek nem minden esetben vélhetőek hibáknak, inkább olyan fázisoknak, amelyekről alkotóként úgy vélem, hogy megérdemlik a továbbgondolást. Ezért is sorakoztatok fel és titulálok egyenértékűnek adott alkotáson belül több fázist is, melyek így egyfajta variáncssorozatot alkotnak, ahol nem feltétlen a kronológiai sorrend a szervezőelv.

Ami pedig a már említett alkotói gesztusok és döntések, a szellemi és emocionális készlet előhívhatóságát és leképezhetőségét illeti, lehetséges, hogy valójában egy konceptuális nyomot keresünk, illetve próbálunk láthatóvá tenni. Jelen kutatás következtetéseként elmondható, hogy ahhoz, hogy ezt megtegyük, érdemes lehet arra figyelni, hogyan tudnánk dokumentálni, illetve vizuálisan kifejezni azt a bizonyos kontextust, amiben maga a nyomhagyás történt [ahogyan azt a gyakorlattal is példáztam].

Az így jelen levő nyomon követés alkotói részről nevezhető egyfajta önvizsgálatnak, önkritikának vagy akár visszakövetésnek is, a munkafo-

lyamaton keresztül – verbális és vizuális szinten egyaránt. Ugyanakkor, a művészi kutatás prezentálásához kulcsszerepet játszott a munkafo-lyamat fázisainak folyamatos dokumentálása mind képek formájában, mind szövegesen, jegyzetek által. Így válhatott jelen projekt egyfajta igyekezetté a részeredmények és a lehetséges megoldások megjelení-tésére, illetve a digitálisan generált kép és vizuális költészet, a munkafo-lyamat és alkotó közötti kölcsönhatások feltérképezésére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balkema, Annette W. [szerk.] – Slager, Henk [szerk.], 2004. *Artistic Research*. Lier en Boog, Series of Philosophy of Art and Art Theory, Volume 18. Rodopi, Amsterdam
- Bohn, Willard, 2011. *Reading Visual Poetry*. Fairleigh Dickinson Univer-sity Press, Lanham, MD.
- Cage, John, 1994. *A csend. Válogatott írások*. Ford. Weber Kata. Jelenkor Kiadó, Pécs

A ROMÁNIAI MUNKAVÁLLALÓK MUNKAHELYI [FOGLALKOZÁSI] MEGBETEGEDÉSEI EURÓPAI VISZONYLATBAN

■ HEGYI BRIGITTA ■ brigitta.hegyi@yahoo.com

Sapientia EMTE, Közegészségügyi szolgáltatások és politikák, III. év.

■ Témavezető: DR. SÁNTHA ÁGNES, adjunktus,

Sapientia EMTE

■ kulcsszavak: veszélyforrások, biztonság, egészség, foglalkozási megbetegedések, stressz

BEVEZETÉS. A MUNKA ÉS A MUNKAHELYI BIZTONSÁG FOGALMA

Dolgozatom célja a romániai munkavállalók munkakörülményeinek, munkahelyi jellemzőinek és az egészségükre ható kockázatoknak feltárása és elemzése. Mindezt a többi európai ország átlagértékeivel összehasonlítva teszem. Továbbá a fizikailag és a szellemileg megterhelő munka és a dolgozók vélt egészségi állapotának összefüggését vizsgálom.

A munka szerves részét képezi az emberi életnek, ezáltal képes folyamatosan fejlődni a társadalom, amelyben élünk. Minden ember egy apró darabját képezi ennek a szerkezetnek, melyben minden típusra szükség van, akiknek az egyéni munkájuk által világunk képes előre haladni. Az emberek számára fontos az, hogy olyan munkahelyen dolgozzanak, ahol a megfelelő körülmények adóttak, nincs veszélyeztetve sem a lelki, sem a testi egészségük. A fejlett világ országaiiban törvényi rendelkezések védik a munkavállalók egészségét és testi épségét. Fontos a káros környezeti hatásoktól való megóvás, a dolgozók közötti konfliktushelyzetek csökkentése, a stressz kiküszöbölése, amiről tudjuk, hogy a legtöbb betegség kialakulásához vezethet.

I. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS. A MUNKAHELYI EGÉSZSÉGI KOCKÁZATOK ÉS AZ EGÉSZSÉGI ÁLLAPOT ÖSSZEFÜGGÉSEI

1. A MUNKAHELYI VESZÉLYFORRÁSOK TÍPUSAI

A munkahely típusától függ az, hogy az adott dolgozó milyen veszélyforrásoknak van kitéve. Minden ágazatot más és más veszélyek érintenek, mondhatjuk azt is, hogy minden munkafolyamatnak megvan a maga hátránya, amit legtöbbször a magas fizetésekkel próbálnak ellensúlyozni, jelezve, kártérítésként, az évek során elszenvedett egészségkárosodások miatt. Egészségünk azonban nem fizethető meg, még ha ez fiatalon így is tűnhet, a szervi problémák vagy akár súlyos, egész életen át cipelendő betegségek nem érnek annyit, hogy ezt bármennyi pénzért bevállaljuk.

1.1 A légúti szennyezések

A porszennyezés kategóriájába tartoznak azok a szilárd részecskék, melyek a következő folyamatok során szabadulnak fel: zúzás, ütközés, súrlódás, robbanás, darálás, szerves anyagok felmelegítése során szikla, érc, fém, szén, gabona. Továbbá minden olyan folyamat, amely során olyan finom por szabadul fel, ami képes hosszú ideig a levegőben maradni, ezáltal az emberek fel tudják szívni vagy lenyelni azokat.

A párolgás általi szennyezés olyan folyamatok során történik, amikor egy anyag részei párolgás során kicsapódik a hideg levegőben. Ilyenkor a legtöbb esetben a szilárd részecskék, melyek kondenzációból származnak, reakcióba lépnek a levegővel oxidokat formálva.

Aeroszolos szennyezést okoznak a levegőben található apró részecskék, melyeket belélegzünk, egy elég hétköznapi példa erre a spray, hajlakk. A köd is ebbe a kategóriába tartozik, ami a páratartalomtól csapódik ki.

Továbbá, a gázok és a gőzök formátlan folyadékok, amelyek teljesen kiterjednek a helységben, ahol keletkeznek. Párolgás során gőz szabadul fel, ami összekeveredik a léggörrel.

1.2 Fizikai veszélyek

Ebbe a kategóriába sorolhatjuk a folyamatos, megengedettnél magasabb zajt, rezgést, fényviszonyokat, hőmérsékleti hatásokat, elektromágneses sugárzást. A zaj kiszűrésére több módszer is létezik, ilyenek lehetnek: a távolság betartása a gépezet és az emberek esetében, az emberek váltakozása a zajos környezetben, zajtompítók felszerelése a

teremben, zajszűrő fülhallgatók használata. Az ilyen környezetben dolgozók esetében folyamatos hallás vizsgálat elvégzésére van szükség, hogy ellenőrizzék azt, nem károsultak-e az adott környezetben. Az ionizáló sugárzás esetében is hasonló módszerekkel lehet védeni a dolgozót. Fontos az, hogy minél kevesebb ideig legyen kitéve a dolgozó a sugárzásnak, az eszközök megfelelő használata, a burkolata, szigetelése [WHO, 2001].

1.3 Kémiai és biológiai veszélyek a munkahelyen

Rengeteg dolgozó ki van téve munkája során a fertőzés veszélyének, ilyenek lehetnek a baktériumok, vírusok, gombák és egyéb élő szervezettel való érintkezések, melyek akut vagy krónikus fertőzést okozhatnak. Ezek közvetlenül jutnak be a szervezetbe, vagy a bőr felületén található vágásokon, karcolásokon, sérüléseken keresztül. Főleg olyan foglalkozásokat érint, ahol növényekkel, állatokkal, élelmiszer előállításal foglalkoznak. Emellett az egészségügyben dolgozók, laboránsok is érintettek. Ezeknél a szakmáknál nagyon fontos odafigyelni arra, hogy a kezünkön ne legyenek kisebb vágások, karcolások, mert ezeken keresztül észrevétlenül bejuthatnak a korokozók. Ezért fontos a higiénia, a folyamatos kézmosás, védőfelszerelések használata, hogy ne érintkezzünk káros anyagokkal. A kórházakban fontos a kesztyűk, maszkok, kézfertőtlenítők folyamatos használata, valamint a fertőző betegekkel való érintkezés minimálisra való csökkentése, biztonságos körülmények között.

Az elmúlt évek során Európában folyamatos fejlődést figyelhattunk meg a munkahelyi körülményeket illetően, azonban az munkások egészségi állapota nem teljesen ezt jelzi. A rengeteg fejlesztés, újítás ellenére is nehéz kiszűrni minden olyan kémiai, biológiai veszélyt, ami hosszútávon káros a dolgozók egészségére. Az egyik legsúlyosabb megbetegedés világszerte a rák, amit a különböző káros anyagok bejutása okozhat a szervezetünkbe. Ezeket karcinogéneknek nevezik vagy rákkeltő anyagoknak. Ezek közül van, ami a légzés folyamán juthat a szervezetbe, mások a bőrünkön keresztül. Nem minden esetben rákos megbetegedés a következménye annak, ha valaki ilyen anyagokkal kerül kapcsolatba, az is számít, hogy mennyi ideig volt kitéve a káros hatásoknak.

A legfőbb munkahelyi rákkeltő anyagok közé sorolhatók: azbeszt, radon, néhány típusú rovarirtó szer, arzén, dohányfüst. A legtöbb ilyen anyag maga a munkafolyamat során szabadul fel, ilyen lehet a diesel kipufogása, hegesztés füstje, keményfa por, szilícium-oxid por [EASHW, 2019].

A rákkeltő anyagokkal főleg a következő anyagok gyártással kapcsolatos munkafolyamata során találkozhatunk: gumi, műanyag, festékek, acél, tinta, elemek, papír, üveg, cement. Építőipari folyamatok során ilyen lehet: bontás, tető építése, festés, kőművesmunka. A bányában dolgozók esetében ilyen rákkeltő hatású lehet a nikkel, barnaszén és vörös vasérc bányászása.

A bőrünk is rengeteg káros anyaggal érintkezhet, ami súlyos gyulladást okozhat. Emiatt fontos a megfelelő védőfelszerelések megléte és használata, hogy megvédjük a káros anyagokkal érintkező felületeit testünknek. Ez főleg a gumiáruval dolgozókat érinti, az antioxidánsok, gyorsítók, vulkanizáló anyagok jelenthetnek veszély rájuk nézve, továbbá a festékek gyártása, epoxigyanta, textíliák, kozmetikumok, ételek előállításának folyamata is. A gyógyszeripari munkások jelenthetnek fő kockázati csoportot, valamint a különböző rovarirtók gyártásával foglalkozó munkások.

A fent felsorolt tevékenységek és káros anyagok hatással lehetnek a nők termékenységre és a férfiak nemzőképességére is. Vannak olyan kémiai anyagok, amik az endokrin rendszer rombolják, pl. biszfenol. A [műanyaggyártásnál], ftalátok [PVC lágyításánál], rovarirtók. Ezek negatív hatásai a férfiak esetében a spermák minőségének csökkenése, szövetek romlása, nők esetében endometriózis, daganatok. Fontos azt is megemlíteni, hogy a terhesség alatt ha a magzatot is érinti a fertőzés, az súlyos következményekkel járhat. Ha a terhesség elején történik ilyen, vetélést is eredményezhet, ha a terhesség során később éri a magzatot veszély, akár születési rendellenességei is lehetnek vagy károsodhat az agya. Ha nagyobb dózisban éri a magzatot többnyire vetélést, meddőséget eredményezhet, ha kisebb mennyiségben inkább fejlődési rendellenességeket [Montano, 2014].

2. A MUNKAHELYHEZ ÉS A FOGLALKOZÁSHOZ KÖTHETŐ FŐ EGÉSZSÉGI ÁRTALMAK EURÓPÁBAN

A fizikai környezeti mutató, mely a biológiai, kémiai ártalmak, testtartáshoz kapcsolódó rizikót foglalja magában, Európa-szerte nagyon lassú javulást mutat az elmúlt évtizedekben. Tízből egy dolgozó még mindig úgy érzi, hogy nincs eléggé tájékoztatva az egészségét és biztonságát veszélyeztető rizikófaktorokról a munkahelyén.

Az EU-n belül a dolgozók 40%-a számolt be arról, hogy fizikai szempontból rizikónak van kitéve munkahelyén. A legtöbben a nehéz pozíció, vagy tartásra panaszkodtak, továbbá a nehéz teher cipelésére, valamint még a por, füst, kémiai anyagok, gázok, zaj jelenlétére is, mely megnehezíti munkájukat.

Az Európai Unió tagállamaiban a munkaképes korú [15-64 év közötti] dolgozók, vagy valamikor munkát végző emberek közül 8.6% vallotta azt, hogy volt valamilyen munkahelyi vagy foglalkozáshoz köthető betegsége. A legfőbb panaszokat az izomrendszeri betegségek jelentették 60% körüli előfordulással, amit a stressz és depresszió követett, 14% körüli értékkel [EC, 2010].

Napjainkban, a szolgáltató szektor kibővülésével a fizikai rizikófaktorok mellett gyakran a dolgozók mentális jólléte van veszélyeztetve, és ezek a mentális rizikófaktorok éppúgy kockázati tényezői az egészségi állapotnak. Egyfelől, hosszútávon a szedentarista (ülő) életmód, a testmozgás hiánya nem egészséges, másfelől pedig a technológia fejlődése amellelt, hogy hasznos is, rengeteg káros hatással bír. Az elektronikai cikkek, melyekkel egész nap egy térben tartózkodnak az emberek, káros sugarakat bocsátanak ki, melyek újabb betegségekhez vezethetnek [EC, 2010].

Az alábbiakban a munkahelyhez és a munkavégzéshez köthető két legfontosabb betegséget, a mozgásszervi megbetegedéseket és a krónikus stresszt tekintem át. Empirikus kutatómunkámban ezekre fókuszált figyelmet fordítok.

2.1 A mozgásszervi megbetegedések

Napjainkban még mindig a mozgásszervi betegségek foglalják el az első helyet a foglalkozási betegségek listáján. Ez a veszély nem csak bizonyos szektorokat érint, hanem az összes típusú munkánál jelen van, valamint ez az oka a hosszúideig tartó munkaképtelenségnek is a legtöbb esetben. Ezen csoporthoz tartozó leginkább előforduló betegségek a hát-, nyakfájás, valamint felső végtagoké [EASHW, 2010].

A legtöbb betegségnél nem lehet pontosan megállapítani, hogy melyik típusú kockázati tényező járult hozzá a kialakulásához, viszont valószínű, hogy nem csak fizikai vagy pszichoszociális tényezők, hanem ezek együttese váltotta ki a betegséget. Az izomrendszeri betegségeknél legalábbis azt vallották a legtöbben, hogy nem csak a fizikai teher, fizikai munkának való kitétel miatt betegedtek meg, hanem lelki okai is voltak ennek, valamint társadalmilag is [EC, 2010].

A román lakosság 3%-át érintik a reumás, valamint váz-és izomrendszeri megbetegedésekben szenved. A munkahelyi hiányzások fele is ennek tudható be. Az izomrendszeri megbetegedések a napi tevékenységek elvégzését is gátolhatják, nehezebbé teszik az akár könnyűnek tűnő feladatok elvégzését is.

Az EULAR¹ szerint az aktív lakosság körében egyik fő oka a testi fogyatékoságnak a reumás betegségek. Európai szinten ezek a betegségek nem csak az érintett személy életét nehezítik meg, hanem az őt körülvevő embereket, családjáét, akiknek ez hatalmas lelki teherrel jelenthet, valamint plusz kiadást is a kezelések miatt.

Az izomrendszeri megbetegedéseket az időskor betegségének is nevezik, azonban nem csak őket érinti, manapság egyre több fiatalnál előfordul. A gyulladáscsökkentő hátfájás főleg a 40 év alattiakat érinti, a poliarthritisz a 40-45 év közöttieket, de a fiatalok körében is előfordul. Romániában hozzávetőlegesen 2000 gyerek szenved fiatalkori reumás betegségben. A kutatásban résztvevő minden második román szerint ezek a betegségek a hideg, nedves környezet miatt lépnek fel, vagy az időskor miatt. A válaszadók háromnegyede azt vallotta, hogy az utóbbi egy évben szenvedett hátfájás miatt. A betegség kialakulásában fontos szerepet játszanak a genetikai tényezők, a kor, a dohányzás, túlsúly. A tünetek közé sorolhatjuk a folyamatos ízületi- és izomfájdalmakat, fáradtságot, depressziót és a reggel jelentkező merevséget végtagjainkban [Iulian, 2018].

2.2 A munkahelyi stresszel kapcsolatos megbetegedések

Mára a stressz okozta panaszok aránya jóval megnőtt, ugyanis a krónikus betegségek gyakori kiváltói. A stresszhez köthető betegségek jellemzően szellemi munkakörökben fordulnak elő [Eurostat, 2010]. A stressz betegségek megnövekedésének fő okai a diplomával rendelkezők számának gyors növekedése, ezáltal a versengés és túlteljesítés vágyának előtérbe kerülése. A kielégítendő igények is nőttek, ezzel egyenes arányban az elvárások is, amit a dolgozóknak teljesíteniük kell.

A foglalkozáshoz köthető stressz

A stressz többféle formában van jelen az emberek életében, a reggeli rosszulléttől egészen a szorongásig, ami depresszióhoz vezet. Selye

---

1 The European League Against Rheumatism

János megfogalmazásában a stressz a szervezet válaszreakciója bármilyen váratlan helyzetre, változásra [Selye, 1936]. Az ILO szerint a stressz egy káros hatás, ami akkor alakulhat ki, ha az adott dolgozótól túl sokat várnak el munkája során, tehát az elvárások meghaladják a képességeit, tudását [ILO, 2016].

A fizikai kockázati tényezők mellett a pszichoszociálisoknak is nagy szerepe van az egyén munkavégzésének szempontjából. A dolgozók 27%-a érezte úgy, hogy a mentális jólléte veszélynek van kitéve munkája alatt. A legtöbben amiatt panaszkodtak, hogy az idő miatt sokszor feszültséget éreznek, mikor túlhalmozódik a munka, vagy határidőre kell teljesíteniük. A továbbiakban még rizikót jelent a bosszantó és zsarnokoskodó munkatársak vagy akár felettesek jelenléte, a bántalmazás, legyen akár csak szóbeli, vagy fenyegetés.

Stressz főképp akkor alakul ki, amikor az adott dolgozó képessége és tudása nem megfelelő ahhoz a szinthez, amit elvárnak tőle a munkahe-lyén. A követelmények tehát jóval magasabbak, amiket nem tud teljesíteni.

A legutóbbi felmérések alapján megállapították azt, hogy a szak- képzett szellemi munkát végző emberek jelentik a fő kockázatot, majd őket követik a szakképzetlen szellemi munkások, a szakképzetlen két-kezi munkát végzők, legalacsonyabb százalékban a szakképzett fizikai munkásokat érinti. Az EWCS 2005-ös eredményei alapján kijelenthetjük, hogy a szellemi munkásokat inkább éri stressz, mint a fizikai munkásokat. Ezek mellett még arra is rámutattak, hogy azokban az egységekben, ahol több mint 10 dolgozó van, valamint nagyobb kapacitásúak, inkább fordul elő stressz, depresszió a munkások esetében, mint a kisebb egy- ségeknél [Eurostat, 2010].

A legtöbb stresszt érzékelő szakmák a következők: darukezelő, ta- karítónő, ügyvéd, asztalos, kisleföldolgozó munkás, varrónő, gyári munkás, méhész, biciklifutár, elárusító, targoncán dolgozó, vágóhídon dolgozó szak- munkás, kőműves, mezőgazdasági napszámos, brigádvezető építőmunkás.

Cox a munkához köthető stressz tíz típusát különbözteti meg, amit két csoport alapján jelenít meg: a munka tartalma és környezete. Az első csoport azokra a pszichoszociális kockázatokra vonatkozik, melyek a munkafeltételekhez, a munka szervezéséhez kapcsolódnak. Stressz-hez vezethet úgy a feladatok száma, tehát a munka mennyisége, mint a munka nehézsége. Ami a munkaprogramot illeti, itt kitérnek a műszakok közötti cserére, éjjeli műszak, munkaidő utáni plusz órák. Ezek a válta- kozások a bioritmus felborulásához vezethetnek, az alvás minősége és

mennyisége nappal nem annyira megfelelő, mint éjjel, emiatt nem lesznek eléggé kipihentek az adott munkások. Ezek a tényezők előidézik a stressz megjelenését, a munkahelyi és otthoni konfliktusokat.

A munka környezetéhez azok a pszichoszociális kockázatok köthetők melyek a szervezeti kultúra, a betöltött funkciók, a szakmai fejlődés, a munkahelyi kapcsolatrendszer esetében jelennek meg. Az otthoni támogató kapcsolatoknak is nagy szerepük van, főleg az eltérő karrierrel rendelkező pároknál. A támogatás hiánya konfliktust szül, ami a munka minőségét is ronthatja akár, ez nem megfelelő teljesítményhez vezethet [ILO, 2016].

II EMPIRIKUS KUTATÁS AZ EURÓPAI ÉS A ROMÁNIAI MUNKAVÁLLALÓK MUNKAHELYI [FOGLALKOZÁSI] MEGBETEGEDÉSEIRŐL ÉS KOCKÁZATAIRÓL

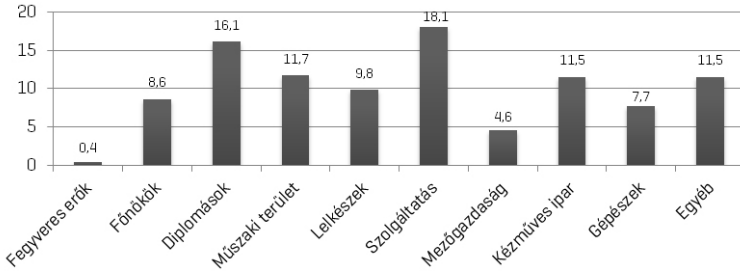
MÓDSZEREK ÉS ESZKÖZÖK

Kutatási módszerként a statisztikai másodelemzést választottam, melyet az EWCS [Európai Munkakörülmény-Felmérés] nemzetközi nagymintás vizsgálat 2015-ös hullámának adatain végzek. A minta elemszáma 43.841 dolgozó, ami 35 európai ország között oszlik meg. Az említett országok között volt az a 28 ország, mely az adatfelvétel pillanatában tagja volt az Európai Uniónak [ezek közül az Egyesült Királyság már 2020-tól nem az], továbbá Norvégia, Svájc, Albánia, Macedónia, Montenegró, Szerbia és Törökország. A legtöbb országban a válaszadók száma ezer fő körül volt, akik kérdezőbiztosokkal felvett kérdőíves kutatás keretében válaszoltak a munkájukkal kapcsolatos kérdésekre. A mintából 1063 fő romániai munkavállaló.

A MINTA JELLEMZŐI

A válaszadók nemek tekintetében fele-fele arányban oszlanak meg, a kérdezettek 50,4%-a férfi és 49,6%-a nő volt. A munkahely típusa szerint a válaszadók a következő ágazatokból kerültek ki: főnökök, vezetők, szakértők [matematikai, fizikai, mérnöki, biológiai, számítógépes ismeretekkel rendelkezők, orvosok, egyetemi tanárok, ügyvédek], műszaki területek dolgozói, lelkesek, szolgáltatásban, kereskedelemben dolgo-

zők, mezőgazdasági munkások, gépészek, egyéb foglalkozásúak [utcai árus, cipőpucoló, portások, őrök, szemétszedők]. A lenti ábrán láthatjuk, hogy ágazatonként hogyan oszlik meg az európai dolgozó népesség.

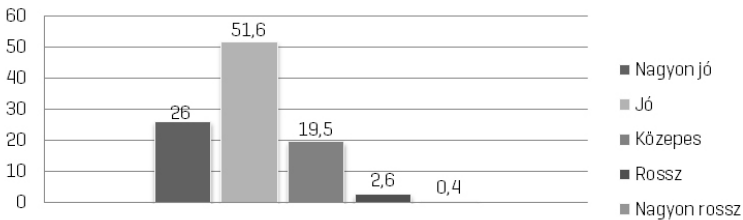

1. ábra: A munkahely típusa szerinti megoszlás (N=43.486)

EREDMÉNYEK

Az európai munkavállalók egészségi állapota

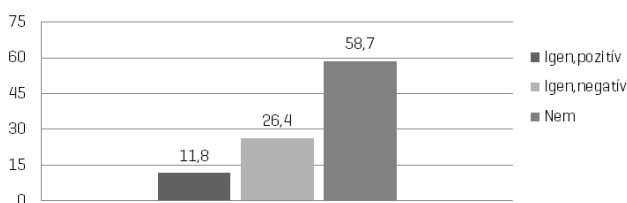
A dolgozat egyik legfontosabb eleme a dolgozók egészségi állapota, amit környezetük is befolyásol, jelen esetben a munkahelyi környezet. A kérdezettek több mint fele jónak, egynegyede pedig kiválónak minősíti egészségi állapotát, míg a többiek közepesnek, illetve kevesen rossznak ítélték azt. Fontos kitérni arra is, hogy a legtöbb káros munkahelyi hatás azonnal nem mutatható ki, vannak, amik csak hosszú évek alatt okoznak maradandó károsodást vagy vezetnek súlyos krónikus betegségek kialakulásához. Az alábbi ábrán láthatjuk a teljes európai minta dolgozóinak megoszlását annak tekintetében, hogy ki milyennek ítéli egészségi állapotát:

2. ábra: Az európai dolgozók vélt egészségi állapota (N=43.786)

Tekintettel a nagyon rossz egészségi állapot alacsony előfordulási arányára az európai dolgozói népességben, a kétváltozós elemzések során az eredeti 5 kategóriát hárommá kódoltam át, melyek a következők: jó, közepes, illetve rossz egészségi állapot.

A következő kérdés a fenti ábrához köthető, melyben arra adtak választ a dolgozók, hogy szerintük veszélyezteti-e a munkájuk egészségi állapotukat. A megoszlás alapján láthatjuk, hogy a dolgozók valamivel több, mint fele úgy gondolja, nincs hatással a munkája egészségi állapotára. Egynegyede viszont úgy véli, hogy munkavégzése negatív hatással van egészségére, valamint 10% úgy érzi, munkája pozitívan hat egészségére.

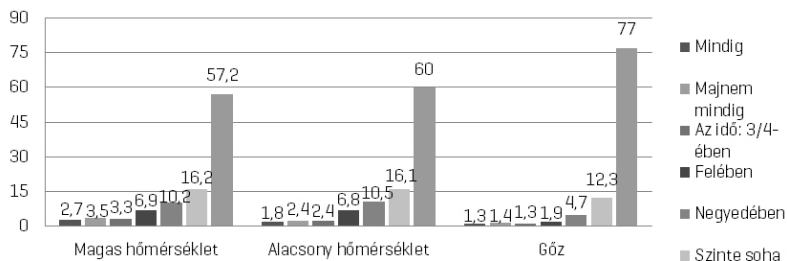

3.ábra: A munkahely vélt hatása az egészségi állapotra (N=43.786)

A dolgozóknak tisztában kell lenniük a munkahelyi ártalmakkal, azokkal a szabályokkal, melyeket muszáj betartaniuk azért, hogy egészségük és biztonságuk ne legyen veszélyeztetve. A válaszadók negyede viszont úgy vélte, hogy a munkája során ezek a tényezők sérülhetnek, nem érzik teljes biztonságban magukat, a felmerülő veszélyek károsítják egészségi állapotukat.

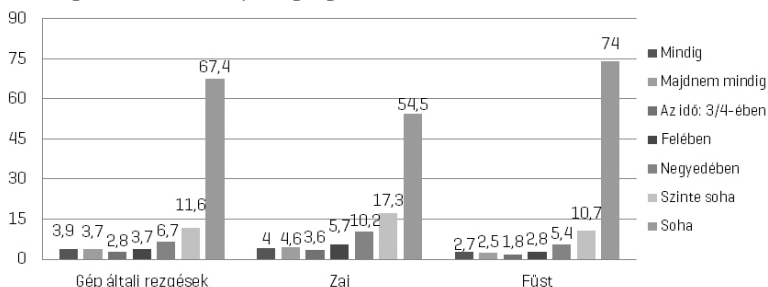
Az európai dolgozók munkahelyi jellemzői

A legtöbb munkahelyi környezet nem teljesen védett az összes káros hatástól, veszélyektől, bármennyire is próbálják ezeket kiszűrni. Van olyan munkahelyek, amelyeknél az adott dolgozó teljesen tisztában van azzal, hogy milyen káros hatások érhetik, van ahol nem észlelik annyira, de mégis jelen vannak azok. A lenti megoszlás alapján láthatjuk azt, hogy melyek azok a káros hatások, melyek leginkább jelen vannak az európai dolgozók körében. A hőmérsékleti változásoknál elmondhatjuk, hogy a magas hőmérséklet zavaróbb munkahelyi körülmény, mint a túl alacsony, ami ellen talán könnyebb védekezni. A gőz kisebb százalékokban, de jelen van, mint káros munkahelyi tényező.

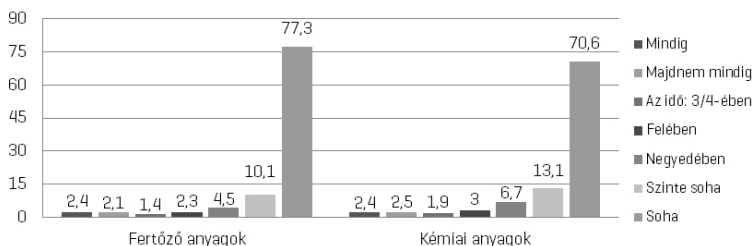
4. ábra: Zavaró hőmérséklet és a levegő gőztartalma (N=43.655, N=43.650, N=43.663)

A következő ábrán látható, hogy a zaj szintje zavarja a leginkább a dolgozókat, itt láthatjuk a legmagasabb százalékokat. Ezt követi a gépek, berendezések általi kellemetlen vibráció, rezgés, majd kisebb arányban a füst, hegesztés által, kipufogó gázok.

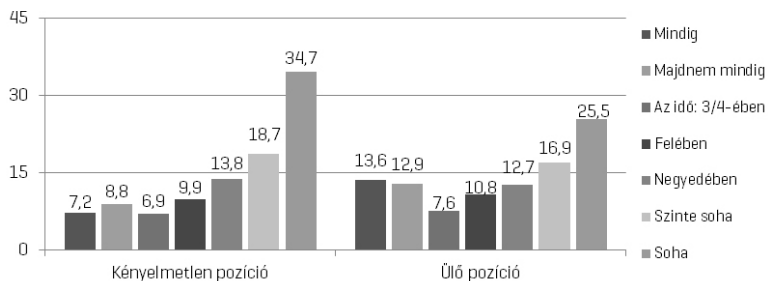
5. ábra: A munkahelyi veszélyforrások előfordulási gyakorisága (N=43.678, N=43.685, N=43.642)

A káros anyagokkal való érintkezés esetében a fertőző- és kémiai anyagokkal történő munkánál hasonló válaszokat adtak, a kémiai anyagok jelenlétének veszélye valamivel kiemelkedőbb volt a dolgozók körében.

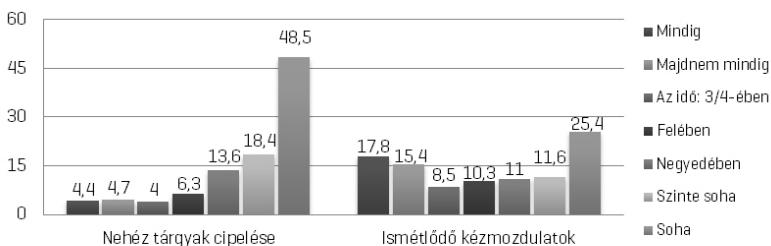
6. ábra: A káros anyagokkal való érintkezés előfordulási gyakorisága (N=43.659, N=43.635)

A fenti jellemzők főleg arra utalnak, hogy milyen közegben dolgozik az adott személy, a továbbiakban viszont kitérünk arra is, hogy munkájuk során milyen pozícióban dolgoznak leginkább, melyik testrészüket terhelik le főként. A szakirodalom szerint a legelterjedtebb munkahelyi betegségek az izomrendszeri betegségek [EASHW 2010], amit az alábbi ábránk is igazol. A dolgozók magas arányban jelölték meg munkahelyi veszélyeztető tényezőként az ülő, kényelmetlen pozíciót, ami mozgásszervi betegségekhez vezethet.

7. ábra: Az egészségre ártalmas munkapozíció előfordulási gyakorisága (N=43.650, N=43.704)

Gyakoriság tekintetében kiemelkednek a munkahelyi veszélyeztető tényezőként íválnak ítéli meg egészségi állapotát, az ismétlődő kézmozdulatok, amelyek szintén az ízületi betegségekhez köthetők, de a nehéz tárgyak cipelését is a dolgozók több mint negyede jelölte meg, mint olyan tényezőt, amivel gyakran vagy kevésbé gyakran, de szembe-sülnie kell munkahelyén.

8. ábra: Megterhelő mozdulatok előfordulási gyakorisága (N=43.729, N=43.662)

HIPOTÉZISVIZSGÁLAT

Vizsgálataim során a következő területeket érintő kérdések foglalkoztattak: miben különbözik a romániai és a többi európai dolgozó munkakörnyezete azon szempontok szerint, amelyek egészségi állapotukat befolyásolhatják; hogyan függ össze az egészségi állapot és a munkahelyi stressz hatások gyakorisága.

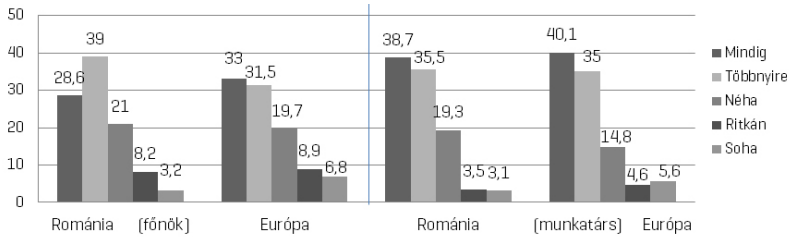
1. hipotézis: Romániában a dolgozók munkahelyi jellemzői kedvezőtlenebbek, mint Európa többi országában.

Fontosnak tartottam rámutatni arra, hogy milyen különbségek vannak Románia és a többi európai ország között a társas támogatás, munkahelyi segítség, bánásmód, elvárások, elégedettség tekintetében. Azt feltételeztem, hogy Romániában a munkahelyi jellemzők és a munkakörnyezet kedvezőtlenebb az európai átlagnál.

Hipotézisem teszteléséhez hét változót használtam: munkatársai segítséget nyújtanak Önnek és támogatják Önt; főnöke segítséget nyújt Önnek és támogatja Önt; elég ideje van befejezni a munkát; akkor tarthat szünetet a munkában, amikor akar; tudja, mit várnak el Öntől a munkahelyén; tisztességesen bánnak önnel a munkahelyén; a munkája megkívánja, hogy leplezze érzelmeit [6th EWCS European Working Conditions Survey]. Mindezeket a munkakörnyezeti jellemzőket négy kategóriában csoportosítottam és vizsgáltam. Ezek a társas támogatás, az idő szorítása, a dolgozóval szembeni elvárások, valamint a munkahelyi bánásmód. Az adatbázis lehetőséget kínált további munkajellemzők feltárására, ám azokat tartottam vizsgálatra érdemesnek, amelyek közvetlen vagy közvetett módon az egészségi állapotra, annak fizikai vagy lelki jellemzőire hatással lehetnek.

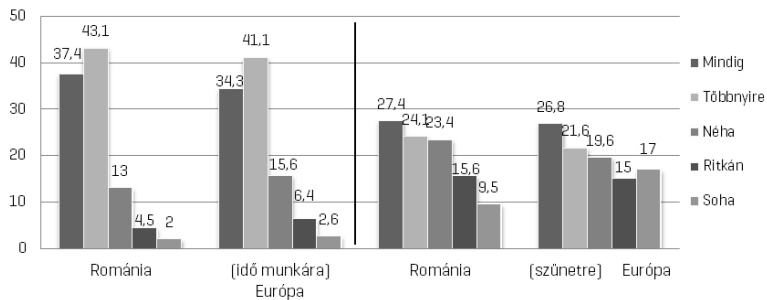
Minden esetben keresztábra-elemzést végeztem, melyek eredményeit az alábbi ábrák mutatják.

Elsőként azt láthatjuk, hogy Romániában és a többi európai országban a dolgozók milyen mértékben élvezik főnökük és munkatársaik támogatását. Megállapítható, hogy mindkét esetben hasonlóan támogatja főnöke és munkatársai a dolgozókat, viszont láthatjuk azt, hogy az európai országokban a két szélsőérték magasabb, mint Romániában: nagyobb arányban kapnak mindig támogatást és segítséget a munkahelyükön, ugyanakkor többen vannak azok is, akik soha sem kapják meg azt. A társas támogatásnak fontos szerepe van a dolgozó teljesítményében is, hiszen általában azok, akiknek támogató és segítő környezetük van, könnyebben veszik az akadályokat is.

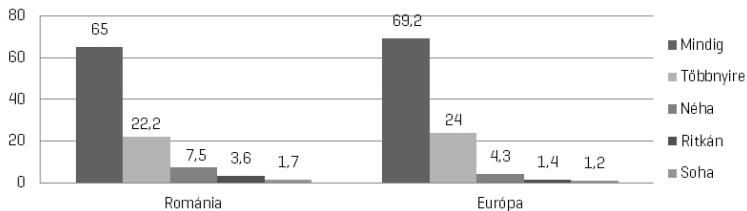
9. ábra: A munkahelyi társas támogatás
(Keresztábra-elemzés, sorszázalékok)

Románia: N=851, Európa: N=33.786, $\chi^2=37.461$, $p=0.000$, Románia: N=1046,
Európa: N=42.229, $\chi^2=24.896$, $p=0.000$

10. ábra: A munkaidő szorítása
(Keresztábra-elemzés)

Románia: N= 845, Európa: N= 34.676, $\chi^2= 31.185$, $p=0.000$, Románia: N= 987,
Európa: N= 31.310, $\chi^2=37.378$, $p=0.000$

11. ábra: A munkakörü elvárások egyértelműsége
(Keresztábra-elemzés, sorszázalékok, $\chi^2=65.998$, $p=0.000$, N=1026, N=41.898)

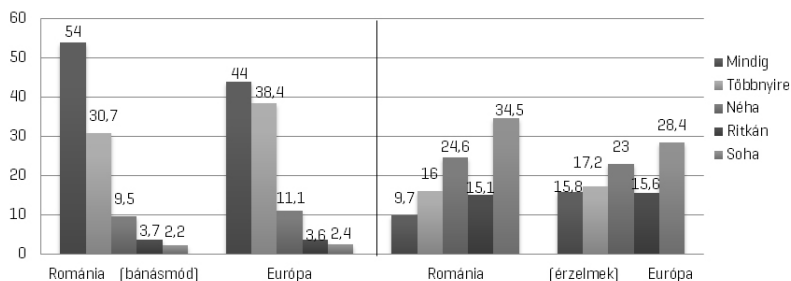
Románia: N=1048, Európa: N=42224, $\chi^2=15.579$, $p=0.004$, Románia: N=1046,
Európa: N=42229, $\chi^2= 45.232$, $p=0.000$

A továbbiakban azt láthatjuk, hogy mennyire szigorú a dolgozók munkahelyén elvárt tempó, mennyire van idejük szünetet tartani, van-e elég idejük teljesíteni feladataikat a meghatározott időkeretek között. Láthatjuk, hogy Romániában valamivel nagyobb százalékban vélik úgy, hogy van idejük teljesíteni munkahelyi feladataikat. Megfigyelhetjük azt is, hogy jóval többen vannak az európai országokban azok, akik sosem tarthatnak szünetet, a romániai dolgozókkal szemben.

A következő ábrán azt figyelhetjük meg, hogy mennyire vannak tisztában a dolgozók a munkahelyi elvárásokkal, amelyeket teljesíteniük kell. Tudjuk azt, hogy egy dolgozó esetében könnyen kialakulhat stressz akkor, ha nem felel meg az elvárásoknak, tehát az adott munkakör elvárásai magasabbak az ő képességeinél, illetve a munkafeladat és az elvárások tisztázatlansága további stressz keltő munkahelyi jellemző. Ebben az esetben azt látjuk, hogy a romániai dolgozók kisebb arányban tudják pontosan a munkájukkal szemben támasztott elvárásokat, mint az európai országokban. Összességében a dolgozók közel háromnegyede tisztában van azzal, hogy mit várnak el tőle munkája során.

Az alábbi ábrákon megfigyelhető az, hogy a dolgozók milyen bánásmódban részesülnek munkájuk során, valamint azt, hogy mennyire fejezhetik ki érzelmeiket az ottani környezetben. Romániában többen érzik úgy, hogy jó bánásmódban részesülnek a munkakörnyezetükben, mint európai átlagban. A következő ábrán látható százalékok alapján az is elmondható, hogy a romániai dolgozók munkakörnyezete kevésbé kívánja azt, hogy elrejtseik érzéseiket.

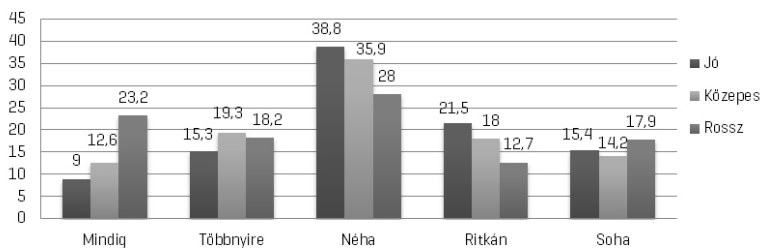
12. ábra: Munkahelyi bánásmód
[Keresztábra-elemzés, sorszázalékok]

Románia: N= 845, Európa: N= 34.676, Chi²= 31.185, p=0.000, Románia: N= 987, Európa: N= 31.310, Chi²=37.378, p=0.000]

Összességében a fenti kérdések vizsgálata alapján arra következtek, hogy bár a kedvező értékek is gyakrabban fordulnak elő Európa többi országában, ugyanakkor az egészség szempontjából kedvezőtlen esetek is gyakoribbak. Várakozásaimmal ellentétben a romániai munkavállalók összességében kedvező képet festenek munkahelyi környezetükről. Megkapják a megfelelő társas támogatást, megfelelő bánásmódban részesülnek és csak nagyon kevesen kényszerülnek szerepet játszani a munkájuk során [érzéseiket eltitkolni]. Továbbá, ami a munkahelyi egészség szempontjából különösen fontos, a munkaidő szorítását kevésbé érzékelik, van lehetőségük munkaidejük nyugodt beosztására, és általában nem kell kapkodva dolgozniuk. Mindössze a munkafeladatok és az elvárások tisztázatlansága az, ami nagyobb mértékben jellemző Romániában a munkahelyeken. Elmondható tehát, hogy feltételezésemet az adatok nem támasztották alá. A vizsgált 7 munkahelyi jellemző közül 6 esetében kedvezőbb a romániai munkavállalók helyzete, mint az európai átlag.

2. hipotézis: Akiket gyakran ér munkahelyi stressz hatás, azok egészségi állapotja rosszabb, mint azon dolgozóké, akik munkavégzésének nem része a stressz.

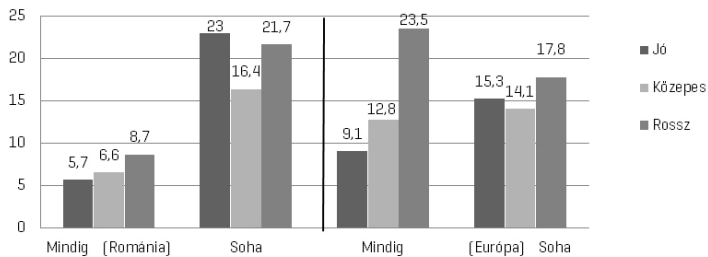
E feltételezést a teljes európai munkavállalói mintán keresztábrá-elemzéssel teszteltem, melynek eredményeit az alábbi ábrán láthatjuk. Megfigyelhetjük, hogy azok a munkavállalók, akiket több stressz ér munkájuk során, rosszabbnak ítélik egészségi állapotukat, míg azok, akiket szinte soha nem ér stressz vagy kevésbé jobbnak ítélik azt.

13. ábra: Az egészségi állapot és stresszhatás összefüggése
(Keresztábrá-elemzés, sorszázalékok, $\chi^2=502.552$, $p=0.000$, $N=43.190$)

Ezek után Romániára és a többi országra nézve külön-külön is megvizsgáltuk az egészségi állapot és stressz hatások gyakoriságának összefüggését. Ugyanazt a keresztábrá-elemzést végeztük el, mint a fentiekben [13.sz. ábra], de ez esetben csak a két legszélső érték meg-

oszlását mutatjuk be, tehát azok egészségi állapotát, akiknek munkája mindig illetve soha nem tartalmaz stressz keltő elemeket.

14. ábra: A stresszhatás és az egészségi állapot összefüggése
 (Keresztábra válogatott oszlopai, sorszázalékok)

Románia: N=278, $\chi^2= 14.815$, $p=0.063$, Európa: N=10.694, $\chi^2=503.302$, $p=0.000$)

Megfigyelhetjük, hogy európai átlagban azok, akik mindig stresszt tapasztalnak, rosszabbnak minősítik egészségi állapotukat, mint a hasonló helyzetű romániai dolgozók. A stressz tehát Európa többi részében erősebben függ össze az egészségi állapottal, mint nálunk.

ÖSSZEGZÉS

Eredményeim a munkakörülmények és az egészségi állapot erős összefüggését támasztják alá az európai és a romániai munkavállalói népességben. Ugyanakkor, feltételezésemmel ellentétben, a romániai dolgozók munkakörülményei és munkahelyi jellemzői nem rosszabbak az európai átlagnál, sőt nálunk a legtöbb tekintetben kevesebb negatív munkahelyi jellemzőről számolnak be. A kutatás alapjául szolgáló adatbázis további vizsgálódási lehetőségeket kínál, elsősorban a munkahelyi biztonság tekintetében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- European Agency for Safety and Health at Work [2010]. Work-related musculoskeletal disorders in the EU-Facts and figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union
- European Agency for Safety and Health at Work [2019]. Carcinogens at work.
- European Commission [2010]. Health and safety at work in Europe [1999-2007]. Statistical Book. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurostat [2010]. 8.6% of workers in the EU experienced work-related health problems.
- ILO [2016]. Workplace stress: a collective change.
- Iulian T. [2018]. Boala din cauza căreia 600.000 de români lipsesc cel mai des de la muncă. Forrás: romaniatv.net.
- Montano D. [2014]. Chemical and Biological work-related risks across occupations in Europe: a review. *Journal of Occupational Medicine and Toxicology*. 9/28
- Selye J. [1936]. A Syndrome produced by Diverse Nocuous Agents. *Nature* 138. 32.
- World Health Organization [2001] Occupational health. Cairo: Regional Office for the Eastern Mediterranean.

SZÍV- ÉS ÉRRENDSZERI MEGBETEGEDÉSEK KÖZÖSSÉGRE IRÁNYULÓ PREVENCIÓJA SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYÉBEN

■ SZERDI MÁRTA ■ marti199971@gmail.com

Debreceni Egyetem, Egészségügyi Kar, Egészségtudományi Intézet
Ápolástudományi Tanszék, ápolás és betegellátás alapszak, ápoló
szakirány, II. év.

■ HEGEDŰS RÉKA ■ hegereka95@gmail.com

Debreceni Egyetem, Egészségügyi Kar, Egészségtudományi Intézet
Ápolástudományi Tanszék, ápolás és betegellátás alapszak, ápoló
szakirány, III. év.

■ Témavezető: BARTH ANITA, tanársegéd,

Debreceni Egyetem

■ Témavezető: SZŐLLŐSI GERGŐ JÓZSEF, tanársegéd,

Debreceni Egyetem

■ kulcsszavak: hipertónia, Újdombrád, egészségnevelés, Szabolcs-Szat-
már-Bereg megye, kardiovaszkuláris betegség

HÁTTÉR

Világszerte a halálloki listát a kardiovaszkuláris megbetegedések vezetik, és Magyarországon hozzávetőlegesen kétszerese [779/100 000 fő] volt a mortalitás az Európai átlaghoz képest. Ez a nagy számú megbetegedés és az ebből adódó szövődmények hatalmas egészségterhet rónak az egészségügyre, a családokra az érintett egyénekre és közvetve a társadalomra is. Hiába a korszerű orvostudomány, a különféle gyógyszeres és eszközös kezelések, a kardiovaszkuláris betegségek miatti halálozás továbbra is magas. Fontos tehát hangsúlyozni a lakosság körében a hatékony prevenciók lehetőségeket [1, 2]

2016-ban készült egy nemzetközi tanulmány, az úgynevezett GBD2016, amelyben 1980-tól 2016-ig számos betegségben esett ha-

lázások okait vizsgálták meg. Ezen vizsgálatban is megmutatkozott, hogy a legtöbben szív- érrendszeri megbetegedésben veszítették életüket. 1990 és 2016 között a 70 év feletti korosztály szív- és érrendszeri megbetegedés miatti halálózása 53,7%-al emelkedett. Az is kimutatható volt, hogy az összes szív-, érrendszeri megbetegedés 85,1%-át az ischaemiás szívbetegség és az agyérrendszeri betegségek tették ki 2016-ban. Az Eurostat által végzett kimutatásokból is látszik, hogy a legtöbben kardiovaszkuláris megbetegedésben szenvedve veszítették életüket, azonban csökkenés figyelhető meg mind a férfiak, mind a nők körében. Számszerűen, a férfiak esetében 30,3%, míg a nőknél ennél is magasabb, 34,3%-os visszaesés mérhető a 2005-ös év adataihoz képest [3, 4].

Hazánkban a Központi Statisztikai Hivatal [KSH] által összegyűjtött adatok alapján a 2004-től 2017-ig terjedő időszakban a háziorvosi bejelentések alapján, a magasvérnyomásban szenvedő betegek aránya növekvő tendenciát mutatott. A 18 év feletti lakosság 30-45%-a szenved hipertóniában a rendelői vérnyomásméréseket alapul véve, valamint ez a szám az életkor előrehaladtával növekszik, így 60 éves korban a százalékos előfordulás meghaladhatja a 60%-ot. Ezek alapján a betegek száma globálisan eléri az 1.13 milliárdot, hozzátevélegesen ez a szám 2025-re 1.5 milliárdra nő. A magyar lakosság körében a hipertónia prevalenciája 35%-ra tehető [5, 6].

Magyarországon az emberek egészségének javítására, megtartására, a szövődmények elkerülésére megalapították „A szív és érrendszeri betegségek megelőzésének és gyógyításának Nemzeti Programja” elnevezésű munkatervet. Célként tűzték ki azt, hogy megtanítsák az embereknek, hogy az egészség érték, vigyázni és ápolni kell, valamint fejleszteni kívánják a gyógyítás és a rehabilitáció területeit. Mindezek mellett kialakításra kerülnek a magasabb rendű primer és szekunder megelőzési formák. Kiemelt részét képezi a programnak az egészségnevelés és az egészségmegőrzés, melyhez segítségül hívják az iskola-egészségügyet, a vöröskeresztet, más civil szervezetek aktivistáit, a pedagógusokat, a foglalkozás-egészségügyet, valamint a hiteles nézhető és olvasható médiát. Ezt azáltal szeretnék elérni, hogy különböző felvilágosító programokat szerveznek a lakosság körében, hatékony leszoktató programokat terveznek, ezáltal beépítve a köztudatba az egészséges életmód és a rendszeres mozgás fontosságát. Ezek mellett hangsúlyt fordítanak a korai felismerésre, melyet különböző kardiovaszkuláris betegségeket célzó szűrések szervezésével kívánnak megvalósítani [2].

KUTATÁS CÉLJA

A vizsgálat célja, hogy felmérjük az emberek betegség specifikus tudásszintjét, valamint megállapítsuk, hogy mennyire van igény további prevenciós előadások tartására, valamint a már megtartott előadást mennyire tartják hasznosnak a résztvevők.

ANYAG ÉS MÓDSZER

MINTA ÉS MINTAVÁLASZTÁS BEMUTATÁSA

Az egészségdelután megtartását a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Újdombrád községben vittük véghez. Összesen 30 fő jelent meg és töltött ki kérdőívet. A papír alapú kérdőíveket előadás előtt és után töltötték ki a jelenlévők.

ALKALMAZOTT KÉRDŐÍV BEMUTATÁSA

Saját szerkesztésű kérdőíveket használtam. Az első kérdőívet az előadás előtt töltöttem ki a jelenlévőkkel. A felmérés elvégzése alatt mindvégig személyesen is jelen voltam, így az esetlegesen felmerülő kérdésekre választ adhattam.

A hipertóniával kapcsolatos 'A' kérdőív első része demográfiai adatokra kérdez rá, úgy mint: életkor, nem. A következő kérdéscsoport a betegség előfordulását célozza meg az egyén életében, valamint családjában, a gyógyszereszedési szokásokra is kitérve. Rákérdeztem arra is, hogy ellenőrzi-e vérnyomását a kitöltő, valamint, ha igen, milyen rendszerességgel teszi azt meg. Ezek mellett tudakozódtam afelől is, hogy rákerestek-e már ezelőtt a betegségre, valamint hogyan, kitől érdeklődtek a magasvérnyomás-betegségről. A kérdőív utolsó 10 kérdése betegség specifikus tudást mérő teszt, mely egyszerű és többszörös választásos kérdéseket egyaránt tartalmazott. Válaszonként egy jó pontot lehetett szerezni, így a maximálisan elérhető pontszám 10 pont lett. A 'B' kérdőív az 'A' kérdőív tudásszint felmérő kérdéseit tartalmazza megváltoztatott sorrendben, valamint a végén az előadás tartalmasságával, hasznosságával kapcsolatos elégedettségre vonatkozó kérdést [*Mennyire tartotta hasznosnak és érdekesnek az előadást?*]. Zárásként felmérésre kerültek a következő előadásra vonatkozó igények is [*Igényt tartana-e egy következő előadásra?; Milyen témájú előadás érdekelné legközelebb?*].

STATISZTIKAI MÓDSZERTAN

Az adatok elemzése során első lépésünk a normalitás tesztelése volt Shapiro-Wilk tesztek segítségével. Miután a tudáspontszám változónk követte a normális eloszlást, ezért paraméteres próbát alkalmaztunk. Páros t-próba került kivitelezésre, amikor a tudáspontszám kapcsán megfigyelhető eltérésekre voltunk kíváncsiak az intervenció előtt és után két különböző csoport vonatkozásában.

EREDMÉNYEK ÉS MEGBESZÉLÉS

A résztvevők szocio-demográfiai adatai

A hipertóniával kapcsolatos prevenciók előadásra 30 újdombraídi lakos látogatott el. Nemek szerinti bontásban a nők 83,33%-ot képviseltek, a férfiak 16,67%-ával szemben. Az átlagéletkor 47,33 év [szórás: 14,00], ahol a legfiatalabb egyén 20 éves, a legidősebb pedig 79 éves volt. Figyelembe véve a Központi Statisztikai Hivatal által küldött lakossági számadatot közlő dokumentumban megadott korcsoportok szerinti bontást, a megjelentek 73,33%-a a 18-54 év közöttiek közé tartozik, míg 26,67% az 55 év felettiekhez sorolható [1. táblázat].

Változók		Résztvevők (N=30)
Átlagéletkor	Évek	47,33 ± 14,00
Korcsoportok	18-54	73,33% [N=22]
	55+	26,67% [N=8]
Nem	Nő	83,33% [N=25]
	Férfi	16,67% [N=5]

1. táblázat: A résztvevők szocio-demográfiai adatai

Egészségi állapotra és egészségtudatosságra vonatkozó adatok

Megvizsgáltam, hogy a jelenlévők között hányan szenvednek a magasvérnyomás betegségben. Az eredmények azt mutatták, hogy a kérdőívet kitöltők 60,00%-a [N=18] hipertóniás, melyből 26,67% [N=8] tényleges hipertóniával diagnosztizált, míg a résztvevők 33,33% [N=10] vérnyomása ingadozó, ami a hipertónia előfutára lehet, és csak 36,67% [N=11] az, aki bevallása szerint egészséges erre a betegsége nézve [2. táblázat].

Hipertónia előfordulása [N=30]	
Hipertóniában szenved	26,67% [N=8]
Ingadozó a vérnyomása	33,33% [N=10]
Nem magas a vérnyomása	36,67% [N=11]
Nem tudja	3,33% [N=1]

2. táblázat: Hipertónia előfordulása a jelenlévők között

A betegség megléte mellett felmértem az egyének hipertóniával kapcsolatos gyógyszereszedési szokásait is, melyből látszik, hogy az emberek 53,33%-nak [N=16] magasvérnyomás betegségére rendszeresen gyógyszert kell szednie, azonban ebből csak a kitöltők 40,00%-a [N=12] az, aki rendszeresen beszedi felírt gyógyszerét, míg a fennmaradó 13,33% [N=4] az, akinek gyógyszer kellene szednie betegségére, azonban ezt elmulasztja. Azonban az előbbieken megállapításra került az, hogy a megjelentek 60,00%-a [N=18] hipertóniás, melytől a rendszeres gyógyszeres kezelésre kiírt betegek aránya elmarad, ami arra enged következtetni, hogy a maradék, 16,67%-nak [N=5] nincs akkora mértékű vérnyomás emelkedése, melyet már gyógyszerekkel kezelni kellene, elégendő az életmódváltás is [3. táblázat].

Gyógyszereszedési szokások [N=30]	
Gyógyszert szed	40,00% [N=12]
Gyógyszert kellene szednie, de nem szed	13,33% [N=4]
Nem szed gyógyszert	46,67% [N=14]

3. táblázat: A hipertónia gyógyszeres kezelésének gyakorisága a jelenlévők körében

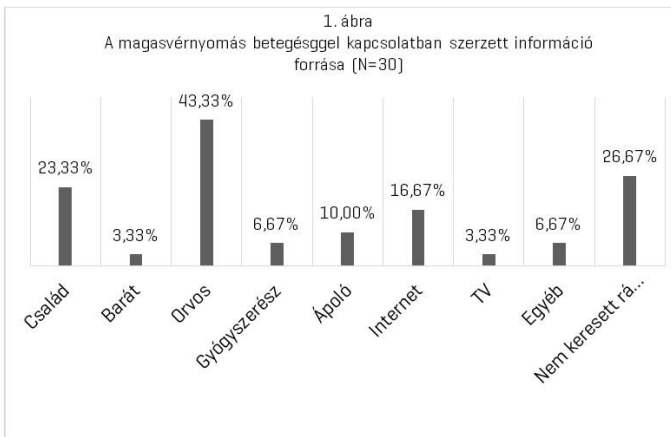
A hipertóniát gyakran nevezik „néma gyilkosnak”, ugyanis nincsenek tünetei, így a korai felismerés és a későbbi szövődmények elkerülése végett fontos a vérnyomás rendszeres ellenőrzése otthoni körülmények között is. A kérdőívet kitöltők 60,00%-a [N=18] számolt be arról, hogy vérnyomását gyakran méri, melyből 20,00% [N=6] az, aki napi rendszerességgel, 30,00% [N=9] hetente, 10,00% [N=3] pedig havonta végez vérnyomásmérést. Azonban elég magas azon emberek aránya, 40,00% [N=12], akik csak ritkán vizsgálják meg vérnyomásukat, viszont nincs olyan ember, aki egyáltalán nem végzi el ezen önvizsgálati módszert [4. táblázat].

Vérnyomásmérés rendszeressége (N=30)	
Naponta ellenőrzi vérnyomását	20,00% [N=6]
Hetente ellenőrzi vérnyomását	30,00% [N=9]
Havonta ellenőrzi vérnyomását	10,00% [N=3]
Ritkán ellenőrzi vérnyomását	40,00% [N=12]
Nem ellenőrzi vérnyomását	0,00% [N=0]

4. táblázat: A résztvevők vérnyomásmérési szokásai

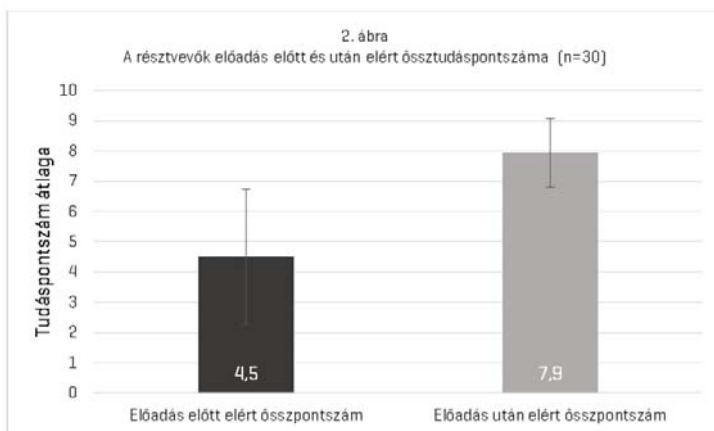
Betegséggel kapcsolatos információszerzési szokások

A betegségek, beleértve a hipertóniát is, kialakulásának megelőzéséhez, valamint a már kialakult betegség szövődményeinek elkerülésére fontos az egészséges életmód felállítása, melyhez a hiteles forrásokból szerzett információk szükségesek. A jelenlévőket megkérdeztem, honnan tudakozódnak a magasvérnyomás betegséggel kapcsolatban, ahol több válaszlehetőség is megjelölhető volt. Legtöbben, a megjelenetek 43,33% [N=13], orvosuktól, 23,33% [N=7] családtagjaiktól, 10,00% [N=3] a körzeti ápolótól, 6,66% [N=2] pedig a gyógyszerésztől kért információkat. Noha az interneten rengeteg hiteles és nem hiteles információ elérhető másodpercek alatt, a kitöltők csupán 16,67%-a [N=5] informálódott valamilyen webes felületről a hipertóniával kapcsolatban. Voltak olyanok is, akik barátoktól [3,33% [N=1]], a televízióból [3,33% [N=1]] és egyéb forrásokból [6,67% [N=2]] szereztek meglévő tudásukat a magasvérnyomás betegségről [1. ábra].

A résztvevők ismeretei a magasvérnyomás betegséggel kapcsolatban

Az információszerzési forrásokat és azt figyelembe véve, hogy a jelenlévő 30 főből 21 fő előzőleg már utánajárt a magasvérnyomás betegségek, valamint a résztvevők 60,00%-a maga is szenvedt az a következtetést lehetne levonni, hogy a jelenlévők nagy része tájékozott, megfelelő tudásszinttel rendelkezik a hipertóniával kapcsolatban, azonban az előadás előtt kitöltött szintfelmérő kérdőív eredményei nem ezt tükrözik, ugyanis a megszerzhető maximális 10 pontból a kitöltők átlagpontszáma 4,5 pont [szórás: 2,24] lett. Ezzel szemben az előadás után újra kitöltött szintfelmérő átlag pontszáma 7,9 pontra [szórás: 1,14] emelkedett. A p-értéket figyelembe véve a két kérdőív tudáspontszáma között szignifikáns a különbség [$p < 0,001$], mely bizonyítja, hogy az előadáson elhangzott információkat a jelenlévők megértették és hasznosították [2. ábra].

A résztvevők véleménye az egészségdélutánról

A kérdőív végén felmértem, hogy mennyire tartották hasznosnak a kitöltők az egészségdélutánat. A válaszokból megmutatkozott, hogy az emberek elégedettek voltak az előadás végén, ugyanis a résztvevők 76,67%-a [N=23] a tízes pontszámot karikázta be, míg a fennmaradó 23,33% [N=7] kilenc ponttal értékelte az előadást. Valamennyi résztvevő igényt tart egy következő előadásra. Az előadás témájának legtöbbször [66,67%; N=20] a stroke témakört jelölték. Ezeket összegezve látszik,

hogy az embereknek igénye van arra, hogy tudásukat a különböző betegségekkel és azok prevenciójával kapcsolatosan fejlesszék, mely arra adhat esélyt, hogy a jövőben az emberek egészségesebben éljék életüket, és a fiatalabb korosztály is ezen ismeretek tükrében nőhet fel.

ÖSSZEGRZÉS

A fenti eredményeket figyelembe véve elmondható, hogy az emberek tudása nem megfelelő az a magasvérnyomás betegséggel, és annak prevenciójával kapcsolatosan, ami hozzájárulhat ahhoz, hogy a kardiovaszkuláris betegségek miatti halálozás még mindig hatalmas részt foglal el a halálozások körében. Azok tudása sem volt kiemelkedő, akik küzdenek a magasvérnyomás betegséggel, vagyis következtetésként megelégszenek annyival, hogy beszédjék felírt gyógyszereiket, és továbbra is folytatják káros életvitelüket. Ezt elkerülendő fontos felhívni minden életkorban a figyelmet a prevencióra, és a betegségek, valamint a különféle gyógyszerek szedésének káros következményeire.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. VÉRTES A., SZABADOS E. [2016]: Cardiovascularis prevenció. Orvosi Hetilap, 157. évfolyam, 38. 1526-1531.
2. KISS I., KAPÓCS G., DÓZSA CS. [2006]: A szív és érrendszeri betegségek megelőzésének és gyógyításának nemzeti programja. Magyar Orvostársaságok és Egyesületek Szövetsége, Budapest.
3. Statistics Explained [2020]: A halálokokra vonatkozó statisztika. Eurostat.
4. GBD [2016] Causes of Death Collaborators: Global, regional, and national age-sex specific mortality for 264 causes of death, 1980-2016: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study. Lancet, 390[10100]:1151-1210.
5. Központi Statisztikai Hivatal [2019]: Egészségi állapot [2004-2018]. A társadalmi haladás mutatószámrendszere.
6. ÁBRAHÁM GY. és társai [2018]: A Magyar Hypertonia Társaság szakmai irányelve. A hypertoniabetegség ellátásának irányelvei. Hypertonia és Nephrologia, 22. évfolyam, 11. 1-36.

SERDÜLŐKORÚAK TÁPLÁLKOZÁSI SZOKÁSAINAK VIZSGÁLATA NAGYVÁRADON

■ SZŐNYI KRISZTINA ■ sz.kiriszti@gmail.com

Debreceni Egyetem, Egészségügyi Kar, Egészségügyi gondozás és prevenció, védőnő szakirány, III. év.

■ TUZA ALEXANDRA ■ szandituza98@gmail.com

Debreceni Egyetem, Egészségügyi Kar, Egészségügyi gondozás és prevenció, védőnő szakirány, III. év.

■ Témavezető: BARTH ANITA, tanársegéd,

Debreceni Egyetem

■ Témavezető: SZŐLLŐSI GERGŐ JÓZSEF, tanársegéd,

Debreceni Egyetem

■ kulcsszavak: serdülők, táplálkozási szokások, Nagyvárad

HÁTTÉR

A serdülők egészségmagatartásának feltérképezése elengedhetetlen a hatékony egészségnevelési és egészségfejlesztési stratégiák kialakításához és azok módszertani fejlesztéséhez. Leendő védőnőként fontosnak tartom felhívni a serdülők figyelmét a megfelelő és egészséges táplálkozásra, a rossz étkezési szokások következményeire, valamint e szokások miatt kialakuló betegségekre. Szükség van a prevencióra. A rossz, egészségtelen életmód [rossz táplálkozási szokások, mozgásszegény életmód] felnőtt korban a testi betegségeken kívül pszichés következményekkel is járhatnak. Napjainkban egyre több fiatal szenved valamilyen krónikus betegségben [pl. diabetes mellitus, hypertonia, asthma bronchiale] [Hidvégi, Kopkáné és Müller 2015]. A krónikus, nem fertőző betegségek kialakulását pedig legnagyobb mértékben az egyén életmódja befolyásolja.

Az egészséges táplálkozás szempontjából fontos a változatos és mérsékletes étkezés. A szervezetben megfelelő arányban és mennyiségben kell bevinni az egyes tápanyagokat, amelyeknek igazodnia kell az életkorhoz, a nemhez, a testtömeg-indexhez és a fizikai aktivitás mértékéhez. Az életkor előrehaladtával egyre több a napi energiaigény, annak függvényében, hogy a gyermek inkább ülő vagy aktív életmódot folytat. Romániában rendelkezésre állnak szakemberek által ellenőrzött és jóváhagyott táplálkozási ajánlások. Az ajánlások és különféle reformok [Lukács, Darvay és munkatársai 2017; Departamentul Educație și Cercetare és Departamentul Sănătate Publică 2015] ellenére a romániai helyzet kisebb-nagyobb fejlesztéseket kíván. A 2014-ben kiadott HBSC adatok alapján elmondható, hogy a 11, 13 és 15 éves romániai tanulók kevesebb, mint fele [47%] reggelizik rendszeresen. Az életkor előrehaladtával, a lányok és a fiúk egyaránt kevesebbet reggeliznek, de ez a csökkenő tendencia a lányoknál kifejezettebb. A fiúk mindössze 34%-a, míg a lányok 41%-a fogyaszt naponta gyümölcsöt. A család társadalmi-gazdasági helyzete és a gyümölcsfogyasztás között szignifikáns különbség figyelhető meg. Megdöbbentő, hogy a serdülők körében a napi gyümölcsfogyasztás 2006 és 2014 között folyamatosan csökkent. A zöldségfogyasztás tekintetében is rosszak az eredmények: a diákoknak csak körülbelül egyharmada számolt be a zöldségek napi fogyasztásáról. A gyümölcsfogyasztáshoz hasonlóan a zöldségfogyasztás is csökkent az életkor előrehaladtával. Az édességek napi fogyasztása a fiúk 32%-ánál és a lányok 38%-ánál figyelhető meg. A szénsavas italok fogyasztását tekintve a tanulók 25%-a fogyaszt szénsavas italokat naponta. Noha a legtöbb országban a szénsavas italok fogyasztása az alacsony társadalmi-gazdasági státusszal hozható összefüggésbe, Romániában ez a viselkedés a megnövekedett társadalmi-gazdasági státusszal van kapcsolatban [különösen a fiúk esetében]. Pozitívumként említendő, hogy a szénsavas italok napi fogyasztásának csökkenés figyelhető meg a 2006-os felmérés adataihoz képest [Baban, Balazsi és Taut].

Összességében elmondható, hogy az évek során, hol pozitív, hol negatív változások következtek be a fiatalok táplálkozási szokásaiban, de ezek nem kielégítőek az egészségük szempontjából. Közismert tény ugyanis, hogy megfelelő mennyiségű és minőségű táplálékbevitel gyermekkorban a legjelentősebb, hiszen biztosítja az optimális növekedést és hozzájárul a szellemi fejlődéshez [Schaub és Bácsi 2011]. Helyes táplálkozással a betegségek egyharmada megelőzhető lenne. Ennek elle-

nére világszerte az egyik legfőbb probléma a zsírban és koleszterinben gazdag táplálkozás, amely különféle negatív hatásokhoz vezet. Az állandó és nagymértékű cukrozott üdítőitalok bevitelének szintén negatív irányú hatása van, hiszen sok fruktózt tartalmaznak, ami növeli a szérum húgysavat és a köszvény kockázatát [Choi, Ford és munkatársai 2008]. A gyermekek körében egyre gyakoribb az elhízás, a 2-es típusú diabetes mellitus, valamint a szív- és érrendszeri betegségek [Besenyi, Barcsi és munkatársai 2014; Cselik 2017; Boros, Györke és munkatársai 2018].

Egyre nagyobb szükség van az egészségfejlesztő programokra. A kortárs fejlesztő programok legnagyobb célcsoportja elsősorban a 11-18 éves korosztály. Nem véletlen, hiszen a kutatások eredményei ebben a korosztályban lettek a legrosszabbak. Romániában is vannak olyan törekvések, melyek elsődleges célja az egészségfejlesztés, egészségnevelés a serdülők körében. Az „Educație pentru Sănătate în Școala Românească” vagyis „Egészségnevelés a román iskolában” című nemzeti programot 2001 decemberében indították el. Ennek köszönhetően több ezer tanuló vett részt egészségnevelési órákon iskolai keretek között [Departamentul Educație și Cercetare és Departamentul Sănătate Publică 2015]. Megemlítendő továbbá a 2016 őszén kezdődő „Ora de Nutriție în Școli” vagyis a „Táplálkozási ismeretek az iskolákban” program, melynek keretében a tanulók az egészséges életmóddal ismerkedhetnek meg. A program egyelőre még csak néhány bukaresti iskolában valósul meg [Ora de Nutriție în Școli]. 2019-ben indult a „Alegeri sănătoase” vagyis a „Egészséges választás” elnevezésű program, mely 15 romániai városban a 6-18 éves korú fiatalok számára biztosított előadássorozatot az alábbi témakörökben: egészséges táplálkozás, fizikai aktivitás, lelki egészség, szexuális felvilágosítás. Ennek köszönhetően már 17 417 tanuló részesült oktatásban 13 [Anexă la Ordinul MECC 2018]. Ugyanakkor az egészségfejlesztés, egészségnevelés, mint tantárgy nem szerepel a kötelező tantárgyként a tantervben. Opcionális, tehát a tanulók szabadon választhatják ezt, ha szeretnék.

KUTATÁS CÉLJA

Jelen kutatásunk célja, hogy felmérjük Romániában egy kiválasztott iskolában az 5., 7., és 9. osztályos tanulók egészségmagatartását, különös tekintettel a táplálkozási szokásokra koncentrálna. A vizsgálat többek között az adott iskolában zajló egészségfejlesztési program ha-

tékonyágáról is felvilágosítást nyújt illetve arról, hogy szükséges-e beavatkozás, és ha igen, akkor hol.

MÓDSZER

MINTA ÉS MINTAVÁLASZTÁS BEMUTATÁSA

Vizsgálatunkat az 5., 7. és 9. osztályos tanulók körében végeztük el. Kutatásunk helyszínéül a Szent László Római Katolikus Liceumot választottuk, amely Nagyváradon található. A minta elemszáma összesen 90 fő. A végleges mintanagyságot befolyásolta az adatfelvétel napján hiányzó tanulók, illetve a kérdőív kitöltését visszautasító tanulók száma. Csoportos mintavételi eljárás keretében került sor az adatfelvétellel 2019 március-május hónapjaiban. A mintaválasztás egységei nem az egyes tanulók, hanem a mintába bekerült iskolákból kiválasztott osztályok voltak. A papír alapú kérdőív kitöltése a tanulók számára önkéntes és anonim volt.

ALKALMAZOTT KÉRDŐÍV BEMUTATÁSA

A kutatás során alkalmazott kérdőív két nagy témakört érintett. A kérdőív első része a szocio-demográfiai adatokra vonatkozó kérdéseket tartalmazta, és az alábbi területekre kérdezett rá: nem, életkor, osztály, lakóhely, szülők legmagasabb iskolai végzettsége. A második rész a tanulók táplálkozási szokásaikkal kapcsolatos kérdéseket tartalmazta. Beválogatásra kerültek többek között az étkezések gyakoriságára [„Milyen gyakran szoktál rendszeren reggelizni?“, Milyen gyakran szoktál rendszeren ebédelni?“] valamint a táplálkozás minőségére [„Hány alkalommal fogyasztasz gyümölcsöt?“, „Hány alkalommal fogyasztasz zöldséget?“, „Hány alkalommal fogyasztasz teljes kiőrlésű kenyeret/graham?“, „Hány alkalommal fogyasztasz gyorséttermi ételeket?“, „Hány alkalommal fogyasztasz édességet [csokoládé, cukor, sütemény]?“, „Hány alkalommal fogyasztasz rágcsálnivalót [chips, magyóró]?“, „Hány alkalommal fogyasztasz rostos üdítőt [Sió, Rauch]?“, „Hány alkalommal fogyasztasz szénsavas üdítőt [kóla, Fanta]?“, „Hány alkalommal fogyasztasz szénsavasmentes vizet?“, „Hány alkalommal fogyasztasz energiatalt?“, „Hány alkalommal fogyasztasz kávé?“, „Véleményed szerint egészségesen táplálkozol?“] vonatkozó kérdések. Az étkezések gyakoriságánál, tekintettel arra, hogy elsődlegesen a két intézmény

tanulóit kívántam összehasonlítani, csak két étkezésre, a reggeli és az ebéd gyakoriságára kérdeztem rá. A táplálkozás minőségére vonatkozó kérdések az egyes ételféleségek arányára [zöldség, gyümölcs, teljes kiőrlésű kenyér, édesség, sós rágcslálnivaló, gyorséttermi ételek] valamint a folyadékfogyasztási szokásokra [szénsavas italok, szénsavmentes víz, rostos üdítőital, kávé, energiatital] kérdeztem rá. A kérdések alapjául a HBSC kutatások során alkalmazott kérdőívek kérdései szolgáltak.

STATISZTIKAI MÓDSZER

Az adatok bemutatása a kérdőív kérdéseire adott válaszok százalékos megoszlásának segítségével történt meg, ahol az adott válaszhoz tartozó részarányok kerülnek bemutatásra.

EREDMÉNYEK

Szocio-demográfiai adatok

A vizsgálatban résztvevő nagyváradai tanulók száma 90 fő. Az osztályok megoszlásának tekintetében elmondható, hogy a legtöbben a 9. osztályból [74,73%], legkevesebben pedig a 5. osztályból [9,89%] vettek részt a kérdőív kitöltésében. Az 7. osztály a kitöltők 15,38%-át teszi ki. A nemek megoszlásánál megállapítható, hogy a lányok nagyobb arányban vettek részt a vizsgálatban, mint a fiúk [58,89% lány, 41,11% fiú]. A nagyváradai tanulók 48,35%-a városban. Míg 51,65%-a faluban él. A szülők 27,47%-a alapfokú, 36,26%-a középfokú, 35,16%-a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezik. A válaszadók átlagéletkora 14,41 év.

A táplálkozási szokások a tanulók körében

A nagyváradai intézmény tanulói átlagosan 2,26 [szórás: 2,14] napon reggeliznek, míg 3,32 [szórás: 1,77] napon ebédelnek tanítási napokon. A diákok átlagosan 3,82 [szórás: 1,46] vacsoráznak hétköznap. A tanulók 34,44%-a soha nem reggelizik rendszeren hétköznapokon, míg harmaduk [32,22%] minden tanítási napon fogyaszt reggelit. A tanulók 5,56%-a soha nem ebédel tanítási napokon, míg 44,44%-uk minden tanítási napon ebédel. Elmondható, hogy a tanulók több, mint fele [52,75%] minden tanítási napon vacsorázik [1. táblázat].

Nagyváradi tanulók [N=90]						
	Soha	Egyszer	Kétszer	Háromszor	Négyszer	Ötször
Reggeli	34,44% [N=31]	14,44% [N=13]	8,89% [N=8]	7,78% [N=7]	2,22% [N=2]	32,22% [N=29]
Ebéd	5,56% [N=5]	18,89% [N=17]	8,89% [N=8]	15,56% [N=14]	6,67% [N=6]	44,44% [N=40]
Vacsora	2,20% [N=2]	6,59% [N=6]	12,09% [N=11]	17,58% [N=16]	8,79% [N=8]	52,75% [N=48]

1. táblázat: A reggeli, az ebéd és a vacsora étkezés rendszeressége a tanulók körében

A tanulók 64,45%-a válaszolta, hogy napi rendszerességgel fogyaszt gyümölcsöt. A tanulók 6,66%-a heti gyakorisággal sem fogyaszt gyümölcsöt. A napi zöldségfogyasztók aránya [52,75%] kevesebb, mint a gyümölcsfogyasztók aránya. Ugyanakkor csupán a tanulók 3,30%-az, aki heti gyakorisággal sem fogyaszt zöldséget [2. táblázat].

Nagyváradi tanulók [N=90]					
	Naponta többször	Naponta egyszer	Hetente legalább egyszer	Havonta	Soha
Gyümölcs	27,78% [N=25]	36,67% [N=33]	28,89% [N=26]	4,44% [N=4]	2,22% [N=2]
Zöldség	8,79% [N=8]	43,96% [N=40]	43,96% [N=40]	3,30% [N=3]	0,00% [N=0]

2. táblázat: A gyümölcs- és zöldségfogyasztás gyakorisága a tanulók körében

A tanulók 52,75%-a naponta legalább egyszer fogyaszt teljes kiőrlésű kenyeret. Ritkábban, mint hetente a tanulók 32,97%-a fogyasztja azt. A gyorsétermi ételek fogyasztását tekintve megállapítható, hogy igen magas a hetente legalább egyszer fogyasztók aránya [52,22%]. A tanulók 47,78%-a ritkábban, mint hetente fogyaszt ilyen típusú ételeket [3. táblázat].

Nagyváradi tanulók [N=90]					
	Naponta többször	Naponta egyszer	Hetente legalább egyszer	Havonta	Soha
Teljes kiőrlésű kenyér	24,18% [N=22]	28,57% [N=26]	14,29% [N=13]	12,09% [N=11]	20,88% [N=19]
Gyorséttermi étel	2,22% [N=2]	4,44% [N=4]	45,56% [N=41]	38,89% [N=35]	8,89% [N=8]

3. táblázat: A teljes kiőrlésű kenyér és gyorséttermi étel fogyasztás gyakorisága a tanulók körében

Az édességek legalább naponta egyszer történő fogyasztása a diákok 2/3-ára [63,34%] jellemző. Ritkábban, mint hetente 12,22%-uk fogyaszt édességet. Sós rágcsálnivalók tekintetében elmondható, hogy a tanulók 36,27%-a legalább naponta egyszer, míg 15,39%-uk ritkábban, mint hetente fogyasztja azt [4. táblázat].

Nagyváradi tanulók [N=90]					
	Naponta többször	Naponta egyszer	Hetente legalább egyszer	Havonta	Soha
Édesség	16,57% [N=15]	46,67% [N=42]	24,44% [N=22]	10,00% [N=9]	2,22% [N=2]
Sós rágcsálnivaló	12,09% [N=11]	24,18% [N=22]	48,35% [N=44]	12,09% [N=11]	3,30% [N=3]

4. táblázat: Az édesség és sós rágcsálnivaló fogyasztás gyakorisága a tanulók körében

A tanulók többsége szénsavmentes vizet fogyaszt napi rendszerességgel [72,22%]. Második helyen a szénsavas üdítőitalok fogyasztása áll. A tanulók 34,07%-a legalább naponta egyszer fogyasztja ezeket. Magasnak mondható a rostos üdítőitalok fogyasztásának aránya is. A tanulók közel negyede [23,08%] napi rendszerességgel iszik ezekből. A napi rendszerességgel történő fogyasztás tekintetében mind az energiatal [20,23%], mind pedig a kávéfogyasztás [20,87%] rendkívül magasnak mondható [5. táblázat].

Nagyváradi tanulók [N=90]					
	Naponta többször	Naponta egyszer	Hetente legalább egyszer	Ritkábban, mint hetente	Soha
Rostos üdítőital	4,40% [N=4]	18,68% [N=17]	32,97% [N=30]	32,97% [N=30]	10,99% [N=10]
Szénsavas üdítőital	13,19% [N=12]	20,88% [N=19]	41,76% [N=38]	19,78% [N=18]	4,40% [N=4]
Szénsavmentes víz	50% [N=45]	22,22% [N=20]	11,11% [N=10]	4,44% [N=4]	12,22% [N=11]
Energiaital	7,87% [N=7]	12,36% [N=11]	19,10% [N=17]	21,35% [N=19]	39,33% [N=35]
Kávé	5,49% [N=5]	15,38% [N=14]	19,78% [N=18]	14,29% [N=13]	45,05% [N=41]

18. táblázat: A folyadékfogyasztás gyakorisága a tanulók körében

JAVASLATOK

Mit is lehetne tenni, annak érdekében, hogy a serdülők egészségmagatartásában pozitív irányú változás következzen be?

Bár vannak próbálkozások a fiatalok egészségmagatartásának javítására különböző egészségnevelési és egészségfejlesztési programok segítségével, jól láthatóan ezek még nem elég hatékonyak. Romániában az egészségtan órák kötelezővé tétele minden bizonnyal hozzájárulna a tanulók egészséges táplálkozással kapcsolatos ismereteinek bővüléséhez, ezáltal pedig az egészségmagatartásuk pozitív irányú változásához is. A mai modern világban a fiatalokat a technológia nyugtázza, így például telefonos applikáció vagy interaktív tábla használatával is lehetne közvetíteni az ismereteket. Mindemellett a hazánkban található Védőnői Szolgálat Romániában történő bevezetése is javulást eredményezhetne, noha ennek bevezetésére évekre lenne szükség. Romániában, védőnők hiányában akár az ápolók iskolai egészségfejlesztő programokba történő bevonása is megoldást jelenthetne a problémára. Az iskolai menza és büfé korszerűsítése azonban könnyebben kivitelezhető feladat.

Mindezekon felül az intézményben javasolt lenne nemcsak a tanulók, de a szülők tájékoztatása is az egészséges életmód alapjairól, akár szülői értekezlet keretén belül. Mind a szülők, mind pedig a tanulók kö-

rében fontos lenne azon honlapok bemutatása is, ahonnan hiteles információkat kaphatnak a témával kapcsolatban. Ilyenek Romániában például a Regina Maria – Reteaua private de sanatate [www.reginamaria.ro] vagy a Sano teca [www.sanoteca.md] honlapja. Ezeken kívül természetesen számos oldal áll még rendelkezésre.

ÖSSZEGRZÉS

Összességében elmondható, hogy a nagyváradi tanulók esetében a gyümölcs-, a zöldség-, a teljes kiőrlésű pékáruk, valamint a szénsavmentes víz fogyasztása tekintetében közelít leginkább az ajánlásokhoz. Javítandó azonban a reggeli étkezés, az ebéd és a vacsora rendszeresége. Csökkentésre szorul a kávé-, az energiatartal-, az édesség-, a sós rágcárnivalók, a gyorséttermi ételek-, valamint a rostos- és szénsavas üdítőkitalok fogyasztásának gyakorisága is.

A határon túli intézményben javasolt különféle intervenciók bevezetése. Az egészségnevelési és egészségfejlesztési programok kötelezővé tétele, illetve e programok interaktív módon történő oktatása a táplálkozási szokásokra vonatkozó ismeretek bővülését ezáltal pedig az egészségmagatartás pozitív irányú befolyásolását eredményezné. Mindezt pedig nem csupán a tanulók, de szüleik körében is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Anexă la Ordinul MECC 2018: https://mecc.gov.md/sites/default/files/27_educatia_fizica_2018-2019_final.pdf
- Baban A., Balazsi R., Taut D.: Raport De Cercetare Comportamente De Sanatate La Copiii Si Adolescentii din Romania Studiu HBSC 2014/2015. <http://insp.gov.ro/sites/1/wp-content/uploads/2014/11/Raport-HBSC-Romania-bun.pdf>
- Besenyi G., Barczy Sz., Pongor V., Forrai J. [2014]: Általános iskolás tanulók táplálkozási- és egészségmagatartási szokásai. Egészségtudomány, LVIII. évfolyam, 2. 36-48.
- Boros J., Györke J., Stokker E., Szabó Zs. [2018]: A 2014-ben végrehajtott Európai lakossági egészségfelmérés eredményei - Összefoglaló adatok. ELEM Műhelytanulmány I. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Choi J., Ford E., Gao X., Choi H. [2008]: Sugar-Sweetened Soft Drinks, Diet Soft Drinks, and Serum Uric Acid Level: The Third National He-

- alth and Nutrition Examination Survey. Arthritis and Rheumatism, Vol 59, No.1. 109-116.
- Cselik B. [2017]: egészségfejlesztő program hatása általános iskolás diákok egészségmagatartására [„Fitness”, vagy „fatness”?! Avagy nem lehet elég korán kezdeni]. Doktori [Ph.D.] értekezés. Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar, Doktori Iskola, Pécs.
- Departamentul Educație și Cercetare és Departamentul Sănătate Publică [2015]: Educație pentru sănătate
https://www.presidency.ro/files/userfiles/Raport_educatie_pentru_sanatate_19_ian_2016.pdf
- Hidvégi P., Kopkáné J., Müller A. [2015]: Az egészséges életmód. EKF Líceum Kiadó, Eger
- Lukács Á., Darvay S., Kiss ZS., Füzi R., Krekó R., Gradvohl E., Kolosai N., Falusi A., Feith H. [2017]: Kortárs egészségfejlesztési programok gyermekek és fiatalok körében a hazai és a nemzetközi szakirodalom tükrében – Szisztematikus áttekintés. Egészségfejlesztés, LIX. évfolyam, 2018. 1. szám. 6-25.
- Ora de Nutritie in Scolii: <https://abcnutritiei.ro/collections/elevi-copii-si-adolescenti>
- Schaub G., Bácsi K. [2011]: Táplálkozási szokások nemzetközi összehasonlítása 10–12 éves gyermekek körében. Iskolakultúra, 2011/10–11. 138-146.

INFLUENCEREK HATÁSA A Z- GENERÁCIÓ FOGYASZTÁSI SZOKÁSAIRA, UTAZÁSI DÖNTÉSEIRE

■ DOBRAI ALEXANDRA ■ sandydobrai@yahoo.com

Partiumi Keresztény Egyetem Gazdasági és Társadalomtudományi
Kar, Vállalkozások fejlesztésének menedzsmentje, I. év.

■ Témavezető: DR. VERES EDIT, adjunktus,
Partiumi Keresztény Egyetem

■ kulcsszavak: Z-generáció, digitális eszközök, marketing, influencer,
influencer- marketing

Dolgozatomban egy primér kutatással szeretném bizonyítani, vagy megcáfolni az előre megfogalmazott hipotéziseimet, melyek a következők:

- H1: *A legnépszerűbb közösségi oldal, ahol a Z-generáció fiataljai influencereket követnek, az az Instagram.*
- H2: *Az influencerek legnagyobb sikere annak köszönhető, hogy a különböző platformjaikon személyes tapasztalataikat osztják meg egy- egy témával kapcsolatosan.*
- H3: *Az influencerek nagyobb befolyásoló képességgel bírnak hatni a Z- generációra, mint azok családjai, barátai vagy a közvetlen környezetük.*
- H4: *Az influencer tevékenységeknek köszönhetően a turizmus egyre népszerűbbé vált a Z- generáció körében, ebből adódoan a Z- generáció többet utazik, mint azelőtt..*

A fogyasztói magatartás elemzése s az ezt befolyásoló tényezők kutatása nélkül a hipotéziseimet lehetetlen lett volna megfogalmazni és felállítani.

Primér kutatásomat két részre osztottam, az első részben egy szakértői interjút készítettem egy utazó bloggerrel, Timivel, aki Instagram és személyes blogján themacarongirls.travel ismert, és közel 100.000-es követőbázissal rendelkezik.

Az interjút követően pedig egy online kérdőívet készítettem és tettem közzé a célközönségem számára, amely lehetőséget biztosított, hogy a megkérdezett célközönség válaszai alapján a felállított hipotéziseimet bizonyítani vagy cáfolni tudjam.

1. SZAKÉRTŐI INTERJÚ

Primér kutatásom részeként egy szakértői interjút készítettem egy közel 100.000-es követőtáborral rendelkező véleményvezérrel, aki az utazást népszerűsíti az Instagrammon és saját blogján megosztott tartalmaival. A szakértői interjú alanyom Máthé Tímea volt, a social médiában ismert nevén: themacarongirl.travels utazó blogger. Tímea 2016 óta tevékenykedik tudatosan a social média világában. Instagram oldala egyre nagyobb népszerűségnek örvend, ez annak is köszönhető, hogy naponta többször is posztol, tartja a kapcsolatot a követőivel, valamint olyan tartalmakat gyárt, amelyek az mai világban érdekesek, figyelemfelkeltőek.

A kérdések összeállításakor arra koncentráltam, hogy először is jobban megismerjük Tímeát, azt amit közvetít, s ezzel együtt pedig magát a fő témát, az influencer-marketinget a turizmus szektorában. Tímeával 2020 júniusában interjúztam, online felületen. Beleegyezésével az interjút hangrögzítő segítségével felvettem. Az interjú körülbelül 1 órát vett igénybe, az interjú alanyom minden kérdésemre hosszán, de lényegretörően és érthetően válaszolt. Az eredménnyel teljesen meg voltam elégedve, nagyon sok hasznos és érdekes információt megosztott velem a témát illetően, megosztotta saját tapasztalatait, tanácsait és észrevételeit az influencer- marketinggel kapcsolatosan, mesélt az ő életútjáról is.

Tími évekig magánszemélyként volt jelen a social média platformjain, főiskolásként először a Facebookon, ezt követően, pontosabban rá 5 évre regisztrált az Instagramra is, az utóbbin legelőször inkább szemlélő volt, folyamatosan inspirációk után kutatott, gyűjtögetett, akkoriban két kanadai utazó blogger voltak a példaképei, ők inspiráltak az általa megosztott tartalmakat is, aztán 2016. őszétől kezdett folyamatos aktivitásba ezen a platformon, egy perui utazás után, amikor is már tudatosan használta az Instagram felületét travel blogging céljából.

Tími a legtöbb tartalmat az Instagram profiljára gyártja, viszont rengeteg tartalom fellelhető blogbejegyzésként is. Igyekszik mindig esz-

tétikus és minőségi tartalmakat gyártani és megosztani követőivel, akik generáció szempontjából, igen magas átlagban a Z-generáció tagjai.

Timi egy nagyon ambiciózus fiatal hölgy, jelenleg a bloggerkedés mellett egy marketing cégnél dolgozik, mint ügyvezető, viszont a jövőre nézve kész tervei vannak, mint például az, hogy pár hónap múlva főállású véleményvezér szeretne lenni, készül a saját Youtube csatornája elindítására, továbbra is saját preseteket tervez, melyeket meglehetősen vásárolni s emellett havonta insta workshopokat rendez és online-marketing témában tart teltházas előadásokat. Szerinte ő sosem volt az, aki csak úgy sodródik az árral, mindig tudta mit szeretne s ezért mindent megtett. Sokat dolgozott azért, hogy az élete ott tartson, ahol jelenleg tart, rengeteg energiát, időt és pénzt fektetett a fejlődésébe, viszont ez eddig mindig meghozta a gyümölcsét. Timi elmondása alapján az élete ott tart, ahol mindig is akarta, a céljait egyre inkább sikerült elérnie, újakat felállítani, s azokért ismét küzdenie. Számára a social média, ezen belül az Instagram a kiteljesedést, a kapcsolatteremtést, a megnyugvást, s magát a megélhetést jelenti. Nem gondolta azt, hogy valamikor is bevételi forrásként is emlegetheti, mégis így történt, a kemény és minőségi munkának köszönhetően. Elmondása alapján eleinte olyan megkeresései voltak, ahol a fizetség ajándék formájában lett az övé, ezt követték a nagyobb szabású projektek, ahol a munkájáért cserébe fizetést is kérhetett, viszont a legnagyobb vágya az olyan partnerségek voltak, amikor is magasabb színvonalú szálláshelyek akarnak vele szerződni. Erre nem is kellett olyan sokat várnia. Mostmár ott tart, hogy őt keresik meg a különböző szálláshelyek, hogy közös munkát folytassanak, s ez nemcsak abban nyilvánul már meg, hogy az adott helyen töltött idő alatt nem kell szállást fizetnie, hanem egy-egy népszerűsítő tartalom megosztása után neki a díját kifizetik. Állítása szerint sosem a pénz motiválta abban, amit tesz, viszont azt bevallotta, hogy számára is óriási elismerés és könnyítés, hogy az utazásai alatt a költségei egyre inkább csökkennek, ennek is köszönhető az, hogy egyre több és egyre népszerűbb helyre is eltud látogatni, s huzamosabb időt tud eltölteni ott. Örül annak, hogy a marketing büdzsé egyre nagyobb részét az influencerekre fordítják, főleg a nagyobb követőtáborral rendelkező influencerekre, akik havi 8-10 együttlétként is gyártanak tartalmat.

Zárógondolatként az influencer tevékenységekről beszélgettünk a turizmus szektorára fókuszálva, s mint kiderült, véleménye szerint szükség lenne még nagyobb médiafigyelemre ebben a szektorban. Timi

véleménye szerint is hatásosabb lenne az, ha például Magyarországot magyar véleményvezérek promoválnák, hiszen a magyar influencer nemcsak, hogy a külföldi személyeket éri el, hanem a magyarokra is hatást gyakorolhat, fontos az, hogy, olyan véleményvezért válasszanak, kiknek magas a követőtáboruk és a magyar és külföldi körülbelül fele-fele arányban szerepel. Timi szerint a fiatal generációk körében nagyon nagy az igény erre a fajta marketingkommunikációra, ezt a kijelentést a kvantitatív kutatásom is alátámasztja. Az ő véleménye szerint is nagy igény van arra, hogy a véleményvezérek tartsák a kapcsolatot a követőkkel, elmondása alapján neki is naponta többen írnak egy-egy információ után érdeklődve, s ő ezekre a kérdésekre előszeretettel válaszol. Mint ahogy a kérdőíves kutatás során is kiderült, nagyon fontos a követőkkel való kapcsolattartás, ezt ő is megerősítette, azt mondta, hogy mivel kialakul közte és a követői között egy bizalmi kapcsolat, emiatt nagyon fontos az, hogy érezzék azt, hogy számítanak az adott véleményvezérnek, és ez egy üzenetre adott válasz kapcsán nagyon szépen megmutatkozhat.

Timi tisztában van azzal, hogy nagyon sok embert inspirál, emiatt nagyon fontos számára az, hogy a megosztott tartalmi kinézetre és tartalmilag is minőségek legyenek, azt állítja, hogy a követőit emiatt is tudja megtartani, ezt igazolják a kérdőíves kutatásom eredményei is, ahol a legmagasabb arányban azt kaptam, hogy a legtöbben azért követnek véleményvezéreket, mert inspirálónak vélik őket. Timi szerint is ez egy nagyon fontos dolog, amelyre érdemes figyelni.

Összességében úgy vélem, hogy a szakértői interjú nagyon hasznosnak bizonyult számomra a témám összefoglalását és teljes megértését illetően. A téma aktualitása szempontjából is úgy gondolom, hogy egy olyan személytől informálódni, aki nap, mint nap ezt a területet tanulmányozza, képviseli és erősíti a leghitelesebbnek bizonyul, hiszen ő is része ennek az egész nagy folyamatnak, tisztában van a változásokkal, az igényekkel, trendekkel és azokkal az eszközökkel, amelyek használatával a marketing szakmában a legsikeresebb, leghatékonyabb eredményeket lehet elérni a fogyasztók körében.

2. ONLINE KÉRDŐÍV

Az online kérdőívem az influencerekkel és az influencer-marketinggel általánosságban foglalkozik. Itt leginkább arra szerettem volna pontos választ kapni, hogy tényleg ennyire ismert és népszerű lett ez a marke-

tingírányzat, továbbá, melyek azok a területek, ahol találkozunk ezzel a marketingírányzattal, főként itt arra szerettem volna választ kapni, hogy a turizmusban jelen vannak-e véleményvezérek? Választ kerestem arra is, hogy a kitöltőim hány százaléka követ véleményvezéreket, milyen platformokon teszik azt, melyik a legnépszerűbb social-média platform, amelyen ezek a személyek tevékenykednek, melyek a legnagyobb indítékok, ami miatt, a fiatal generáció ezeket az embereket engedi be az életükbe, a mindennapjaikba, akár egy családtagot, akivel szoros kapcsolatban állnak, hallgatnak rá, szívesen kérnek tőle tanácsot egy döntés meghozatala előtt, valamint inspirálónak, motiválónak vélik személyiségét. Ezt követően néhány kérdésemmel az influencerek hitelességére próbáltam fókuszálni, itt személyes tapasztalatokat vártam a válaszok alapján. Ezt követte az, hogy a kitöltőim saját válaszként fel kellett sorolják azokat a véleményvezéreket, amelyeket ők követnek és az utazást népszerűsítik, a következő kérdés alá én soroltam fel, nagyobb követőtáborral rendelkező személyeket, többnyire utazó bloggereket s itt a kitöltő be kellett jelölje, hogy kit ismer és követ, bármely social-média felületen. A következő két kérdés ugyancsak személyes tapasztalatot követel meg, hiszen itt már arra voltam kíváncsi, hogy a kitöltőim között van-e, olyan aki ténylegesen influencer hatására utazott el egy adott desztinációra, választott egy influencer által reklámozott szállást, bármilyen terméket vagy szolgáltatást.

A kérdőív utolsó része ugyancsak az influencerek által inspirált helyváltoztatásokra tér ki, az utazási szokásokra, az utazás megtervezésére, információgyűjtésre, s arra, hogy a kitöltőim mennyire tartják fontosnak az influencer-marketinget a turizmus szektorában. Az online kérdőívemet összesen 103 fő töltötte ki, ebből 100 értékelhető kitöltés maradt, amelyek a következőkben feldolgozásra kerültek. Az online kérdőívem végleges kérdéssorának megosztása előtt, végeztem egy próbamegkérdezést a baráti körömben, ezt amiatt éreztem szükségesnek, hogy az esetleges hibákat még a végleges verzió előtt javítani tudjam, a hiányosságokat kiszűrjem és pótoljam. Magát a kész kérdőívet 2020 júniusában tettem közzé a Facebook oldalamon, a későbbiekben pedig megosztottam a szakértői interjú alanyom oldalán is, ahonnan a válaszok nagy része érkezett. Körülbelül két hét alatt sikerült egy értékelhető mennyiségű kitöltésre szert tenni.

Fő célcsoportom a Z-generáció fiataljai voltak, azok akik 1995 és 2010 között születtek. A kérdéseim többnyire feleletválasztósak voltak, egy vagy több válaszlehetőséggel, voltak saját válaszos kérdések, ahol a

válaszadóim akár hosszán, akár röviden kifejthették gondolataikat, véleményüket, valamint voltak skálás válaszlehetőséggel ellátott kérdések is, ebben az esetben 1-től 5-ig volt lehetősége a válaszadónak kiválasztani a számára legrelevánsabb lehetőséget, ahol az 1 az mindig a legalacsonyabb esélyt szimbolizálta, az 5 pedig a legmagasabb esélyt jelölte.

A kapott válaszokat Microsoft Excel program segítségével dolgoztam fel, az eredményekből ábrákat készítettem, annak érdekében, hogy a kapott válaszok jól láthatóak és érthetőek legyenek. A demográfiai adatokat egy táblázatba foglaltam össze, annak érdekében, hogy könnyen áttekinthető legyen, különösen figyelve a válaszadók korcsoport szerinti eloszlására, hiszen dolgozatomat tekintve a fő célcsoportom a Z- generáció, emiatt is tartottam nagyon fontosnak, hogy a kort saját válaszként tudják beírni a kitöltőim, hogy megtudjam különböztetni a Z- generáción belül is felmerülő fogyasztói szokásokat és utazási döntéseket. Úgy vélttem, hogy fontos megismerni a csoport tagjait is, nem szerettem volna általánosítani és kisebb csoportokra lebontani a korcsoport szerint felosztani a korcsoportokat, hiszen az így a kapott válaszokat 100%-osan korcsoportra is le tudom bontani.

3. EREDMÉNYEK ÉS AZOK ÉRTÉKELÉSE

A kutatásom során a Z-generáció fogyasztási szokásait, utazási döntéseit befolyásoló online marketing eszközök közül, az influencer-marketing hatását vizsgáltam a potenciális fogyasztókra nézve. A kérdőíves kutatást 100 fő megkérdezésével végeztem. A szakértői interjú mellett az online kérdőíves kutatást tartottam a legmegfelelőbb módszernek a célcsoportom elérése érdekében, mivel a Z- generáció nagy arányban az online világban aktív és elérhető.

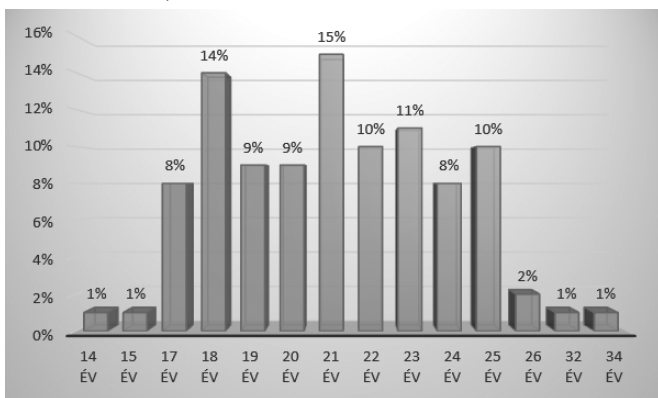
A megkérdezettek nemek szerinti megoszlása nagy eltérést mutatott, sokkal több nő töltötte ki a kérdőívet, mint férfi.

A legmagasabb iskolai végzettség alapján megfigyelhető az, hogy a válaszadóim közel fele, pontosabban 46 % érettségivel rendelkezik. Ebből arra a következtetésre jutottam, hogy az online kérdőívemre, túlnyomó többségben egyetemisták adtak választ, ez nem meglepő, hiszen a saját Facebook oldalamon volt először megosztva a kérdőív, s ezen a platformon az ismerőseim túlnyomó többsége egyetemista.

A kapott eredmények alapján számra pontosan 78 nő és csupán 22 férfi töltötte ki az online kérdőívet, tehát a nők esetében nagyon haj-

landóság mutatkozott. Ez a tény egyáltalán nem lepett meg, hiszen már a szakértői interjúm alatt is ezt a következtetést vontam le, azaz, hogy a nők nagyobb aktivitást, magasabb szintű érdeklődést mutatnak az influencerek tevékenységeik iránt.

Második demográfiai kérdésem, amelyet feltettem a kérdőívemben, ezt követően pedig feldolgoztam az erre kapott válaszokat, az a kitöltők korcsoportjára vonatkozott. Dolgozatom hitelességére való tekintettel fontosnak tartottam azt, hogy tisztában legyek a kitöltőim pontos életkorával. Mivel kutatásom célcsoportja a Z- generáció biztos voltam abba, hogy a kitöltőim 1995 és 2010 közötti születési évűek lesznek. Ez be is igazolódott a kérdőív feldolgozásakor, a megkérdezettek 32%-a 18 és 20 év közötti fiatalok voltak, 36% 21 és 23 év közötti, s mindössze 18% volt 24 és 26 év közötti korosztály. Ez az arány összesen 86% lett a válaszolókból kapott eredmények alapján. A maradék néhány százalékot a 14 és 17 év közöttiek erősítették, valamint a 27 és 34 évesek. Ezekből az adatokból kiderült az, hogy a válaszadóim legnagyobb része a 18- 26 év közötti korosztályok voltak.

1. ábra: A kitöltők kor szerinti megoszlása

Forrás: Saját szerkesztés, az online kérdőív alapján (2020)

A legmagasabb iskolai végzettség alapján is elemeztem a válaszadók megoszlását, itt többnyire arra is választ szerettem volna kapni, hogy, milyen státuszba sorolhatóak a kitöltők, következtetni tudtam arra, hogy rendelkeznek-e saját jövedelemmel, továbbá arra is, hogy milyen befolyásoló tényezők alapján vehetnek tulajdonba egy terméket vagy egy

szolgáltatást, gondolok itt a bevételi forrásokra is, hiszen, amikor a jövedelmi forrás a szülő, akkor igenis módjában áll ellenőrizni azt, hogy az adott összeg mire lesz befektetve, elkölthetve. Valamint az anyagiaktól teljesen eltérve gondoltam itt a másik fő meghatározó tényezőre is, az időre hiszen egy aktívan dolgozó nem rendelkezik annyi szabadidővel, hogy órákon át a telefonján nézelődjön egy új termék vagy szolgáltatás után, a social-média igazi időrabló is, hiszen elég csak néhány Youtube videóra kattintani, amely épp releváns a kutatásodhoz, s máris órák telnek el, miközben csak lehet kettőt sikerült megnézni, mégsem gazdagodtál újabb hasznosítható információval.

A kérdőívet kitöltők között a válaszadók iskolai végzettségük szerinti megoszlásuk alapján a legnagyobb arányt az érettségi diplomával rendelkezők tették ki, pontosabban 46%-a a kitöltőknek, ebből azt a következtetést vontam le, hogy a kitöltők közel fele egyetemista, 35% egyetemi, főiskolai oklevéllel rendelkezik, 9% volt csupán olyan, aki 8 általánossal, de itt feltételezem azt, hogy ebben az esetben a válaszadó még diák. Valamint 1-2%-os arányban voltak azok a kitöltők, akik felsőfokú szakképzéssel, egyetemi vagy főiskolai oklevélnél magasabb végzettséggel, szakiskolai diplomával, valamint szakmunkásképző oklevéllel rendelkeznek.

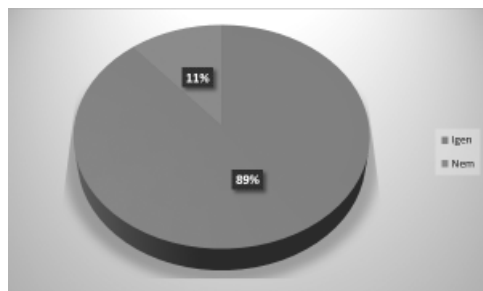
2. táblázat: A válaszadók legmagasabb iskolai végzettségük szerinti megoszlása

8 általános	9%
Szakmunkásképző	1%
Szakiskola, ipari iskola	4%
Érettségi	46%
Felsőfokú szakképzés	3%
Egyetemi vagy főiskolai oklevél	35%
Egyetemi vagy főiskolai oklevélnél magasabb végzettség	2%

Forrás: Saját szerkesztés, az online kérdőív alapján [2020]

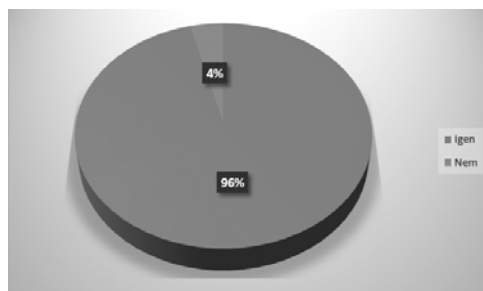
Mostmár, hogy pontosan megismertük a kitöltőim demográfiai jellemzőjét, szeretném elemezni az online kérdőívem témájához kapcsolódó kérdéssort. Az online kérdőívem első kérdésében egy nagyon egyszer-

rú dologra kérdeztem rá, mégpedig arra, hogy a kitöltő hallott-e már az influencer-marketingről valaha is. A válaszok többsége igennel válaszolt, a kitöltőim 88,1%-a hallott már az influencer-marketingről, s mindössze 11,9% számára volt ez a kifejezés ismeretlen, ahogy ezt a lent látható 3. ábra is mutatja.

3. ábra: Az influencer marketing ismertsége a kérdőív kitöltői között
Forrás: Saját szerkesztés, az online kérdőív alapján [2020]

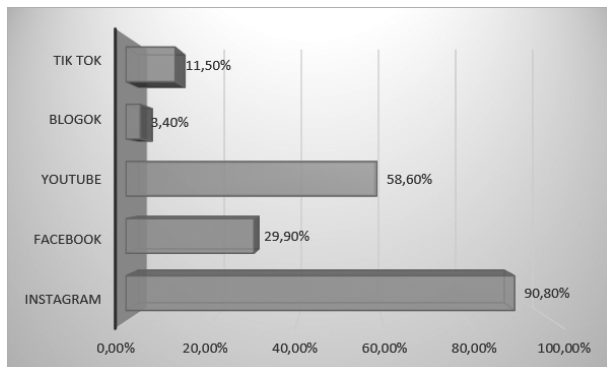
A kérdőívem második kérdése, azokra a személyekre fókuszált, akik az első kérdésre nemmel válaszoltak, a kérdőívem elején egy rövid leírás szerepel az influencer-marketingről, ezt követően pedig azt vizsgáltam, hogy akik azt választották, hogy nem hallottak erről a marketingirányzatról, ha kapnak egy kis segítséget, felismerik-e az influencer-marketinget? Az eredmény azt bizonyítja, hogy igen, kisebb segítséggel, rávilágítással a többség tudja, hogy mit foglal magába az influencer-marketing kifejezés.

4. ábra: Az influencer marketing ismertsége rövid leírás alapján
Forrás: Saját szerkesztés, az online kérdőív alapján [2020]

Az első kérdésre a nemmel válaszolók száma 12 volt, a második kérdésre kapott válaszoknál már ez a szám már csak 4-re csökkent, az igennel válaszolók száma az első kérdés alatt 89 volt, a második kérdés alatt pedig ez a szám 96-ra nőtt. Ezek az eredmények azt bizonyítják, hogy a kitöltőknek csak rá kell világítani a kifejezés jelentésére és máris tisztában vannak azzal, hogy az elhangzott definíció, melyik kifejezést határozza meg.

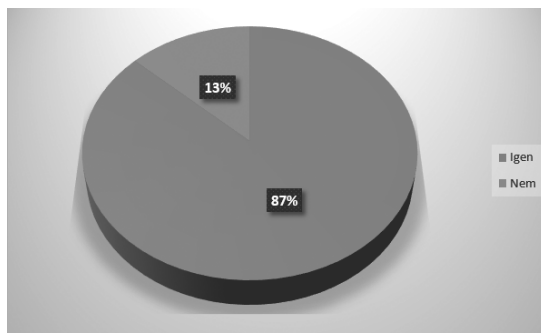
A harmadik kérdéssel arra szerettem volna választ kapni, hogy melyik területeken a legismertebbek, legnépszerűbbek az influencerek. A válaszlehetőségek között a következő lehetőségek közül lehetett választani: turizmus, egészséges életmód, szépségápolás, divat, valamint az utolsó lehetőség az volt, hogy a felsorolt területek közül egyiknél sem találkozott még a kitöltő az influencer-marketinggel. Itt kíváncsi voltam arra, hogy mennyire jellemző az influencer-marketing tevékenység a turizmus szektorára, a válaszok alapján kapott eredmény, azt mutatja, hogy a turizmus mindössze 6%-kal van lemaradva a többi területhez képest, ez nagyon jó aránynak számít, mivel a turizmusban a többi területhez képest csak később vált ismertté és alkalmazottá az influencer-marketing, ezt a tényt a szakértői interjúm kiértékelése is igazolja, ahol többször is elhangzott az interjúalanyom, Máthé Tímea szájából, hogy a turizmusban nemrégiben, pár évvel ezelőtt vált alkalmazottá az influencer-marketing, mint marketing eszköz, addig ez leginkább a szépségápolás, a divat területén volt kibontakozóban és leginkább alkalmazva.

5. ábra: Az influencer marketing területeinek népszerűsége
Forrás: Saját szerkesztés, az online kérdőív alapján [2020]

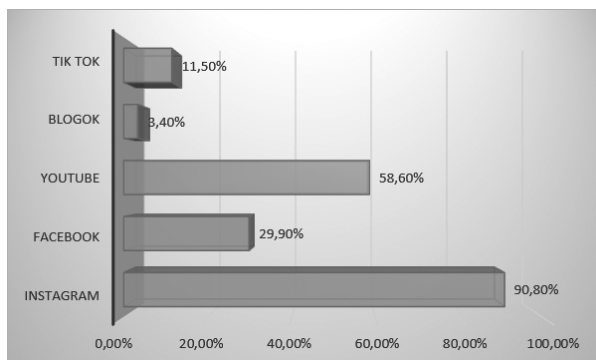

Miután kezdett összeáálni és világossá válni, hogy ki ismeri az influencereket, ki találkozott már az online világban az influencer marketing kifejezéssel, a következő kérdésem feltételével arra lettem volna kíváncsi, hogy a kitöltőim követnek-e influencereket a közösségi média különböző platformjain, erre egyértelmű választ kaptam, a kérdőívet kitöltők többsége, pontosabban a 87%-a követ influencereket. Ez nem is volt meglepő számomra, hiszen a kitöltőim a Z-generáció tagjai voltak, akik a napjaik nagy részét az online világban töltik el. Feltételezem, hogy a kérdőív további kérdéseire kapott válaszok saját tapasztalatokból születtek.

6.ábra: A kitöltők milyen megoszlásban követnek influencereket
Forrás: Saját szerkesztés, az online kérdőív alapján [2020]

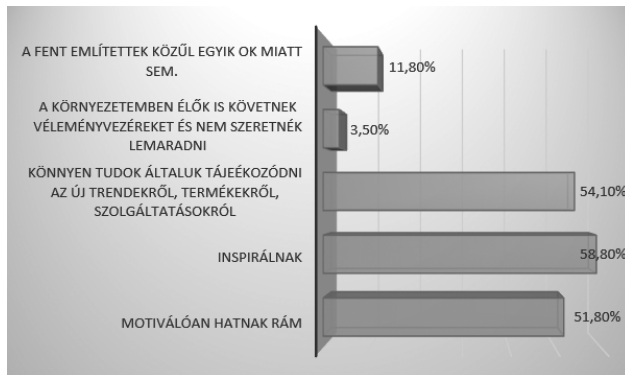
Mivel most már világos és bebizonyított az, hogy a kérdőívet kitöltő személyek több, mint háromnegyede követ véleményvezéreket, megkérdeztem azt, hogy melyik platformokon teszik azt. A kiértékelés alapján kiderült, hogy az Instagram messze a legnépszerűbb felület, ahol véleményvezéreket követnek a Z-generáció tagjai, itt bebizonyosodott az első hipotézisem is, amely a következő: H1: A legnépszerűbb közösségi oldal, ahol a Z-generáció fiataljai influencereket követnek az az Instagram. A kitöltőim 90,8%-a az Instagrammon követ véleményvezéreket, ezt követi a YouTube a maga 58,6%-val, majd a Facebook következik a 29,9%-val. Ez a három platform mondható jelenleg a legnépszerűbbnek, viszont kezd felkapottá válni a TikTok videómegosztó felület is, amely a kiértékelés után 10%-ot tudhat a magáénak, valamint a blogok, melyek a többi platformhoz képest nagyon alacsony népszerűségnek örvendnek, csupán 3,4%-a a kitöltőimnek követ influencereket a blogjaikon.

7. ábra: A legnépszerűbb platformok az influencerkövetők körében
 Forrás: Saját szerkesztés, az online kérdőív alapján [2020]

A következő kérdésem is azoknak szólt, akik influencereket követnek, mégpedig azt szerettem volna vizsgálni, hogy azon személyek közül, akik véleményvezéreket követnek, melyek a legfőbb okuk erre, melyek az indítékok arra, hogy elkezdjenek egy platformon véleményvezéreket követni, nyomon követik az ő tevékenységüket, esetleg reagálnak az általuk megosztott tartalmakra. Az eredmény alapján a legnépszerűbb ok, ami miatt a Z- generáció tagjai, pontosabban nő tagjai influencereket követnek az, hogy inspirálónak tartják őket, a kitöltőim 58,8%-a szavazott erre a válaszlehetőségre, a második legfontosabb ok az volt, hogy az influencerek által könnyen jutnak információkhoz, könnyen tájékozottak lehetnek az új trendeket, termékeket, szolgáltatásokat illetően, ezt a kitöltőim 54,1%-ka gondolja így. Viszont az influencerek motiválóképessége is az első nyomós okok közé tartozik, ami miatt a mai fiatalok véleményvezéreket követnek. Ez nem meglepő, hiszen a véleményvezérek elsődleges céljaik közé tartozik, hogy motiválni akarják a célközönségüket, emiatt is engednek sokan közülük bepillantást a mindennapjaikba, a magánéletükbe. Megmutatják egy olyan oldalukat, amelyet nagyobb esetben csak egy közeli barátjának mutatnának meg, s így sikerül hatást gyakorolniuk a tartalomfogyasztóikra. A motiválóképességgel kapcsolatosan, nagyon jellemző az, hogy mesélnek az életútjukról, megosztják követőikkel a számukra nem túl könnyű pillanatokat is, amikből általában sikeresen feltudtak lábalni. Ezek mind olyan tevékenységek és folyamatok összessége, amely közöttük és a közönségük között egy esetleges bizalmi kapcsolatot hoz létre, épít fel. Így hát nem mondható meglepőnek

az sem, hogy válaszadóim 51,8%-kát inspirálják a véleményvezérek. A legnépszerűtlen oknak az számított, hogy valaki azért követ influencert, mert a környezetében élők is azt teszik, ez a válasz, mindössze 3,5%-ot tudhat a magáénak. Valamint 11,8%-ra volt értékelve az, hogy az említett okok közül egy sem jellemző a kitöltőre, itt feltételezem azt, hogy a válaszadó kikapcsolódás, szórakozás gyanánt követi az adott véleményvezér megosztott tartalmait.

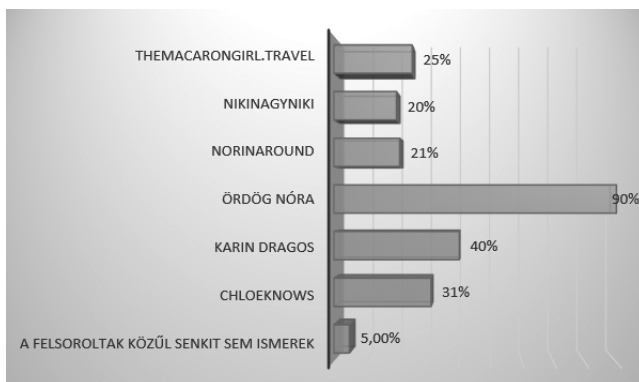

8.ábra: Azok a fő okok, melyek miatt véleményvezéreket követnek a kitöltők
 Forrás: Saját szerkesztés, az online kérdőív alapján [2020]

A következő kérdésben arra tértem ki, hogy Máthé Tímeát, valamint a hozzá hasonló utazást népszerűsítő bloggerek mennyire ismerik és mennyire tudják kötni ezeket a személyeket a turizmus marketinghez a Z- generáció tagjai. Amiatt is tartottam fontosnak ezt megkérdezni, mivel a turizmus szektorában is az utolsó években egyre nagyobb sikernek és feltörekvő trendnek mondható az influencer-marketing alkalmazása a népszerűsítés céljából, valamint Timi az elmúlt években hatalmas hírnévre, elismerésre és követőtáborra tett szert a social-média oldalain, pontosabban az Instagrammon és saját blogján. A feltett kérdés a következőképpen volt megfogalmazva: Feltudná sorolni az ön által követett influencereket? Elsősorban olyat, aki az utazást népszerűsíti? Meglepő módon erre a kérdésre mindössze 56 válasz érkezett, tehát a kitöltők 56%-a válaszolt, ami azt a következtetést vonja magával, hogy a kitöltők másik fele nem ismer turizmust népszerűsítő véleményvezéreket. Viszont a kapott válaszokban 32-szer szerepel Máthé Tímea neve, vagy az

Instagram profiljának elnevezése a themacarongirl.travels. Ez azt jelenti, hogy a megkérdezettek 24%-a számára nem idegen Timi, összekapcsolják őt a turizmussal, tehát tisztában vannak azzal, amit ő képvisel. Úgy vélem, hogy ez az arány a kapott válaszok statisztikájához képest nem rossz, hiszen, ahogyan ő is említette a szakértői interjúban, hogy a magyar turizmusban az influencerekkel való együttműködés nemrégiben kezdett kibontakozni, főleg azok a partnerségek, amikor a belföldi cégek magyar népszerűsítőt bízhatnak meg egy marketingfeladattal. Timin kívül a leggyakrabban említett nevek az Ördög Nóráé, a Rúzsza Norináé, a Karin Dragosé és a Chloeknowsé voltak. Az első három személy, mint utazó blogger van jelent a social-médiában, valamint Ördög Nóra emelett különböző kategóriájú tartalmakat gyárt a különböző platformjaira, többnyire az énmárka építés szempontja miatt. Műsorvezetőként munkájának köszönhetően rengeteg izgalmas dologban tud részt venni, valamint alkalmazkodó családjának hála szórakoztató jellegű tartalmakat is előszeretettel gyárt és megoszt a követőkkel, ami nagyban hozzájárul az ő szerethetőségéhez, hitelességéhez, hiszen betekintést enged a magánéletébe is, ami egy utazó bloggerre nemigen jellemző, ahogy ezt a szakértői interjú alatt Timi is említette, főleg azok szempontjából nem, akik fő profilként az Instagrammot használják, nem pedig, vagy nem csak a YouTubeot, mivel az Instagram képmegosztó felület csak nagyon rövid videókat engedélyez megosztani, emiatt a Youtube-ot választják a legtöbben a videóik megosztására, közzétételére. Valamint a Youtube-on tevékenykedők sokkal többet, sokkal hatásosabban tudnak megosztani tartalmakat önmagukról, a nézeteikről. Továbbá erősebb és hitelesebbnek mondható egy videó, mint egy fotó, mivel jó kamerával, jó fényvel és beállítással bármiről készülhet lélegzetelállító kép, viszont a videó az teljesen más, még abban az esetben is ha teljesen szerkesztett, a tartalomgyártó minden mondata megvan vágva, a legjobb arcát látod, de ennek ellenére azt érzed, hogy hozzád beszél, neked köszön be, számodra készült új információval. Ezek mind olyan sajátosságai a Youtube-nak, amelyek megragadnak és lekötnek, lekötik a figyelmed, az érdeklődési körödre hatással vannak.

Ez a kérdés és a kapott eredmények összefüggenek a kérdőívem 12. kérdésével, ahol az általam felsorolt influencereket lehetett ismertként megjelölni, ezt az alábbi ábra is mutatja:

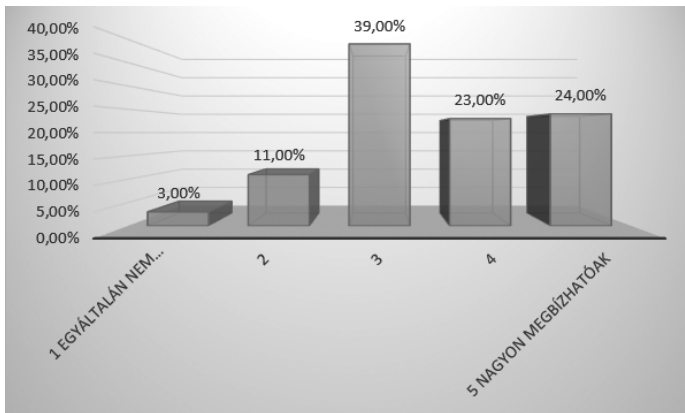
9.ábra: Jelenleg a social médiában népszerű utazó bloggerek, influencers százalékosan meghatározott aránya

Forrás: Saját szerkesztés, az online kérdőív alapján [2020]

A kapott eredmények hasonlóak az előbb elemzett kérdés eredményeihez. Az itt kapott eredmények alapján a kitöltők legnagyobb aránya számára Ördög Nóra neve nem idegen, 89,4% - a a kitöltőimnek ismeri őt, második a sorban ismerettség szempontjából Karin Dragos nagykarolyi beauty blogger, az ő 39,4%-val, ezt követi a népszerű Youtuber Kovács Dorottya, Instagram nevén Chloeknows, kit a megérdeztettek 30,9%-a ismer, Dorottyt követi a sorban a szakértői interjúalanyom Máthé Tímea, ő a válaszadóim 24,5%-nak volt ismerős. Timit követi a sorban Rózsa Norina és Nagy Niki travel bloggerek, az előző 21, 3%-os ismertséget tudhat a magáénak, az utóbbi pedig 20, 2%-os ismeretségi aránynak örvendhet a kérdőívet kitöltő Z-generáció körében.

A következő kérdésem az influencers megbízhatóságára reflektál, pontosan rákérdeztem arra, hogy a kitöltők mennyire tartják megbízhatónak az influencersokat, gondoltam itt az ő általuk reklámozott termékekre és szolgáltatásokra, arra a tökéletes képre, amelyet általában mutatnak az életükről. Kíváncsi voltam arra, hogy a Z-generáció fiataljai nem gondolják-e úgy, hogy az influencers csak a fizetségért cserébe osztanak meg reklámanyagokat, nem figyelve arra, hogy az adott termék vagy szolgáltatás esetleg megéri-e a neki szentelt szép szavakat, dicséreteket. Viszont a kapott eredmények által ez nem így van, a kitöltőim nagyobb arányban hajlottak afele, hogy megbízhatónak tartják a véleményvezéreket. Azt, hogy mennyire tartják a kitöltők megbízhatónak

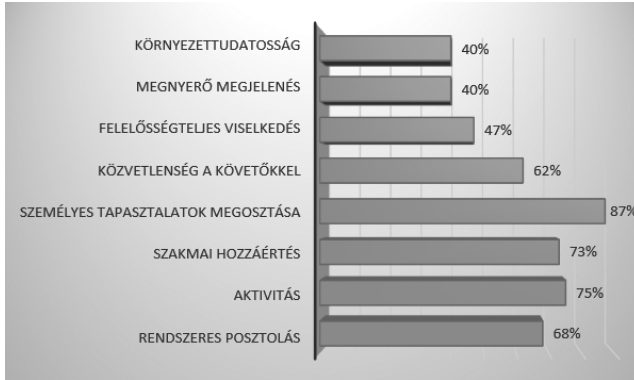
a véleményvezéreket egy 1-től 5-ig terjedő skála segítségével mértem, ahol az 1 az egyáltalán nem megbízhatónak, az 5 pedig a nagyon megbízhatónak felelt meg. A kapott eredmények alapján került kiszámításra a kapott eredmények átlaga és szórása, az átlag 3,52-nek felelt meg, a szórás pedig 1,06-nak. Ez azt bizonyítja, hogy kevés a szélsőértékek aránya, a legtöbb ember átlag körüli értékelést adott meg, ahogy ez az alábbi grafikonon is látható.

10. ábra: A véleményvezérek megbízhatóságának elemzése
 Forrás: Saját szerkesztés, az online kérdőív alapján [2020]

A következő kérdésem feltevésekor arra szerettem volna választ kapni, hogy a Z- generáció szerint, melyek azok a tényezők, tevékenységek, amelyek a legnagyobb arányban meghatározzák egy véleményvezér sikerét. Ennél a kérdésnél 8 válaszlehetőséget soroltam fel, melyek közül a kitöltőim megjelölhették azt, amely szerintük a legfontosabb tevékenység, ahhoz, hogy egy influencer sikert érjen el. A felsorolt tényezők a következők voltak: a rendszeres posztolás, aktivitás, szakmai hozzáértés, személyes tapasztalatok megosztása, közvetlenség a követőkkel, felelősségteljes viselkedés, környezettudatosság, megnyerő megjelenés. Ezek közül a kitöltők legnagyobb aránya, 87%-a a személyes tapasztalatok megosztását jelölte be, ez az arány igazolja a 2. számú hipotézist, ami a következő: H2: Az influencerok legnagyobb sikere annak köszönhető, hogy a különböző platformjaikon személyes tapasztalataikat osztják meg egy-egy témával kapcsolatosan. Ez azt eredményezi, hogy

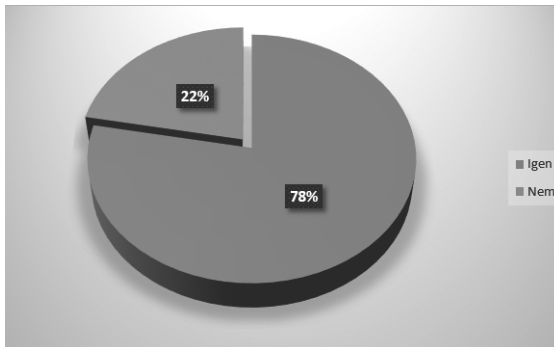
a követőiket befolyásolni tudják, mivel kialakul közöttük egy bizalmi kapcsolat. Szinte ugyanolyan arányban választották a kitöltők az aktivitást [75%] és a szakmai hozzáértés [73%] lehetőséget, ez nem meglepő, hiszen ha valaki aktív, az azt a következtetést vonja magával, hogy fontos számára az, amit csinál, fontosak számára a követői, valamint van egy célja ezzel. A szakmai hozzáértést is fontosnak tartottam kiemelni, hiszen egy-egy minőségi tartalomra másképp néz az ember. Fontos, hogy egy tartalom- kiemelném itt a fotókat- minőségi és megnyerő legyen, nem gondolok itt a jól beállított, agyonszerkesztett tökéletes fotókra, viszont meglehet tanulni, minőségieket készíteni, ami a követőknek imponál, ez is egy pluszt jelent. Valamint videók esetében a lényegretörő, mondanivalóban gazdag tartalmakat preferálják leginkább a fiatalok, ez esetben fontos az is, hogy a tartalomgyártó figyeljen arra is, hogy a megsztott videóját ne halmozzák el a reklámok minden második percben, fontos a jó hang és képminőség, amit ma már nem csak profi eszközökkel, hatalmas felszerelésekkel lehet megoldani, s ez csak néhány olyan dolog, melyre egy tartalomgyártónak figyelnie kell, hiszen a követőket ez vonzza, sok esetben megtartja. A következő válaszlehetőség a rendszeres posztolás volt, amely 68%-ot kapott, ez a tényező ugyancsak az előbb említett aktivitáshoz köthető. A követőkkel szembeni közvetlenségre is sokan kattintottak, pontosan a válaszadók 62%-a. Ezt követően az arány egy kissé zuhanni kezdett, viszont még mindig nem mondható kevésnek azok száma, akik a felelősségteljes viselkedést tartják fontosnak, erre 47%-a szavazott a kitöltőknek, ami nem meglepő, hiszen nagyon sok tartalomgyártót úgymond elnyel az internet világa és erre nem fordít nagyobb figyelmet, viszont fontosnak tartom megemlíteni azt, hogy sokunk számára, főleg a fiatal, tinédzser korosztály számára az internet rengeteg, olyan lehetőséget kínál fel, amely elviekben nem állja meg a helyét. Sajnos az egészen fiatalok nem mindig tudják kiszűrni a káros tartalmakat, emiatt szükséges az, hogy erre hangsúly legyen fektetve. Véleményem szerint nagyon sok olyan tartalom van az interneten, amelyek nem állják meg a helyüket a közösségi oldalakon, szerencsére léteznek ezek feltátására egyre jobb szűrők, amelyek pár óránál tovább nem engedik, hogy fent maradjanak ezek, a kényesnek vélt tartalmak. Utolsó előttiként szerepelt a sorban a megnyerő megjelenés 40%-al, s legutolsó helyen pedig a környezettudatosság szerepelt az ő 27%-val.

11.ábra: Azon tényezők százalékra lebontott aránya, amelyek hozzájárulnak az influencererek sikerességéhez

Forrás: Saját szerkesztés, az online kérdőív alapján [2020]

Mivel a dolgozatomban a Z- generáció fogyasztói szokásait, valamint utazási döntéseit vizsgálom, emiatt fontosnak tartottam, hogy rákérdezzek a kérdőívben arra, hogy történt-e már olyan, hogy szándékosan utazott-e a kitöltő olyan helyre, amelyre egy véleményvezér hívta fel a figyelmét. Meglepő módon a válaszadók egy igen magas aránya, 78%-a nemmel válaszolt, s mindössze 22% volt az, aki igen utazott már, olyan helyre, melynek kiválasztására egy influencer befolyásolta. Ezt bizonyítja az alábbi ábra is.

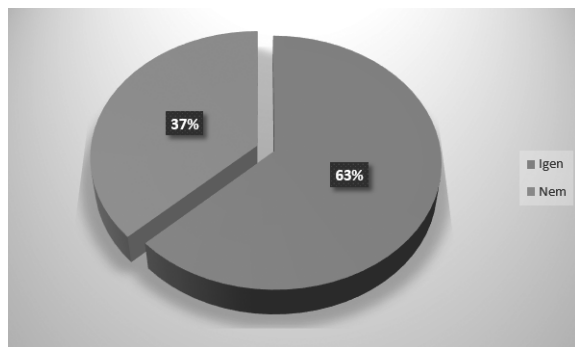

12.ábra: A kitöltők aszerinti megoszlása, hogy utaztak-e már influencer ajánlására egy adott helyre

(Forrás: Saját szerkesztés, az online kérdőív alapján) [2020]

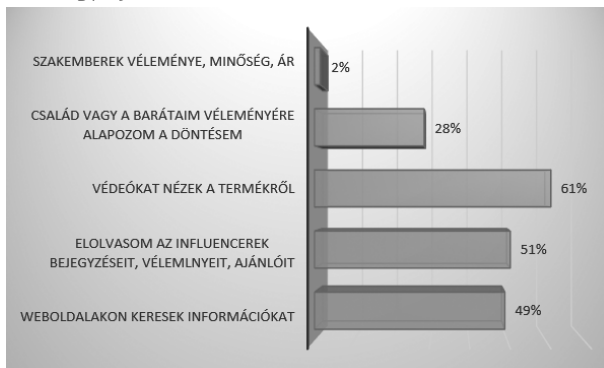
A továbbiakban az online vásárlást vettem alapul, mivel dolgozomban a Z- generáció fogyasztói szokásait vizsgálom, pontosabban az influencerek által befolyásolt szokásokat, emiatt feltettem azokat a kérdéseket, hogy a kitöltőimre jellemző-e az online vásárlás, feltételeztem azt, hogy erre a kérdésre jóval több igen válasz fog érkezni, mivel, amint azt már tudjuk a Z- generáció tagjai azt, amit csak tudnak, az online térben preferálnak intézni. Az eredmények az elképzelésem szerint érkeztek, a 100 kitöltő közül 63 preferálja az online vásárlást [63%], míg 37 nem [37%]. A 63% elég magas aránynak mondható, ez alátámasztja azt a meghatározást, melyet a Z- generációra mondanak, azt, hogy az internet a mindennapjaink részévé vált, a kényelem, a gyorsaság számukra a legnagyobb alapfeltételekké váltak. Elmondható az is, hogy számukra az internetes vásárlás pont azt nyújtja, amire ők vágyanak, így hát igényeik kielégülnek, emiatt rendszeresen alkalmazzák azt. Ebből következően leszűrhető az is, hogy a Z- generáció számára egyre kisebb, kevesebb aggályt jelent az online vásárlás, míg az előtti lévő generációk esetében egyáltalán nem volt jellemző ez a fajta megbízhatóság az online vásárlás iránt.

13. ábra: A gyakori és a nem gyakori online vásárlók megoszlása
Forrás: Saját szerkesztés, az online kérdőív alapján [2020]

Ezt a kérdést követte az, melyet azoknak címeztem, kikre jellemző az online vásárlás gyakori alkalmazása. Kíváncsi voltam mi alapján döntenek egy termék vagy szolgáltatás mellett a Z- generáció tagjai. Többen választották azokat a válaszlehetőségeket, amelyek a közösségi oldalakhoz kapcsolódnak, legnagyobb arányban ezeken a felületeken tájékozódnak, informálódnak az új trendekről. Kiemelkedően magas volt

azok száma, akik videókat néznek az adott termékről és ezek alapján próbálják a legjobb döntést meghozni, valamint hasonló arányban voltak azok, akik influencerek bejegyzései, közzétett tartalmaik által döntenek a vásárlásaikról, itt bebizonyosodott a 3. számú hipotézisem is, azaz H3: Az influencerek nagyobb befolyásoló képességgel bírnak hatni a Z- generációra, mint azok családjai, barátai, közvetlen környezetük. Az influencerek nagy befolyásoló erővel bírnak azokra a fiatalokra, akik az interneten vásárolnak, átvették a család és a barátok helyét, mostmár az ő véleményük vált mérvadóvá a Z- generációra nézve, mint azok családja, barátai vagy a közvetlen környezetük. Ez megfigyelhető feltüntetve az alábbi ábrában is, ahol 51 %-a a kitöltőknek jelölte meg azt, hogy egy addig ismeretlen terméket, szolgáltatást vagy márkát az alapján választ, hogy elolvassa az influencerek bejegyzéseit, véleményeit s ez alapján dönt, s csupán 28,4%-os arány lett annál a válaszlehetőségnél, amikor is a család vagy a barátok véleményére hivatkozva kellene döntést hoznia egy fiatalnak egy új termék vásárlása esetén.

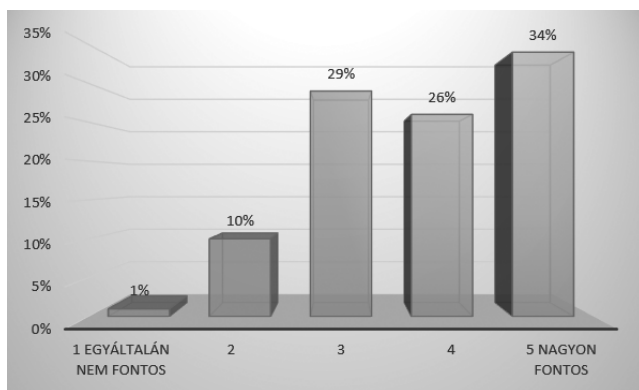

14.ábra: A legfontosabb befolyásoló tényezők a Z-generáció számára egy új termék, szolgáltatás vásárlása során

Forrás: Saját szerkesztés, az online kérdőív alapján [2020]

Következő kérdésem a dolgozatom szempontjából igazságot relevánsnak mondható, itt arra szerettem volna választ kapni, hogy a Z- generáció véleménye szerint mennyire mondható fontosnak az influencer-marketing a turizmusban, szerettem volna tudni, hogy általában mennyire gondolják a fiatalok ezt a tevékenységet fontosnak, ebből adódóan hasznosnak. Ezt egy 1-től 5-ig terjedő skála segítségével mér-

tem, ahol az 1 megfelelője az egyáltalán nem fontos, az 5 megfelelője a nagyon fontos volt. A skálán kapott eredmények átlaga 3,82 lett, ennek szórása pedig 1,04, ami azt bizonyítja, hogy a többség átlagnál magasabb értékelést adott meg, ebből kikövetkeztethető az, hogy a Z- generáció véleménye szerint az influencer-marketing alkalmazása igenis fontos a turizmus szektorában.

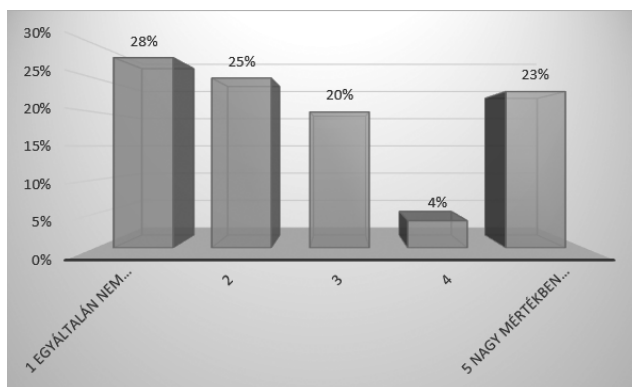
15.ábra: Az influencer marketing fontossága a turizmusban a Z- generáció szerint

Forrás: Saját szerkesztés, az online kérdőív alapján [2020]

Mivel a fentebb kapott eredmény igazolja a szakértői interjúból levont következtetéseket is, ezért fontosnak tartottam, megkérdezni azt, hogy az influencer-tevékenység, desztináció népszerűsítés nélkül is megnyit utaznának a Z- generáció tagjai vagy sem. Erre a kérdésre meglepő választ kaptam, a kapott eredmény alapján elmondható az, hogy több, mint fele a válaszadóimnak azt válaszolta, hogy nem, nem utazna kevesebbet, akkor sem, ha nem létezne az influencer-marketing. Ez részben megcáfolja az utolsó hipotézisemet is, amely a következő: H4: Az influencer tevékenységeknek köszönhetően a turizmus egyre népszerűbbé vált a Z- generáció körében, ebből adódóan a fiatalok sokkal többet utaznak, mint az influencer-marketing alkalmazása előtt.

Utolsó kérdésként pedig arra lettem volna kíváncsi, hogy általánosságban a Z- generáció fiataljainak döntéseire milyen mértékben hatnak a véleményvezérek, ezt ugyancsak egy 1-től 5-ig terjedő skálán kapott eredményekkel szerettem volna felmérni. A kapott válaszok átlaga 2,69

és a szórás 1,50 kiszámítása alapján elmondható az, hogy a Z- generáció fiataljait csak részben befolyásolják az influencerek döntéseik meghozatalában. Ennél a kérdésnél az 1 jelentette azt, ha egyáltalán nem befolyásolják az influencerek a fiatalokat a döntéseik meghozatalában, valamint a legmagasabb 5-ös érték felelt meg annak, hogy nagyban befolyásolják az influencerek a Z- generáció tagjait a döntéseik meghozatalában. A kapott eredmények e két pontnál szinte megegyeznek, 28%-át a válaszadóknak egyáltalán nem befolyásolják az influencerek a döntéseik során, valamint 23%-át pedig igenis befolyásolják. Mégis a maradék 49%-ból 25% csak épphogy figyelembe veszi őket, valamint 20% az, akiket igen is és nem is befolyásolnak a véleményvezérek, itt arra a következtetésre jutottam, hogy bizonyos döntéseikbe engedik magukat befolyásolni csak, 4% maradt, olyan akit nagyobb arányban befolyásolnak, mégsem teljes mértékben.

16.ábra: Milyen arányban befolyásolják az influencerek a Z- generáció fiataljait
 Forrás: Saját szerkesztés, az online kérdőív alapján [2020]

4. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Szakedolgozatomban a primér kutatással szerettem volna bebizonyítani, vagy megcáfolni az előre megfogalmazott hipotéziseimet.

A legelső hipotézisemben, melyben azt állítottam, hogy *a legnépszerűbb közösségi oldal, ahol a Z-generáció fiataljai influencereket követnek, az az Instagram.* Ez az állítás a kérdőív statisztikai kiértékelése

után be is igazolódott, így az állításom igaznak mondható, mivel a kapott eredmények által elmondható az, hogy a kitöltők 91%-a az Instagramon követ influencereket. Ezt a tényt a szakértői interjúm is igazolja, mivel Máthé Tímea interjúalanyom is azt a választ adta, hogy annak ellenére, hogy más platformokon is jelen van, mégis az Instagram az, amelyen a legtöbb embert sikerül elérnie. Ebből kifolyólag az első hipotézisem igaznak tekintem. Viszont az eredmény ellenére úgy gondolom, hogy kár lenne a turizmusnak csak erre a platformra korlátozódnia, márcsak amiatt is, mert az idősebb generációk csak nagyon kicsi arányban vannak ezen jelen, őket más platformokon lehet megtalálni, megcélozni. Ilyen felület például a Facebook, valamint a különböző weboldalak. Úgy vélem érdemes lenne ezeket is kiterjeszteni olyan célközönség számára, amely azon a felületen a legnagyobb arányban van jelen.

A második hipotézisem a következő: *az influencerek legnagyobb sikere annak köszönhető, hogy a különböző platformjaikon személyes tapasztalataikat osztják meg egy- egy témával kapcsolatosan*, igaznak bizonyultak. 87%-ban a kitöltők a felsorolt 8 lehetőség közül ezt választották, tehát azt vélik a legfontosabbnak. Ez az eredmény egyáltalán nem volt meglepő a számomra, mivel én is úgy gondolom, hogy a személyes tapasztalatok egy termékről, vagy egy szolgáltatásról a leghatékonyabb annak érdekében, hogy a potenciális fogyasztó a későbbiekben megvásárolják azt vagy sem.

Utolsó előtti hipotézisem így szólt: *az influencerek nagyobb befolyásoló képességgel rendelkeznek a Z- generációra nézve, mint azok családja, barátai vagy a közvetlen környezetük*. Ez a felállított hipotézisem is igaznak bizonyult a kapott eredmények feldolgozása után, 51%-a a kitöltőimnek influencerek bejegyzései, véleménye, ajánlatai alapján vásárol meg egy új terméket vagy szolgáltatást, ennél 10%-kal kapott több szavazatot az a lehetőség, hogy egy új termék megvásárlása előtt videókat néznek a ponteciális vásárlók, viszont ebben az esetben feltételezem azt, hogy Youtube videókat néznek a legnagyobb gyakorisággal, amelyekben a legalkalmazottabb marketing kommunikációs tevékenység ugyancsak az influencer-marketing. Véleményem szerint ez a tény nem könnyelhető el minden esetben pozitívumként, hiszen az árucikkek esetében a legtöbb influencer nem a mindennapi termékeket reklámozza, hanem leggyakoribban a magasabb árkategóriájú termékeket reklámozzák, nagyobb brandeket képviselnek, ami érthető, hiszen ezek a cégek engedhetik meg maguknak az ilyes fajta együttműködést. Nos

ebben az esetben egyáltalán nem mindegy, hogy milyen hatást váltanak ki a követőikből, hiszen azok korosztálya és egzisztenciái is változóak, és egyáltalán nem mindegy, hogy egy 16-18 éves vagy egy 18-25 éves személyt ösztönöznek egy ilyen termék megvásárlására, az első esetben nagy valószínűséggel a fiatal elhiszi azt, hogy csak az a jó termék, ennek érdekében hajlandó mindent megtenni, azért, hogy azt megtudja vásárolni, a második esetben ez nem megy ennyire egyszerűen, erre a korosztályra jellemzőbb a mérlegelés, az összehasonlítás, valamint a felvilágosultság az influencerek tevékenységeik iránt, ebből kifolyólag nagy arányban tisztában van a célközönség azzal, hogy az influencer azt a terméket vagy szolgáltatást ajándékba kapta, emiatt is nagyon kevés esély van arra, hogy bármiféle negatív véleményt osszon meg róla.

Utolsó hipotézisem, mely így szól, hogy *az influencer tevékenységeknek köszönhetően a turizmus egyre népszerűbbé vált a Z-generáció számára, ebből adódóan a Z-generáció többet utazik, mint az influencer-marketing tevékenység alkalmazása előtt*, csak részben bizonyult igaznak. A kapott eredmények azt mutatják, hogy az influencerek csak részben befolyásolják a Z-generáció fiataljait a döntéseik meghozatalában. Ebben az esetben azt a következtetést vontam le, hogy a Z-generáció fiataljai csak részben engedik magukat befolyásolni az influencerek által, tisztában vannak azok céljaival, emiatt átszűrik a kapott információkat, értékelik, megfontolják s csak ezek után hoznak meg egy végleges döntést.

Az a véleményem, hogy nem véletlen az, hogy egyre több influencer jelenik meg a marketingpiacon, viszont úgy gondolom, hogy kár lenne őket csak magazinként használni, reklámozás céljából. Hasznos lenne az, ha olyan projektekből vehetnének részt, amelyek következtében a társadalmat pozitív irányba tudnák terelni egy-egy új kezdeménnyel, például ha a turizmusra gondolok, mennyire hasznos lenne az, ha az utazó bloggerek a környezettudatosság fontosságát hirdetnék, ennek következtében megannyi természeti kincs, érték megmenekülne a turisták nem épp hasznosnak mondható lábnyomaitól, vagy felkarolnák a helyi vállalkozásokat a nagy szállodaláncok, éttermek helyett, hogy a kicsik is fejlődni, érvényesülni tudjanak a piacon. Ezek csak apróságok, de hosszú távon nagyon hasznosnak monhatóak. Szerintem nagyon fontos az, hogy a véleményvezérek egyfajta jó példák legyenek, főleg a Z-generáció előtt, hiszen ők még fiatalok, rájuk könnyebb hatást gyakorolni, könnyebben alkalmazkodnak, mint idősebb társaik, valamint nyitottak az új kezdeményzésekre. Fontos, hogy ezek a véleményvezérek megtanulja-

nak hasznos tagjai lenni a társadalomnak, megtanuljanak, nemcsak a népszerűnek vélt márkákkal együtt dolgozni, hanem építeni a kisebb brandeket is. Továbbá, olyan projektekben részt venni, amelyek által a társadalmat, a világot egy kicsit előbbre mozdítják a pozitívumok, hasznosság, eredményesség felé.

5. ÖSSZEFOGLALÓ

A marketing stratégiák esetében, mindig fellelhetőek voltak olyan trendek, amelyek egy adott szakaszban uralni tudták a piacot. Ilyen újabb irányzat az influencer-marketing is, amely az elmúlt években robbant be a köztudatba és hatalmas sikerek állnak e gyűjtőnév mögött. Napjainkban rengeteg influencer munkálkodik azon, hogy a megfelelő mennyiségű és minőségű tartalmaikkal egyre hatékonyabban tudják befolyásolni a potenciális fogyasztókat. Ezzel a tevékenységgel viszonylag rövid időn belül lehet nagy sikerekre szert tenni, de sajnos nagyon könnyen épp ellenkezőleg is történhet, a sikert követheti egy óriási bukás is, ha épp olyat tesznek, mondanak ezek a személyek, ami a társadalomban nem díjazandó. Fontos tisztában lenni azzal, hogy az influencer-marketingnek nagyon nagy befolyása van az emberekre, az életükre. A dolgozatomban az influencerek hatását vizsgáltam a fogyasztói szokásokra, utazási döntésekre nézve.

Az anyag és módszertan részben bemutattam azokat az eszközöket, melyeket a kutatásom során felhasználtam, ide sorolható az online kérdőívem, valamint a szakértői interjúm is, amelyet Máthé Tímeával folytattam le, arról, hogy, mint valódi véleményvezér, hogyan látja ennek a népszerű trendnek az alakulását, hatásait a fogyasztókra nézve.

Az eredmények és azok értékelése során a primér kutatásom során összegyűjtött eredményeket használtam fel, szemléltettem diagrammokkal és táblázatokkal, ezek az eredmények voltak a segítségemre a hipotéziseim igazolásában és cáfolásában is.

Összességében az a véleményem, hogy kutatásom eredményesnek mondható, mivel a dolgozatom végére egy összeállt képet sikerült kapnom az influencer-piac működéséről. S arra a véleményre jutottam, hogy igenis megéri véleményvezérekkel együtt dolgozni, hiszen nagyon sok pozitív kimenetelű kampány tudható mögöttük, amelyek a társadalom számára építőként szolgálnak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek

- Törőcsik M. [2011], Fogyasztói magatartás Insight, trendek, vásárlók, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Dr. Roóz, J., Dr. Heidrich, B. [2010], Vállalati gazdaságtan és menedzsment alapjai, Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest.
- Lengyel, M., [1994], A turizmus általános elmélete, Képzőművészeti Kiadó és Nyomda, Budapest
- Tasnádi, J., [2002], A turizmus rendszere, Aula Kiadó, Budapest.
- Phillip T., K., John T., B., Seyhmus, B. [2014], Marketing for Hospitality and Tourism, Global Edition, Pearson Education Limited, United Kingdom.
- Kevin, Lane, K., Philip, K. [2012], Marketingmenedzsment, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lőrincz K., Sulyok, J. [2017], Turizmusmarketing, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Molnár, J., Farkasné, Fekete, M. [2006], Mikroökonómia, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest.
- Horváth, Á. [2008], Fogyasztói magatartás, SZIE Egyetemei Kiadó, Gödöllő.
- Hoffmann, I. [1990], Modern marketing, Universitas Kiadó, Budapest.
- Hofmeister-Tóth, Á. [2003], A fogyasztói magatartás alapjai, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Veres, Zoltán [2009], A szolgáltatásmarketing kézikönyve, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Fehér, A. [2017], Online marketingkommunikáció, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Klausz, M. [2017], Megosztok, tehát vagyok, Atheaneum Kiadó, Budapest.
- Székely, G., Sipos, L., Losó, V., [2009], FMCG marketing, Aula Kiadó, Budapest.
- Sas, I. [2012], Reklám és pszichológia a webkorszakban, Kommunikációs akadémia, Budapest.
- Kiss K. [2017], Az internet megjelenése a hazai turisztikai vállalkozások értékesítési és kommunikációs tevékenységében, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.

- Michalkó, G. [2016], Turizmológia Elméleti alapok, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ETC-UNWTO [2014], Handbook on E-marketing for Tourism Destinations. Internetes forrás
- Magyar Turisztikai Ügynökség, [2018b], Digitális marketing, elérhetőség: <https://mtu.gov.hu/cikkek/digitalis-marketing>, [olvasva: 2020.03.10.].
- Médiakix, [2017], Instagram influencer marketing is a 1.7 billion dollar industry, <https://mediakix.com/blog/instagram-influencer-marketing-industry-size-how-big/>, [letöltve: 2020.03.25.].
- KSH [Központi Statisztikai Hivatal], [2015], Az internet előfizetések száma hozzáférési szolgáltatások szerint 2011-2015 évi adatokról, Budapest, elérhetőség: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_oni001.html.
- PhoCusWright, [2016], Chanel Surfing, Were Consumers Shop for Online Travel, elérhetőség: <https://www.phocuswright.com/Free-Travel-Research/Channel-Surfing-Where-Consumers-Shop-for-Travel-Online>.
- BDO, [2014], A hotelbirodalmak visszavágnak, BDO felmérés, elérhetőség: http://turizmusonline.hu/hotel-szalloda/cikk/bdo__a_hotelbirodalmak_visszavagnak
- Árva L., Behringer Zs., Mester T. [2001], A kis- és középvállalkozások helyzete, jövőbeni kilátásai az átalakuló gazdaságokban, kiemelve a magyar turisztikai szektort, Turizmus Bulletin, elérhetőség: https://mtu.gov.hu/documents/prod/T_bulletin_2001_04.pdf
- KSH [Központi Statisztikai Hivatal], [2020]: Az internet előfizetések száma negyedévente, Budapest, elérhetőség: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_oni022.html
- Assayag, P-L, [2015], Confluence: The Intersection Of Content & Influencer Marketing. <https://www.slideshare.net/TRACKR/scoopitleancontent-with-traackrs-ceo-pierreloic> [letöltve: 2020.03.19].
- Morin, R., [2017], Confluence Marketing: The Convergence of Content and Influence. <https://nealschaffer.com/confluence-marketing-convergence-content-influence/>, [letöltve: 2020.03.23.].
- Guld, Á. [2018], Meggondolatlanok, gyakran gyerekesek a véleményvezérek, Budapest, Origo, elérhetőség: <https://www.origo.hu/techbazis/20181107-guld-adam-influencerek-szerepe-a-turizmus-kommunikacioban.html>, [látogatva: 2020.03.27.].

ADÓZÁSI SZOKÁSOK [MUNKABÉR ADÓTERHEI] ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA: MAGYARORSZÁG ÉS ROMÁNIA

■ FAZEKAS FLORANCE TITANILLA ■ aflorance1997@gmail.com
Partiumi Keresztény Egyetem, Gazdaság és Társadalomtudományi kar,
Bank és pénzügyek szak, II. év.

■ Témavezető: DR. SZÁSZ ERZSÉBET, docens
Partiumi Keresztény Egyetem

■ kulcsszavak: adózás, járulékok, munkabér, minimálbér, Románia, Magyarország

BEVEZETŐ

A dolgozatom témája a bérekkel kapcsolatos adózási szokások, ezen belül is a munkavállalókat és munkaadókat érintő adóterhek. Az adók fontosságát alátámasztja az a tény is, hogy az adófizetési kötelezettség legtöbb ország alkotmányában megjelenik, mint az állampolgárok közteherviseléshez való hozzájárulásának kötelezettsége. A személyi jövedelemadóval, ezen belül pedig a munkabér adóterheivel szinte minden ember szembesül, az országhatárokon átnyúló munkavállalási lehetőségek pedig megteremtik azt az igényt, hogy ismerjük az érintett országok adózási szokásait, a szabályozásokat, és az ebből adódó személyes kötelezettségeket. A munkabér olyan jövedelemkategória, ami után a munkavállaló és a munkáltató egyaránt fizet adót. Mivel az elmúlt évek során sokszor változott úgy a minimálbér mértéke, mint a munkabér adóterhei [személyi jövedelemadó, járulékok], kutatásom célja megvizsgálni és bemutatni azokat a változásokat, amelyek Magyarországon és Romániában történtek ezen a területen az elmúlt években. Különösen fontos a munkavállalót érintő adókedvezmények, hiszen ezek jelentősen befolyásolhatják a nettó bért.

1. MUNKAVÁLLALÓ DÍJAZÁSA

1.1. Személyi jövedelem

Az állam törvényileg adóztatja a magánszemélyek jövedelmét. A jövedelem meghatározásához a bevételekből kell kiindulni. Magánszemély valamilyen tevékenység vagy más jogcímen kapott bevétele, mely pénzbeni vagy nem pénzbeni vagyoni érték. Bevételek számít: készpénz; kereskedelmi utalvány, bon, kupon; természetben kapott juttatás; dolog, szolgáltatás; elengedett, átvállalt tartozás; a kifizető által a magánszemély helyett fizetett kiadás; értékpapír, részesedés; forgalommal bíró jog. A magánszemély külföldön megszerzett bevételét hazai pénznemben kell figyelembe venni. A külföldi pénznemben kifizetett bevételt az átváltás napján hatályban lévő árfolyamon kell átváltani forintra, amennyiben az átváltás nem történt meg, a megszerzést követő hónap 15. napján érvényes Nemzeti Bank, hivatalos devizaárfolyamán kell átszámítani.

Adómentes bevételnek számít: nyugdíj; baleseti járadék; gyes; ápolási díj; adómentes szociális ellátások [pl.: árvaellátás, szociális támogatások]. Nem tartoznak az adóalapba, tehát nem minősülnek bevételnek: visszatérített adó; kapott vagyoni érték - hitel, kölcsön -, melyet a magánszemélynek vissza kell fizetni; hatóság által elengedett köztartozás.

A jövedelem magánszemély által más személytől megszerzett bevétel egésze, vagy a bevételnek törvény szerint elismert költséggel - igazolás nélkül, elismert költséggel - csökkentett része, vagy törvényben meghatározott hányada. Kivételt képez az a bevétel, melyet nem kell figyelembe venni a jövedelem kiszámításakor. A jövedelem nem mindig egyenlő a bevétellel.

A jövedelmet háromféleképpen lehet meghatározni:

1. A bevétel egyenlő a jövedelemmel;
2. Teljes költségelszámolás: bevételt csökkentjük az elismert költségekkel, maximum 50%-ig számolhatja el és számlával kell igazolnia, tevékenységével összefüggésben kell legyen;
3. 10%-os költséghányad: bevételt a törvényben meghatározott hányaddal csökkentjük. Önálló jövedelem esetén 90% számít bevételnek és a 10% költségnek számít és nem kell számlával igazolni.

Az adót adóévenként kell megállapítani és bevallani. Ez történhet ön-adózással vagy a munkáltatói adómegállapítással, vagy adóhatósági közreműködéssel. Magyarországon a magánszemélyeknek az adót az adóévet követő május 20-ig kell kifizetni és bevallani. [Kovács, Takács 2018]

1.2 Minimálbér és garantált bérminimum

Az állam törvényileg meghatározza a minimálbért és a garantált bérminimumot. Minden munkavállalónak ki kell fizetnie a minimálbért, azok számára, akik főállású dolgozók és be vannak jelentve. A dolgozó ennél kevesebbet nem kaphat függetlenül attól, hogy mi a munkaköre, feladata, illetve milyen a végzettsége. Magyarországon a bruttó minimálbér 161.000 Ft/hó, mely átszámolva [2020. áprilisi 14-i árfolyamon] 450,8 Euró/hó. Bruttó garantált bérminimum 210.600 Ft/hó, mely átszámolva 589,68 Euró/hó. Ezt az összeget azok kapják meg, akik főállásban és heti 36 óránál többet dolgoznak, vagyis napi 8 órában dolgoznak. Nem tiltja semmi, hogy a munkadó egy alkalmazottat hat vagy négy órában foglalkoztasson. Ez arányosan kevesebb pénzt jelent a munkavállaló számára.

A teljes munkaidő mellett még részmunkaidőben is elhelyezkedhet a munkavállaló. A napi, heti és havi minimálbér a munkaidő mértékével arányosan csökkentett részben irányadó a részmunkaidős munkavállalóra. Kormány rendeletben előírtak szerint a hatórás minimálbér 120.750 Ft/hónap és a négyórás minimálbér 80.500 Ft/hónap. A garantált bérminimumot [havi bruttó 210.600 Ft] akkor kell megfizetnie a munkaadónak, ha középfokú végzettséghez kötött az adott munkakör. Fontos, hogy az adott munkakört kell vizsgálni, és nem az alkalmazott képzettségét vagy végzettségét. Ha középfokú végzettséget igényel a feladat, akkor a garantált minimálbért meg kell adni az alkalmazottnak. [Kártyás, 2015]

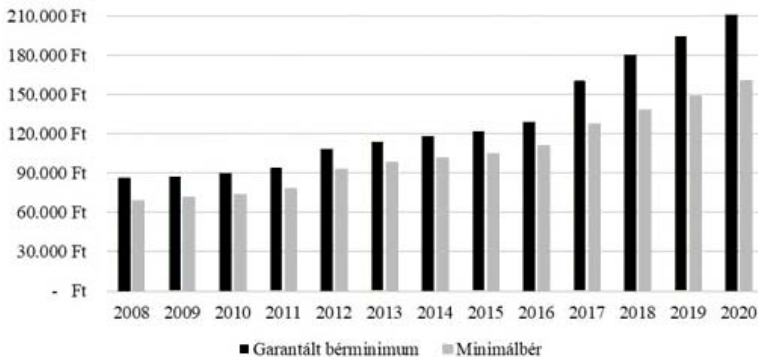
Nem mindig egyszerű meghatározni, hogy ki jogosult a garantált bérminimumra. Az adott munkakörre vonatkozó jogszabályokat meg kell vizsgálni, és a benne előírt kötelezettségek és korlátozások alapján kell eljárni. Amennyiben a munkakörre vonatkozó jogszabály előírja a középszintű, illetve szakirányú végzettséget, akkor a munkáltató köteles a garantált bérminimumot fizetni a munkavállaló számára. Nem köteles a munkaadó a garantált bérminimum fizetésére, ha munkakör alapfokú végzettség is elegendő. Hiába van a munkavállalónak szakmája, vagy

diplomája, ha például gondnoki vagy takarítói munkakört tölt be, akkor a munkaadó nem köteles figyelembe venni a felsőfokú végzettséget.

„A Kormány 367/2019. (XII. 30.) Korm. rendelete a kötelező legkisebb munkabér [minimálbér] és a garantált bérminimum megállapításáról” kormányrendeletben megfogalmazták a 2020-ra vonatkozó garantált bérminimumot és a minimálbért.

Magyarországon a 2008-es évektől kezdve folyamatos emelkedést mutat a bruttó minimálbér és a garantált bérminimum. 13 év alatt a minimálbér és a garantált bérminimum több mint kétszeresére emelkedett. Ezt az alábbi ábra is mutatja, mely mindig az adott évi január 1-jén érvényes bruttó minimálbért mutatja forintban:

1. ábra: A minimálbér összege Magyarországon 2008 és 2020 között (Ft)

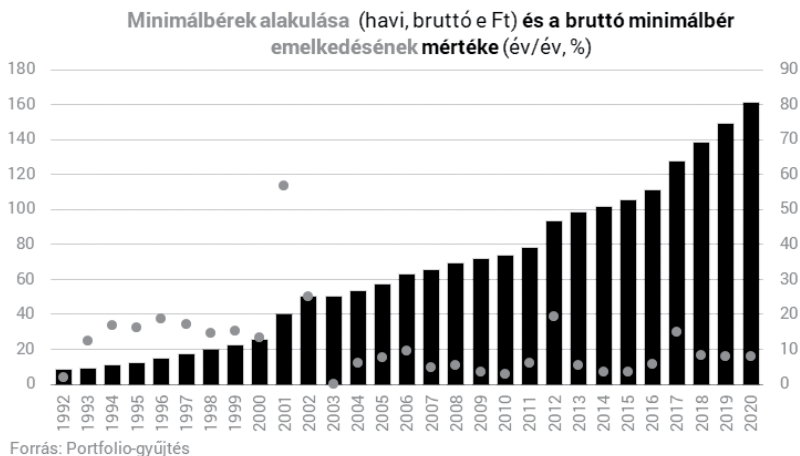

Forrás: saját szerkesztés

2019-ben a minimálbér 149.000 Ft/hónap volt, vagyis a 2020-as emelés 9%-os volt. Nem kiugróan magas az emelés mértéke, hiszen a 2018-ban a minimálbér 138.000 Ft/hónap volt, vagyis a 2018-ról 2019-re az emelés mértéke is 9% volt. 2010 óta a kormány dönt a minimálbér összegéről.

Az alábbi ábrán jól látható a minimálbérek alakulása [eFt] és a bruttó minimálbér emelkedésének mértéke %-ban:

2. ábra: Minimálbérek alakulása [havi, bruttó eFt] és a bruttó minimálbér emelkedésének mértéke [év/év, %]

Forrás: Internet [Portfólio]

A fenti ábrán jól látható, 2001-ben volt egy nagyobb százalékos emelkedés. 2003 óta csak kis mértékben mutat %-os változást az előző évhez képest.

Romániában a bruttó minimálbér 2.230 lej/hó, mely átszámolva [2020. áprilisi 14-i árfolyamon] 468,3 Euró/hó.

Románában 2018. január 1-től a bruttó minimálbér 1.900 lej/hó-napra nő. 2017-ben a bruttó minimálbér 1.450 lej/hónap. Következő év január 1-től ez az összeg 31%-kal nő. A nettó minimálbér 1.065 lejről 1.162 lejre emelkedik, mert 2018. január 1-től a társadalombiztosítási járulék fizetése áthárul a munkavállalókra. A Román Kormány döntése értelmében az 2017-ig a munkáltatók és munkavállalók között megosztott TB-járulékok helyett 2018. január 1-től csak a munkavállalót terheli. A munkáltatónak a munkavállaló bruttó bére után csak a 2,25%-os bérbiztosítást kell megfizetnie. 2018-tól a munkáltatónak 20%-kal meg kellett emelniük a munkavállalók béreit ahhoz, hogy a nettó bére ne csökkenjen, így lett a bruttó bér összege 1900 lej/hónap.

Az alábbi ábrán jól látható, hogy hogyan növekedett Romániában a minimálbér. Továbbá leolvasható, hogy melyik évben mennyi volt a havi bér lejben. Jól látható, hogy a bérek bruttósításával, majdnem 500 lejjel emelkedett a minimálbér 2017-ről 2018-ra.

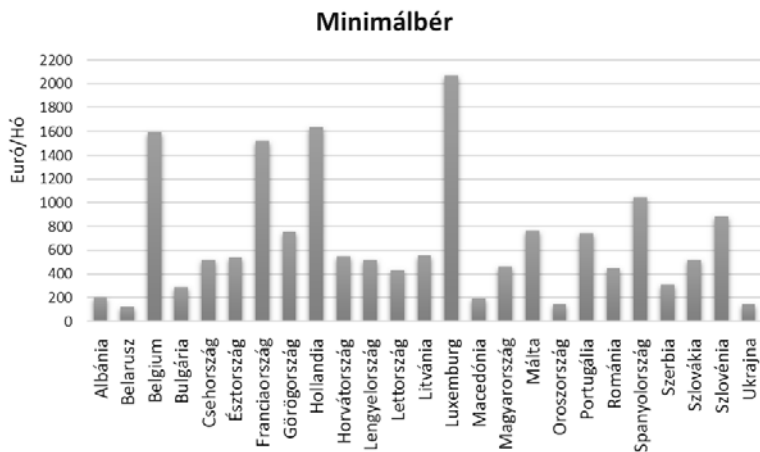
3. ábra: A minimálbér szintjének változása Romániában 2007–2018 között [lej]

Forrás: Internet

Európai Unió szinten vizsgálva a havi bruttó minimálbéreket (euróban), jól látható, hogy Magyarország és Románia hol helyezkedik el. Ez az alábbi ábrán jól látható:

4. ábra: Bruttó havi minimálbér (euró)

Forrás: saját szerkesztés

A fenti ábra szerint Luxemburgban a legmagasabb és Belorussziában a legalacsonyabb az egy hónapra kifizetett bruttó minimálbér.

2. BRUTTÓ BÉRT TERHELŐ ADÓK ÉS JÁRULÉKOK

2.1 Személyi jövedelemadó [Szja]

Személyi jövedelemadó fizetési kötelezettsége van minden olyan magánszemélynek, aki jövedelemmel rendelkezik vagy/és jövedelem-szerző tevékenységgel foglalkozik. A magánszemélyek alatt az adóköteles jövedelemmel rendelkező természetes személyeket kell érteni. Ezért nem válhat bármely személy adóalannyá. Törvény mondja ki, hogy ki számít és ki nem számít adóalannak. Nem számítanak adóalannak azok a személyek, akik adómentes jövedelemmel rendelkeznek. Ilyen például Magyarországon a nyugdíj. Adóalannak számítanak a kifizető, a munkáltató, és minden olyan természetes és jogi személy, akikre vonatkozik a személyi jövedelemadó fizetési kötelezettség. A magánszemélyek személyi jövedelemadó megfizetésével hozzájárulnak az alkotmányos kötelezettségüknek megfelelően a közteherviseléshez. Méltányosság elvén alapul a személyi jövedelemadóztatás. Az állami feladatok ellátásához szükséges adóbevétel biztosítása a cél. [Szakács 2015]

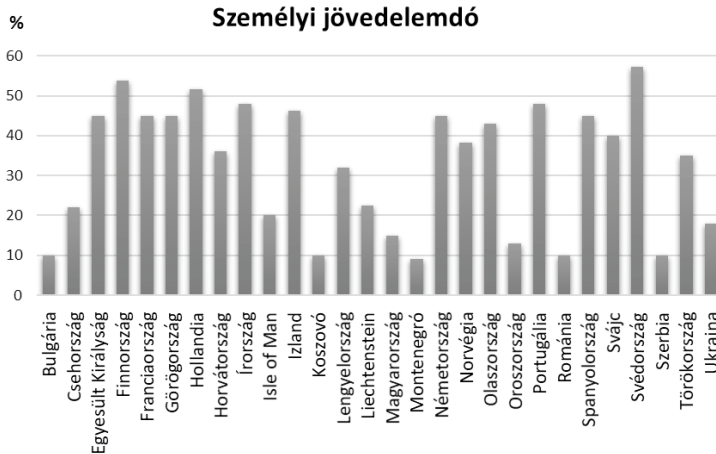
Magyarországon a személyi jövedelemadó mértéke 15%.

Román Kormány döntése értelmében az 2017-ig a munkáltatók és munkavállalók között megosztott TB-járulékok helyett 2018. január 1-től csak a munkavállalókat terheli. 2018. január 1-től a személyi jövedelemadó 16%-ról 10%-ra csökken.

Az európai országokban a személyi jövedelemadókulcs eltérő. Ezt az 5. ábra is mutatja:

Az ábra szerint Európában Svédországban a legmagasabb [57,2%], míg Montenegróban a legkisebb [9%] az adókulcs.

5. ábra: Személyi jövedelemadó mértéke – Európa [%]

Forrás: saját szerkesztés

2.2 Bérjárulékok

Két alaptól tevődik össze a társadalombiztosítás: a nyugdíjbiztosítási alaptól és az egészségbiztosítási alaptól. A Magyar Államnak ezt a két alapot a nyugdíjellátások és a társadalombiztosítási kiadásokra kell fordítania. A Magyar Alaptörvény XIX. cikkelye szerint: „Magyarország arra törekszik, hogy minden polgárának szociális biztonságot nyújtson. Anyaság, betegség, rokkantság, fogyatékoság, özvegyesség, árvaság és önhibáján kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén minden magyar állampolgár törvényben meghatározott támogatásra jogosult.”

A munkavállalók bruttó béréből levont nyugdíj- és egészségbiztosítási járulékok, e két alap bevételeinek nagy részét képezik. Nyugdíj- és egészségbiztosítási járulék adójellegű befizetésnek számít, és abban nyilvánul meg adójellege, hogy fizetése a biztosítást megalapozó jogviszony fennállásához és ennek alapján kapott személyi jövedelemadóalapot képező jövedelmekhez kapcsolódik. A magánszemélynek a keresete, jövedelme után minden hónapban fizetnie kell a nyugdíj-, egészségbiztosítási- és a munkaerő-piaci járulékot. Az egészségbiztosítási járulékot az egészségbiztosítási ellátások fedezetére fizeti a magánszemély. A munkaerő-piaci járulék a munkahely elvesztése esetén az igénybe vett álláskeresési támogatás finanszírozását szolgálja.

Magyarországon a nyugdíjjárulék mértéke 10%. Két egészségbiztosítási járulékot különböztet meg, a természetbeni és a pénzbeni egészségbiztosítási járulékot. A természetbeni járulék mértéke 4% és a pénzbeni járulék mértéke 3%. Munkaerő-piaci járulék mértéke 1,5%.

Román Kormány döntése értelmében az 2017-ig a munkáltatók és munkavállalók között megosztott TB-járulékok helyett 2018. január 1-től csak a munkavállalókat terheli. A munkavállalót terheli a 25%-os nyugdíj- és a 10%-os egészségügyi járulék megfizetése. Korábban a nyugdíjjárulék 10,5%, az egészségügyi járulék 5,2% volt. Ezek a változások nem jelentettek adóteher-könnyítést a munkavállalók számára, hiszen a kormány a dolgozókra hárította a járulékok fizetésének kötelezettségét. A megnövekedett társadalom biztosítási járulékot a kormány 6%-os személyi jövedelemadó csökkentéssel és 20%-os béremeléssel kompenzálta a közsférákban. Így a járulékok áthárítása nem okoz gondot a dolgozók és vállalatok számára.

Az alábbi táblázatban összegzem a járulékok mértékeit Magyarországon és Romániában:

1. táblázat: Járulékok mértéke – Magyarország és Románia

	Magyarország	Románia
Nyugdíjjárulék	10%	25%
Egészségbiztosítási járulék	Természetbeni – 4% Pénzbeni – 3%	10%
Munkaerőpiaci járulék	1,5%	-

Forrás: saját szerkesztés

3. MUNKÁLTATÓ ADÓTERHEI A MUNKAVÁLLALÓ BÉRE UTÁN

A munkáltató a munkavállaló nem önálló tevékenységekre kifizetett jövedelmek után szociális hozzájárulási adót és szakképzési hozzájárulást fizet. Szociális hozzájárulási adó tipikus adóként funkcionál. Ennek a fizetése senkit sem kötelek semmiféle társadalombiztosítási ellátásra. Magyarországon 2020-ban a szociális hozzájárulás mértéke 17,5%.

Annak érdekében, hogy a nemzetgazdaság és a munkaerőpiac dinamikus módon működjön és fejlődjön, a szakképzési hozzájárulás segíti. Ez

a hozzájárulás fontos forrását képezi a szakképzési és felnőttképzési rendszernek. A szakképzési hozzájárulásnak a célja, hogy az állam által fenntartott szakképző intézmények képzéseit fenntartsák és fejlesszék, támogatni tudják a gyakorlatigényes alapképzéseket és az iskolarendszeren kívül képzéseket. A szakképzési hozzájárulás mértéke 1,5%.

Romániában a munkavállaló csak egy 2,25%-os bérbiztosítást fizet a munkavállaló bruttó bére után. [Cod Fiscal, 227/2015-ös törvény, 220. cikkely]

2. Táblázat: Munkáltató terhei a bruttó bér után – Magyarország és Románia

	Magyarország	Románia
Szociális hozzájárulási adó	17,5%	-
Szakképzési hozzájárulás	1,5%	-
Bérbiztosítás	-	2,25%

Forrás: saját szerkesztés

A fenti táblázatban jól látható, hogy Magyarországon a munkáltató több adót fizet a munkavállalója után.

4. ADÓ- ÉS JÁRULÉKKEDVEZMÉNYEK

Magánszemélyek igénybe vehetnek adó- és járulékkedvezményt, ilyen például a családi- és az első házások kedvezménye. Az adó- és járulékkedvezmény az adózó összevont adó- és járulékalapját csökkenti. Ezt bármikor igénybe veheti. A kedvezményre jogosult: családi pótlékra jogosult magánszemély, vagy jogosulttal egy háztartásban élő, családi pótlékra nem jogosult házastársa; a kismamának igénybe vehető a várandósság 91. napjától, és a vele egy háztartásban élő házastárs is igénybe veheti; családi pótlékra saját jogán jogosult gyermek; rokkantsági járadékban részesülő magánszemély. Kedvezményezett eltartott után jár családi kedvezmény. [Kovács, Takács 2018]

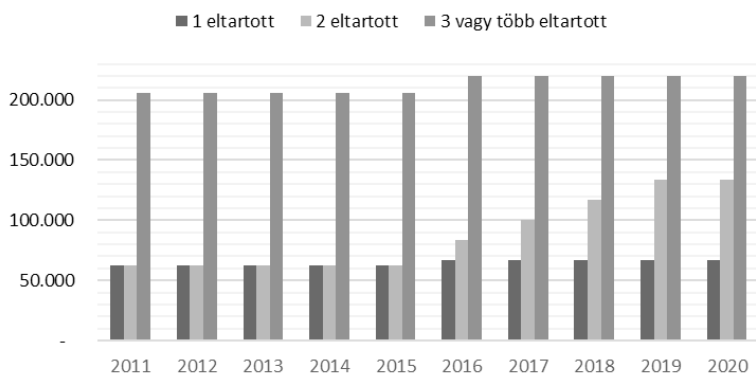
Az eltartott gyermekek után járó családi adóalapkedvezmény, igénybe vehető míg a gyermek főiskolára vagy egyetemre nem megy. Amennyiben 2, 3 vagy több gyermek van a háztartásban és az egyik gyermek főiskolás vagy egyetemista, a létszámba beleszámít, de családi adóalap kedvezményt nem vehet igénybe utána a szülő. 2020. január 1-től igénybe vehető családi adóalap kedvezmény egy eltartott után 66.670 Ft/

hónap, két eltartott után 133.330 Ft/hónap/eltartott, három vagy több eltartott esetén 220.000 Ft/hónap/eltartott.

„2011-től került bevezetésre a családi adóalap-kedvezmény intézménye is: a családi adóalap-kedvezmény összege egy vagy két eltartott esetén 62.500,-Ft/fő/hó, három és több eltartottnál pedig 206.250,-Ft/fő/hó. A kedvezményt – amelyet nyilatkozattal lehet igényelni – a családtagok egymás között megoszthatják. Lényegében a gyerekekkel rendelkező családok jelentős, az alsó jövedelemsávot érintő mentességet kaptak. 2014-től a kedvezményt már a járulékokból is igénybe lehet venni.” [Óvári-Farkas, 2015]

A következő ábrán látható, hogy az elmúlt 10 évben hogyan változott az eltartottak után a családi kedvezmény:

6. ábra: Családi kedvezmény változás 2011-2020 [Ft/hónap/eltartott]

Forrás: saját szerkesztés

A fenti ábrán látható, hogy az elmúlt 10 évben az 1, illetve 3 vagy több eltartott esetén alig változott az igénybe vehető családi kedvezmény. Továbbá látható, hogy 2016-tól növekedni kezdett a két eltartott után járó családi adókedvezmény.

Az a magánszemély, aki nem tudja teljes egészében érvényesíteni az őt megillető családi kedvezményt, mert a kedvezménykeret több mint az összevont adóalapba tartozó jövedelme, akkor lehetséges van arra, hogy az adóalapot meghaladó rész 15%-át igénybe vegye járulékkedvezményként.

Már év közben is igénybe vehető a családi adókedvezmény, vagy év végén az adóbevallásban érvényesíthető. Amennyiben érvényesíteni szeretné, ki kell töltenie egy adóelőleg-nyilatkozatot. Ezt bármikor megteheti a soron következő havi bérfizetést megelőzően. Év közben nem lehet érvényesíteni visszamenőleg a kedvezményt, csak év végén az adóbevallásban. Magyarországon a Nemzeti Adó- és Vámhivatal honlapján elérhetőek az adóelőleg-nyilatkozatok.

Az első házások kedvezménye olyan adókedvezmény, amelyet minden friss házaspár igénybe vehet, amennyiben legalább az egyik félnek ez az első házassága. Ez a kedvezmény nem tesz különbséget bejegyzett élettársi viszony és törvényes házastárs között. 24 hónapon keresztül lehet igénybe venni, és havonta az érvényesíthető kedvezmény 33.335 Ft.

Romániában a magánszemélyek a személyi jövedelemadóalapot csökkenthetik a családi adóalap kedvezménnyel. Olyan magánszemélyek is vehetnek igénybe személyi jövedelemadó kedvezményt, ahol nincs gyermek. Az ANAF¹ hivatalos honlapján fent van, a bruttó bérekhez igazítva, hogy eltartottak után mennyi kedvezményt kapnak. A román törvényben, a *Legea nr. 227/2015 privind Codul fiscal* 76-82 cikkelyében található meg az táblázat, mely tartalmazza bérekhez igazítva a kedvezményeket.

5. BÉRSZÁMFEJTÉS MAGYARORSZÁGON ÉS ROMÁNIÁBAN: GYAKORLATI ÖSSZEHASONLÍTÁS

Az előbbi fejezetekben bemutatott elméleti információkat konkrét példákön keresztül szeretném bemutatni, összehasonlítva Magyarország és Románia bérszámfejtését, a nettó bér alakulását és ennek bérköltségét.

5.1 Bérszámfejtés Magyarországon

Egy budapesti Kis ABC Kft-nél 2 munkavállalót alkalmaznak heti 40 órában. A következő adatokat ismerjük:

- Szerencsés Krisztina: bruttó bére 161.000 Ft/hónap, egyedül álló és egyedül él egy háztartásban.
- Mázlis Mária: bruttó bére 161.000 Ft/hónap, egy háztartásban él férjével és 3 kiskorú gyermekkel, férjével 2008. február 10-én kötöttek házasságot, férjével úgy döntöttek, hogy a feleség veszi igénybe a kedvezményeket.

---

1 Agenția Națională de Administrare Fiscală

2020. április havi bérszámfejtés

1. munkavállaló: Szerencsés Krisztina

Bruttó bér: 161.000 Ft

Adóalap kedvezmény: nincs

Adó alap: 161.000 Ft

Személyi jövedelemadó [Szja]: $161.000 \text{ Ft} * 15\% = 24.150 \text{ Ft}$

Nyugdíjjárulék: $161.000 \text{ Ft} * 10\% = 16.100 \text{ Ft}$

Egészségbiztosítási járulék:

Természetbeni: $161.000 \text{ Ft} * 4\% = 6.440 \text{ Ft}$

Pénzbeni: $161.000 \text{ Ft} * 3\% = 4.830 \text{ Ft}$

Munkaerő piaci járulék: $161.000 \text{ Ft} * 1,5\% = 2.415 \text{ Ft}$

Nettó bér: $161.000 \text{ Ft} - [24.150 \text{ Ft} + 16.100 \text{ Ft} + 6.440 \text{ Ft} + 4.830 \text{ Ft} + 2.415 \text{ Ft}] = 107.065 \text{ Ft}$

Munkaadó terhe a munkáltató után:

Szociális hozzájárulási adó [Szocho]: $161.000 \text{ Ft} * 17,5\% = 28.175 \text{ Ft}$

Szakképzési hozzájárulás: $161.000 \text{ Ft} * 1,5\% = 2.415 \text{ Ft}$

2. munkavállaló: Mázlis Mária

Bruttó bér: 161.000

Adóalap kedvezmény:

Családi adóalap kedvezmény: $161.000 - 3 * 220.000 = - 499.000 \text{ Ft}$

Adóalap: 0

Személyi jövedelemadó [Szja]: 0

Maximum érvényesíthető járulék kedvezmény: $499.000 * 15\% = 74.850 \text{ Ft}$

Nyugdíjjárulék: $161.000 \text{ Ft} * 10\% = 16.100 \text{ Ft} \rightarrow 0 \text{ Ft}$

Egészségbiztosítási járulék:

Természetbeni: $161.000 \text{ Ft} * 4\% = 6.440 \text{ Ft} \rightarrow 0 \text{ Ft}$

Pénzbeni: $161.000 \text{ Ft} * 3\% = 4.830 \text{ Ft} \rightarrow 0 \text{ Ft}$

Munkaerő piaci járulék: $161.000 \text{ Ft} * 1,5\% = 2.415 \text{ Ft}$

Nettó bér: $161.000 \text{ Ft} - 2.415 \text{ Ft} = 158.585 \text{ Ft}$

Munkaadó terhe a munkáltató után:

Szociális hozzájárulási adó [Szocho]: $161.000 \text{ Ft} * 17,5\% = 28.175 \text{ Ft}$

Szakképzési hozzájárulás: $161.000 \text{ Ft} * 1,5\% = 2.415 \text{ Ft}$

Mázlis Mária a családi adóalapkedvezmény igénybevételével nem fizet személyi jövedelemadót és 74.500 Ft-ig érvényesítheti a járulék-kedvezményt. Ami azt jelenti, hogy egészségbiztosítási járuléknál és a nyugdíjjáruléknál érvényesítheti azt. Hiába van még érvényesíthető járulékkedvezménye, a munkaerőpiaci járuléknál nem veheti igénybe.

Az alábbi táblázatban összegzem a két alkalmazott bérét:

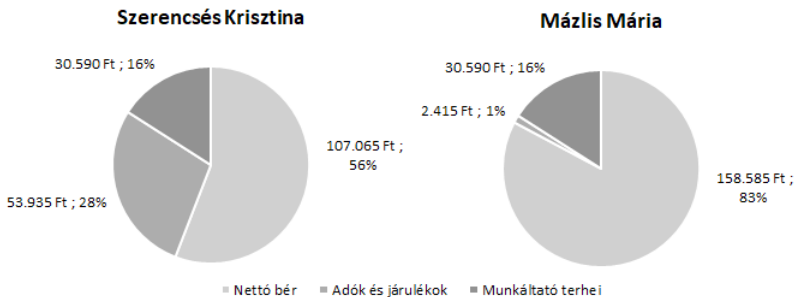
3. Táblázat: Bérszámfejtő táblázat – Magyarország

	Szerencsés Krisztina	Mázlis Mária
Bruttó bér	161.000 Ft	161.000 Ft
Családi adóalap kedvezmény	-	660.000 Ft
Adóalap	161.000 Ft	0 Ft
Szja	24.150 Ft	0 Ft
Nyugdíj	16.100 Ft	0 Ft
Egészségbiztosítási járulék:		
- Természetbeni	6.440 Ft	0 Ft
- Pénzbeni	4.830 Ft	0 Ft
Munkaerőpiaci hozzájárulás	2.415 Ft	2.415 Ft
Nettó bér	107.065 Ft	158.585 Ft
Munkáltató terhei		
- Szócho	28.175 Ft	28.175 Ft
- Szakképzési hozzájárulás	2.415 Ft	2.415 Ft

Forrás: saját szerkesztés

A Kis ABC Kft. a két alkalmazottnak minimálbért fizet. A munkaadónak egy alkalmazott havonta 191.590 Ft-ba kerül. Az ábrán látható, hogy Mázlis Mária több nettó bért kap kézhez, mint Szerencsés Krisztina. A munkáltató mind két alkalmazott után ugyanannyi szociális- és szakképzési hozzájárulást fizet. Mázlis Mária 3 gyermeke után annyi adókedvezményt kap, hogy csak a 1,5%-os munkaerőpiaci járulékot kell megfizetnie.

7. ábra: Két alkalmazott után a terhei a munkáltatónak - Magyarország

Forrás: saját szerkesztés

Az ábrán látható, hogy a munkáltatónak 191.590 Ft hány százalékát fizet ki a két alkalmazottnak, mennyi adót és járulékot von le, és mennyi a saját terhe.

5.2 Bérszámfejtés Romániában

Egy nagyváradi Kis ABC Srl-nél 2 munkavállalót alkalmaznak heti 40 órában. A következő adatokat ismerjük:

- Szerencsés Krisztina: bruttó bére 2.230 lej/hónap, egyedül álló és egyedül él egy háztartásban.
- Mázlis Mária: bruttó bére 2.230 lej/hónap, egy háztartásban él férjével és 3 kiskorú gyermekkel.

2020. április havi bérszámfejtés

1. munkavállaló: Szerencsés Krisztina

Bruttó bér: 2.230 lej

Bérbiztosítás: $2.230 \times 2,25\% = 50,2$ lej

Levonások:

Nyugdíjjárulék: $2.230 \times 25\% = 557,5$ lej

Egészségügyi: $2.230 \times 10\% = 223$ lej

Személyi jövedelemadóalap

Kedvezmény 420 lej

$2.230 - 557,5 - 223 - 420 = 1.029,5$ lej

Személyi jövedelemadó: $1.029,5 \times 10\% = 102,95$ lej

Nettó bér: $2.230 - 557,5 - 223 - 102,95 = 1.346,55$ lej

2. munkavállaló: Mázlis Mária

Bruttó bér: 2.230 lej

Bérbiztosítás: $2.230 \times 2,25\% = 50,2$ lej

Levonások:

Nyugdíjjárulék: $2.230 \times 25\% = 557,5$ lej

Egészségügyi: $2.230 \times 10\% = 223$ lej

Személyi jövedelemadóalap

3 gyermek után a kedvezmény 900 lej

$2.230 - 557,5 - 223 - 900 = 549,5$ lej

Személyi jövedelemadó: $549,5 \times 10\% = 54,95$ lej

Nettó bér: $2.230 - 557,5 - 223 - 54,95 = 1.394,55$ lej

Az alábbi táblázatban összegzem a két alkalmazott bérét:

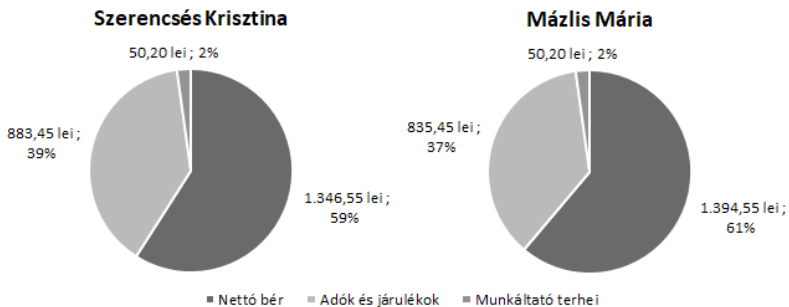
4. Táblázat: Bérszámfejtő táblázat - Románia

Név	Szerencsés Krisztina	Mázlis Mária
Bruttó bér	2.230 lej	2.230 lej
Nyugdíjjárulék - 25%	557,5 lej	557,5 lej
Egészségügyi - 10%	223 lej	223 lej
Kedvezmény	420 lej	900 lej
SZJA adó alap	1.029,5 lej	549,5 lej
SZJA - 10%	102,95 lej	54,95 lej
Nettó bér	1.346,55 lej	1.394,55 lej
Munkáltató terhei - Bérbiztosítás - 2,25%	50,2 lej	50,2 lej

Forrás: saját szerkesztés

A Kis ABC Srl. a két alkalmazottnak minimálbért fizet. A munkaadónak egy alkalmazott havonta 2.280,2 lej-be kerül. Az ábrán látható, hogy Mázlis Mária nem sokkal több nettó bért kap kézhez, mint Szerencsés Krisztina. A munkáltató mind két alkalmazott után ugyanannyi bérbiztosítást fizet. Mázlis Mária 3 gyermeke után kevés adókedvezményt kap, ez jól látható az ábrán is.

8. ábra: Két alkalmazott után a terhei a munkáltatónak - Románia

Forrás: saját szerkesztés

Fenti ábrán jól látszik, hogy hogyan oszlik meg a munkáltató által kifizetett nettó bér, a bruttó bérekből levont adók és járulékok, munkáltató által fizetett bérbiztosítás a bruttó béren felül.

5.3 Bruttó bér alakulása a nettó bér alapján

Következőekben szeretném bemutatni, hogy egy 1.000 eurós nettó bér esetén a munkáltatónak mennyibe kerül egy alkalmazott, Romániában és Magyarországon.

Szorgalmas Péter havi nettó bére 1.000 euró. Heti 40 órában dolgozik és egyedül él egy háztartásban. Az alábbi táblázatban látható, hogy milyen adók kerülnek levonásra a bruttó béréből, hogy ezt a nettó bért megkapja Magyarországon, illetve Romániában.

5. táblázat: Összehasonlító bérszámfejtő táblázat

	Magyarország		Románia	
Nettó bér	354.042 Ft	1.000 Euró	4852 lej	1.000 Euró
Nyugdíjjárulék	53.239 Ft	150,35 Euró	2.073 lej	428,12 Euró
Egészségügyi	37.268 Ft	105,25 Euró	829 lej	171,21 Euró
SZJA	79.859 Ft	225,53 Euró	539 lej	111,32 Euró
Munkaerőpiaci járulék	7.986 Ft	22,55 Euró	-	-
Munkavállaló adókötelezettsége összesen	178.352 Ft	503,52 Euró	3.441 lej	712,69 Euró
Bruttó bér	532.394 Ft	1503,52 Euró	8.293 lej	1712,69 Euró
Munkáltató terhei	101.155 Ft	285,67 Euró	187 lej	38,62 Euró

Forrás: saját szerkesztés

A fenti példa jól illusztrálja, hogy a munkavállalóknak érdemes nettó bérben egyezkedni a bértárgyalásokon, hiszen az országok közötti eltérő szabályozásból adódóan, más-más lehet a bruttó bér összege, mely a kívánt nettó bért biztosítja. A fenti példában láthatjuk, hogy Romániában közel 200 euróval magasabb bruttó bér biztosít ezer eurós nettót, mint Magyarországon. A teljes bérköltség szintjei között viszont kisebb az eltérés [37,88 euró].

ÖSSZEGRZÉS

Magyarország és Románia bérszámfejtése között különblégek vannak, ezt a fent bemutatott példákön is látszik. Csak részben egyezik meg. Hiába van jelen mindkét országban személyi jövedelemadó, az adókulcs más. E mellett más adókat vonnak le a munkavállaló jövedelméből, és más adót kell fizetnie a munkáltatónak a munkavállalója után. A munkavállaló másképp tudja érvényesíteni az adókedvezményeket.

Az 5. táblázat alapján jól látható, hogy ugyanazt a mértékű nettó bért Romániában magasabb bruttó bér biztosítja. Így a munkavállaló részéről előnyösebb, ha nettó bérben egyezik meg a munkáltatóval.

Magyarország és Románia bérszámfejtése közötti különbségek (a személyi jövedelemadó mértéke és megállapítása, a bérjárulékok megoszlása munkaadó és munkavállaló között) egy része a Romániában 2018. január elseje óta honosított változtatások miatt jelentek meg, amikor a társadalombiztosítást és az egészségügyi biztosítást teljes mértékben a munkavállaló terhe alá helyezték, ezzel egyidőben megemelve megfelelő mértékben a bruttó béreket, hogy az alkalmazottak nettó bére ne csökkenjen. Hosszú távon, az ebből eredő hátrányok csak abban az esetben tűnnek el, ha a munkavállalók a bértárgyalásokon a nettó bért veszik alapul. Mivel az egyes országokban alkalmazott bérszintek közötti összehasonlításokat bruttó összegekben fejezik ki, a fent említett változtatások csak színlelik a béremelést, valós változás nincs mögöttük.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Burján Á., Sándorné Ú. É., Sztanó I., dr. Vigvári A. [2012], *Adótani alapok*, SALDO Kiadó, Budapest
- Kártyás G. [2015], *A munka díjazása*, Akadémiai Kiadó, [on-line] Elérhető: https://mersz.hu/hivatkozas/YOV1592_0#YOV1592_0 [Hozzáférés dátuma: 2020.04. 25.]
- Kovács Sz., Takács G. [2018], *Bérszámfejtés a gyakorlatban*, Akadémiai Kiadó, [on-line] Elérhető: https://mersz.hu/dokumentum/YOV1751__1/ [Elolvasva: 2020. április 26.]
- Magyar Közlöny [2019], 222. szám, Letölthető: <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/ec06d883a1ffd2f988667454eba2cabfc5f27a36/megtekintes> [Letöltve/elolvasva: 2020. április 21.]

- Óvári-Farkas T. [2015], *Adóreformok Magyarországon, a bírsági döntések hatása az adójogra*, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Pénzügyi Jogi Tanszék [pdf] Elérhető: <http://midra.uni-miskolc.hu/document/19986/13975.pdf> [Letöltve/elolvasva: 2020. április 20.]
- Szakács I. [2015], *Számvitel A-tól Z-ig*, Akadémia Kiadó, [on-line] Elérhető: https://mersz.hu/dokumentum/YOV1588__1/ [Eloolvasva: 2020. április 25.]
- Szilovics Cs. [2016], *Adójogi ismeretek*, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, kézirat [pdf] Elérhető: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15959/szilovics-csaba-adojogi-ismeretek-pecs-2016-kezirat.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Letöltve/elolvasva: 2020. április 14.]
- Szilovics Cs. [2018], *Kézikönyv a Pénzügyi jog tanulásához*, Pécs [pdf] Elérhető: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23111/szilovics-csaba-kezikonyv-a-penzugyi-tanulmanyozasahoz-pecs-2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Letöltve/elolvasva: 2020. április 16.]

Internetes forrás:

- ANAF [2020], *Legea nr. 227/2015 privind Codul fiscal, 76-82 cikkely* [on-line] Elérhető: https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/legislatie/Cod_fiscal_norme_11022020.htm#A76
- Gazdaság [2019], *Hány forint 2020-ban a nettó minimálbér és a garantált bérminimum?* [on-line] Elérhető: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20191230/hany-forint-2020-ban-a-netto-minimalberes-a-garantalt-berminimum-411233> [Letöltve/elolvasva: 2020. április 16.]
- Human Centrum [2020], *Magyarország bérkalkulátor* [on-line] Elérhető: <https://www.humancentrum.hu/berkalkulator-hc> [Letöltve/elolvasva: 2020. április 16.]
- Kicsid A. [2018], *Mutatjuk Románia fizetési térképét* [on-line] Elérhető: <http://penzcsinalok.transindex.ro/lokalis/20180409-mutatjuk-romania-fizetesi-terkepet> [Letöltve/elolvasva: 2020. április 20.]
- NAV [2016], *Mi az szja* [on-line] Elérhető: https://www.nav.gov.hu/nav/szja_b/mi_az_szja/Mi_az_szja20160113.html [Letöltve/elolvasva: 2020. április 20.]

- NAV [2020], *Minimálbér, garantált bérminimum* [on-line] Elérhető: https://nav.gov.hu/nav/ado/jarulek/Minimalber__garantalt_berminimum.html [Letöltve/elolvasva: 2020. április 17.]
- Trading Economics [2020], *Minimum bérek – országok listája – Európa*, [on-line] Elérhető: <https://hu.tradingeconomics.com/country-list/minimum-wages?continent=europe> [Letöltve/elolvasva: 2020. április 16.]
- Trading Economics [2020], *Személyi jövedelemadó mértéke – országok listája – Európa*, [on-line] Elérhető: <https://hu.tradingeconomics.com/country-list/personal-income-tax-rate?continent=europe> [Letöltve/elolvasva: 2020. április 11.]

NAGYSZALONTA ÉS KÖRNYÉKÉNEK TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI ELEMZÉSE

■ SZŐCS BRIGITTA-KRISZTINA ■ bigiszocs@gmail.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Gazdaság és Társadalomtudományi kar,
Vállalkozások fejlesztésének menedzsmentje szak, III. év.

■ Témavezető: DR. SZILÁGYI FERENC, docens

Partiumi Keresztény Egyetem

■ Témavezető: DR. DEBRENTI EDITH, adjunktus

Partiumi Keresztény Egyetem

■ kulcsszavak: Nagyszalonta és környéke, társadalom, gazdaság, gazdálkodás, fejlesztés

MÓDSZERTAN, ADATBÁZIS

Az alkalmazott módszertant tekintve egy primér kutatást végeztünk. Interjút készítettünk Nagyszalonta polgármesterével Török Lászlóval és Kisjenő főorvosával Dr. Buruián Sándorral. Emellett egy szekundér kutatást is végeztünk, mivel az adatokat a statisztikai hivatal – Tempo online, Nemzeti statisztikai információs rendszer - EDEMOS, Varga Árpád veszprémmegyei könyvtáros adatbázisa, Lista firme adatbázisa, végül pedig a közigazgatási és közmunkaminisztérium adatbázisát használtuk. A Microsoft Excel program segítségével adatbázist hoztunk létre, statisztikai számításokat végeztünk a kapott adatokkal, grafikonokat készítettünk. Ezt adatelemzés módszerének nevezünk. A térbeli megjelenítéshez a Google Earth 2020 programot használtuk.

INDIKÁTOROK

Szeretnénk egy rövid bemutatást készíteni arról, hogy milyen indikátorokkal dolgoztunk a kutatás során. Egy összesítő táblázatban fogjuk bemutatni azokat a mutatókat, melyek alátámasztják az általunk elem-

zett terület gazdasági és társadalmi helyzetét. Őt fejezetből épül fel a dolgozat, amit a lent látható táblázat foglal össze.

A nagy dolgozatban, jóval több indikátorral dolgoztunk, de ide nem állt módunkban az összeset bemutatni, ezért lentebb a legfontosabbakat emeltük ki.

1. táblázat: Indikátorok

1	A térség bemutatása
2	Demográfiai adatok
	2.1 Népeségföldrajzi viszonyok: népességszám
	2.2 Korszerkezet, általános demográfiai állapot
	2.3 Etnikai és felekezeti összetétel: etnikai megoszlás, felekezeti megoszlás
3	A helyi társadalom állapota
	3.1 Egészségügyi ellátás: orvos-egészségügyi személyzet létszáma
	3.2 Oktatási helyzet: oktatók száma az oktatás különböző szintjein
	3.3 Jövedelmi indikátorok: Az önkormányzatokra jellemző jövedelmi szintek vizsgálatakor indikátorként tekintettünk a megvalósult építkezések és a kiadott építési engedélyek számára.
	3.4 A munkaerőpiaci helyzet: munkanélküliség, az alkalmazottak átlagos száma
	3.5 Szegénység, bűnözés: helyi költségvetésből finanszírozott szociális segély egy főre jutó költsége, bűnözési ráta
4	Gazdasági állapot
	4.1 A gazdasági helyzet: az aktív vállalatok sűrűsége, vállalatok természetes növekedése forgalmi adatok: az egy főre eső forgalom nem kereskedelmi vállalkozásokban
	4.2 A helyi költségvetés: a helyi költségvetés összes bevétele, az összes kiadás
	4.3 A gazdaság szerkezete: a vidéki TOP100 cég települési szórása, illetve ezen cégek üzleti forgalmának települési megoszlása
	4.4 Turizmus: turistaérkezések száma
	4.5 Mezőgazdaság: földalap szerkezete
5	Következtetések a körzet helyzetéről és jövőjéről az interjúk alapján

Forrás: Saját készítés

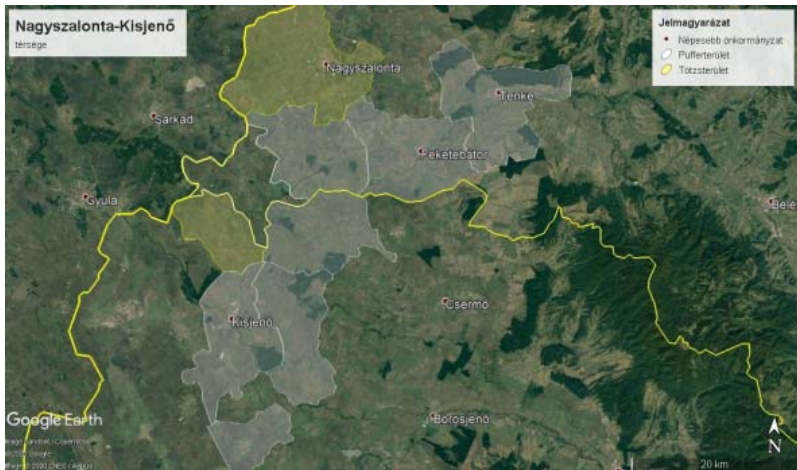
1. A TÉRSÉG BEMUTATÁSA

Az általunk választott régió Románia nyugati részén, két megye határán helyezkedik el. Két kistérséget vontunk össze, két különböző megyéből. Ráadásul regionális szempontból is, két különböző egységhez tartoznak, mert Bihar megye az északnyugati régióhoz, míg Arad megye a nyugati régióhoz tartozik. Miért is vontuk össze? Mert földrajzilag egy régiót alkot. Természeti és néprajzi adottságai miatt egy egységes területnek tekinthető. 20. század közepén, egy közigazgatási egységet alkottak, ugyanis 18 évig tartományokra volt felosztva Románia.

Vizsgálati területünk a Fekete és Fehér körös alföldi területei. Pont úgy esett, hogy két megye közt oszlik meg. Természetileg két tájegységre bontható: egyik része mélyfekvésű síksági rész [árvízjárta terület], másik része magas fekvésű rész [bihari erdőhát].

Kutatásunk Bihar és Arad megyei tömbkutatás magyar lakta településeken, ahol a népszámlálási adatok alapján a magyar lakosság meghaladja az adott terület népességének 50%-át. Tömb területnek nevezünk legalább három vagy több egymással szomszédos magyar lakta település együttesét. Magyar többségű város önmagában is alkothat egy tömböt. Puffer községeknek nevezük azokat a községeket, ahol a magyar népesség 10%-50% között mozog.

1. ábra: Nagyszalonta és környéke törzsterületekre és pufferterületekre felosztva

Forrás: Google Earth 2020

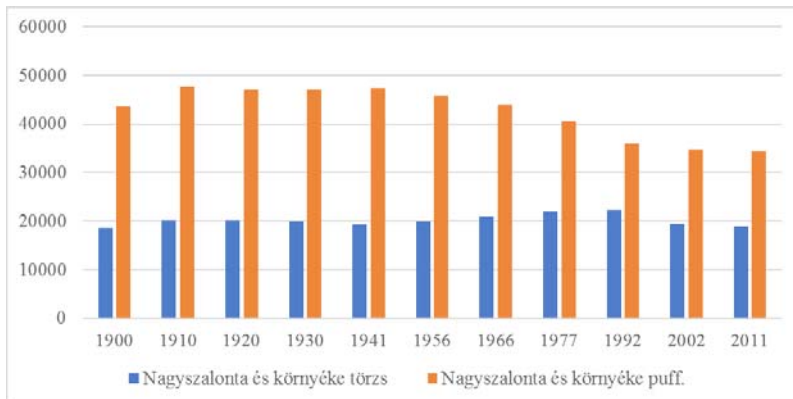
2. DEMOGRÁFIAI ADATOK

A demográfia, mint tudomány, amely a népességszámmal és a népesedési folyamatokkal foglalkozik, közel háromszáz éves, John Graunt 1662-ben megjelent könyvétől számítják. A londoni halálozási statisztikai adatok alapján vizsgálódott Graunt, a halandóság törvényszerűségeit és a népesedési folyamatokat vizsgálta [Andorka 2006: 286].

2.1. Népességföldrajzi viszonyok - Népességszámváltozás

A vizsgált területen 1990-ban a népességszám 62087 fő volt, ennek 30%-a élt a törzsterületen, 70% élt a pufferövezetben. A két körzet népességszámfejlődése eltérő volt a 20. század folyamán, bár a népességi súlypont mindvégig a pufferövezetre esett. A teljes terület népességszámmaximума viszonylag korán, 1910-ben mutatható ki [67927 fő]. Ezt követően 1956-ig stagnáló [65893 fő], ezt követően pedig egyre gyorsuló ütemben csökkenő népességszámról beszélünk [2011-ben 53464 fő]. A törzsterület népességszámmaximума Nagyszalonta mérsékelt iparosítása miatt sokkal később következett be [1992-ben 22339 fő] [2. ábra].

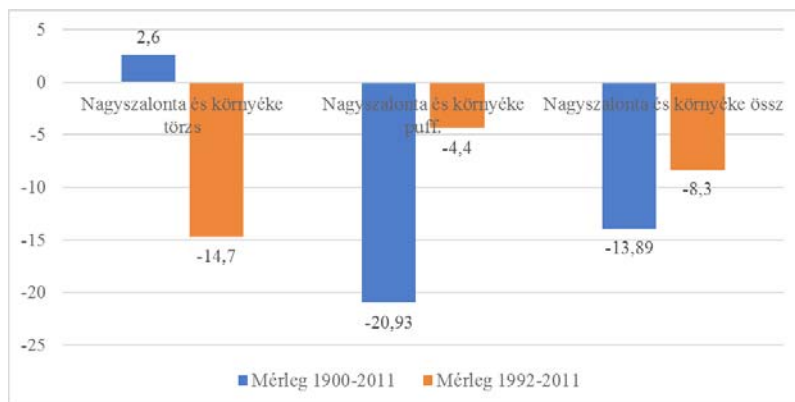
2. ábra: Népességszámváltozás Nagyszalonta és környékén 1900-2011

[Forrás Varga Árpád, KIA; INSSE]

A népesedési mérlegek önkormányzati viszonylatban is negatív tendenciákat mutatnak. Ketté bontottuk a két statisztikai adatot, mutatjuk a teljes 111 évet, amelynél jobban növekszik a mutató, de a végén az is elromlik, főleg a puffer övezetben. Emellett a 11 éves intervallum, ahol az összes vidéki önkormányzat negatív mérleggel rendelkezik, közülük is Nagyzerind -70% alatti, Tózmiske -40% alatti, Varsánd, Szinte, Feketebátor -30% alatti mérleget tudhat magáénak. [3. ábra]

3. ábra: Népesedési mérleg alkörzetenként 1900-2011; 1992-2011

[Forrás Varga Árpád, KIA; INSSE]

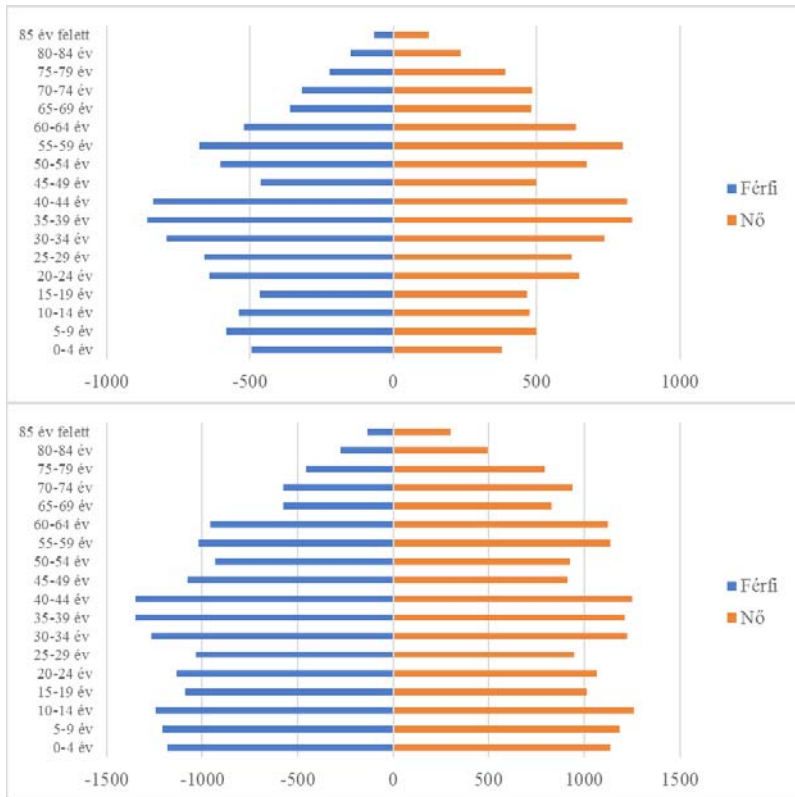
2.2. Korszerkezet, általános demográfiai állapot

A körzet korfája mindkét alkörzet sajátosságait mutatja. Közös sajátosságnak tekinthető az idős korosztályok magas aránya, 65 év fölött 8201 fő található, a 15,3%-a az összlakosságnak [4. ábra]. Az idős korosztályon belül természetesen itt is jelentős női többség mérhető, ami közel 62 %-os arányt jelent.

Az össznépesség szintjén a nők aránya 51,3%, ami átlagosnak tekinthető. Az idős korosztály jelentős aránya mellett, a 35-44 év közöttiek kiugró száma tekinthető még alapsajátosságnak, miközben a fiatalabb generációk szintjén némileg hullámzó létszámok jelennek meg. Ennek az egyik lehetséges oka a két alkörzet korfájában tapasztalható eltérés. A pufferövezet korfájának alsó része meglehetősen stabil, 500 fő körüli

éves generációs számmal. Ezzel szemben a törzsterületen a fiatal, főleg a 20 év alatti korcsoportok erőteljes létszámbeli visszaszorulása figyelhető meg. Az egyes generációk létszáma több korcsoportban is 200 fő alá csökken.

4. ábra: Nagyszalonta és környékének törzsterületének és a puffernek a korfája 2011-ben

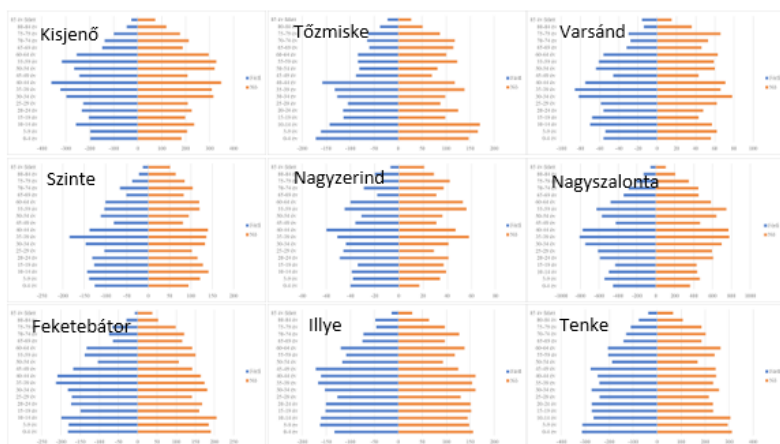

[Forrás: INSSÉ, 2011-es népszámlálás]

Önkormányzati szinten tekintve a térséget, a vizsgált kilenc esetében 4 esetben is kifejezetten kedvező korfákkal találkozunk. A négy puffertérülethez tartozó önkormányzat közül a korfa alakját tekintve

egyértelműen Tenke és Tőzmiske emelhető ki, amelyekben a legalsó három, 5 éves generációcsoport alkotja a legnépesebb közösséget a településen. Míg Tenke korpíramisa jellegzetesen harang alakú, feltételezhetően több, eltérő demográfiai állapotú népesség jelenlétével, addig Tőzmiske ingadozó, bizonyos generációkat feltételezhetően migráció jelensége is érintette, emiatt a korpíramis kevésbé mutat stabil képet. A legkedvezőtlenebb korfával éppen a két városi település jellemezhető, Szalonta és Kisjenő. Különösen a térségi központ, Nagyszalonta fiatal generációinak létszámbeli visszaesése szembetűnő. Közepes állapotú korfát további három vidéki önkormányzatban jelennek meg: Varsándon, Szintén, és Nagyzerinden, amelyek a városokhoz hasonlóan a 35-50 év közötti felnőtt lakosság túlsúlyáról tanúskodnak, de az előregedés nyoma is felfedezhetőek [5. ábra].

5. ábra: Nagyszalonta és környékének önkormányzatainak korfái 2011

[Forrás: INSSE, 2011-es népszámlálás]

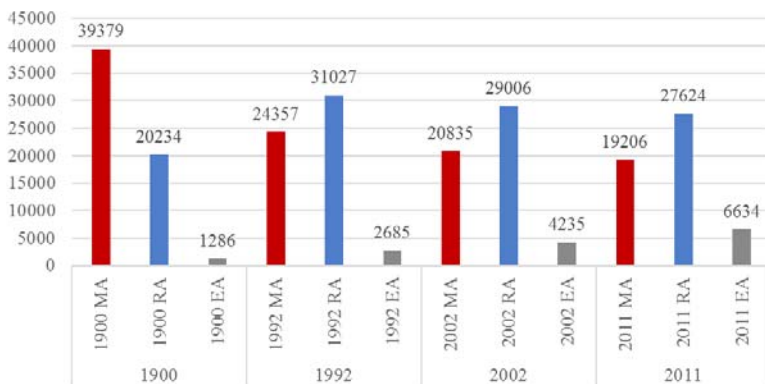
2.3. Etnikai és felekezeti összetétel

Anyanyelvi szempontból a Szalonta- Kisjenőhöz tartozó önkormányzatokban a vizsgálat kezdődőpontjában, 1900-ban közel kétharmados többséget alkotott a magyar anyanyelvű lakosság [65%, 39379

fő). Az össznépesség közel egyharmada [32%, 20234 fő] román anyanyelvű volt, az egyéb anyanyelvű lakosság zömében németek vagy német nyelvű zsidók mindössze 2%-ot tett ki [2,1%] [6. ábra]. A 20. század során drámai változások történtek, amelynek eredményeképpen:

- többségbe került a román anyanyelvű népesség
- az egyéb és ismeretlen nemzetiségűek aránya a német és a zsidó lakosság eltűnése ellenére egyre nagyobb arányt tesz ki az összlakosságból, főleg a cigány lakosság erősödő jelenléte miatt
- a két nagy nemzetiség a rendszerváltás óta folyamatosan csökkenő lélekszámokkal jellemezhető

6. ábra: Anyanyelvi összetétel Nagyszalonta és környékén 1900-2011

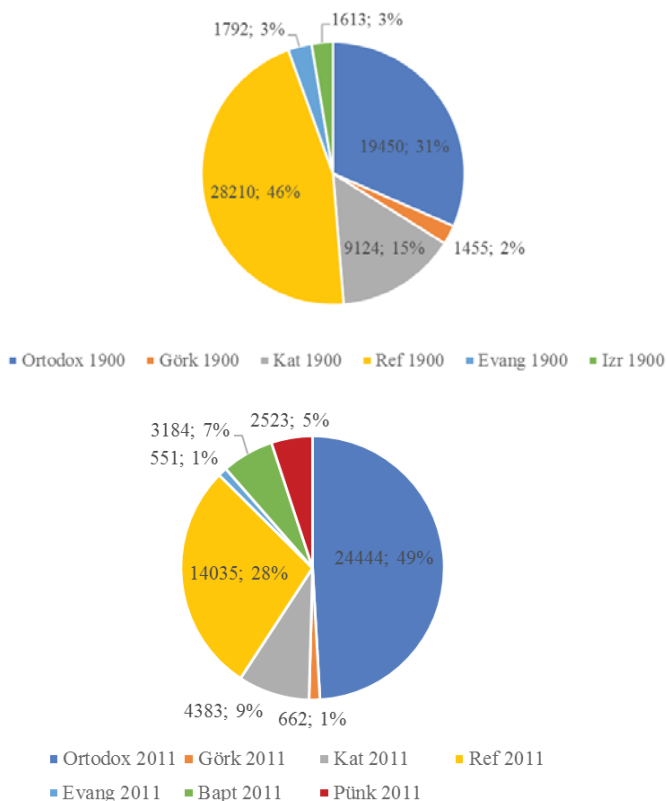
[Forrás: Varga Árpád, INSSE]

Jelentős átrendeződés figyelhető meg a teljes körzet felekezeti összetételében [26. ábra], 1900 és 2011 között. Egyik időpontban sincs domináns felekezet, de azok súlya és sorrendje jelentősen megváltozott. A két fő felekezet helyet cserélt egymással, hiszen 1900-ban a reformátusok alkottak relatív többséget, 46%-os részarányal [28210 fő], akiket az ortodoxok követtek 31%-kal [19450 fő]. 111 év alatt a reformátusok száma a felére zsugorodott [14035 fő], és 28%-os arányukkal 2011-ben csak a második legerősebb felekezeti csoportot alkotják. Az ortodoxok nem csak arányukban [49%], de lélekszámukban is [24444 fő] erősödtek.

Szintén a felére zsugorodott a 3. legnépesebb felekezet, a római katolikusok lélekszáma [9124 fő]ről 4383 főre], miközben ará-

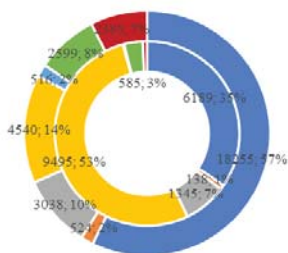
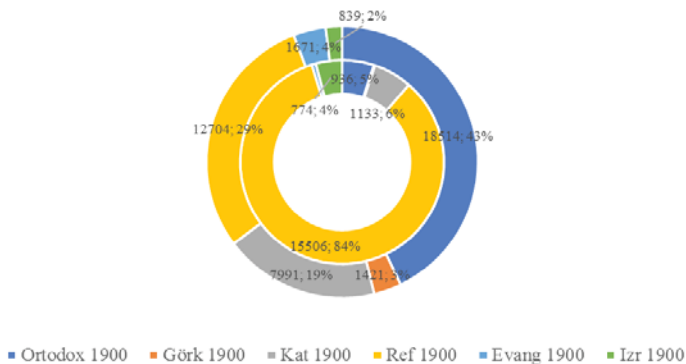
nyuk 15-ről 9%-ra csökkent. 1900-ban a lutheránusok, izraeliták és a görögkatolikusok alkották a körzet kis felekezeteit, egyenként 2-3%-os részarányal [8. ábra]. Az izraeliták teljesen eltűntek. A másik két kis felekezet részaránya pedig 1-1%-ra zsugorodott.

7. ábra: Felekezeti összetétel Nagyszalonta és környékén 1900-ban és 2011-ben [1900: ortodox, görögkatolikus, római katolikus, református, evangélikus izraelita; 2011: ortodox, görögkatolikus, római katolikus, református, evangélikus, baptista, pünkösdisták]

[Forrás: Varga Árpád, INSSE]

8. ábra: Felekezeti összetétel Nagyszalonta és környékének alkörzeteiben 1900-ban és 2011-ben (belső gyűrű – törzsterület, külső gyűrűs – pufferövezet)

[Forrás: Varga Árpád, INSSE]

3. A HELYI TÁRSADALOM ÁLLAPOTA

Több kategóriákat vizsgáltunk: az egészségügyet, az oktatást, jövedelmi indikátorok [szinte használhatatlanok], munkapiaci helyzetet, szegénység, bűnözést.

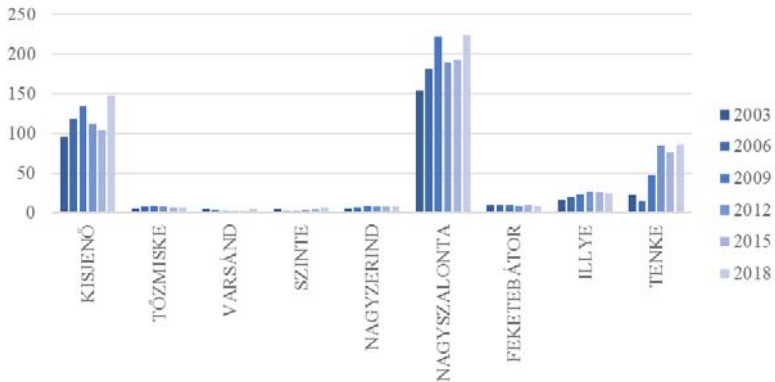
3.1. Egészségügyi ellátás

Az általunk vizsgált Nagyszalonta- Kisjenő körzetben napjainkban egyetlen kórház működik: a nagyszalontai municípiumi kórház. A

körzetben élők a 2 megyeszékhelyen (Nagyváradon, Aradon), továbbá Borosjenőben és a magyarországi Gyulán rendszeresen igénybe vesznek egészségügyi ellátást [lásd interjú dr. Buruián Sándor].

9. ábra: Orvosok és egészségügyi személyzet létszáma 2003-2018

[Forrás: INSSE, TEMPO]

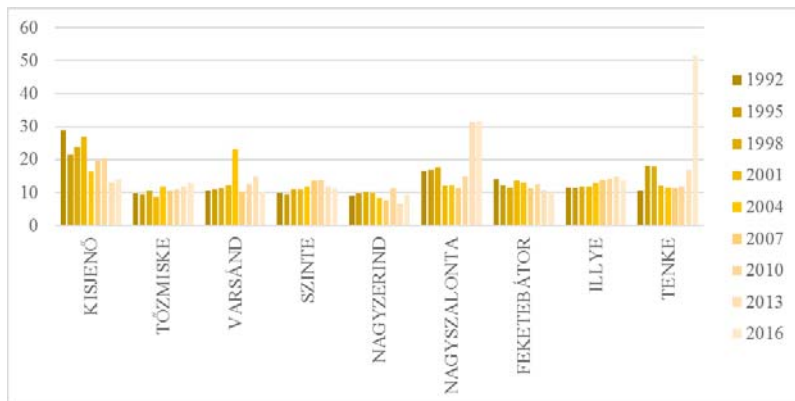
Az egészségügyi személyzet lélekszáma a két városban, valamint Tenke nagyközségben emelkedik ki. Nagyszalontán 2003 és 2018 között emelkedő trend figyelhető meg. Az orvosok, fogorvosok és asszisztensek száma 2003-ban 154 fő volt, 2018-ban viszont elérte a 225-t. Kisjenő, ahol a kórházi ellátás az ezredforduló után megszűnt, már nem mutat ilyen egyértelmű tendenciát.

3.2. Oktatási helyzet

A kilenc önkormányzattól háromban működnek középiskolai oktatási intézmények: az Arad megyei Kisjenőn 2 középiskola [Liceul Teoretic „Mihai Veliciu” és Liceul Tehnologic], a Bihar megyei Nagyszalontán három középiskola [„Arany János” Elméleti Líceum, Colegiul Natiional „Teodor Leș”, Liceul Tehnologic nr. 1], Tenkén pedig egy középiskola: Liceul Teoretic „Nicolae Jigă”. Ezek közül kizárólag csak a szalontai „Arany János” Líceumban folyik magyar nyelvű középiskolai oktatás, évfolyamonként két osztállyal: matematika- informatika és filológia. A román

tagozatos középiskolai oktatás 5 középiskolában összesen 14 osztállyal működik. A magyar lakosság szempontjából ez nyilvánvalóan kedvezőtlen eloszlás, részben ennek is köszönhető, hogy a térségben élő magyar gyerekek román középiskolát látogatnak, illetve a szomszédos térségek iskoláiba iratkoznak: Aradra, Gyulára, Nagyváradra.

10. ábra: Egy pedagógusra jutó általános és középiskolai tanulók száma [beleértve a speciális oktatásban részesülőket] [tanulók / tanárok 1992-2016]

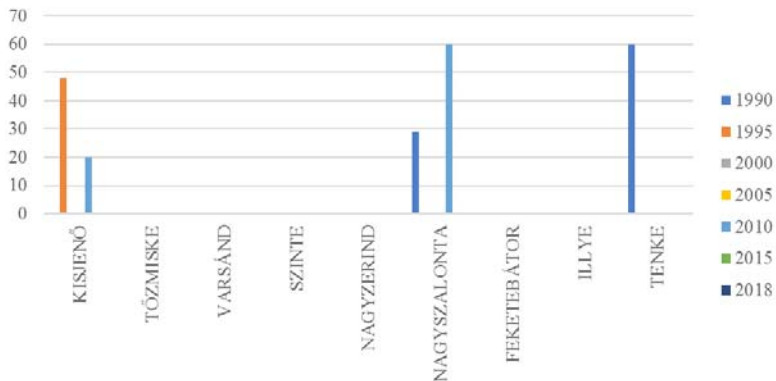
[Forrás: INSSE, TEMPO]

3.3. Jövedelmi indikátorok

Az önkormányzatokra jellemző jövedelmi szintek vizsgálatakor indikátorként tekintettünk a megvalósult építkezések és a kiadott építési engedélyek számára.

A közforrásokból megvalósult építkezések száma jellemzően a vizsgálati időszak kezdetén, valamint 2010 környékén volt számottevő. Összesen három önkormányzatban valósultak meg ilyen beruházások, amelyek amúgy is a legburbánusabb önkormányzatai a térségnek: Nagyszalonta, Tenke és Kisjenő [11. ábra].

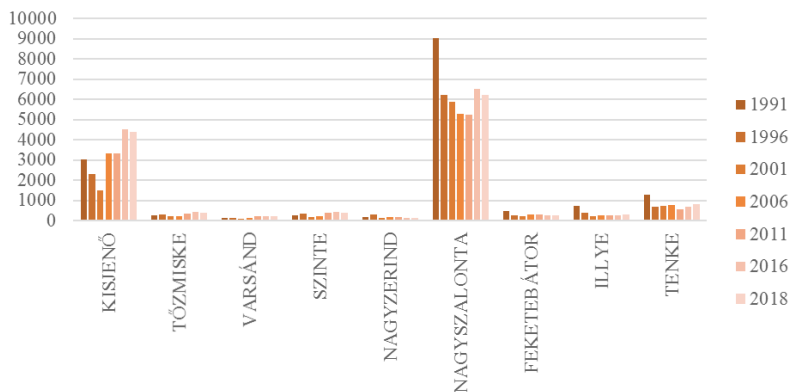
11. ábra: Az adott évben befejezett közösségi forrásokból épített kész lakások száma [1990, 1995, 2000, 2005, 2010, 2015, 2018]

[Forrás: INSSE, TEMPO]

3.4. A munkaerőpiaci helyzet

12. ábra: Alkalmazottak száma 1990-2016

[Forrás: INSSE, TEMPO]

Az alkalmazottak számát 1991 és 2018 között, nagyjából 5 éves időszakokra vizsgáltuk, több más indikátorhoz hasonlóan ez a mutató is jellegzetes koncentrációt mutat, hiszen Nagyszalontán 5000 és 9000 közötti, Kisjenőn 1000 és 4500 közötti értékekkel találkozunk, miközben

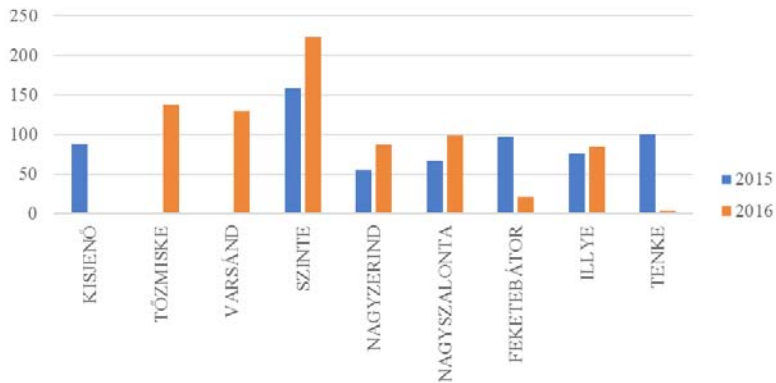
a vidéki önkormányzatokban ehhez képest elenyésző számok jelennek meg, bár néhány esetben a kezdő 1991- es adat még számottevő [pl. Illye, Feketebátor esetében] [12. ábra].

Egyetlen kivételként Tenke említhető meg, ahol szintén jelentős visszaesés történt 1991 után, de az alkalmazottak száma még napjainkban is 800 fő körüli.

3.5. Szegénység, bűnözés

Az önkormányzatok szociális szempontból történő jellemzésére három mutatószámot használunk: az egy főre jutó szociális segély mértéke, a tartósan elítéltek arányszáma ezer lakosra, illetve a bűnözési ráta. Ezek az adatok 2015-re és 2016-ra álltak rendelkezésre, de számos esetben csak egyik időpontra található meg, vagy teljesen hiányoztak. Emiatt az összehasonlítás meglehetősen nehéz.

13. ábra: A helyi költségvetésből finanszírozott szociális segély egy főre jutó költsége [Lei / fő]

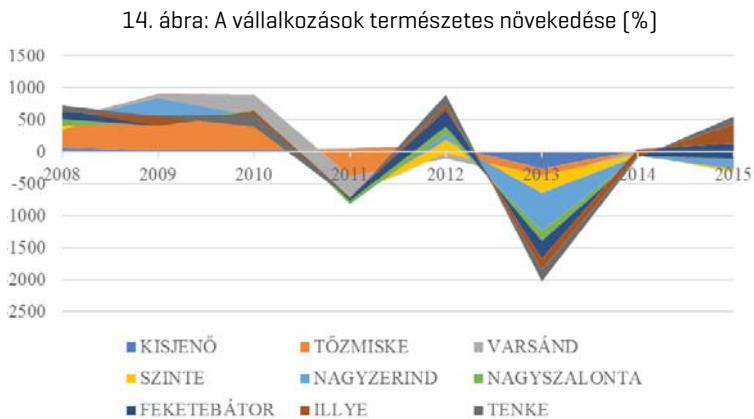

[Forrás: INSSE, TEMPO]

4. GAZDASÁGI ÁLLAPOT

4.1. A gazdasági helyzet

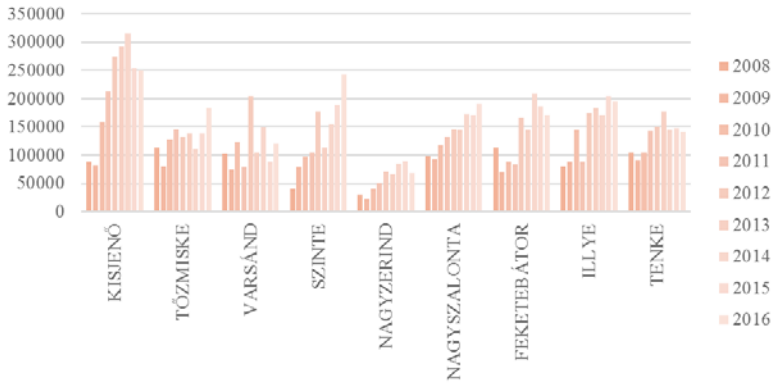
A vállalatok természetes növekedése esetében nagyjából az önkormányzatok együtt mozgásáról beszélhetünk a 2008-2015-ös időszakban [14. ábra]. Szintén megállapítható, hogy 2013 a kritikus időpont, amikor jelentős visszaesés következett be valamennyi önkormányzat esetében. 2010-ig minden önkormányzat növekszik, majd ezt követően 2014-ig szinuszos elmozdulások következnek, majd ezt lassú növekedés követi.

[Forrás: INSSE, TEMPO]

Az egy alkalmazottra jutó forgalom nem kereskedelmi vállalkozásokban indikátor esetében a következő megállapításokat tehetjük: az önkormányzatok többségénél az indikátor értékénél folyamatos növekedés tapasztalható [15. ábra]. A kilencből hét önkormányzat esetében a csúcserőtelék a vizsgálati évek többségében 100000 és 200000 lej per alkalmazott közöttiek. Két önkormányzat esetében ettől eltérő intervallumról számolhatunk be: Kisjenő ebben a tekintetben is kiemelkedik, hiszen 2012-től kezdődően valamennyi évben 250000 feletti forgalmat ért el egy alkalmazott, sőt 2014-ben a csúcserőtelék meghaladta a 300000 lejt is. Az ellenkező póluson a törzsterület kisebbik önkormányzata, Nagyzerind található, ahol a szinte folyamatos növekedés ellenére sem sikerült elérni egyetlen évben sem a 100000 lej per alkalmazott forgalmat.

15. ábra: Az egy főre eső forgalom nem kereskedelmi vállalkozásokban [Lej / alkalmazott]

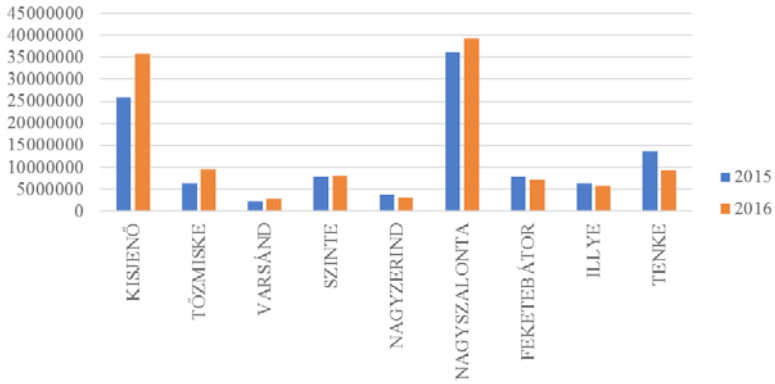
[Forrás: INSSE, TEMPO]

4.2. A helyi költségvetés

Ebben a fejezetben négy indikátort vizsgálunk: a helyi költségvetés összes bevétele, az összes kiadás, az önkormányzatok saját bevétele, és az önkormányzatok beruházásokkal kapcsolatos kiadásai. Az adatok csak a 2015-ös és 2016-os évekre állnak rendelkezésünkre, némileg hiányosan, hiszen Arad megyére vagy egyik, vagy másik évi adattal rendelkezünk csak, illetve a legfontosabb Arad megyei önkormányzat esetében, Kisjenőre egyáltalán nem áll rendelkezésre adat. [Kisjenő város esetében egyetlen adattal sem rendelkezünk az EDEMOS adatbázist használva, ezért az adatbázis javításához a romániai Közmunka Fejlesztési és Közigazgatási Minisztérium adatbázisát használjuk.]

A helyi költségvetés összes bevétele egyértelműen kiugrik a két városi önkormányzat esetében [16. ábra].

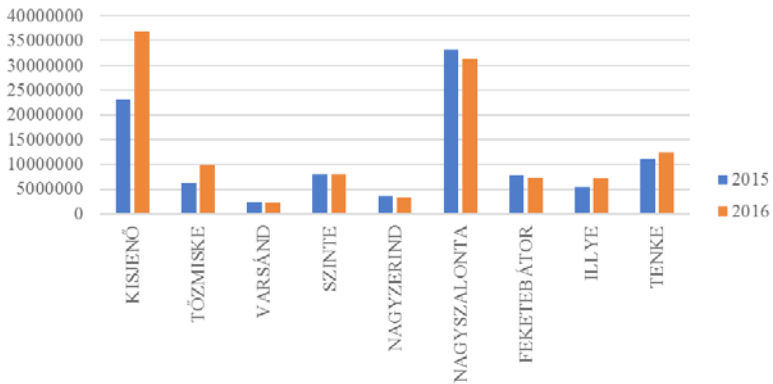
16. ábra: A helyi költségvetés összes bevétele [Lej]

[Forrás: <http://uat.mdrap.ro/>]

A helyi költségvetés összes kiadása szorosan együttmozog az összes bevétellel. Itt is a két város értékei lesznek kiugróak, ugyanakkor 2016-ra már Kisjenőben az indikátor [37 millió] meghaladja a szalontai értéket [31 millió] [17. ábra].

17. ábra: A helyi költségvetés összes kiadása [Lej]

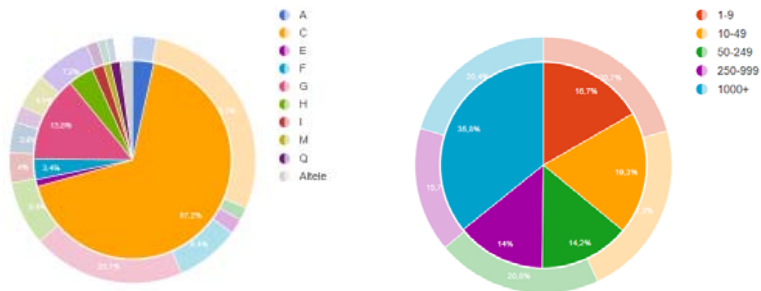

[Forrás: <http://uat.mdrap.ro/>]

4.3. A gazdaság szerkezete

A térség kilenc önkormányzatából gyakorlatilag kettőbe koncentrálódik a gazdaság ereje. A listafirme.ro adatbázisában szereplő cégek a teljes területen közel 11500 alkalmazottat tartalmaznak a versenyszférában. Ennek több, mint 90%-a Nagyszalonta és Kisjenő területén dolgozik (10400 fő). A két városi önkormányzat szinte azonos súllyal rendelkezik, Kisjenő 5240, Nagyszalonta 5161 alkalmazott, ami annak a ténynek az ismeretében, hogy Kisjenő város fele annyi lakossal rendelkezik, mint Nagyszalonta municípium, az előbbinek a nagyobb koncentráció erejét mutatja. A helyben folytatott interjú során is bebizonyosodott, hogy Kisjenő közel 30 km-es körzetből fogadja az ingázókat. Szintén kisjenői sajátosság, hogy az itteni alkalmazottak háromnegyede nem a központi településen, hanem a városhoz tartozó Nadab ipari parkjában dolgozik (2016-ban 3633 fő). A térség többi településén a versenyszférában rendszerint csak tízes nagyságrendű az alkalmazottak száma, kivételt képez Tenke település 441 alkalmazottal, valamint Varsánd település 103 alkalmazottal. A térség 10 legnagyobb vállalatából 6 Kisjenő, 4 pedig Nagyszalonta területén működik.

18. ábra: A vidéki TOP100 cég alkalmazottainak ágazati megoszlása, illetve a vállalatok méretkategóriái országos összehasonlításban

[Forrás: listafirme.ro]

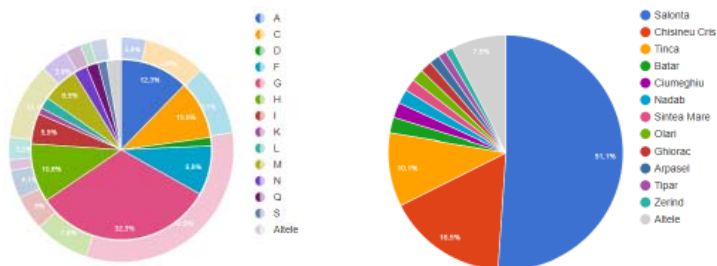
A 10 legnagyobb vállalatból az első 9 a feldolgozóipar területén tevékenykedik, nagyjából a fémipar, kisebb részt a vegyipar és a faipar ágazataiban.

A legnagyobb szolgáltatásban tevékenykedő egység az egészségügy területén működő Therapeutica S.A. Kisjenőben. Ezek a vállalatok német, osztrák, kisebb részt olasz, belga és román tőkével működnek.

A térségben működő 1061 vállalat 32%-a dolgozik a kereskedelem, 12% a mezőgazdaság, közel 11% feldolgozóipar, ugyanannyi a logisztika [11%], 9% az építőipar területén. Cégek fele [542] Nagyszalontára van bejegyezve, amit Kisjenő követ közel 200zal, majd Tenke következik több, mint 100 céggel.

19. ábra: A vidéki TOP100 cég számának ágazati megoszlása, illetve ezen cégek települési megoszlása

[Forrás: listafirme.ro]

Össességében elmondható, hogy az alkalmazottak 36%-a dolgozik az 1000 főnél több alkalmazottal bíró nagyvállalatoknál, 28% az 50 és 1000 fő közötti középvállalatnál, 35% a kis- és mikrovállalkozásoknál. A nagyvállalati dolgozók aránya majdnem kétszerese az országos átlagnak, ami a terület gazdasági sérülékenységét is jelzi.

4.4. Turizmus

Ahogy az előző alfejezetben már jeleztük, a turizmus-vendéglátás ágazat összességében nem jelentős a térségben [7. táblázat]. 58 vállalkozás van bejegyezve ebben az ágazatban, és ez az összes cég 5,46%-át képezi. Az alkalmazottak száma viszont csak 207 fő volt 2016-ban [1,8%]. Az üzleti forgalom viszont arányaiban elhanyagolható [0,5%].

Három önkormányzatban tartanak nyilván szálláshelyeket az 1990-2019-es időszakban. A két város esetében elsősorban a csomóponti mivoltuk és a közeli határátkelőhelyek indokolják a szálláshelyek működését, és nem az a tény, hogy számottevő desztinációk lennének. [2. táblázat]

4.5. Mezőgazdaság

A Nagyszalonta-Kisjenő térség a Körösök vízgyűjtőjének egyik mélyfekvésű lecsapolt síkság a Fekete- és a Fehérkörös árterületén, kiváló minőségű talaji adottságokkal rendelkezik [3. táblázat].

Az ártéri talajokon a Partium legjobb minőségű gabonatermő és iparinövény termesztő körzete alakult ki. Tenke környéke már magasabb fekvésű, a Bihari-Erdőhát tájegységéhez tartozik, de ez is síkság jellegű tájegység.

A vizsgált kilenc önkormányzat összterülete közel ezer négyzetkilométer. Nagyszalonta összterülete a legnagyobb, amely 17000 hektárral rendelkezik, és ezzel Bihar megye legkiterjedtebb önkormányzata. A mezőgazdasági terület aránya összességében elég magas [83%], bár jelentős eltérések mutatkoznak önkormányzati szinten, hiszen Nagyzerinden vagy Feketebátorban 90%-ot is meghaladja ez az arány, miközben Tenkén mindössze 68% a jelentősebb erdőterületek miatt. A 82000 hektáros mezőgazdasági terület háromnegyede szántó, ami ugyancsak kiemelkedő arány.

Az ellenkező végletet Tenke képezi, ahol a talajadottságok már gyengébbek, és a saját tulajdonú földek megművelése jellemző.

A körzet kifejezetten gabonatermesztéséről híres, a kukorica és a búza szinte azonos arányban van jelen. Az ipari növények közül a napraforgó Szalontán, Illyén és Feketebátorban nagyon elterjedt kultúrnövény.

5. KÖVETKEZTETÉSEK A KÖRZET HELYZETÉRŐL ÉS JÖVŐJÉRŐL AZ INTERJÚK ALAPJÁN

Az interjú alanyok a kérdések megválaszolásával hozzásegítettek minket ahhoz, hogy megértsük a térség helyzetét. Sajnos mindkét interjúból kiderül, hogy ezek a települések sok problémával küzdenek nap, mint nap. Szemmel látható és egyre gyorsuló ütemben változik a lakosságuk etnikai aránya.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Kisjenő	781	771	1367	1281	1251	2020	1304	1327	1279	407	2990	2640	4085	3805	3278	1686	1759	3340
Nagyszalonta	:	:	:	:	:	:	:	:	136	474	459	490	324	152	678	2419	1713	783
Tenke	2069	2556	2032	1850	1561	1666	1651	1172	1037	508	1068	1087	1195	1187	1160	1032	306	:

2. táblázat: Turistaérkezések száma Nagyszalonta és környékén 2001-2018 [Forrás: INSSE, TEMPO]

Község	Összter.	Mezőgazdasági	M%	Szántó	Sz%	Legelő	L%	Kaszáló	K%	Szőlő	Sz%	Gyüm.	Gy%
Kisjenő	11729	9555	81,46%	6269	65,61%	2599	27,20%	662	6,93%	0	0,00%	25	0,26%
Tözmiske	10424	7871	75,51%	5902	74,98%	1850	23,50%	119	1,51%	0	0,00%	0	0,00%
Varsánd	5013	4408	87,93%	3461	78,52%	897	20,35%	50	1,13%	0	0,00%	0	0,00%
Szinte	10889	8564	78,65%	6944	81,08%	1438	16,79%	175	2,04%	0	0,00%	7	0,08%
Nagyzerind	6293	5860	93,12%	3856	65,80%	1792	30,58%	212	3,62%	0	0,00%	0	0,00%
Nagyszalonta	17004	15014	88,30%	9032	60,16%	5709	38,02%	245	1,63%	10	0,07%	18	0,12%
Feketebátor	12649	11447	90,50%	9812	85,72%	1481	12,94%	150	1,31%	0	0,00%	4	0,03%
Illye	11028	9896	89,74%	8627	87,18%	1120	11,32%	145	1,47%	4	0,04%	0	0,00%
Tenke	14199	9669	68,10%	7464	77,20%	2182	22,57%	10	0,10%	9	0,09%	4	0,04%
Összes	99228	82284	82,92%	61367	74,58%	19068	23,17%	1768	2,15%	23	0,03%	58	0,07%

3. táblázat: A földalap szerkezete a vizsgált körzetben [Forrás: INSSE, TEMPO]

A két térség gazdasági helyzete nagyon hasonló, mindkét helyen erősödés tapasztalható, ami az iparnak köszönhető. A cégek betelepítéseinek jóvoltából lassan elkezdtek növekedni a bérek, tehát javul a gazdaság és vele együtt az életszínvonal. A kisipar pedig lassan megszűnik.

Az önkormányzati gazdálkodás helyzete Nagyszalontán csak közepes, míg Kisjenőben nagyon jónak számít, mivel sok a nagy cég és ők nagy összeget adóznak. Az interjúból azt is megtudtuk, hogy Kisjenő város jövedelme nagyon nagy, ezért a korrupció is nagy. Nagyszalonta nagyobb nehézségekbe ütközik önkormányzati gazdálkodás szempontjából, mint Kisjenő.

Mindkét település folyamatosan fejlődik és fejlesztéseken gondolkodik. Középületeket, iskolákat, közintézményeket újítottak. 10-15 év múlva mindkét település nagyot fog fejlődni, lakosságszámban is növekedni fog, de a magyar lakosság szempontjából csökkenni fog.

Mindkét interjúalany pozitívan állt az interjú készítéshez, nagyon segítőkészek voltak, releváns, pontos, érthető válaszokat kaptunk kérdéseinkre. Segítettek megérteni a szórványtelepülések helyzetét, gazdaságát, gazdálkodását és fejlesztéseit. Véleményem szerint mindkét alany tisztán és világosan látja a körzetének helyzetét.

ÖSSZEGZÉS

Összegzésképpen elmondható, hogy a dolgozat egy primér kutatás, mivel interjút készítettünk olyan alanyokkal, akik jól ismerik a kutatási körzetet, emellett egy szekundér kutatás is, mivel az adatokat a statisztikai hivatal – Tempo online, Nemzeti statisztikai információs rendszer - EDEMOS, Varga Árpád veszprémmegyei könyvtáros adatbázisa, Lista firme adatbázisa, végül pedig a közigazgatási és közmunkaminisztérium adatbázisát használtuk. Ezeket az adatokat kielemeztük és felhasználtuk, melyet adatelmzés módszerének nevezünk.

Dolgozatunkból kiderül, hogy Nagyszalonta és környékének társadalmi és gazdasági jelentősége a nagy régión belül az ipar erőteljes jelenléte. Emellett dolgozatunk segít megérteni Nagyszalonta és környékének szórványtelepülései helyzetét, gazdaságát, gazdálkodását és fejlesztéseit.

Az első pontnál bemutatott Nagyszalonta és környékét, mely jelentős történelmi múlttal rendelkezik, melyet alátámasztanak írásos

dokumentumok, régészeti leletek, valamint az idő során fennmaradt építészeti emlékművek. Majd kutatásunkat folytattuk a demográfiai mutatókkal, mely tartalmazza a népességszámváltozást, korösszetételt, a népesség etnikai szempontból való felosztása, felekezeti csoportokat.

A társadalom állapota pontnál vizsgált indikátorok a következők: egészségügyi ellátás, oktatási helyzet, jövedelmi indikátorok, munkaerőpiaci helyzet és végül a szegénység, bűnözés.

A negyedik pontban, gazdasági állapotnál a következő indikátorokat vizsgáltuk: a gazdasági helyzetet, a helyi költségvetést, a gazdaság szerkezetét, turizmust, mezőgazdaságot. A mutatók vizsgálata után több következtetést is levonhatunk.

Végül igyekeztünk egy összefüggő szövegben leírni mindazt, ami a legfontosabb tudnivaló a térségről, az interjúk alapján. Az interjúkat Szalonta polgármesterével Török Lászlóval és Kisjenő főorvosával Dr. Buruián Sándorral készítettük.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyv:

Andorka Rudolf [2006] *Bevezetés a szociológiába* Osiris Kiadó, Budapest.

Bakk M., Süli-Zakar I. és Szilágyi F. [2019], *Partium borders, ethnic groups and territorial development*, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, Faculty of Law, Budapest

Beluszky P. [1999], *Magyarország településföldrajza*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs

Dan Ghinea [2000] *Enciclopedia Geografică a României*, Editura Enciclopedică.

Horváth Gy. [2015], *Kelet és közép-európa régióinak portréi*, Kossuth Kiadó, Budapest

Kovács K. [2013], *Kutatási és publikálási kézikönyv nem csak közgazdászoknak*, Akadémiai kiadó, Budapest

Majoros P. [2004], *A kutatómódszertan alapja*, Perfekt ZRT, Budapest

Matula E. és Szilágyi F. [2014], *Bihar megye demográfiai jellemzői a 2011-es népszámlálás adatai alapján* in Szilágyi F. és Zakota Z. [2014], *Partium-Társadalom területfejlesztés*, Partium Kiadó, Nagyváradi

Szilágyi F. [2019], *Partium- Reintegráció a magyar-román határvidéken*, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest

Szilágyi F. és Elekes T. [2020], *Changes in administration, spatial structure, and demography in the Partium region*, in *Regional statistics [2020]*, *Journal of the Hungarian Central Statistical Office*, Hungarian Central Statistical Office, Budapest

Szakkolgozat, disszertáció:

Csütörtöki A [2019], *Észak- és közép-Bihar megye társadalmi és gazdasági kutatása*, Mesteri dolgozat, Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad

Rajos-Dézsi N. [2019], *Szilágy megye társadalmi és gazdasági vizsgálata*, Mesteri dolgozat, Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad

Internetes forrás:

Consiliul județean Bihor [2013], *Strategia pentru dezvoltarea durabilă Județul Bihor, pentru perioada 2014-2020* [pdf], Oradea. Elérhető: <https://www.cjbihor.ro/pdf/Strategia%20pentru%20dezvoltarea%20durabila%20a%20judetului%20Bihor%202014-2020.pdf> [Letöltve/elolvasva: 2020.04.18.]

Ministerul lucrărilor publice, dezvoltării și administrației. Elérhető: <http://uat.mdrap.ro/> [Letöltve/elolvasva: 2020.05.20.]

Lista firmelor din România. Elérhető: <https://www.listaafirme.ro/> [Letöltve/elolvasva: 2020.05.19.]

Sistem informational national statistic – EDEMOS

Elérhető: http://edemos.insse.ro/portal/faces/wcnav_defaultSelection;jsessionid=2Q3xfCvBD6b7fzKXtx02cQDpK2hZJj4ngfcndLnGnh4G19TK1Q4H!63154846?_afLoop=3874725252027702&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D3874725252027702%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dtg9prodr2_4 [Letöltve/elolvasva: 2020.05.24.]

Tempo online, [2018], *Baze de date statistice*, Institutul National de Statistica, România - TEMPO. Elérhető: <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table> [Letöltve/elolvasva: 2020.05.14.]

Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*. Elérhető: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> [Letöltve/elolvasva: 2020.06.04]

A KREATIVITÁS VIZSGÁLATA 4. OSZTÁLYBAN

■ BACK ANNAMÁRIA ■ backannamaria20000103@gmail.com
Partiumi Keresztény Egyetem, Az óvodai- és elemi oktatás pedagógi-
ája szak, II. év.

■ Témavezető: DR. BORDÁS ANDREA, adjunktus,
Partiumi Keresztény Egyetem

■ kulcsszavak: vizuális kreativitás, képbe-fejezési feladat, Torrance

BEVEZETÉS

A kreativitás, mint alapvető személyiségbeli képesség, az életünk minden részében jelen van. Fontosnak tartottam, hogy a téma alaposabb utánajárását követően olyan kisiskolások kreativitását vizsgáljam, akik pár éven belül a munkám részét képezik. Feltételezésem szerint az általam felmért 4. osztályosok közül a lányok jobban teljesítenek majd. A kutatást Torrance képkiegészítő kreativitásteresztjével és egy általam készített online kérdőívvel végeztem el.

KREATIVITÁS VIZSGÁLAT

A KREATIVITÁS MEGHATÁROZÁSA

A mai világban nagy a jelentősége a kreativitásnak, az élet minden területén érvényesül, az új ötleteknek és megoldásoknak köszönhetően fejlődik a társadalom [Florida, 2004, idézi Pásztor, 2015].

A kreativitás szó a latin *creare* szóból ered, melynek jelentése: alkotni, megteremteni. A kreativitást nem lehet pontosan meghatározni, [Gyarmathy, 2006, idézi Detre, 2015] bár sokan számos oldalról próbál-

ják körülírni [Fekete, 2018]. Ez egy nagyon sokoldalú, bonyolult emberi attitűd, ahány típusú tevékenységről beszélünk, annyi féle kreativitás létezik [Gyarmathy, 2006, idézi Detre, 2015]. A kreativitás egy olyan gondolatmenet, mely során az egyén a problémákat nem rutinszerűen oldja meg, hanem előző ismereteit felhasználva valami újat alkot a megoldás elősegítéséhez [Fekete, 2018].

A KREATIVITÁS TÖRTÉNETE

A kreativitás terminusát Goldon Allport vezette be a pszichológiába, azonban az ő általa meghatározott kifejezés meglehetősen homályos volt [Fodor 2007]. A kreativitás pszichológiai fogalmát először J. P. Guilford [1897–1988] amerikai pszichológus határozta meg, miután bevezette a konvergens és a divergens gondolkodás fogalmait [Pásztor, 2015].

Az évek során sokan próbálkoztak körülírni a folyamatot. A 20. század elején a kreatív szóval leginkább a képzőművészet terén alkotókat jellemezték, utalva arra, hogy ők valami újat készítettek a társadalom számára. Napjainkban a fogalmat bármilyen cselekvésre vagy szakterületre alkalmazzuk [Fekete, 2018].

Egy kiszámíthatatlan világhoz való alkalmazkodásban az iskola fontos szerepet tölthet be az ember életében. Mindezt úgy érheti el, hogy növeli a diákok kreatív potenciálját [Gregerson, Kaufman, és Snyder, 2013; Piirto, 2011, idézi Pásztor, 2015]. Számos kutatás igazolta, hogy a képességek nem teljesen veleszületettek, hanem megfelelő kezek alatt fejleszthetők, formálhatóak is, ennek szellemében pedig az oktatási rendszernek nagy szerepe van a kreativitás fejlesztésében [Horváth, 2018].

A kreativitás kutatása és fejlesztése a 20. század közepétől mind a mai napig rendületlen népszerűségnek örvend mind a pszichológusok, mind a pedagógusok körében. Folyamatosan változó világunkban olyan olyan képességgé vált, mely nemcsak a szakmai de a társadalmi életünket is befolyásolja.

A KREATIVITÁS ÉS A GYERMEKEK VISZONYA

A kreativitást mint alapvető adottságot a legtöbb szerző összekapcsolja a játékkal, a művészettel, a gyermekkorral [Fodor, 2007]. „A kreativitás az egyén, a szellem szabadsága: nem kialakítani kell a gyermekben, hanem hagyni szabadon szárnyalni, teret kell biztosítani a kibontakoztatás-

hoz”. A kreativitás fejlődésének és fejlesztésének kétség kívül egyik kiemelt időszaka a gyermekkor. A gyermeki kreativitás fejleszhető asszociációkkal, képzeletalkotással, tárgyakkal történő azonosulással, testbeszéd segítségével vagy a verbális és nonverbális kommunikáció által [Fekete, 2018].

A kreativitás legtöbbször a tehetséges gyerekek sajátja is. A gyermek átlagon felüli teljesítményeit kiváló képességeinek köszönheti, ezekhez szüksége van fejlett és megfelelően működő kognitív folyamatokra, úgy mint az észlelés, figyelem, érzékelés, gondolkodás és emlékezet. Ezek mellett alkotókedvre is szüksége van, mely másnéven a kreativitás [Detre, 2015]. Az a kreatív gyermek, aki sajátos világnézetének köszönhetően meg akarja változtatni a világot, létrehoz, nem pedig alkalmazkodik [Gyarmathy, 2006; idézi Detre, 2015].

Véleményem szerint ha megtaláljuk a kiváltó folyamatokat, melyek kreatív tevékenységre ösztönzik a kreatívabb gyermekeket, akkor azokat is könnyebben meg tudjuk közelíteni, akik nem mutatnak nagymértékű kreatív hajlamot, vagy arra irányuló érdeklődést.

KREATIVITÁST ELŐSEGÍTŐ TÉNYEZŐK

A kreativitást sokféle tényező befolyásolja és segíti elő. Ezek az eszközök többnyire olyan tevékenységek, melyek az egyént pozitív irányba fejlesztik, ezáltal pedig tehetséges lesz egy vagy több téren is. Detre [2015] szerint a tehetség megléte nélkülözhetetlen az alkotó folyamatához. Az egyik meghatározó tehetségfaktor a motiváció. Emellett szükség van még a gyerek feladat iránti elköteleződésére is. Legfontosabb feltételek közé tartozik a nevelési feltétel, a mintaadás, serkentés, megtanítás, illetve a szabadon hagyás, mely megengedi a szabad kreativitást [Gergencsik, 1987; idézi Detre, 2015].

A gyermek egyik nélkülözhetetlen eszköze a játék és a mese. Játéka során a gyermek újraéli azokat az élményeket, melyek őt érték a valós világban, amik még feldolgozásra, letisztulásra várnak benne. A mese is hasonlóképpen működik, az egy szimbolikus világa az eredetinek, mely segíti a gyermekeket a világban boldogulni, azt könnyedén értelmezni. A mesék is nagyon fontosak gyermekkorban, hiszen segítenek eligazodni a világban, az érzelmeikben és indulataikban [Detre, 2015]. Emiatt kérdeztem meg az általam felmért gyerekektől, hogy kivel játszanak a legtöbbit, illetve szeretnek-e mesét nézni, mennyi időt szánnak erre a tevékenységre.

A magyar nyelv bonyolult és rejtelmes, igen kreatív [Nagy és Péntek, 2000, idézi Detre]. Ezért, ha elegendő időt fordítunk a különleges képességű gyerekek nyelvi fejlesztésére, akkor a nyelvhasználatban is felszínre törhet a kreatív hajlam [Detre, 2015]. A nyelvi és vizuális élmények elősegítik az intelligenciát mint komplex kognitív készséget, ez lehetővé teszi a gyermek környezetének megváltoztatására irányuló kreatív törekvéseit [Wechsler, 1939, idézi Detre, 2015]. Tehát, ha a gyerekek olvas, mesét néz, akkor ezek a tevékenységek sokszor pozitívan hatnak a kreatív potenciál fejlődésére. Ezeknek köszönhetően kezdtem összegyűjteni, hogy ki milyen mértékben olvas, miket, illetve mennyire szeret olvasni.

Az agy jutalmazó mechanizmusát a dopamintermelés segíti elő, ezt viszont cselekvéssel, zenével és mozgással lehet felszabadítani. [Detre, 2015] Tehát, ha a gyerekek elegendő időt töltenek olyan zenével és mozgással, mely fejlődően hat rá, elősegítheti a kreativitást. Ez a tudományos magyarázat az alapja annak, hogy fontosnak tartottam rákérdezni a diákok hobbijára, hogy mivel foglalkoznak szabadidejükben.

A SZABADIDŐ HATÁSA A KREATIVITÁS FEJLŐDÉSÉRE

A szabadidő fogalma majdnem egyidős az emberiséggel, azonban a történelem során jelentősen változott a tartalma és a szabadidő eltöltésének ideje. Életünket már egy előre meghatározott időkeretben éljük. Emiatt egy életrend alakul ki a mindennapjainkban, mely harmóniát biztosít. A szabadidő nagyban meghatározza életvitelünket és egyéniségünket.

A szocializáció során mi keressük azokat az elfoglaltságokat, melyek nem a szabályozott életrend alapját képezik. Így alakul a gyermek személyisége, kreativitása. Fel kell készíteni a gyermekeket a szabadidejük megfelelő beosztására és hasznos eltöltésére [Bakosi é.n.]. A pedagógusnak kötelessége olyan tevékenységekre ösztönözni és bátorítani a gyerekeket, amelyek fejlődő hatással vannak rájuk, és nem utolsósorban kiközösíthetik őket a mindennapi néha monoton világból.

A KREATIVITÁS MÉRÉSE, FEJLESZTÉSE

A kreativitást születésünktől fogva fejleszthetjük [Fekete, 2018]. Egyes kutatók szerint a kreatív személyekben ellentétes jellemzők vannak egyszerre jelen, nem meghatározott tulajdonságok teszik őket kre-

atívvá [Csikszentmihályi, 2009, idézi Pásztor, 2015]. Mivel a kreativitás egy nagyon összetett fogalom, ezért tanulmányozása sokféle szempontból lehetséges [Mayer, 1999, idézi Pásztor, 2015].

Kutatások születtek arról, hogy a kreativitás és az intelligencia kapcsolatban áll-e egymással. Fontosnak tartják ezt megválaszolni, mivel ha az egyik a másikból következik, akkor nincs is szükség külön kreativitást mérő tesztre, csak intelligencia-tesztekre. [Runco, 2007, idézi Pásztor, 2015]. A kutatások szerint 120-as IQ szintig lehetnek alacsony vagy közepes nagyságú ráhatások, ami összekapcsolja a két területet, de ez az érték felett az együttjárás már nem észlelhető. Tehát az intelligencia fontos, de nem elégséges együttthatója a kreatív teljesítménynek [Pásztor, 2015].

Többféle nézőpont létezik a kreativitás mérésére, az egyikből vizsgálhatjuk a kreatív terméket, a másikból a kreatív folyamatot, de nézhetjük a kreatív személyt illetve a kreatív környezetet is [Plucker és Renzulli, 1999; Taylor, 1988, idézi Pásztor, 2015]. Nemcsak nézőpont, de módszer is sokféle van, amivel mérhetjük a kreativitást, ezek lehetnek például olyanok amik személyiséget vizsgálnak mélyinterjúval módszerrel, vagy kreativitás, illetve személyiségtesztek, interjúk, kérdőívek. Sok személyiséget leíró tulajdonságról kiderült, hogy hozzájárulnak a kreativitás megjelenéséhez, például a kíváncsi természet, magas érdeklődés, humorérzék, függetlenség, energikusság, kockázatvállalás [Tóth és Király, 2006, Davis, 1992, Plucker és Renzulli, 1999, idézi Pásztor, 2015]. Emiatt fontos, hogy, a gyermek személyiségét is fejlesszük amikor lehetőségünk adódik rá.

Az intelligencia és személyiség megnyilvánulásai mellett figyelembe kell vennünk a környezeti tényezőket is, melyek befolyásolhatják a kreativitást. Meg kell vizsgálni úgy a mikrokörnyezetet [pl. család, barátok], mint a makrokörnyezetet [pl. lakókörnyezet, gazdasági helyzet] is. A lényeg, hogy be tudjuk azonosítani azokat a környezeti tényezőket, melyek elősegíthetik a kreatív potenciál kialakulását [Pásztor, 2015]. Az egyénben levő kreativitás kibontakozására a legmegfelelőbb mód, ha a személy alkotói szabadságban és környezeti biztonságban van [Farkas, 2013, idézi Fekete]. Ilyen biztonságos környezet lehet például egy kreatív tanterem vagy egy békés család, biztonságot nyújtó otthon [Mező F., Mező K., 2015.].

TORRANCE-FÉLE KREATIVITÁSTESZT

Guilford munkásságára alapozva több tesztet is kifejlesztettek, ezek közül az egyik legismertebb és legtöbbször alkalmazott a Torrance-féle kreativitásteszt. A teszt három részből áll. Az első verbális választ kérő feladat, verbális ingerekkel, a második is verbális választ kérő, de nem verbális ingerekkel. A harmadik rész non-verbális feladatokat tartalmaz, ide főleg rajzolós feladatok tartoznak, ilyen például a „Körök teszt” [Pásztor, 2015], vagy az általam is használt „Képbefejezés teszt”. A „Képbefejezés teszt” során az alanyok néhány előre megrajzolt vonalból kell értelmes rajtot alkotni. A feladatok megoldására optimális helyzetben 3 perc áll rendelkezésre képkockánként [Pásztor, 2015].

A VIZUÁLIS KREATIVITÁS VIZSGÁLATA 4. OSZTÁLYBAN

Kutatási témám a kreativitásra épül, mely egyre többet foglalkoztat, hiszen a kreatív ötletek viszik előrébb a világot, a kreatív ötleteket viszont kreatív emberek találják ki, akiket a pedagógusok készítenek fel a jövőre. Tehát a pedagógusokon nagyon sok múlik.

A KUTATÁS CÉLJA, KÉRDÉSEI

Kutatásom alatt szeretnék megfelelőbb képet kapni arról, hogy mennyire kreatívak a felmért IV. osztályos diákok. Célom összefüggést találni a felmért diákok eredménye és neme között. Kutatásom során eredetileg több kérdést fogalmaztam meg, jelen tanulmányban viszont csak erre az egyetlen aspektusra szorítok. Ennek fényében az egész kutatásnak csak azokat az adatait mutatom be, amelyek erre a kérdésre választ adnak.

HIPOTÉZIS

Hipotézisem szerint a lányok ebben a korban kreatívabbak a fiúknál vizuális kreativitást mérő feladatokban. Ezt a feltételezést arra alapozom, hogy a lányok hamarabb érnek mint a fiúk [Tóth, 2018]. Tehát ha egy bizonyos korosztályt mérek [jelen esetben IV. osztályosokat], feltételezhető, hogy a mért alanyaim közül is a lányok fognak kiemelkedőbb teljesítményt nyújtani. Ugyanakkor a rajzolás, a képzőművészet lányos

tevékenységnek számít már ebben a korban a gyerekek között, inkább a lányok foglalkoznak vele.

A KUTATÁS RÉSZTVEVŐI

A vizsgálatot negyedik osztályosokkal végeztem, mivel a kisiskolásoknak ekkorra már minden alaptudásuk megvan. Körülbelül ebben az időszakban záródik le a gyermekkor, de képet tudtak már alkotni a világról, van elég alapszintű tapasztalatuk. A kutatásom 21 diák eredményeit tárja fel, melyből 12 lány és 9 fiú, akik Arad és Bihar megyei tanulók.

A KUTATÁS MÓDSZEREI ÉS ESZKÖZEI

A koronavírus által létrehozott szituáció miatt mindenkivel csak online felületen keresztül vettem fel a kapcsolatot, küldtem ki a megoldandó feladatokat és a kérdőívet. Ez a helyzet nagy mértékben befolyásolja a felvett tesztek száma mellett azok érvényességét és megbízhatóságát, mivel a tanulók nem felügyelet alatt dolgoztak, nem tudhatom biztosan, hogy segítette-e nekik valaki, illetve mennyi idő alatt dolgozták ki a feladatokat. Ezt az adatok elemzések és a következtetések megfogalmazásakor is figyelembe veszem.

Kutatási módszerként Torrance képkiegészítő kreativitástesztjét [Munkalélektani Koordinációs Tanács módszertani sorozata] és egy általam készített online kérdőívet használtam. Az online kérdőív 18 kérdésből állt, mely rákérdez a diák szabadidei tevékenységeire, számítástechnikai eszközök használatára, olvasáshoz való hozzáállására, illetve a megrajzolt tesztlap kitöltésére. A gyerekek pontos utasításokat kaptak, hogy időben és helyesen eljuttassák a megszerkesztett munkákat. Tudtukra adtam, hogy nem segíthetett nekik senki. Azonban, ha ez nem helyesen történt meg, a kérdőív segítségével rákérdeztem, és kiszűrtem azokat akiknek sokat segítettek. A feladatlap 10 darab megkezdett rajzból állt, melyek valójában nem többek néhány vonalnál [lásd 1.sz. Melléklet]. A gyerekeknek ki kellett egészíteniük a megkezdett rajzokat úgy, hogy valami értelmes szülessen, de bármilyen témában gondolkozhattak.

Minden rajzot külön elemeztem a tesztkönyvben meghatározott értékelési szempontok alapján. Az értékelő lapon megadott témák illetve rajzok alapján kapott minden kész rajz egy adott pontot. A vizuális kreativitást mérő feladat 10 kép kiegészítését jelentette. A részfeladatokra kapott pontszámokból minden gyerek esetében átlagot számoltam. Ha

a kiemzendő rajz nem volt feltüntetve a kiértékelő lapon, az egyedinek számított, így maximális [99] pontot ért.

Mivel a teljes és pontos kiértékeléshez szakmailag fel kell legyen készítve a pedagógus, hogy minden szükséges adatot ki tudjon számolni, az általam közölt eredmények csak irányadóak, nem teljesen megbízhatóak és semmiképp nem általánosíthatóak. Az általam bemutatott értékek a kreativitás tesztből csak egy kiragadott számítást takarnak, mely kizárólag a képekre adott pontszámokat jelöli. Tehát, a felmérés nem egy teljes kreativitást mérő teszt, hanem valójában csak egy kreativitást mérő vizuális feladat.

Az online kérdőív kérdései két szakaszra bonthatóak. Az elsőben megkérdeztem a kedvenc időtöltésüket, hobbiikat, azt, hogy kívül szoktak legtöbbször játszani, melyik téma/témák érdekli őket a legjobban, mennyire szeretnek rajzolni, illetve mesét nézni, valamint mennyire volt számukra szimpatikus a már kitöltött feladatlap. A második szakaszban felmértem, hogy a diákok használják-e a számítástechnikai eszközöket [úgy mint számítógép, tévé, okostelefon, tablett és játékkonzol] és ha igen, milyen gyakran. Ez utóbbi szakasz adatait azonban jelen tanulmányomban nem mutatom be.

A adatok elemzéséhez a Microsoft Excel táblázatkezelő programját használtam. Ezen belül készültek a diagramok, átlagok, illetve a statisztikai számítások [T és F tesztek] is.

A KUTATÁS EREDMÉNYEI

Elsősorban a kérdőív eredményeit mutatom be, majd a kreativitást mérő feladatát tárom fel.

A kérdőív eredményei

Szabadidős tevékenységek

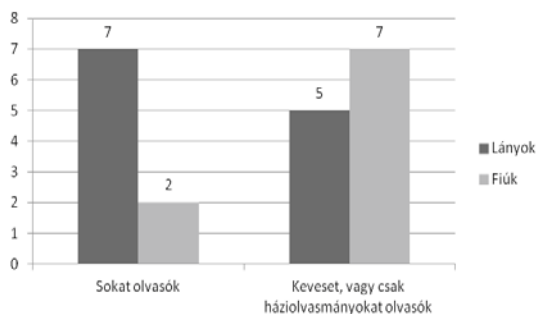
A vizsgálat során több olyan kérdést válaszoltak meg a diákok, melyek a szabadidő eltöltésére vonatkoztak. A szabadidős tevékenységeket csoportosítottam aszerint, hogy mennyire igénylik a gyerekek aktív jelenlétét. Az egyik csoportba azok a tevékenységek kerültek, amelyek a szakirodalom szerint is [Detre, 2015] aktivizálják a kreatív potenciált. Épp ezért ezt a tevékenységcsoportot aktív vagy pozitív tevékenységeknek neveztem el. Aktív tevékenységnek számít a rajzolás, olvasás, illetve a különböző hobbik. A másik csoportba azok a szabadidős tevékenysé-

gek kerültek, amelyek nem aktivizálják, sőt inkább gátolják a kreatív potenciált. Ide tartoznak a különböző számítástechnikai eszközök igénybevételével megvalósuló tevékenységek. Ezeket a passzív, vagy negatív időtöltések közé soroltam. Jelen tanulmányban azonban csak az aktív szabadidős tevékenységeket mutatom be, ezeket használok független változóként eredményeim értelmezésében.

A vizsgált gyerekek életében a kérdőívre adott válaszok alapján a rajzolás fontos szerepet tölt be. A megkérdezettek közül 14-en [66.66%] nagyon szeretnek, 6-an, [28.57%] kevésbé, 1 gyerek pedig egyáltalán nem szeret rajzolni. A diagramon [lásd: 1. ábra] megfigyelhetjük, hogy a rajzoláshoz való viszony milyen mértékben oszlik el a nemek között. Mivel a tesztfeladat vizuális volt, ezek az értékek nagyban befolyásolták a létrejött pontszámokat, eredményt.

1. ábra: rajzoláshoz való viszony eloszlása a nemek tekintetében

2. ábra: A felmért diákok olvasási gyakorisága

Az olvasás is aktív tevékenységnek számít, így azt is felmértem, hogy milyen arányban olvasnak a diákok, illetve miket. Az eredmények alapján [lásd: 2. ábra] a sokat olvasók közt több a lány. A felmértek 42,85%-a szeret olvasni, a maradék 57,14% viszont csak a kötelezőket olvassa, vagy semmit.

Ha az olvasás gyakoriságát nézzük, a gyerekek közül 10-en naponta olvasnak [6 lány és 4 fiú], 8-an hetente olvasnak [5 lány, 3 fiú], és 3-an havonta végzik ezt a tevékenységet [2 fiú, 1 lány]. Ez azt jelenti, hogy a felmért diákok körében 47.61% naponta, 38.09% hetente, és 14.28% havonta olvas. A diákok körében 18 diák [85.71%] bevallása szerint szeret olvasni, és csak 3-an [14.28%] nem szeretnek.

A hobbik is az aktív tevékenységek részét képezik, hiszen aktivizáló hatásuk van a kreativitást tekintve, ugyanakkor ezek vélhetően olyan tevékenységek, amelyeket heti rendszerességgel, érdeklődésből végezték. A gyerekek által megadott válaszokból kiderült, hogy sokan mazsoretteznek, táncolnak, rajzolnak, legtöbben sportolnak, de van aki zongorázik, énekel, vagy esetleg kísérletezik.

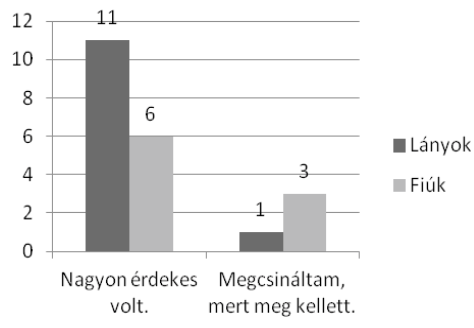
A VIZUÁLIS KREATIVITÁST MÉRŐ FELADATLAP MEGOLDÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI

A felmérés körülményei nem tették lehetővé, hogy ellenőrzött és azonos feltételek mellett töltsék ki a gyerekek a feladatlapot. Ez minden bizonnyal befolyásolja a felmérés eredményeit. Azért, hogy képet kapjak a feltételekről, a kreativitásmérő feladatra vonatkozóan megvizsgáltam, hogy a felmért diákok közül milyen arányban dolgoztak egyedül, vagy kaptak egy kis segítséget. A tanulók 80.95%-a [17 gyerek] egyedül dolgozott, míg a többi 19.04% [4 gyerek] kis segítséggel oldotta meg a feladatot. A nemek eloszlását tekintve a 17 önálló gyerekből 10 lány és 7 fiú van, illetve a segítséget kapó 4 gyerek közt 2 fiú és 2 lány található. A kis segítséget kapó négy diákot azért hagytam bent a felmérésben, mert így is alacsony volt a kitöltők száma, illetve méréseim szerint nincs szignifikáns különbség a két csoport eredményei között.

A felmérés során rákérdeztem, hogy mennyire tartották érdekesnek ezt a rajzolás feladatot, illetve miért. Az alábbi grafikon [lásd 3. ábra] mutatja, hogy mennyire nyerte el a gyerekek tetszését a feladatlap, illetve nemekre lebontva ez milyen arányban történt. Látható, hogy a lányok közül szinte mindenkinek tetszett, de a fiúk véleményei már megoszla-

nak, kétharmad részüknek tetszett, de egyharmad résznek ez is csak egy átlagos házi feladatnak minősült. Ha ezt összevetjük azzal, hogy a lányok gyakrabban választották kedvenc időtöltésüknek a rajzot, akkor kiderül, hogy a lányok eleve nagyobb kedvvel álltak neki a kreativitást mérő feladatnak, tehát tudatában kell lennünk annak, hogy mindez befolyásolja a vizuális kreativitásmérés eredményeit is.

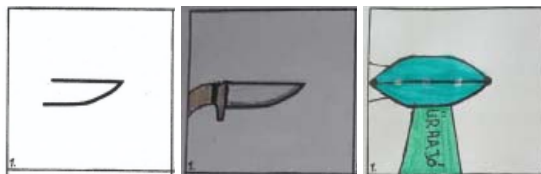

3. ábra: Feladatlap tetszése a nemek eloszlásában

Kérdéseim a feladatlap tetszésének okára is rávilágítottak. A többség, azaz 38.09%, azt emelte ki, hogy kreatívnek érezte a feladatot. A diákok 33.33%-a érdekesnek tartotta, 14.28%-a rajzszeretete miatt kedvelte a feladatot, a maradék három tanuló közül az egyiket szórakoztatta, a másiknak pedig azért tetszett a feladat, mert a kreativitását mérhette. Egyetlen gyerek volt, akinek nem tetszett a feladat.

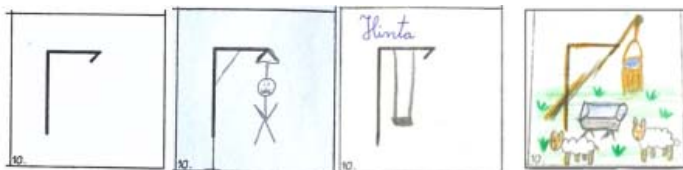
Mivel nem volt kötött idő, a gyerekek bármennyit dolgozhattak a feladaton, mindenki minden rajzot befejezett. Néhány lány ki is színezte a rajzokat, de ez nem befolyásolta a pontszámokat, átlagokat. A következőkben kifejték, néhány ábrát, melybe sok gyerek ugyanazt rajzolta, illetve különlegességeket is mutatok.

Az első ábrán [lásd 4. ábra] látható az első kép, melyet be kellett fejezzenek a diákok. A 21 diákból 9-en vitorlást vagy csónakot láttak bele, illetve 6-an kést. Ezek a tárgyak a feladatlap értékelésénél viszonylag kis pontszámot jelentettek. A legtöbb pontszámot elért, egyben legötletesebb rajz egy repülőcsészéaljat ábrázol.

4. ábra: Az első feladat és megoldásai

A tizedik feladat [5. ábra] megoldásaként minden embernek talán leghamarabb az akasztófa jut eszébe, mint jelen esetben 6 gyereknek. A többség azonban valami kreatív talált ki. Rajzoltak alagutat, kutat, dominót, zászlót, borítékot, poharat, hintát, de házat is.

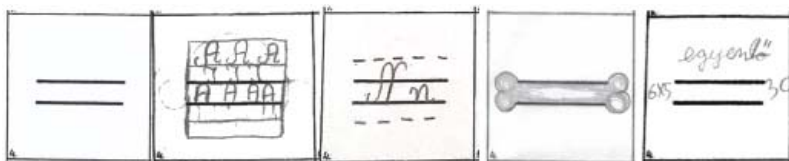

5. ábra: A tizedik feladat és megoldásai

A 2. sz. Mellékletben még több feladatlapot figyelhetnek meg az érdeklődők. Ezek egy része kreatív megoldásokat tartalmaz, másik része viszont kevésbé sikereseket.

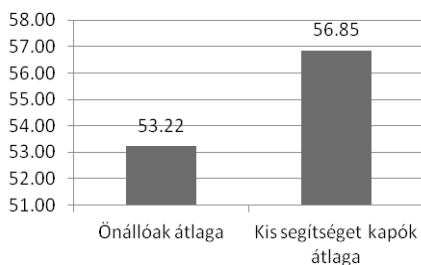
Tekintve, hogy ez a teszt nem kizárólag kisiskolások mérésére, hanem akár felnőttek kreativitásának mérésére is szolgál, véleményem szerint sok igazán szép pontszám született.

A csoport átlaga 53.91, ami a maximálisan elérhető 99 ponthoz képest több, mint a fele. A legkreatívabb megoldások hozták a legtöbb pontot, ezért most bemutatom a negyedik feladaton keresztül azokat a kreatív megoldásokat, amelyek 99 pontot értek. Négy egyedi megoldás érkezett, ezek sorban: két vonalas füzetlap ábrázolás, egy csont, és egy egyenlőség jel [lásd 6. ábra].

6. ábra: A negyedik feladat és egyedi megoldásai

Mivel a kérdőívben rákérdeztem arra, hogy ki mennyire önállóan dolgozott, fontosnak tartottam megvizsgálni külön azokat a diákokat, akik teljesen egyedül dolgoztak, és külön azokat, akiknek segítettek egy-két rajznál. A 22 alanyból 17-en dolgoztak egyedül, és 4-en kaptak minimális segítséget. A 7. ábra diagramja mutatja, hogy bár a legmagasabb értéket azok produkálták, akiknek segítettek kicsit, mégis azok, akik önállóan dolgoztak, épp csak egy kicsivel vannak lemaradva. A két csoport eredményei között T-próbát végezve nem kaptam szignifikáns különbséget.

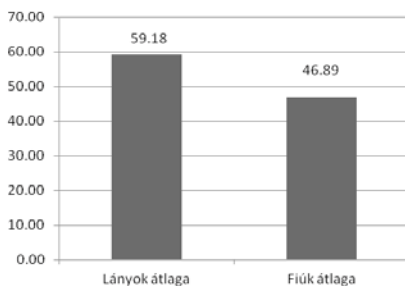

7. ábra: A feladatlap átlagainak eloszlása az önállóság alapján

A második melléklet alapján kiderül, hogy úgy az önállóak között mint a kis segítséget kapók közt a magas átlagokat a lányok érték el, és inkább középen vagy a vége felé vannak a fiúk átlagai.

KREATIVITÁS A NEMEK FÜGGVÉNYÉBEN

Első hipotézisem igazolásához megvizsgáltam külön a lányok, és külön a fiúk átlagát. Az eredményeket az alábbi diagram (lásd 8. ábra) jól szemlélteti.

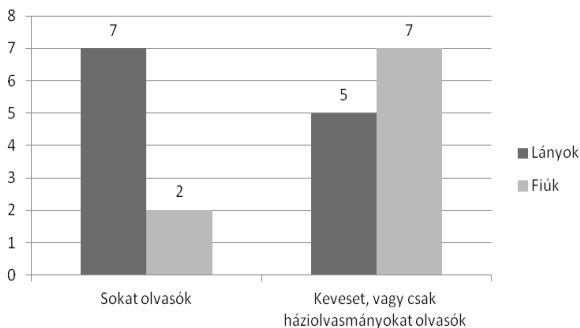
8. ábra: Vizuális kreativitást mérő feladatok átlagpontszámai nemek szerint

A fiúk és lányok eredményei közti különbségek statisztikai vizsgálatához F-próbát végeztem a két csoport szórásnégyzetének az összehasonlítására. Ezek után T próbával vizsgáltam a két átlag közötti különbséget, ahol az átlag a fiúknál 46.89, a lányoknál 59.18 lett. A T értéke alapján [T = -2.47, p ≤ 0.05] azt mondhatjuk, hogy szignifikáns különbség van a két csoport eredményei között a lányok javára.

Az előzőekben már bemutatott adatok alapján azonban kételkedéssel kell fogadnunk ezt az eredményt, azt ugyanis számos tényező befolyásolta.

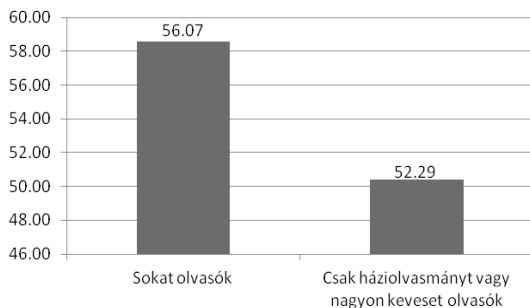
A lányok bevallása szerint pozitívabban állnak hozzá a rajzoláshoz, jobban élvezték ezt a vizuális kreatív feladatot, valószínűleg könnyebbnek találták, és motiváltabbak voltak a megoldásában, mint a fiúk, hiszen segítséget is alacsonyabb arányban kértek. Felmerült a kérdés, hogy a rajzolással kapcsolatos attitűd befolyásolta-e az eredményeket. Ennek igazolásához F és T tesztet végeztem, de a T értékei [T=1.93, p≥0.05] azt mutatják, hogy nincs szignifikáns különbség a rajzolást szerető és kevésbé szerető pontszámai között. Ugyancsak F és T próbát számítottam a nemek rajzszerevéte és az átlagok között. Az F és T eredményei [T= - 2.47, p ≤0.05] alapján kijelenthetem, hogy a két csoport szignifikáns különbséget mutat.

Pozitív és egyben fejlesztő tevékenység az olvasás. A kérdőív alapján megtudtam, hogy a lányok és a fiúk milyen arányban olvasnak [lásd: 9. ábra]. Kíváncsi voltam, hogy van-e összefüggés a vizuális kreativitást mérő feladatok magas átlagpontszámai, illetve az olvasás mennyisége között. Az adatok alapján igen nagy a befolyása az olvasásnak [lásd: 20. ábra].

9. ábra: Lányok és fiúk olvasási gyakorisága nemekre lebontva

Az olvasási gyakoriságot figyelve, a sokat olvasók és kevesebbet olvasók csoportjait elemezve [lásd 10. ábra], a különbségek statisztikai vizsgálatához F-próbát és kétmintás T-próbát végeztem. A T értéke alapján [$t = 0.67$, $p \geq 0.05$] azt mondhatjuk, hogy nincs szignifikáns különbség a két csoport eredményei között.

10. ábra: Feladatlap pontjainak átlaga és az olvasás gyakorisága

Az eredmények alapján állíthatom, hogy első hipotézisem beigazolódtott, a vizuális kreativitást mérő feladatban a vizsgált lányok kreatívabban teljesítettek, mint a fiúk. Figyelembe kell azonban vennünk, hogy a rajzoláshoz való hozzáállás pozitívan befolyásolja az eredményeket, ugyanakkor összefüggést véltem felfedezni az olvasás gyakorisága és a kreativitást mérő feladat eredményei között is. Az eredmények szerint ezt a végeredményt az is befolyásolta, hogy a lányok szignifikánsan jobban szeretnek rajzolni, mint a fiúk. Az olvasáshoz való hozzáállás a nemek körében is szignifikáns különbséget mutat, tehát ez is befolyásoló tényező volt. Mindezek mellett azonban azt is figyelembe kell venni, hogy egyes tényezők, mint például a kevés létszám, vagy a nem megfelelő időkeret, feltételek torzíthatják a kapott eredményeket.

KÖVETKEZTETÉSEK

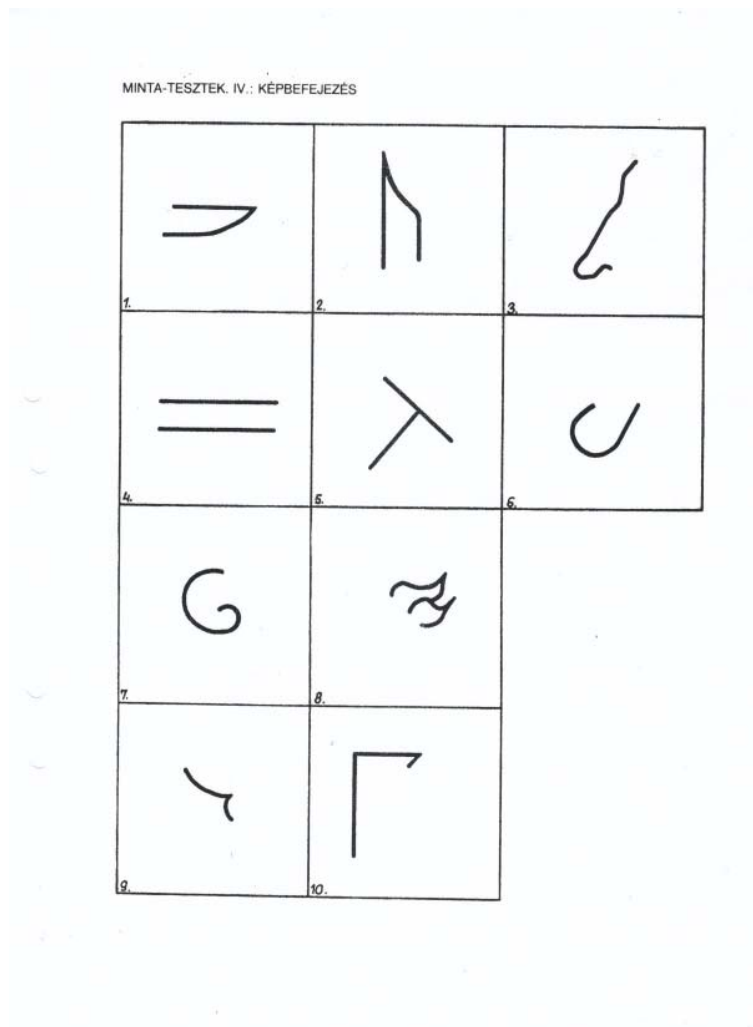
Hipotézisem, mely szerint a lányok vizuális feladatokban kreatívabban a fiúknál, beigazolódtott. A T-próba szignifikáns különbséget mutatott a fiúk és a lányok eredményei között. Ezt torzíthatja, hogy a lányok jobban szeretnek rajzolni, illetve jobban tetszett nekik ez a kreativitás teszt.

FELHASZNÁLT IRDALOM

- Bakosi Éva. [é.n.], A szabadidő pedagógiai kérdéseire, <http://socprof.partium.ro/Documents/Training%20material%201.pdf> Utolsó letöltés: 2020.05.04.
- Detre Zsuzsa [2015]. Kreativitás és neuropedagógia. *Képzés és gyakorlat*, 73-74, 76-79, 82-83. o.
- Bencéné Fekete Andrea, [2018]. A kreativitás fejlesztése a padlóképekkel történő szövegfeldolgozással. In: Karlovitz János Tibor [szerk.]: *Elmélet és gyakorlat a neveléstudományok és szak módszertanok köréből*, 44-45 o. International Research Institute sro, Komárno
- Dr. Fodor László [2007]. A kreatív személyiség. *Magiszter*, 1-3, 7-8. o.
- K. Horváth Zsolt [2018]. A kreativitás termelése.
http://real.mtak.hu/85477/1/A%20kreativit%C3%A1s%20termel%C3%A9se.%20Esz%C3%A9tikai%20nevel%C3%A9s%20%C3%A9s%20az%20%C3%A9rz%C3%A9ki%20pedag%C3%B3giai%20fejleszt%C3%A9se_%20M%C3%A9rei%20Ferenc.pdf Utolsó letöltés: 2020.05.04.
- Mező Ferenc, Mező Katalin [2015]. A kreativitás és fejlesztése. *Magiszter*, 8-9.o.
- Pásztor Attila [2015]. A kreativitás mérésének lehetőségei online teszt-környezetben, In: Csapó Benő, Zsolnai Anikó [szerk.]: *Online diagnosztikus mérések az iskola kezdő szakaszában*, 319-325. o. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet [OFI] Budapest
- Tóth Rebeka [2018]. Tényleg korábban érnek a lányok, mint a fiúk?
<https://mindsetpszichologia.hu/2018/08/13/tenyleg-korabban-ernek-a-lanyok-mint-a-fiuk/> Utolsó letöltés: 2020.05.04.

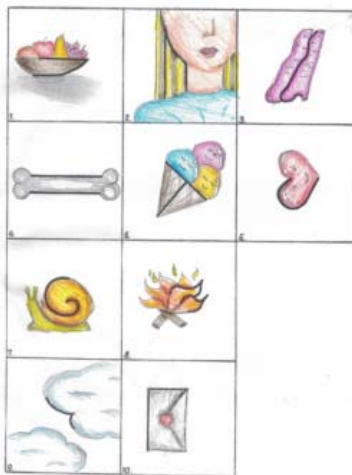
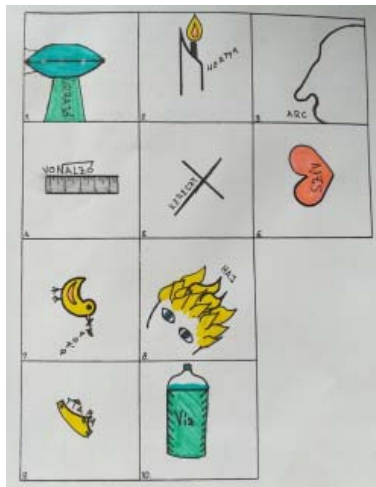
MELLÉKLET

1.sz. Melléklet: A vizuális kreativitást mérő feladat [Torrance képkiegészítés tesztje]

2. sz. Melléklet:

Példák sikeresebb, kidolgozottabb rajzokra:

Példák sikertelenebb, kevésbé kidolgozott rajzokra:

AZ ANIMÁCIÓS FILMEK FELHASZNÁLÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI AZ OKTATÁSBAN

■ CSERNÁTH BALÁZS ■ csbalazs97@yahoo.com

Eszterházy Károly Egyetem, Média-, mozgókép- és médiatanár; Rajz- és vizuáliskultúra-tanár szak, V. év.

■ Témavezető: DR. SZÍJÁRTÓ IMRE, főiskolai tanár,
Eszterházy Károly Egyetem

■ kulcsszavak: animáció, pedagógia, filmesztétika, inspiráció, projektfeladat

BEVEZETŐ

Dolgozatom célja rávilágítani a különböző animációs filmek pedagógiai célzatú felhasználásának lehetőségeire. Ez alatt azt értem, hogy ha valamiféle mozgóképes téma, jelenség felvezethető és illusztrálható egy filmen/filmrészleten keresztül, az valószínűleg egy animációs film segítségével is lehetséges. Éppen ezért szemléletes, működőképes példákat vizsgálok, amik beleillenek a tanterv által előírtakba.

A témám nincs konkrétan kihegyezve se a médiára, se a rajzra, úgy gondolom, az animációs filmeknek igen erős a relevanciájuk mindkét tantárgy esetében, akár átfedések is elérhetők a két tárgy között. A médiát és a rajzot gyakorta szokták testvérszakoknak nevezni, az animációs filmek pedig egyszerre foglalkoznak a mozgókép és a vizuális ábrázolás problematikájával. Úgy gondolom, ha valaki abban a helyzetben van, hogy médiát és rajzot is taníthat ugyanazon osztálycsoportoknak, izgalmas projekt munkákat, kreatív feladatokat kreálhat tanulóinak számára.

A külső gyakorlatomon eddig tapasztaltak alapján a diákok lelkesen fogadják az animációs filmeket és nagy odafigyeléssel kezelik őket. Dolgozatomat elsősorban a szemléletes, példaértékű animációs filmek felkutatására, kategorizálására hegyezném ki, majd a keresett példák pedagógiai alkalmazására szeretnék módot találni.

Természetesen arra is kitérek, mit gondolnak a szakemberek az animációs filmek pedagógiai célzatú felhasználásáról. Arra is kitérek, milyen tapasztalataim voltak a gyakorlati alkalmazásnál.

A dolgozatom jelen változatában a médiaórára vonatkozó fejezetben a „Violet Evergarden” c. film, a rajzóra esetében pedig a „Jojo’s Bizzare Adventure” c. képregény feldolgozása szerepel. A teljes szövegben még tárgyaltam a „Primal”, „Ed Edd és Eddy” c. filmeket, és a „Burning Effect” c. webcomicot.

A témaválasztás indoklása

Mindig is foglalkoztatott az animáció világa. A szakpárom „mozgó-képkultúra és médiaismeret – rajz és vizuáliskultúra”, az „animáció” pedig foglalkozási terület mind a két tárgyam esetében. Van tehát motivációm és lehetőségem is alkalmazni őket mind média-, mind rajzórán. A dolgozatban arra próbálok fényt deríteni, mennyire indokolt az animációk órai kereteken belüli felhasználása, miben tehet hozzá a pedagógiai programhoz. Nem célom a már bevált példák és módszerek animációkra való kicserélése, azt igyekszem bemutatni, miként képes az animáció kiemésíteni, színesíteni a tanmenetet.

A dolgozat célja

Az animálás a sajátos médiumainak köszönhetően igen megtervezett és alapos folyamat, minek köszönhetően kiválóan illenek a filmesztétikával foglalkozó témakörökbe. A középiskolákban tanuló diákok jelentős részétől nem áll távol a mozgóképek ez irányú megközelítése. Sokan még mindig és még igen sokáig fogják fogyasztani ezt a médiumot.

Célom az animációk iskolába vitelével:

1. szerepének bemutatása a készségfejlesztésben
2. a szemléltetésben rejlő lehetőségek körüljárása
3. filmművészeti példákon keresztül, a művészetek és különböző kultúrák iránti nyitottság és érdeklődés elősegítése
4. az animáció felhasználásával, a tanulók inspirálása, esztétikai érzékük erősítése és a megértési folyamatok egyszerűsítése.

A dolgozatomban a fent említett négy szempontot [NAT, 2020] próbálok végigvezetni, miközben keresem azokat a módszertani lehetőségeket, amelyeket az animációs filmek felhasználásával tudunk alkalmazni az oktatásban.

Médiaórán filmesztétikai, filmelemzési gyakorlatok és különböző médiajelenségek példázásánál tudom alkalmazni az animációs filmeket. Az animációs filmeknél tárgyalhatunk az élőszereplős filmeknél is érvényes formanyelvi és elemzési szempontokról, emellett a különböző technikákkal készült animációs médiumok egyedi kifejező és ábrázoló lehetőségeit is elemezhetjük [Fekete, 2017].

A rajzórákon az animációkkal történő inspirálásról beszélek és azok esetleges alkalmazásáról kreatív munkák keretein belül, valamint arról, hogy a különböző animációs technikákon keresztül milyen közlési eszközök állnak az alkotó rendelkezésére, ezeket miként értelmezzük és alkalmazhatjuk saját munkák elkészítésénél.

Megismétlem, hogy az animációs példákat specifikusan, különböző témakörökhöz kerestem ki, nem gondolnám, hogy szükséges a média-, és rajzórákat teljes egészükben újrastrukturálni és rajzfilmekkel megtölteni, csupán bizonyos témakörök látványos szemléltetése és könnyebb emészthetősége érdekében használok animált példákat.

AZ ANIMÁCIÓ LEHETŐSÉGEI AZ ISKOLÁBAN

Az animáció alkalmazása a szemléltetésben

Az animációs filmekken keresztül színesen lehet példázni [feltételezésem szerint] megannyi médiajelenséget, viszont a legkézenfekvőbb téma a filmesztétika. Hacsak nem kifejezetten indokolta a választott példa, akkor időhúzásnak tartom egy másfél órás játékidővel bíró film órára való bevitelét, főként úgy, hogy egy tradicionális médiaóra csak 45 percig tart. Két tanórán keresztül van lehetőség befejezni egy egészestés filmet, egy hetes kihagyással a film első és második fele között. Ennyi idő alatt elvesz az érdeklődés, akár korábbi információk is kieshetnek a filmmel kapcsolatban a hatalmas szünet miatt. Elemezhetünk filmrészleteket, de ilyenkor azt vettem észre, a diákok a feladatra való koncentráció helyett sokszor, a film folytatásának elérését fogják célul kitűzni maguknak, ilyenkor pedig igen nehéz elérni, hogy ismét az óra anyagára figyeljenek. Rövidfilmekken keresztül való illusztrálás esetén viszont, ez a probléma nem állhat fent, maximum a „nézzük meg még egyszer” kérés esete, ami az órateremben amúgy is egy kitűzött cél. Az animációs filmek többnyire a rövidfilm kategóriába esnek, a televíziós animációs filmek

például gyakran epizodikusak, 10, de maximum 20 perces játékidővel rendelkeznek. Ez lehetővé teszi a film egy órán való megtekintését, akár kétszer is és még az elemzésnek, feladat megoldásnak is hagy időt.

„Mindenképpen érdemes az animációs és kísérleti rövidfilmek megismertetését díjnyertes, esetleg ismertebb alkotásokkal kezdeni, hogy rögtön az első találkozáskor ne „riasszuk” el a tanulókat az adott filmtípustól [Rófusz Ferenc „Légy” vagy Péterffy Zsófia „Kalózok szeretője” című animációs filmje például jó kiindulópontul szolgálhat a filmtípus bemutatásához].” [Vörös, 2005] – állítja Vörös Adél, bár a választott filmekkel és az indoklással nem feltétlen értek egyet. Nekem nem egyértelmű miért pont a „Légy” lenne alkalmas a diákok „nem elriasztására”. Tapasztalataim szerint a diákok hamarabb befogadják a friss, vagy számukra nosztalgikus alkotásokat, a régebbi vagy pedig a nem magától értetődő alkotásoktól inkább ódzkodnak.

„Számos lehetőséget tartogathat az animációs filmek elemzése.” „A rövidfilm nemcsak praktikus hosszával, elérhetőségével tűntet a médiaórákon. Olyan filmtípus, amelynek akár feltámasztását is vállalhatnák a pedagógusok.” [Vörös, 2005]

Mélységesen egyetértek Vörös Adél gondolataival, a rövidfilmek tiszteletére és becsülésére való nevelést pedig kiegészíteném az animációs filmek elismertetésével. A médiatanár egyik feladatának gondolom a diákok megismertetését a kortárs filmművészettel, legyen szó egész estés, rövid, vagy animációs filmekről. A 2019-es Oscar nyertes „Hair Love” órai elemzésén keresztül például megvitathatjuk a tanulókkal, mit gondolnak, mik lehetnek azok a tényezők, amik az adott filmet díjazásra érdemessé tették.

Ismeretbővítés a tananyag szemléletes és változatos feldolgozásával

A tananyag látványos szemléltetése mellett cél, a diákok filmmel és animáció működésével kapcsolatos ismereteinek bővítése. Térjen vissza a televízióhoz vagy az online műsorához olyan nézőként, aki ismeri a fogyasztott médium működését és kritikusabb, analitikus nézőpontból vizsgálja azokat.

Az órákon tárgyalt médiumok változatos megválogatásával és prezentálásával, a tanulók széles körű rálátást kaphatnak a filmesztétika és a különböző stílusirányzatok eszköztárára. A tananyagot látványosan igyekszem prezentálni különböző műfajokba tartozó, a műfajokat látvá-

nyos stílusjegyekkel ellátott, gyakran az adott stílus megjelenését segítő technikákon keresztül prezentált példákkal.

A tananyag animációkon keresztül történő szemléltetése által várhatóan bővül a tanulók rálátása a különböző műfajokra és az azokhoz tartozó stílusjegyekre.

Készségfejlesztés

Az animáció a médiatanulásnak és esetleg a filmkészítésnek csupán az egyik aspektusa, viszont könnyed és eredményes képességfejlesztő feladatok építhetők rá. A diákok fejlődhetnek képelemző és megfigyelő képességeik terén, elmélyülhetnek a mozgás és a látvány komplex történetmesélő aspektusaiban.

Az animációk rajzórákba való beépítése a kritikus gondolkodás mellett egyéb készségeket is fejleszthet. A tanulónak épülhet a történetelemző-, és író képessége, indirekt módon betekintést nyerhet a színészi játék és a dramaturgia világába.

A filmértés fejlesztése

Meglehet az is, hogy a filmelemzési feladatoknál a tanulóknak egyszerűbb dolguk van a „megoldások” megtalálásánál, mert a látványvilágon keresztül a néző képes kiszűrni a lényeges dolgokat, a színek és mozgás súlyozott jelentősége és a jelenetek kézzel rendezettsége miatt [Champoux, 2012]. Míg a klasszikus filmkészítés is megannyi lehetőséget ad a képen szereplő lényeges dolgok és mozzanatok kiemelésére, az animált kép elrendezettsége és az azon történő mozgások megkönnyítik a vizuális zajok kiszűrését.

Az animáció médiaórai felhasználása filmelemzésen keresztül

Külső gyakorlatom alatt több animációs [és élőszereplős] filmet is levetítettem, illetve megannyi filmet találtam, [és azóta is keresek] melyekre különböző izgalmas iskolai feladatokat lehet építeni. A következő fejezetben egy már kipróbált filmről és a hozzá kötött feladatokról számolok be.

A feladatok megtervezésénél és kivitelezésénél elsődleges szempont volt a tanulók számára is érdekes, de emellett tartalmas foglalko-

zás megtervezése. A tananyagot minél inkább egy diákok által könnyen megérthető, otthonközeli, látványos formában próbáltam feldolgozni. Megbeszéltük ki milyen fajta műsorokat néz, milyen irányba mozog a csoportok érdeklődési köre, mire kíváncsiak.

Violet Evergarden

Elemzési szempontok:

Mozgóképes narratíva

Stílus

Művészfilmes elbeszélés, a film időkezelése

Mozgóképes narratíva

Itt elsősorban arra voltam kíváncsi, hogy:

- a diákok fel tudják-e dolgozni a képen látottakat,
- tudják-e értelmezni a történetet,
- meg tudják-e fogalmazni mi-mivel van logikai összeköttetésben a filmen belül, miből mi következik, és miért úgy mutatják meg a történéseket látványszervezési szinten, ahogy megmutatják?

Nem csupán cselekményleírásra voltunk kíváncsiak, hanem a dolgok egymásból való következését próbáltuk megmagyarázni, megfejtetni, mint például:

- Milyen mozgóképes elemeket használ a film?
- Ezek a megoldások miért indokoltak?
- Mit próbálnak elérni velük a készítők?
- Miként segítik ezek a cselekmény kibontakozását?
- Ezek között vannak-e sajátosan animációfilmes megoldások?

Vizsgáljuk tehát:

- az elbeszélés szerkezetét,
- a cselekmény felépítését,
- a szereplők motivációját. [Papp, 2006]

A film cselekménye egy fiktív világ, [feltételezhetően az első] világháború utáni korszakban játszódik, ahol a katonaságban szolgált főszereplőnk Violet levélírnokként igyekszik elhelyezkedni. Az elemzett epizódban egy haldokló édesanya kislányának címzett búcsúleveleit segít megfogalmazni/megírni.

A diákok kivétel nélkül képesek voltak megfogalmazni a látottakat, a történések logikai összefüggésének leírása viszont nem mindenkinek jött magától. Elsősorban a „B” osztály tanulóinak kellett segítséget nyúj-

tani, de néhány rávezető kérdésen keresztül ők is kifejtették a saját értelmezésüket. Tanulságos volt, hogy majdnem mindenki értette a filmet és tisztában volt a narratív elemek összekapcsolódási logikájával, viszont tudatosan megfogalmazni azokat a gondolatokat, amelyek tudat alatt nyertek értelmet bennük, már nagyobb kihívás volt.

Sokan küzdöttek azzal a kérdéssel, kinek a szemszögéből mutatják be a történetet az alkotók? A többség a kislány mellett érvelt. A néző a fiatal lánnyal egyszerre kapja az információkat a történésekről. A nézőpont gyakran vált térdmagasságra [a kislány szemszögére], amikor pedig a lány ablakon keresztül hallgatózik a felnőttek után, nem hallani semmit a beszédükből. Gyakran látjuk viszont a történéseket egy fiktív nézőpontból, a film végén pedig Violet szemszögéből is megismerkedhetünk a cselekménnyel és az ő belső motivációjával, holott eddig csak a kislányéval voltunk tisztában.

Bár a filmben szereplő emberek nem valósak vagy élők, színészi játékot így is tapasztalunk. A filmben többször sírják el magukat különböző szereplők, a sírás folyamata viszont máshogy zajlik le, mint a való életben. Egy élő, síró ember látványa nem egy szép látvány, az itteni szereplők arca viszont nem vörösödik el, nem folyik orrváladék, arcuk csak kis mértékben torzul el. A meganimált könnyek nagy cseppekben, az arcon megjelenő több folyáson haladnak, csillognak és lassan hullanak, egyfajta szépséggel ruházva fel a jelenséget. Violet esetében, a sírás rengeteg könnyel, de sokáig semmiféle mimikai elváltozással nem járt. A jelenség hű maradt a rideg, robotszerű viselkedéséhez, viszont betekintésre adott lehetőséget belső világába.

A film stílusa

Az idilli környezetben zajló, idealisztikusan megrajzolt karakterek az apró részletességgel kidolgozott környezet, a meleg fényekkel és színekkel megtöltött képek egy elegáns, romantikus érzést keltettek az elemzőkben. A viseletekből, a kor technikai fejlettségéből és a környezetből sokan úgy ítélték meg, hogy a cselekmény egy, a miénkhez hasonló [európai] fiktív világban, valamikor a 20. század elején játszódhat. A stílus jellemzésnél nem elégedtem meg a „régies ruha” jelzővel. Mindenkitől, aki megbolygatta ezt a témát számon-kértem, mégis mit jelent az, hogy régies ruha, ez mit mond el nekünk a film világáról. A nők többnyire hosszú szoknyát, csipkés öltözeteket hordanak, míg a [munkás] férfiak

többsége munkanadrágot, felgyűrt ujjú inget és ruhakantárt viselnek. Violet a helyszínre egy ma már forgalomban nem lévő kocsiival érkezett, a bútorzatot részletes, íves faragással díszítették, a helyszínül szolgáló vil-lában gyakran látunk porcelán tálakat és teáskészleteket, viszont feltűn-tek fantasy elemek, mint a főszereplő fejlett mechanikus kar protézise.

Ez arra enged következtetni, hogy bár a setting ismerős, valószínű-
leg nem egy valós korban játszódik a cselekmény. A történet hétköznapi
emberek valós problémáit dolgozza fel, egy ismerős, de technológiailag
túl fejlett korban.

A diákok ezeken és hasonló jeleken elindulva igyekeztek meghatá-
rozni a film stílusát, így sikerült nekik a cselekményt térben és időben
elhelyezni.

A film időkezelése

A film lineáris szerkezetű, kisebb nagyobb [napos vagy hetes] idő-
beli kihagyásokkal adagolja a cselekményt. A cselekmény kibontakozá-
sánál, a szereplőkkel való megismerkedésnél még egészen sok időt tölt
a film egymáshoz közeli napokon. A cselekmény előrehaladtával az idő-
beli kihagyások órákból napokra, napokból pedig akár hetekre váltanak.
A film végén sok időbeli előreugrással találkozhatunk, szemtanúi leszünk
a kislány felnőtté válásának, egy pár perces montázson keresztül. Miután
sok év eltelik, a nézőpont visszatér a „jelenbe”, Violethez, kinek története
nem sokkal azután folytatódik, hogy elhagyta a család rezidenciáját. Az
idő múlását az évszakok gyors változása és a kislány folyamatos növe-
kedése jelzi, illetve a neki évenként küldött levelek tartalmai, melyeket
minden születésnapján narrálják a látottakat.

Tapasztalat:

A filmen alkalmazhatók az élőszereplős filmek esetében érvényes
elemzési szempontok. Az animáció technikai sajátosságai a film han-
gulatának, stílusának meghatározásánál mutatnak látványos példákat,
a kor és a szereplők idealisztikus ábrázolásában, a meleg, élénk színek-
ben és a fénylő, pompás környezetben. A képernyőn elhelyezett részletek
és emberi mozgások a megtervezettségüknek köszönhetően súlyozott
jelentőséggel rendelkeznek. Ezek a részletek nagyon hangsúlyosak, így
könnyen megtalálhatóak, felismerhetőek és elemezhetőek. A film for-

manylev megismerése mellett a tanulók alkalmazhatják és bővíthetik a történelemmel és kultúrával kapcsolatos ismereteiket, fejleszthetik esztétikai érzéküket.

AZ ANIMÁCIÓ RAJZÓRAI FELHASZNÁLÁSA

Kreatív és kutatómunkára való inspirálás animációs példákon keresztül

Úgy gondolom, a diákok számára a tananyag könnyebben feldolgozható, vagy egyáltalán befogadhatóbb lehet, ha képesek a tárgyalt témát valami [jó esetben] általuk is fogyasztott popkulturális médiummal összekötni. [Az is nagy segítség lehet ebben a folyamatban, ha rámutatunk, hogy a tárgyalt korok szellemisége, alkotásai vagy találmányai miként befolyásolták a mai kultúra és technikai fejlettség kialakulását.]

Ideális esetben a hozott példák összehasonlításával a megértési folyamatok könnyebbé válhatnak, a tanulóknak pedig erősödhet a világ megismerése iránt érzett vágyuk.

A megértési folyamatok támogatása az animáció segítségével

Műelemzéses feladatoknál kitűzött cél, a tanulók megfigyelő, látványelemző és kommunikációs készségeinek fejlesztése.

Javasolt alkalmazott módszer: az adott kor mentalitásának, művészeti stílusjegyeinek ismertetése után, a diákok próbálják meg leolvasni a nekik prezentált, vagy általuk keresett képekről a korábban megbeszélt stílusjegyeket. Miután megtalálták őket, fogalmazzák meg miként nyilvánul meg a kor művészetének szelleme a képen. Az adott témában legyenek képesek önálló kérdéseket, véleményeket megfogalmazni.

Például, ha az óra témája a futurizmus, előtérbe kerülhet „Giacomo Balla – Kutya pórázon” c. képe. A képen egy kistermetű kutyát látunk, illetve az azt sétáltató nő lábait. A futurista alkotók nagy figyelmet fordítottak a mozgás különböző médiumokban való megragadására. - [Már a mozgókép megjelenése előtt is [egészen az őskorig visszamenőleg] sokat foglalkoztatta a különböző korok művészeit a mozgás ábrázolásának problematikája. Még ha állóképek formájában is, a kor technikai

fejlettségétől függően, a művészek már régen is animáltak.) - A képen a kutya alakja tisztán kivehető. Érezhető a testének és a fejének a tömege, az ábrázolás kristály tisztán adja vissza az állat formáját, a végtagjai, farka és kis mértékben a füle viszont sokszorosan van ábrázolva, ahogy az állatot vezető nő lába is. Nem azért, mert a megörökített alakoknak az átlagnál több testrésze lett volna, hanem mert a megannyi láb ábrázolásával és egymásba mosásával érzékeltette a művész a mozgás jelenlétét. Míg a test és a fej relatíve stabil, az aktív helyváltoztatást végző végtagok íveket festenek a levegőbe. A testek haladásának irányát még egy a képen kívüli pontba tartó vonalak is érzékeltetik.

Műelemzéssel foglalkozó feladatoknál időnként előkerülő hátráltató tényező: még ha sikerül is a diákoknak megfejteniük, vagy megérteniük az elemzett kort és annak műveit, sokukban merül fel a kérdés, hogy miért kell nekik egy már letűnt kor szellemiségéről tanulniuk. A múlt háttással van a jelenre, ebben az esetben a kortárs képregényeken tudunk megfigyelni már a futurizmusban is alkalmazott ábrázolási módszereket, mind a nyugati, mind a keleti alkotásoknál [dolgozatomban a képregényes ábrázolást pedig animációs technikának definiálom, lásd 2-es fejezet]. Badarság lenne azt mondani, hogy minden képregény alkotó vagy mangaka a futurizmus módszertana alapján dolgozik. Biztosra nem mondhatjuk, hogy az adott képregény készítője honnan merített ihletet, mi alapján sajátította el saját technikáját, viszont sok esetben rengeteg hasonlóságot tudunk találni.

„Hirohiko Araki – Jojo’s Bizarre Adventure” c. mangája rengeteget foglalkozik emberek komplex mozgásának megörökítésével. Különösen izgalmasak a harci jelenetek megközelítése. Ahogy a „Kutya pórázon” esetében a mozgó figuráknak sokszorosítva láttuk a lábait, a „Jojo’s Bizarre Adventure”-ben megjelenő karakterek verekezés közben több karral/lábbal rendelkeznek, nem úgy, mint a nyugodt állóképeken, ahol két pár karjuk és lábuk van. A küzdő felek végtagjai kapcsolatban vannak egymással, reagálnak az ellenfelük mozdulataira. A mozgásban lévő testek amellet, hogy megsokszorozódnak elmosódnak. A haladó testeket a környezetben megjelenített irányvonalak kísérik, hasonlóképp, mint a „Kutya pórázon” esetében.

Hirohiko Araki egy művelt alkotó, aki képregényeihez gyakorta utazásai során merít ihletet, munkáiba folyamatosan építi bele a világ megismerése iránt érzett olthatatlan szomszár által nyert ismereteket. Rajong a nyugati kultúráért és a művészettörténetért, az ő alkotásai a világgal

kapcsolatos kíváncsiságának eredményei.

Úgy gondolom, a pedagógus egyik feladata, a diákokban felkelteni a világ rejtélyei iránt való kíváncsiság és tudni akarás vágyát, a különböző kultúrák és értékek iránti érdeklődést. Tapasztalataim szerint, a tanulók nagyobb arányban figyelnek a tanár előadására, amikor a tananyagot össze tudja kötni az ő érdeklődési körükkel, vagy valamilyen popkulturális, vagy csak modern korunkban is releváns példával.

Ilyenkor az alkotófeladatoknál is növekedett produkcióra lettem figyelmes. A tanulók saját rajzaikon eredményesen tudják alkalmazni a művészeti korok példáiban és az azokkal összekötött popkulturális példákban megbeszélte stílusjegyeket. Az alkotási folyamat sokkal hamarabb indul be és kreatív, izgalmas eredményeket szül.

A KÉT TÁRGY ÖSSZEKAPCSOLÁSA

Példa az animáció iskolai felhasználására egy komplex alkotói feladaton keresztül

Animációs filmekkel a rajzórán rengeteg izgalmas és komplex projekt feladatot adhatunk a tanulóknak. A médiaórák témái bizonyos esetekben összeköthetőek a rajzóra tantervével. Az Egri Gyakorlóiskolában volt lehetőségem levezetni egy komplex csoportmunkát, amely az animációs filmekben keresztül mindkét tantárgyat foglalkoztatta.

A rajz tanterv soron következő témája a képregényekről szólt, de konkrét feladatleírásról vagy megkötésről nem lehetett beszélni.

Közös beszélgetésen keresztül a diákok megismerkedtek a vizuális történetmesélés módszereivel és a képi karakterépítés „szabályaival”. Megtekintettük egy videojáték másfél perces animációs bevezetőjét „Rain World, Opening Cinematic” és ilyen kérdésekre kerestünk válaszokat, mint:

- Mik lehettek a filmben látott lények?
- Milyen kapcsolatot ápoltak egymással és környezetükkel?
- Mi történt velük a kisfilmben?

A megbeszélés után egyéni feladat keretein belül mindenki tervezett egy saját lényt, a maga anatómiájával és életrajzával. Szempont volt, hogy a lényről legyen képes a befogadó minél több információt leolvasni pusztán vizuális jelek alapján.

A projektfeladat következő állomásának a környezettanulmányt tűztük ki. Levetítettem a diákoknak a „Made in Abyss” 1. részének első felét és megkértem őket, hogy gyűjtsenek össze minél több információt a film fiktív világáról, írjuk körbe hogyan találtuk meg az adott információt, mik voltak a rájuk utaló jegyek a filmben.

A filmben keresett és tárgyalt narratív elemek: a film egy mélyre hatoló árok és az abban élő fauna felfedezéséről szól. Az epizód főszereplője egy fiatal lány, aki közel a felszínhez régészeti terepgyakorlatra indul társaival.

A film háttértörténete nem csupán beszélt szöveg, hanem vizuális jelek útján bontakozik ki. A változatos növényzet és az olyan apró részletek, mint a magas fűbe hajított kötél becsapódására felröppenő rovarok arra engednek következtetni, hogy ez egy élettel teli és komplex élővilág. Tudjuk, hogy a főszereplőink kincsvadászok és arról is tudomást szerzünk, ki mennyire tehetséges a szakmájában. A gyerekek profi módjára kezelik a hegymászó felszerelésüket, nehéz eszközök szállításánál nyers erő helyett őrlős csigákat és köteleket használnak. A főszereplő megjegyzést tesz az őt körülvevő környezeti jelenségekre, azt sugallva, hogy erről hallott az iskolában vagy olvasott róla. Esés közben magzatpózba vágja magát és kezével védi a fejét és érzékenyebb pontjait, veszély helyzetben gyorsan tud reagálni. Ásatásai során rábukkan egy imádkozó csontvázra, monológjában kikövetkezteti, hogy a talált test egy korábbi kultúra „mélység” imádó emberéhez tartozhatott, tiszteletét teszi a halott előtt majd magára hagyja.

Megtudjuk ebből a rövid jelenetből, hogy a helyi népek már generációk óta foglalkoztak a mélység titkaival, korábban [de talán még most is] vallásosan tisztelik a helyi természeti jelenséget. Megtudjuk, hogy a kincsvadászok környékbeli árvák, a helyi árvaházban kincsvadász órákat vesznek. Az árvaház nem dúskál anyagiakban, árulkodik erről az omladozó épület és a mohával befedett háztető. A kincsvadász tréning olyan zsigeri szinten jelen van az árvák mindennapjaiban, hogy a tanteremben nem a földön lévő, hanem a falakra rögzített padokba ülnek be, ahova létrán felfele vagy lefele vezet az út.

A felnőttek arckifejezése és testbeszéde sokkal nyugodtabb, míg a fiatalok aktívabbak és grimaszolnak, ha hazudnak a szájukhoz kapják a kezüket. A gyerekeket hatalmas buborékfejjel és szemekkel, illetve törékeny, vékony csőszzerű törzzsel és végtagokkal ábrázolják, a kontúrvonalak és a kitöltő színek tiszták. A mélységben rájuk leselkedő fenevadak

ábrázolása ezzel szemben sokkal nagyvonalúbb, füstösebb. Egyfajta vadságot és az ismeretlen érzését sugározzák magukból.

Módszertani hozadék: a diákok hamar rájönnek, hogy a környezetben elhelyezett apró részletek tudatos világépítés céljából lettek a képbe komponálva, a filmben nincsenek felesleges vonalak vagy színfoltok. A látványos és izgalmas történetet nagy odafigyeléssel és elfogadással kezelik és a megtekintés utáni megbeszélésnél bátran jelentkeznek és prezentálják az általuk leolvasott információkat.

Kivitelezés: ezt a tudatos világépítést megpróbáljuk rajzi feladatban is alkalmazni. Miután úgy tűnik, nem tudunk már többet beszélni a láttokról, a diákokat csoportba rendezzük és feladatnak adjuk ki nekik egy jelenet közös megtervezését. A jelenetben az általuk elképzelt karakterek jelennek meg, a kép a környezet és a karakterek kompozícióján keresztül mesélje el a megfigyelőnek az ő egyedi történetüket.

A feladatot nagyméretű lapon érdemes elvégezni, hogy minél nagyobb mozgásterük legyen a diákoknak, egyszerre akár többen is tudjanak dolgozni rajta és minél izgalmasabb, ha kell zsúfoltabb kompozícióval tudjanak előállni. A feladat fejlesztheti a diákok csapatban való együttműködésének képességét, fejleszti tervező és vitakészségeiket a rajzi készségek ápolása mellett. A csoportokon belül a feladatok kiosztása a diákokra hárul, akik nincsenek megelégedve a rajzi képességeikkel, kivehetik a részüket a kompozíció tervezésében, a történet kialakításában.

Tapasztalat: az általam megtartott órákon, a csoportok tagjai lelkesen dolgoztak csapattársaikkal. Esetekben külön feladatkörökkel látták el egymást. Volt, aki az előtérrel, háttérrel, vagy a karakterek megvalósításával foglalkozott. A kapott munkák mind egyediek és a maguk módján izgalmasak voltak, a diákok lelkesítették és esetlegesen tanították egymást a feladat elvégzése közben.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az animáció egy izgalmas és sokoldalú médium. Látványos és gyümölcsöző órákat lehet rájuk építeni, ezen keresztül pedig lehetőség adódik bővíteni a világra való nyitottságukat, műveltebbé és tehetségesebbé tenni a diákokat.

Az animációs filmek ne vegyék, hisz nem is vehetik el a helyet az élszereplős filmektől, hiszen nem mások, mint kisebb egységei az au-

diovizuális médiumok nagyobb tartományának. Órán történő szemléltetésnél viszont praktikusnak tartom a rövidfilmek, és rövid animációs filmek alkalmazását. Természetesen a példák eredményes kiválasztása megkíván egyfajta [az élőszereplős filmek esetében is érvényes] jártasságot az adott médiumban.

A tapasztaltak szerint a diákok többsége lelkesen fogadja az animált példákat és kellő komolysággal is tudják kezelni a médiumot. Emellett az animációs filmek tanulmányozásán keresztül a diákok birtokába kerülhetnek megannyi készségnek, úgymint:

- a választott filmek elemzésén és szakszerű megközelítésén keresztül elősegíthetjük a tanulók szemlélet véleményformáló és vitakészségeinek fejlesztését,
- elősegíthetjük megannyi kreatív és alkotóképesség kialakulását,
- a rajz és médiaórákon alkalmazott animációs példák fejlesztetik a tanulók technikai tudását és lehetőséget adhatnak ahhoz, hogy a médiumot értő és tudatosan elemző befogadóként vizsgálják.

Az animáció szélesebb körű alkalmazása a média és a rajz tantárgyak oktatásában bővítheti a pedagógus szemléltetési eszköztárát, egy olyan médiummal, amely a tanulók mindennapjaiban is jelen van.

ELEMZETT ANIMÁCIÓK LISTÁJA

Kyoto Animation: Violet Evergarden 10.epizód[2018]

Kinema Citrus: Made in Abyss 1.rész[2017]

https://indavideo.hu/video/Made_in_Abyss_01_resz_Magyar_Felirattal

Hirohiko Araki: Jojo's Bizarre Adventures[1987-]

Videocult: Rain World, Opening Cinematic[2017]

<https://www.youtube.com/watch?v=02jugX1B5M4>

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvfejezet:

Champoux. [2012]. The Unique Effect of Animated Film in Teaching and Learning Environments [pp. 49-62]. In: Billsberry & Leonard (szerk). Moving Images: Effective Teaching with Film and Television in Management. Information Age Publishing Inc.

Könyv:

Papp Zs. [2006]. Mozgóképkultúra és médiaismeret 8. [pp 43.o.] Debrecen: Pedellus Tankönyvkiadó

Tanulmány:

Fekete R. [2017]. Animáció és médiaszöveg-elemzés: identitásproblémák egy Hayao Miyazaki- rajzfilmben, Iskolakultúra. 2017. jan. 1., Évf. 27 szám 1-12

<http://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/21903/21682> Letöltve: 2020. március 20.

Vörös A. [2005]. A rövidfilm esete a mozgóképképzéssel, Iskolakultúra 2005. jan. 1., Évf. 15 szám 11

<http://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/20341/20131> Letöltve: 2019. november 9.

Online források:

Oktatási hivatal: NAT. [2020]. Kerettantervek, 1-4. évfolyam, 5-8. évfolyam, 9-12. évfolyam https://www.oktatas.hu/koznevelas/kerettantervek/2020_nat Letöltve: 2020. március 18.

A KOMOLYZENEI ATTITÚD VIZSGÁLATA INTEGRÁLT MŰVÉSZETI TEVÉKENYSÉGEK ÁLTAL NEGYEDIK OSZTÁLYBAN

■ KELEMEN HENRIETTA ■ heni_kelemen@yahoo.com

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Pedagógia és Alkalmazott Didaktika Intézet, Alternatív módszerek az óvodai és elemi oktatásban, MA. I év.

■ Témavezető: DR. BORDÁS ANDREA, adjunktus,
Partiumi Keresztény Egyetem

■ kulcsszavak: művészeti nevelés, zene, komolyzene, vizuális nevelés, felidézett pedagógiai kísérlet

BEVEZETÉS

„Aki zenével indul az életbe, bearanyozza minden későbbi tevékenységét, az életnek olyan kincsét kapja ezzel, amely átsegíti sok bajon. A zene tápláló, vigasztaló elixír, és az élet szépségét, s ami benne érték, azt mind meghatványozza.”

Kodály Zoltán

I. ZENETÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS, A ZENEOKTATÁS TÖRTÉNETE, A ZENE ÉS LÉLEK KAPCSOLATA

1. ZENETÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Akár tudomány, akár művészet, a zene már a „történelem előtti ember” mindennapjaiban jelen volt, és azóta is fontos szerepet tölt be az emberiség életében. Már az őskorban megjelentek az éneknek a különböző szertartásokon, melyeket kezdetben csak tapssal vagy a lábdobogással kísérték. [Mezey, 1929].

A zenének, kialakulásuk sorrendjében három fő alkotórésze van: ritmus, melódia és harmónia, melyek fokozatosan jelentek meg a zene

történetében. A zenetörténetet áttekintve elmondható, hogy a zene minden történelmi korszakban szerves részét képezte a művészeteknek. A társadalom és kultúra fejlődésével párhuzamosan fejlődött a zene is, az őskori hangszerektől a ma népszerű gépi zenéig. A zenetörténet során a zene három nagy korszaka figyelhető meg:

- az énekkari zene kora [a zene kezdetétől a XVI. századig];
- a hangszeres zene kora [XVI.-tól a XX. század közepéig];
- a gépi, elektronikus zene kora [XX. század közepétől napjainkig] [Bánhidi, 1998].

2. A ZENEOKTATÁS TÖRTÉNETE

A zene az ősidők óta szerves része az emberi kultúrának, a zene hallgatása és művelése mindig is foglalkoztatta az embert. Ebből kifolyólag alakult ki a tudatos zenei nevelés, melynek gyökerei Európából indultak a XVI.-XVII. században, mikor az akkor működő árvaházakban az egyház támogatásával folyt a zenetanítás. A magyarországi zeneoktatás kezdete is erre az időszakra tehető, a XVI. századi latin iskolák a középkori hagyományt megtartva az egyházi zenét és éneket vették a zenei nevelés alapjául [Váradi, 2014].

„A zene mindenkié” mondta Kodály Zoltán, zeneszerző, zenetudós, zeneoktató, népzenekutató, a magyarországi zeneoktatás fejlődésének kiemelkedő és kulcsfontosságú alakja. [Kodály, 1954] Az általa megalkotott zenepedagógiai alapelvek a mai napig a zenei oktatás alapját képezik Magyarországon, megfogalmazza a szolfézstanítás alapcélkitűzéseit: a zenei írás-olvasás megfelelő szinten és megfelelő módszerrel való elsajátítása:

- „A hallás fejlesztése a legfontosabb.”
- „Meg kell tanulnod papíron is érteni a zenét.”
- „Hallgass figyelemmel minden népdalt, ez a legszebb dallamok kincseshányája, s általuk megismered a népek jellemét.”
- „Gyakorold jókor a régi kulcsok olvasását.” [Kodály, 1954].

Az erdélyi zenei nevelés a nyugati országokból beszivárgott mesterek kezében volt, akik Erdély összes nagyobb városában jelen voltak [Lakatos, 1937]. A XX. század történelmi eseményeinek következtében Magyarország területeit szétosztották a szomszédos országok között, ezáltal Erdélyt Romániához csatolták, így az román közigazgatás alá került. A II. Világháborút követően, bár Erdély már Románia része volt, az

erdélyi magyar zeneoktatás a lehetőségekhez mérten igyekszik a magyarországi mintát követni [Mészáros, 2018].

A jelenlegi romániai oktatásban az ének-zenei nevelés „Zene és mozgás” tantárgyként van jelen az általános oktatás elemi osztályaiban. A kerettantervben az előkészítő, I. és II. osztály számára heti két Zene és mozgás tanóra van fenntartva, míg III. és IV. osztályban ez lecsökken heti egy órára [Ministerul Educației Naționale, Planul cadru de învățământ pentru învățământul primar în limbile minorităților naționale, 2013].

A tanterv leírja azokat az alapkompenciákat, melyek a zenei nevelés feladatai. Előkészítő, I. és II. osztályban ezek az alapkompenciák a következők:

1. Az énekes és hangszeres előadóképesség, a zenei kifejezőképesség
  2. Az alapvető zenei kifejezőeszközök
  3. A zenei élmény iránti fogékonyság [Ministerul Educației Naționale, Programa școlară pentru disciplina Muzică și mișcare pentru școlile și secțiile cu predare în limba maghiară, Clasa pregătitoare, Clasa I și a II-a, 2013, 3]
- III. és IV. osztályban kialakítani és fejleszteni szánt alapkompenciák:
1. Daltanulás, éneklés játékos és mozgásos helyzetekben
  2. A zenei nyelvezet, az alapvető zenei kifejezőeszközök elsajátítása az életkori sajátosságoknak megfelelően
  3. Gondolatok, élmények és érzelmek kifejezése zene és mozgás [Ministerul Educației Naționale, Programa școlară pentru disciplina Muzică și mișcare pentru școlile și secțiile cu predare în limba maghiară, Clasa a III-a și a IV-a, 2014, 3]

3. A ZENE ÉS LÉLEK KAPCSOLATA

A hang és a zene nemcsak fizikálisan, de eredetét nézve is megfoghatatlan, felfoghatatlan és megismerhetetlen, ugyanakkor nagy hatása van érzelmek felszabadítására, a feszültségek oldására és az indulatok elcsendesítésére. A zene kettős hatással bír, mivel egyaránt felszabadíthat pozitív és negatív energiákat is. A zene lehet harmonizáló, ellazító, megnyugtató, s ezzel ellentétben lehet indulatokat felkorbácsoló, agressziót keltő is. Nemcsak feszültségoldó, ellazító, hanem spirituális dimenziókba is emel, felszínre segíti a lélek mélyén rejtőzködő érzelmeket, a személyiség érzelmi oldalát [Antalfai, 2016].

A zenepszichológia a művészetlélektan egyik ága, mely az 1970-1980-as években egyre jobban differenciálódó pszichológiából vált ki. Alapvető és legfontosabb célkitűzése a zenei cselekvés lélektani tényezőinek vizsgálata, ezáltal a következő jelenségekkel kutatásával foglalkozik: a zenei mű átélése, a zenehallgatás pszichikus reakciói, az alkotó és reprodukáló zenei tevékenység, a zenei képességek kialakulása, illetve a fejlődési folyamat vizsgálata [Szende, 2000].

„A zenehallgatás a zenével egyidős” [Váradi, 2017, 73.], a zenehallgatóvá nevelés mégis gyakran kutatott téma napjainkban. A zenehallgatás vitathatatlanul hatással van az emberi közérzetre, hangulatra, érzelmekre, illetve a lélek egészére. A zene, egy képpel ellentétben, csak az időben keletkezhet, és csakis ott megy végbe, mivel minden zaj, hang csak keletkezése folyamatában tárul fel, s ezáltal feloldja az időt. A zene az ember mindennapjainak szerves része, és valamilyen hatást gyakorol mindenkire. Segíthet abban, hogy az ember elhatárolja magát másoktól, de segíthet határaink átlépésében, illetve mások közelségének meg tapasztalásában [Sziklai, 2014].

Napjainkban az internet és a tömegkommunikáció a zenehallgatásra is hatással van, mivel ezek által a zene korlátlan mennyiségben fogyasztható a hallgatók számára. Müller [2016] kutatásából kiderül, hogy a 12-19 évesek által leggyakrabban használt médiafelhasználás a zenehallgatás. A kutatás szerint a fiatalok 94% naponta használja az internetet, hétvégén többször is.

Boal, Palheiros és Hargreaves [2001] kutatásából az is kiderül, hogy jelentős eltérés van a diákok attitűdjében az otthoni és iskolai zenehallgatás tekintetében, mivel a diákok számára az otthoni zenehallgatás összefügg a szórakozással, társas kapcsolatokkal, hangulattal, míg az iskolai zenehallgatás egy meghatározott iskolai, munkához asszociált tevékenység számukra. [Janurik, 2009]

Janurik [2007] kutatásában azt vizsgálta általános és középiskolás tanulók körében, hogy milyen gyakran hallgatnak szabadidejükben komolyzenét. Eredményként az született, hogy a teljes minta [N=230] 54%-a nagyon ritkán hallgat komolyzenét, 26% pedig azt nyilatkozta, hogy soha, ez a teljes minta 80%-át teszi ki.

4. VIZUÁLIS NEVELÉS

A XX. században a média fejlődésének köszönhetően a verbális megismeréssel szemben előtérbe kerül a vizuális befogadás, melynek következtében a művészeti nevelés egyre több tanulmány és kutatás tárgyává kezdett válni. A vizuális nevelés fogalmához társult a kommunikáció, az élményképzés, az önkifejezés. Az 1930-as években megjelentek az első gyermekrajzelemzések, az 1960-as években elkezddött a rajzkészség standardokhoz kötött értékelése, illetve megjelent a gyermekrajzok elemzése több szempontból: pszichológia, esztétikai minőség, terápiás alkalmazás lehetőségei [Simon, 2015].

Manapság egyre több olyan törekvést láthatunk, mely az iskolai művészeti nevelés fellendítését célozza, mivel egyre elterjedtebb az a nézet, miszerint ennek értékközvetítő és személyiségformáló hatása van, emellett pedig a művészetekben rejlik az önkifejezés egyik legjobb eszköze. A kisgyermek életkori sajátosságaiból adódóan alapvető szükséglet az alkotás örömeinek átélése [Somodi, 2014]. Ennek ellenére sajnos globálisan jellemző a diákok körére az, hogy a vizuális nevelés a diákok számára csak másodlagos fontossággal bír. [Stanley S., 2013]

II. A KUTATÁS BEMUTATÁSA

1. A KUTATÁS PROBLÉMAKÉRDÉSE

Kutatásom során bemutatom az általam készített felmérést, melyben IV. osztályos diákok komolyzene iránti attitűdjét vizsgáltam integrált művészeti tevékenységek által. A kutatás során arra kerestem választ, hogy az iskolai művészeti nevelés, illetve a tanítónők által alkalmazott művészeti nevelési stratégiák és módszerek milyen hatással vannak a diákok komolyzene iránti attitűdjére, illetve az értő komolyzenezene-hallgatásra, mely a zenehallgatás közben készült alkotásokban válik láthatóvá. Emellett arra is választ kerestem, hogy befolyásolja-e a diákok komolyzene iránti attitűdjét az, hogy a gyermekek tanulnak-e hangszeren játszani.

2. HIPOTÉZISEK

Kutatásom elején három hipotézist fogalmaztam meg, melyek a művészeti nevelésre vonatkoznak. Az általam felállított hipotézisek a következők:

1. Az iskolai zenei nevelés és a tanítónők művészeti nevelési koncepciója meghatározza a tanulók komolyzene-hallgatás szokásait, illetve a komolyzene iránti attitűdjét.
2. Azok a gyerekek, akik tanulnak/ tanultak hangszeren játszani, pozitívabb attitűddel viszonyulnak a klasszikus zenéhez, mint társaik.
3. Az osztályokban alkalmazott művészeti nevelési módszerek és a hangszerstanulás befolyásolja az értő komolyzene-hallgatást, ami a zenehallgatás közben készülő képzőművészeti alkotások tematikájában, színhasználatában fog láthatóvá válni.

3. A KUTATÁS RÉSZTVEVŐI

Kutatásom során három nagyváradi iskola négy 4. osztályának diákjai körében vizsgáltam a komolyzene iránti attitűdöt. A négy osztály hivatalos összehlétszáma 101 fő volt, melyből végül 70 diák adatait értékeltem ki, mivel ennyiüknél volt teljes az adatok összessége: diákonként két kitöltött kérdőív és két festett alkotás. Kutatásom résztvevői nemek tekintetében arányosan oszlanak el, a 70 kiértékelt diák között 38 lány és 32 fiú van.

A kísérlet független változója mentén a kutatásban résztvevő diákokat három csoportra osztottam a tanítónők által alkalmazott művészeti nevelési koncepciók alapján. A kísérletben szintén független változóként jelenik meg az, hogy a diákok tanulnak/ tanultak-e hangszeren játszani, így ezen változó mentén is csoportokra osztottam a kutatásban résztvevőket. A következő táblázatban a fent említett két független változó mentén történő osztályozás.

1. táblázat: A kutatás résztvevőinek csoportjai a kísérlek független változó mentén

	A csoport Kiemelkedő zenei nevelés	B csoport Kiemelkedő képzőművészeti nevelés	C csoport Hagyományos művészeti nevelés	Összesen
Tanul[t] hangszeren játszani	14	6	4	24
Nem tanul[t] hangszeren játszani	14	13	19	46

Ahogy az az 1. táblázatban látható, a hangszer tanulásra vonatkozó független változó mentén történő eloszlás aránya eltér az egyes csoportokban: az A csoportban a diákok 50%-a, a B csoportban 32%, a C csoportban pedig a diákok 17%-a tanul[t] hangszeren játszani.

4. A KUTATÁS STRATÉGIÁJA, MÓDSZEREI, ESZKÖZEI

Kutatásom során deduktív [analitikus] illetve induktív stratégiát is alkalmaztam. A deduktív stratégiát a kutatás első részében alkalmaztam, az általam olvasott szakirodalomból, tanulmányokból és kutatásokból szerzett ismeretek által fogalmaztam meg a kutatás kérdéseit, illetve a hipotéziseket. Emellett leíró induktív stratégiát alkalmaztam a IV. osztályos diákok zenehallgatási szokásait vizsgálva.

Adatgyűjtés céljából három fő módszert alkalmaztam. Elsősorban szóbeli kikérdezést használtam a kutatásban résztvevő osztályok tanítónőivel készített félig strukturált interjú során. Az interjú szóban zajlott, a tanítónők által adott válaszokat jegyzetelés által rögzítettem. Az interjú során arról kérdeztem a tanítónőket, hogy hogyan viszonyulnak a művészeti neveléshez, milyen módszereket, stratégiákat alkalmaznak. A kutatás második részében a IV. osztályos diákok komolyzenehallgatási szokásait mértem fel, melyben módszerként az írásbeli kikérdezést, esz-

közként pedig a kérdőívet használtam. A harmadik adatgyűjtési módszer az a pedagógiai kísérlet volt, mely során integrált művészeti tevékenységek keretében felmértem a résztvevők és a klasszikus zene viszonyát. A kísérleti foglalkozások során elmélyült zenehallgatás után, illetve a zene tovább hallgatása alatt a diákok festés által ábrázolták a zene által közvetített hangulatokat, érzelmeket, gondolatokat, képeket. Ezek az alkotások képezték a harmadik adatcsoportot, amit a kutatás során megvizsgáltam.

Kutatásom kísérleti jellegű része az Alkotás és kibontakozás, *A Katarzisz Komplex Művészetterápia elmélete és gyakorlata* [Antalfai, 2016] könyv bizonyos elemeire épül. A fent említett komplex művészetterápia koncepciójából kivontam azokat az elemeket, melyek a zene és képzőművészet szinesztéziájára vonatkoznak, és ezek mentén terveztem meg a kutatást. A kísérletben alkalmazott zeneművek kiválasztásakor az Antalfai [2016] által megfogalmazott szempontokat használtam segítségül. A zene hatásának érvényesülésének érdekében a következő zenei motívumokat vettem figyelembe:

- A hallgatott zene kiemelkedően jó minőségű kell legyen, és elegendő hangerővel kell szólnia: sem túl hallkan, sem túl hangosan, olyan hangerővel, hogy mindenki hallja, bárhol ül a teremben;
- A zenehallgatás alatt cél a befelé figyelés, ezért a zenét relaxáció alatt, akár becsukott szemmel hallgatjuk;
- A zenehallgatásban résztvevők meg kell tapasztalják a zene katalizátorszerepét [az érzelmi csatornák megnyitása, a személyiség belső világába vezető út], és nem háttérzeneként hallgatni, hanem új módon hallgatni;
- A hallgatott zene segítsen a kontroll elengedésében, és ezáltal abban, hogy a hallgató átadja magát az élménynek;
- A zene nyisson ajtót az elme tudattalan szintjére;
- A zenehallgatásban résztvevők hagyják, hogy a zene rezonáljon testükben, és próbáljanak spontán módon reagálni rá, ne kontrollálják testi késztetéseiket [pl. mosoly, sírás, nevetés];
- Cél, hogy a zene mozgósítsa az érzelmeket, emlékeket, ezzel fokozva a zenehallgatás által okozott élményt;
- Zenehallgatás céljából olyan komoly művészi darabokat választunk, melyek egyetemes érzéseket aktiválnak;
- Fontos, hogy a zenehallgatásra szánt darabnak, ha van is szövege, az ne a hallgatóság anyanyelvén szóljon, mivel a verbális tartalmak konkrét témát, üzenetet, képeket sugallanak, üzennek;

– Kerüljük a konkrét képzetársításokat eredményező zenéket [pl. operazene, esküvői zenék], illetve a népszerű, sokak által ismert és gyakran hallgatott zenedarabokat, mivel ezek már témát felé terelhetik a figyelmet;

– A hallgatott zene lehet dinamikus, áradó, felzaklató, de ennek ellentéte is: könnyed, lágy, érzéki, elzárt érzelmeket felszabadító [Antalfai, 2016].

A zenehallgatás közben született alkotások elemzéséhez a már fent említett Katarzisz Komplex Művészetterápia [Antalfai, 2016] által felsorolt értékelési szempontokat vettem alapul, a pszichológiai jelentéseket figyelmen kívül hagyva, mivel kutatásom célja nem a rajzok pszichológiai értelmezése, csupán azok esztétikai és tematikai szempontok alapján történő elemzése volt. Emellett, olyan elemzési szempontok mentén is megvizsgáltam az alkotásokat, melyeket magam fontosnak tartottam a művek szempontjából. Végül a következő szempontok mentén elemeztem az alkotásokat:

- a lap elrendezése: fekvő vagy álló;
- konkrét vagy absztrakt ábrázolás;
- térszimbolika, a kép és tér viszonya: az alkotás a lapon milyen mértékben tölti ki a teret [Antalfai, 2016];
- ábrázolt elemek, visszatérő szimbólumok [Antalfai, 2016];
- színek: hideg/ meleg,
- ábrázolásmód: sötét/ világos.

A kísérlet során minden osztályban két-két integrált művészeti nevelés órát tartottam. Az első órán a moll hangnemű zenemű hallgatása és az általa kiváltott érzelmek, gondolatok, képek festése történt, a második órán pedig a dúr hangnemű mű. Mind a négy osztályban minkét óra menete azonos volt.

5. AZ EREDMÉNYEK BEMUTATÁSA ÉS ÉRTELMEZÉSE A HIPOTÉZISEK MENTÉN

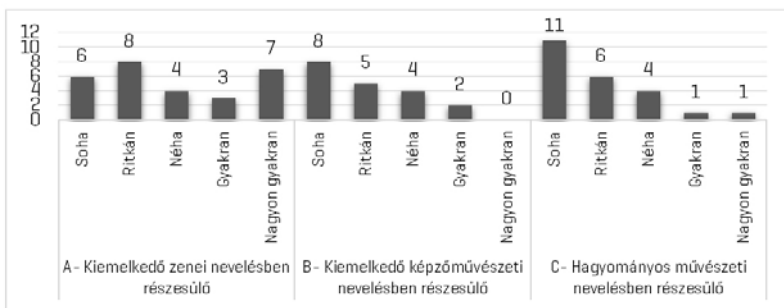
1. Hipotézis: Az iskolai zenei nevelés és a tanítónők művészeti nevelési koncepciója meghatározza a tanulók komolyzene-hallgatás szokásait, illetve a komolyzene iránti attitűdjét.

Az első hipotézisem az általam végzett felidézett kísérlet független változójára épül, mely által azt feltételeztem, hogy a tanítónők által alkalmazott művészeti nevelési stratégia hatással van a diákok komolyze-

ne iránti attitűdjére. Az A csoportra a kiemelkedő zenei nevelés jellemző, ahogyan az a tanítónőkkel készített interjúkból kiderült. Az A csoportra szignifikánsan magas otthoni komolyzene-hallgatás jellemző, illetve ez a csoport mutatta a legpozitívabb százalékos arányt a komolyzene iránti érdeklődés terén, mely az első kérdőív komolyzenére vonatkozó kérdései által figyelhető meg. Az egyetlen olyan kérdés, amelyben nem az A csoport volt kimagasló, az iskolai komolyzene-hallgatásra vonatkozó kérdés.

A C csoport, ahol a hagyományos művészeti nevelés jellemző, egyetlen esetben sem mutatott kimagaslóan szignifikáns eltérést a másik két csoporthoz viszonyítva. Ez szintén bizonyítja azon feltételezésem, miszerint a tanító hozzáállása befolyásolja a diákok attitűdjét, mivel látható, hogy abban a két csoportban, ahol vagy a zenei vagy a képzőművészeti nevelés kiemelt szerepet kap, a diákok komolyzene iránti attitűdje pozitívabb.

A kérdőívek kérdéseire adott válaszokat kielemelve megfigyelhető, hogy az A csoport, tehát a kiemelkedő zenei nevelésben részesülő diákok, minden kérdés esetében pozitívabb attitűdöt tanúsítottak a komolyzene iránt, mint a másik két csoport. Az alábbi diagram az otthoni komolyzene-hallgatási-szokásokra vonatkozó kérdésre adott válaszokat mutatja be, melyben szignifikáns eltérés mutatható ki.

1. ábra: A, B, C csoportok válaszai a 2. Otthon szoktam komolyzenét hallgatni. kérdésre

Az 1. ábrán látható, hogy az otthoni komolyzene-hallgatásra mindhárom csoportban a *Soha* és a *Ritkán* válaszlehetőség a legjellemzőbb. A teljes mintát képező 70 diák csupán 20%-a hallgat gyakran vagy nagyon gyakran komolyzenét szabadidejében, ezzel szemben pedig 44%-

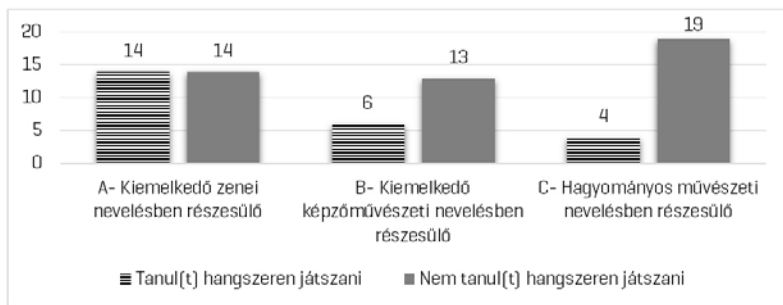
uk soha nem, vagy csak ritkán. A maradék 36% a *Néha* válaszlehetőség mellett döntött. Megfigyelhető, hogy az A csoportban kiemelkedően magas a *Nagyon gyakran* válasz aránya. Ha a kérdésre érkezett válaszoknál a Likert-skálának megfelelő értékeket hasonlítjuk össze, statisztikai számításokat tudunk végezni.

2. táblázat: Anova: 1. kérdőív 2. kérdés

	A	B	C
N	28	19	23
Átlag válaszárték	2,89	2	1,91
Szórás	1,52	1,05	1,12

Ahogy azt a fenti táblázat is mutatja, az A csoport átlag válaszártéke magasan kiemelkedő. Anova tesztet végezve kiderül, hogy ez a csoport szignifikánsan nagyobb arányban hallgat otthon komolyzenét, mint a másik két csoport [$F=4,52$, ahol $p=0,01$]. A kutatás eredményeinek kiértékelése után elmondható, hogy az 1. hipotézis beigazolódott, mivel a kérdőív és a komolyzene-hallgatás közben született alkotások elemzésekor is több esetben szignifikáns különbség volt a csoportok között.

Az 1. kérdőív válaszait kiértékelve az 1. hipotézis beigazoltnak tűnik. Viszont meg kell jegyezni, hogy ezen eredményre hatással lehet, hogy a csoportokban milyen arányban oszlik el a hangszeren tanuló diákok száma. A kutatásban résztvevő 70 diákból 24 tanul[t] játszani valamilyen hangszeren (leginkább zongora, hegedű), ami a kutatásban résztvevők 33%-a. Csoportokra lebontva a következő arányok jellemzők:

2. ábra: A hangszeren játszani tanuló diákok eloszlása a csoportokban

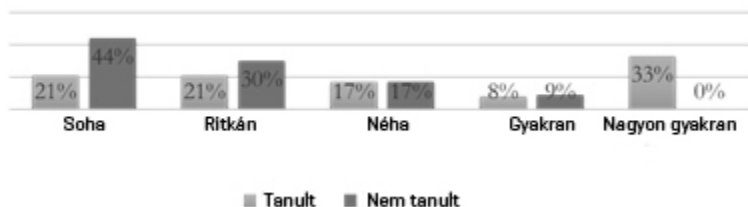
Ahogy a fenti diagramon látható az A csoport tagjainak 50%-a tanul hangszeren játszani, míg a másik két csoportra jóval kisebb arány jellemző: a B csoport 32%-a míg a C csoport csupán 17%-a tanul valamilyen hangszeren játszani. Ezeket az adatokat a továbbiakban független változóként használom majd a diákok komolyzenei attitűdjét, illetve az értő zenehallgatásuk vizsgálatában. A fenti diagramon látható, hogy a három csoport szórása jelentősen eltér egymástól, ezért feltételezhető volt, hogy szignifikáns különbség van közöttük. Kí-négyzet próbát végezve kiderült, hogy a csoportok között szignifikáns eltérés létezik.

3. táblázat: Kí-négyzet próba

Valós érték				Várt érték			
	tanult	nem tanult		tanult	nem tanult		
A	14	14	28	A	9.6	18.4	28
B	6	13	19	B	6.514286	12.48571	19
C	4	19	23	C	7.885714	15.11429	23
	24	46	70		24	46	70
p=	0.05						
	0.95						

A fenti eredmények tudatában az 1. hipotézis beigazolódása megkérdőjelezhető, mivel nem egyértelmű, hogy a diákok komolyzenehallgatási-szokásaira csak a tanítók által alkalmazott művészeti nevelési koncepciók gyakorolnak hatást.

2. Hipotézis: Azok a gyerekek, akik tanulnak/ tanultak hangszeren játszani, pozitívabb attitűddel viszonyulnak a klasszikus zenéhez, mint társaik.

3. ábra: Otthon szoktam komolyzenét hallgatni kérdésre adott válaszok a hangszer tanulása, mint független változó mentén

A második hipotézisem ismét egy független változó mentén fogalmaztam meg. Feltételezésem szerint azok a diákok, akik tanulnak valamilyen hangszeren játszani, pozitívabb attitűddel rendelkeznek a komolyzene iránt szemben azon társaikkal, akik nem tanulnak hangszeren játszani.

Ahogy az a fenti ábrán is látható, a hangszeren játszani tanuló diákok nagyobb arányban választották a gyakori komolyzenehallgatást, mint a hangszeren játszani nem tanuló társaik, statisztikai próbákat végezve elmondható, hogy a két csoport között szignifikáns különbség figyelhető meg, az alábbi táblázat adataiban.

4. táblázat: *Anova teszt: Otthon szoktam komolyzenét hallgatni a hangszer tanulás változó mentén*

Csoport	M	sD	t(df)	p
Tanul[t]	3.086	1.564	3.559[68]	0.0001
Nem tanul[t]	1.957	1.064		

A hangszer tanulás, mint független változó mentén vizsgált eredmények esetében nem figyelhető meg szignifikáns különbség más kérdésekre adott válaszokban. Mivel egyetlen kérdés esetében volt szignifikáns eltérés, azért a 2. hipotézis nem igazolható. Ezen független változó mentén az otthoni komolyzene-hallgatás kapcsán szignifikáns eltérés tapasztalható, mivel az eredmények azt mutatják, hogy azok a diákok, akik tanulnak hangszeren játszani, jelentősen nagyobb arányban hallgatnak otthon komolyzenét, mint társaik, akik nem tanulnak hangszeren játszani.

3. Az osztályokban alkalmazott művészeti nevelési módszerek és a hangszer tanulás befolyásolja az értő komolyzene-hallgatást, ami a zenehallgatás közben készülő képzőművészeti alkotások tematikájában, színhasználatában fog láthatóvá válni.

A tanítónők művészeti nevelési koncepcióinak hatását a zenehallgatás közben született alkotások által is vizsgáltam, megfigyelve azt, hogy melyik csoport képes a leginkább az elmélyült, értő zenehallgatásra, melyet az elkészült alkotások elemzése által mértem fel. 3.

hipotézisemben azt feltételezem, hogy kapcsolat létezik a tanítónők hozzáállása, illetve a diákok komolyzene iránti érzékenysége között. Ebben a mérésben a két különböző hangnemű és hangulatú zenemű hallgatása közben készült alkotásokat hasonlítottam össze. Eredményként elmondható, hogy a tanítónők stratégiáinak és módszereinek hatása erősen észrevehető az alkotásokban, mivel a B csoport alkotásai, ahol a kiemelkedő képzőművészeti nevelés jellemző, szignifikánsan eltérnek egymástól attól függően, hogy milyen a zene hangneme, hangulata.

A két kísérleti alkalommal készült alkotásokat az alapján elemeztem, hogy egy diák két alkotása között van-e nagymértékű különbség, ezáltal vizsgálva azt, hogy sikerült-e az elmélyült zenehallgatást elérni, illetve az adott zene által előidézett gondolatok, képeket, érzelmeket lefesteni. Ezt az elemzést a következő szempontok mentén végeztem el: téma [ábrázolt valóság], cím, sötét vagy világos ábrázolás, illetve hideg vagy meleg színek dominanciája. Ezen szempontok alapján egy olyan pontozási rendszert alakítottam ki, mely által minden diák pontot kapott alkotásaira, ha jellemző volt rá valamelyik szempont szerinti kontrasztos eltérés. Ezeket összeadva, minden diák kapott egy végső pontszámot [0 és 4 között], amely azt mutatta, hogy alkotásaikra milyen mértékben jellemző az éles különbség.

A következőkben bemutatom mindhárom csoport [A, B, C csoportból] 1-1 diákjának zenehallgatás közben született munkáit mutatom, amelyek a legsikeresebbek a két alkotás közti eltérés és kontraszt szempontjából. Az első kísérleti alkalommal egy moll hangnemű, komor hangzású zenemű hallgatása közben születtek az alkotások, a második alkalommal pedig egy dúr hangnemű, élénk, vidám hangzású zenedarab hallgatása közben. Az alábbi alkotások téma, cím és színhasználat terén is kimagasló eltérést mutatnak összehasonlításukor.

Az A csoport egy diákjának két munkája:

Az őszi eső

Tavaszi virrad

A B csoport egy diákjának két munkája:

A halált

A boldogság

A C csoport egy diákjának két munkája:

Fagyos láng

Vidámpark

Az A, B és C csoportokra lebontva, Anova tesztet végezve, a fent említett pontszámok alapján kiderült, hogy a B csoport, ahol a kiemelkedő képzőművészeti nevelés jellemző, szignifikánsan nagyobb pontszámot ért el, mint a másik két csoport, a C csoport pedig, ahol a tanítónő hagyományos művészeti nevelési koncepciót alkalmaz, alul maradt az átlag pontszámot illetően. A 3. táblázat a leíró statisztikai adatokat tartalmazza. Ahogyan az a táblázatból kiolvasható, jelentős különbség van a B és a másik két csoport átlagpontszáma Anova tesztet végezve kiderül, hogy a különbség a B csoport és a másik két csoport között erősen szignifikáns [$F=6,07$, ahol $p=0,003$].

3. táblázat: A, B és C csoportokra az I. és II. alkotások kontrasztos eltérése

	A- Kiemelkedő zenei nevelés	B- Kiemelkedő képzőművészeti nevelés	C- Hagományos művészeti nevelés
N	28	19	23
Átlag válaszárték	1,71	2,42	1,08
Szórás	1,32	1,70	1,62

Ezen adatok által elmondható tehát, hogy a 3. hipotézis, melyben feltételezem, hogy kapcsolat létezik a tanítónők hozzáállása, illetve a diákok komolyzene iránti érzékenysége között, beigazolódott.

ÖSSZEGZÉS

Kutatásom alapkérdése az volt, hogy a résztvevő osztályok tanító-nőinek művészeti neveléshez való hozzáállása és alkalmazott stratégiáik befolyásolják-e a diákok komolyzene iránti attitűdjét. A kutatás és az eredmények értékelése és elemzése után elmondható, hogy a tanítónők stratégiái nagymértékben befolyásolják a diákok attitűdjét a komolyzene iránt, mivel azokban az osztályokban, ahol a tanítónő elmondása szerint kiemelt figyelmet fordít a művészeti nevelésre, és arra, hogy diákjaival változatos módszerek által ismertesse meg a zenét, képzőművészetet, a diákok komolyzene iránti attitűdje pozitívabb.

A kutatás során arra a kérdésre is választ kerestem, hogy azok a diákok, akik tanulnak valamilyen hangszeren játszani, pozitívabb attitűddel rendelkeznek-e a komolyzene iránt, mint azok a diákok, akik nem ta-

nulnak hangszeren játszani. A kérdőívre adott válaszok alapján kiderült, hogy bár kevés esetben van szignifikáns különbség, mégis elmondható, hogy a hangszeren játszani tanuló diákok komolyzene iránti attitűdje pozitívabb. Ennek oka az lehet, hogy a hangszerstanulás során gyakran komolyzenei darabokat tanulnak a diákok, ezért nem olyan idegen számukra a klasszikus zene.

Kutatásom utolsó kérdése a komolyzene iránti érzékenység, az elmélyült zenehallgatás képességére vonatkozott. A kérdőívre adott válaszok alapján láthattuk, hogy a komolyzene nem része a 10 éves kor körüli diákok életének, ezért kíváncsi voltam arra, hogy képesek-e zenehallgatás alatt elmélyülten csak a zenére és annak hangulatára figyelni, és megfestve ábrázolni azt. A kutatás során kiderült, hogy a diákok nagy része a klasszikus zenét ábrázolás során a természettel asszociálja. A kutatás ezen részében is bebizonyosodott, hogy a tanítónő személye és hozzáállása milyen fontos szerepet tölt be a diákok komolyzene iránti érzékenysége és attitűdje iránt.

A IV. diákok komolyzenével szembeni attitűdjén vizsgálva összességében az mondható el, hogy napjainkban a 10 éves kor körüli diákok életében kis mértékben van jelen a komolyzene. Bár az iskolai művészeti nevelés befolyásolhatná ezt, a tanító személye is nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy a diákok milyen attitűddel rendelkeznek a komolyzene iránt.

Kutatásom folytatásaként elképzelhetőnek tartom azt, hogy egy hosszabb folyamat által egy kísérleti csoport életének szerves részévé téve a komolyzenét, elmélyült zenehallgatás által érzékennyé és fogékonnyá tegyem őket a klasszikus zenére. A kutatás folytatásában mindenképp megtartanám a tevékenységek integrált jellegét, mivel véleményem szerint úgy, mint minden más téren, az integrált oktatás eredményesebb folyamatot szül.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Antalfai Márta [2016]. *Alkotás és kibontakozás*. Léleekben Otthon Közhasnú Alapítvány. Budapest.
- Bánhidi Lászlóné [1998]. *Klasszikusok mindenkinek*. [szerk. Bándidi Roland] Nyíregyháza.
- Haraszti Emil [1931]. *A zenei formák története*. Magyar Szemle Társaság. Budapest.

- Janurik Márta [2009]. *Hogyan viszonyulnak az általános és középiskolás tanulók a klasszikus zenéhez?* Iskolakultúra, 47-65.
- Kodály Zoltán [1954]. *A zene mindenkié.* [Szerk. Szöllőssy András] Zene-műkiadó. Budapest.
- Lakatos István [1937]. Az erdélyi magyar zenei élet. In Kacsó Sándor [1937]. *Erdélyi magyar évkönyv, A kisebbségi magyar polgár kézikönyve.* Brassói Lapok és Népújság. Brassó.
- Mészáros, T. [2018]. Az erdélyi magyar zeneoktatás fellegvára volt, de csak másfél évig túrték a működését. *Főtér.*
- Mezey Zoltán [1929]. *A zene története.* Agronomul Kiadó. Arad.
- Ministerul Educației Naționale [2013]. *Planul cadru de învățământ pentru învățământul primar în limbile minorităților naționale.* Monitorul Oficial. București.
- Simon Tünde [2015]. *A vizuális kommunikáció képességszortjának értelmezése és fejlődése 10-12 éves korban.* Iskolakultúra, 25. évfolyam, 2. szám, 32-47.
- Somodi Ildikó [2014]. *Bevezető a mindennapos művészeti nevelés megvalósulásának lehetőségeihez.* Károli Gáspár Református Egyetem, Tanítóképző Főiskolai Kar. Debrecen.
- Stanley S., M. [2013]. The status of assessment in the visual arts in the United States. In Kárpáti Andrea, Gaul Emil. *From child art to visual language of youth.* Hobbs the Printers Ltd. Bristol, 3-33.
<http://www.azirastukreben.hu/a-rajzok-varazsa-grafologus-szemmel-letoltheto-tanulmany>
- Szende, Ottó [2000]. *Jegyzetek a zenepszichológiáról.* Parlando folyóirat, 42. évfolyam, 3.-4. szám, 15-22.
- Sziklai Anett [2014]. *A zene lélektani hatásmechanizmusa.* Parlando folyóirat, 43. évfolyam, 4. szám.
- Váradi Judit [2014]. *A zenei nevelés gyökerei.* Parlando, 2014-03-17 szám.

POLIFÓN SORSNARRATÍVÁK POÉTIKÁJA TOMPA ANDREA *OMERTA*, *HALLGATÁSOK* KÖNYVE CÍMŰ REGÉNYÉBEN

■ VAS EDITH ■ edythyn@gmail.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar, Többnyelvűség és multikulturalitás, MA, II. év.

■ Témavezető: DR. ANTAL BALÁZS, adjunktus,
Nyíregyházi Egyetem

■ kulcsszavak: polifonikus narratíva, fordulat-próza, nyelvrekonstrukció, határidentitás, geokulturális narráció

BEVEZETÉS

Ha egy művészeti alkotás, konkrétan, egy irodalmi alkotás értelmezési lehetőségeit konkretizálnánk, valójában nem tennénk egyebet, mint megszüntetnénk az irodalmi mű implicit természetét.¹ Az irodalomtudomány voltaképpen olvasási stratégiákat kidolgozó elméletek tudománya, mely többek között arra hivatott, hogy eljuttassa az olvasót, valamilyen típusú irodalmi jelentéshez, összefüggéshez, illetve – gyakran ellenállást keltve – rámutasson az olvasási lehetőségeink határaitra.² Az értelmezési aktus manifesztálódik, korrelatív viszonyba kerül az olvasói tapasztalattal és tudással. Mint tudjuk, a szövegek értelmezése, az irodalom- vagy bármilyen más kultúratudomány felől megközelítve, nemcsak a narratíva befogadását jelenti, hanem egyfajta kutató-feltáró munkát igénylő attitűdöt is, mely az értelmező tudatosságát, jártasságát, felkészültségét, műveltségét „hozza játékba.” Egy szövegkorpusz befogadásának réte-

---

1 Az összművészeti alkotások tudománya kijelöli, azokat az elméleti stratégiákat, melyek felől szakszerű megközelíteni a befogadást, interpretálást. Az írott szövegek interpretálása az irodalomtudományban meghonosodott elméleti hagyományokra épül, mely a *szerező – mű – olvasó – jelentés* négyesének egymáshoz való viszonyulásain alapszik.

2 BÓKAY Antal: *Bevezetés az irodalomtudományba*, Osiris Kiadó, 2006, 1.

gei, ennek teljességigénye csak a kutató-értelmező magatartás jegyében legitimált.

Tompa Andrea *Omerta. Hallgatások könyve*³ című munkája a kortárs prózairodalom legismertebb és legjelentősebb regényeinek egyike. A kortárs irodalomkritika is sokszor méltatta, s ezzel párhuzamosan többféle szempontból értelmezte.

Jelen írás elsődlegesen a polifonikus narratíva változatait helyezi fókuszba, majd kitér olyan, ehhez szorosan kapcsolódó szempontok igazolhatóságára is, mint a *fordulat-próza* fogalma, valamint a *nyelvrekonstrukció*, a *geokulturális narráció* és a *határidentitás* is.⁴

Kitérek olyan narrációs technikákra, melyek a szövegtestben reprezentatíván igazolhatóak. Folyamatosan reflektálok az elbeszélésben megelevenített történelmi múlt szerepére, a történelmi múlt elbeszélhetőségének természetére, a múlttól való hiteles beszédmódra, a nyelv-rekonstrukció funkciójára, valamint kitérek a szereplők és a terjedelem aránytalanságából fakadó ellentétességet megteremtő eljárásra. Mindezek után fontosnak tartom megvizsgálni a totalitárius rendszer megfélemlítés/elnémitás toposzát, mely többféle síkon is megkonstruálódik. A regényben megjelenő szereplők elmondás/leírás/visszaemlékezés-aktusa szembe kerül a temporalitással, a történelem elmondhatóságának megfoghatatlanságával, mely szintén végig követhető az elbeszélésben.

FORDULAT – ÁTMENET – TÖRTÉNELMI DOKUMENTÁCIÓ

TÁMPONTOK A KORTÁRS PRÓZÁBAN MEGJELENŐ TÖRTÉNETISÉG MEKKÖZELÍTÉSÉHEZ

Bányai Éva korábbi kutatásai [kulturaköziség reprezentációk, térképzetek és határidentitások]⁵ a kortárs magyar prózaművekben meg-

3 TOMPA Andrea: *Omerta, Hallgatások könyve*, Jelenkor Kiadó, 2017.

4 BÁNYAI Éva szerint „a frissen megjelent prózaszövegek részben referencializálható vagy relativizált időpontok, időhatárok köré szövik a textust, fő toposzként az átmenet, fordulat köré csoportosuló történeteket emelve ki.” In.: BÁNYAI Éva: *Fordulat-próza, Átmenetnarratívák a kortárs magyar irodalomban* [2016, 7.]

5 BÁNYAI Éva megjelent tanulmányai a kiemelt témakörben: *Sikertörténet kudarcokkal*. Bukaresti életutak, Komp-Press, Kolozsvár, 2006., *Térképzetek, névtérképek, határidentitások*, Komp-Press, Kolozsvár, 2011., *Aspecte geoculturale în*

mutakozó térképzetek, másság/idegenségképek, a névtérképek által is megjelenített határidentitások köré épültek.⁶ Bányai Éva az elmúlt években a legújabb magyar prózában bekövetkezett változásokra, hangsúlyeltolódásokra fókuszálva folytatta kutatásait, a *fordulatra*, és az átmenetre helyezve a hangsúlyt.⁷ Röviden ez annyit jelent, hogy a frissen megjelent prózaszövegek részben referencializálható vagy relativizált időpontok, időhatárok köré szövik a textust, fő toposzként az átmenet, fordulat köré csoportosuló történeteket emelve ki.⁸ Ez az időszak az 1989-es romániai történelmi/társadalmi Fordulat időszaka, mely a rendszerváltás nyelvi leképezését/megképezését is jelenti.⁹

Ez a fajta váltás a témafeldolgozást illetően egyre termékenyebbnek tűnik a kortárs írók körében. Egyre több irodalmi alkotás kedvelt toposza lett a történelemnek a fentiekben említett sötét és fájdalmas korszakrekonstrukciója. Mindez az irodalom szerves része volt eddig is, viszont eltérés mutatkozik a korábbiakhoz képest az elbeszéléstechnika változatainak használatában. Hogy a történelmi-politikai fordulat az elmúlt években milyen szintű változásokat okozott a kulturális közegekben, nem tisztem megítélni, viszont a következőkben érinteni fogok olyan változásokat, melyek az irodalmi szövegek stílushatásában nyomon követhető.

Bár az *Omerta* című regényben az események egy korábbi történelmi időpontban játszódnak – az ötvenes években –, viszont itt is a történelmi múlt elbeszélhetőségének kérdése kerül fókuszba, a narrációs eljárások pedig szervesen illeszkednek a regény többszólamúságához, polifonikusságához. A négy elbeszélő saját mikrotörténetét mind különféleképp közelíti meg, ezek a mikrotörténetek pedig hol fedik egymást, hol átírják az eseményeket. Az olvasóban megkérdőjeleződik, hogy kinek a nézőpontja a hitelesebb, ki tud hiteles, dokumentálható történelmi múlttal szolgálni? Azt gondolom, hogy ez az elbeszéléstechnika alátámasztja a múltból való feltételezéseinket, múlthoz fűződő viszonyunkat, mely a temporalitás és felejtés együttesének kérdését fogalmazza meg.

---

proza maghiară contemporană, Casa Cărții de Știință – RHT, Cluj, 2012., *Terek és határok. Térképzetek Bodor Ádám prózájában*, Casa Cărții de Știință – RHT Kiadó, Kolozsvár, 2012.

6 BÁNYAI ÉVA: *Fordulat-próza, Átmenetnarratívák a kortárs magyar irodalomban*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2016, 7.

7 Vö.: BÁNYAI, *i.m.*, 7.

8 Vö.: BÁNYAI, *i.m.*, 7.

9 Vö.: BÁNYAI, *i.m.*, 10.

Történelemről való beszédmód-elméletet, történelem-rekonstrukciós elméletet többen is megfogalmaztak már eddig a kultúratudomány különféle területein. Tóth Zsombor szerint a műltről nincsenek semleges kijelentéseink, így a történelemről beszélni, írni, sőt, a történelmet megalkotni teher, igazi alkotói felelősség. Hiszen a történelem, főként így *metahistóriaként*, nemcsak elsajátítható diszciplína, hanem művészet [*ars*], és csak ezáltal az igazság fénye [*lux veritatis*] és az élet tanítómestere [*magistra vitae*]. Következésképp a *vera lex historiae* nem a felgyűjtött tények kvantifikálható mágikus képlete, hanem retorikai-poétikai és főként antropológiai kontextusok által megnyilatkozó megismerési lehetőség.¹⁰

Tóth Zsombor a mohácsi csata irodalomtörténeti képét körvonalazva fogalmazza meg, a történelmi látásmódról alkotott hipotéziseit. Mindezt a XVI-XVIII. századi irodalom néhány képviselőjének szövegein keresztül. Tanulmánya olvasása arra a következtetésre juttatott elsősorban, hogy a történelmi látásmódunk többnyire kulturálisan determinált, másodsorban pedig arra, hogy a történelmi tudásunk idővel változhat, mely annak függvényében történik meg, hogy a történelmi/irodalomtörténeti diskurzusok milyen irányba mozdulnak el bizonyos történelmi események értelmezésekor.

A továbbiakban a történelmi múlt értelmezésének elméletét nem részletezem. A prózapoétikai eljárásokra fókuszálva az *Omerta* négy narrátorának státuszát, beszéltetésük funkcionalitását vizsgálom.

A szereplők beszéltetésének módjai látszólag nem térnek el egymástól, monologikus beszédmódok, melyekben a saját élettörténetek részletei elevenednek meg a visszaemlékezés aktusában. A visszaemlékezés és a temporalitás ellentétes viszonylagosságának kapcsán fogalmazódik meg az a kérdés, hogy mennyiben tekinthető kordokumentumnak az a perspektíva, amely a fikcionalitás és valóságábrázolás eszközén keresztül elevenedik meg. Mindezt Bányai Éva az elmondhatatlanság problematikájaként legitimálja, mely a töredezett, korrekciós nyelvi sémákban, vagy a többoldalas folyammondatokba tömörülve mutatkozik meg.¹¹ Ezeket a történeteket ugyanis az elmondásukra tett kísérletek terelik egybe, noha az a bizonyos Fordulat, vagyis a romániai 1989-es, és

---

10 TÓTH Zsombor: *A történelmem terhe*, KOMP-PRESS Korunk Baráti Társaság Kiadó, Kolozsvár, 2006, 5.

11 Vö.: BÁNYAI, *i.m.*, 11.

a meghatározhatatlanságuk következtében még mindig definiálhatatlan „események” lét- és létezésváltó szerepe, kiemelt fontossága megkérdőjelezhetetlen, a Nagy Történet elmondhatatlan, csak mozaikokból, forgácsokból, emléktöredékekből rakható össze [ugyanakkor maga az összerakás, összetevés is megkérdőjelezhető].¹²

Jelen irodalmi alkotás sok szempontból értelmezhető a fenti szempontrendszer szerint, de némi eltérések is kiemelhetők. Esetünkben elsődlegesen a személyes sors történetek kerülnek fókuszba, majd ezzel párhuzamosan valamilyen szinten privilegizálódik a történelmi múlt is. Az erről való beszéd az emlékezés aktusában manifesztálódik, mely az emlékmorzsák által kerül előtérbe. Ez a visszaemlékezés felnőtt női/férfi nézőpontokat fed le, melyek néhol pontosan, néhol pontatlanabban rekonstruálódnak. A szövegben maguk a szereplők is utalnak a történetmondásban való korlátozottságaikra, az emlékezés és a felejtés konstellációira: Kali nézőpontjából ismerhetjük meg először a Vilmostal való megismerkedésük történetét, majd Vilmos szempontjából is, mindezt úgy, hogy utóbbi néha kiszól a szövegből, *„akkor majd ő jobban elmondja neked, hogy volt mind ez.”*¹³

A nézőpontok váltakoztatása, mely nemi szerepekre is lebontható, szintén a narratív technikák érzékeltetése felől közelítendő meg, pontosabban a polifónia attribútumai felől. Fontos megvizsgálni azt is, hogy melyik szereplő mit látat, férfi-női nézőpontok szerint hogyan változik a történetmondás, valamint a történetmondás tárgya, témája. Mindezek szorosan összekapcsolhatóak kulturálisan sztereotipizált, és társadalomban betöltött férfi-női szerepekkel. Kali nemcsak nyelvében konstruálja meg a hiteles széki asszonyt, hanem életfelfogásában, gondolkodásmódjában is, mely érinti a párkapcsolatról, szexualitásról, szülésről, gyereknevelésről kialakult nézeteit. Beszédmódjában, cselekvésében, életszemléletében teljesen hiteles korabeli asszonytípusként tűnik fel. Sorsnarratívája erős párhuzamot mutat a megélt történelmi eseményekkel, az ebből következő bizonytalanságot megélt emberi léttel. Meni? Maradni? A biztos rosszat elhagyni a bizonytalan, de reményteljesebb jövőért.¹⁴

---

¹² Uo: 12.

¹³ TOMPA: 128

¹⁴ A regény így kezdődik: *„Arra kell menni. Tudom én. Mert én azt már régtől tudom, hogy merre. Hogy én arra mennyit mind gondoltam! Csak sose mertem. Az ember kell biztassa magát, mert ha nem, vissza talál fordulni a nagy útján, mikor*

Véleményem szerint az elmondhatatlanság érzékeltetése a fejezetek tagolásával, terjedelmességével is referencializálható. Mindegyik szereplő a történetét külön „könyvben” meséli el,¹⁵ melyek egy hatszázhuszonkét oldalas könyvvé szerveződnek, ezzel is érzékeltetve a szereplők bőbeszédűségét. Erre a műre nem jellemző a folyammondatok alkalmazása, viszont az élő nyelvi poétika rekonstruálása egyértelműen hangsúlyos. Ezt támasztja alá Makkai Csilla is tanulmányában. Szerinte az emlékezés működését követő elbeszéléstechnikákra a szaggatottság, az asszociatív gondolkodást tükröző eljárások jellemzőek. Tompa Andrea regényében egy „leplezett szaggatottsággal” találkozunk, hiszen a narrátor(ok) történetvezetése asszociáción alapuló gondolatfutamokból áll, melyek ugyan tartalmaznak váltásokat az emlékek elmesélése, illetve az elbeszélés idejében megélték között, de a szövegek folyamatos áradása nem akasztja meg az olvasást. A szaggatottság a szerkesztés révén sem nyilvánul meg, hiszen a történetek könyvhosszúságú fejezetekbe illeszkednek. Az által, hogy nincsen kisebb fejezetekre bontva a narratíva, nem ékelődnek be szakaszhatárok, az események nem a tördelés szerint rendeződnek, az író jelenléte, a szöveg megírt volta kerül takarásba, a színpadon pedig négy különálló hangot hallunk.¹⁶

---

már épp fordulna rá. [...] Abba a nagy sötétbe kell most bémenni, s akkor ezt itt mind, ami van, elhagyni, s készen van.” Két fontos motívumra szeretnék kitérni: a menekülés motívumára, mint a szülőhely elhagyása, valamint a sötét erdőnek a toposzára, amely az ismeretlen, félelmetes jövőt is jelképezheti. Valójában ebben az értelemben egyből felfedezzük Kali sorsnarratíváját, mely identifikálódhat azok sorsával, akik megélték a történelemnek ezt az időszakát, de azokéval is, akik a kulturális emlékezet során kerültek kapcsolatba a történelem ezen szakaszával. Mindegyik szereplő életútjában felfedezhető az effajta kettősség.

15 Így például a fejezetcímek a következőképpen alakulnak: *Kali könyve, Vilmos könyve, Annuska könyve, Eleonóra könyve.*

16 MAKKAI T. Csilla: *Hallgatások könyve, kortárs magyar irodalom, kritika, Omer-ta, perszonális elbeszélés*, TOMPA Andrea = *Szemfedő*, 2018.10./19.

GEOKULTURÁLIS NARRÁCIÓ, TÉRKÉPZETEK, HATÁRIDENTITÁS, NYELVREKONSTRUKCIÓ MINT A PRÓZAPOÉTIKAI ELJÁRÁS ESZKÖZEI

Bányai Éva tanulmányában külön kitér a nyelvi-poétikai megformáltság mikéntjére. Ezzel kapcsolatban felvetődik a probléma, hogy az újbóli létrehozás, teremtés során hogyan alakul a múlthoz való viszony, és milyen másság/idegenségtapasztalat, térképzet és határidentitás jelenik meg ezekben a regényekben. Továbbá fontos megvizsgálni, a nyelvpoétika formálódását, azaz, hogy hogyan formálódik a különböző kultúrák határán, a kultúraköziségben, a köztes térben megképződött prózaszövegekben.¹⁷ Egy „irodalmi régió” nem az írók születési vagy lakhelye, hanem az azt nyelvileg megkonstruáló szövegek révén valósul meg.¹⁸ A történelemnek az effajta újraértelmezései, amelyek szépirodalmi munkák történetévé konstruált szövegei, Balázs Imre József szerint „tulajdonképpen többet tettek Erdély újraértése érdekében, mint több könyvespolcnyi irodalom- és társadalomtörténeti tanulmány.” Szilágyi Júlia szerint az irodalomba így bekerül a közelmúlt, mindemellett többekben felmerül a nyelviség szerepe is, és ezzel párhuzamosan a múlt feldolgozásának aktualitása és lezáratlansága szintén.¹⁹ A Tompa-regénynek is – több Fordulat-próza szövegéhez hasonlóan – szövegkonstruáló eleme a többszörösen terhelt gender [mert a nemi mellett társadalmi, nyelvi, etnikai kisebbségi]-perspektíva, amely a saját életfordulópontjából közvetíti a társadalmi-történelmi-nemi-nyelvi fordulatokat.²⁰

A regény nyelve olyan regionális tájnyelv, amely szabályosan illeszkedik a regionális nyelvváltozathoz. Ez lehet az egyik erőssége a narrációnak, amikor a nyelv rekonstruálásáról beszélünk. Tulajdonképpen nem elég tereket, helyeket, időt rekonstruálni, szükséges a nyelv újratemtése is. Már ebben a nyelvváltozatban megjelenik egyfajta idegenségérzet a román szavak, kifejezések szerves beépítése, használata, a térhasználatban megjelenő román utcanevek alkalmazása révén, mely azt

---

17 BÁNYAI ÉVA: *Bőbeszédű [el]hallgatások*, = *Szépirodalmi Figyelő*, Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat, Budapest, 2017/5.

18 Vö.: BÁNYAI ÉVA: *Fordulat-próza, Átmenetnarratívák a kortárs magyar irodalomban*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2016, 29.

19 ZÓLYA Andrea Csilla: *Az átmenetek térfoglalása*, Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2016, 119.

20 BÁNYAI ÉVA: *i., m.*, 30.

támasztja alá, hogy valamiféle összefüggésbe lehet hozni a történelmi térfoglalás tényét, eseményét, a személyes terek lefoglalásán keresztül a legabszurdabb személyes nyelvfoglalás jelenségével, amely az identitásvesztés súlyos aspektusát veti fel.²¹

A terek megismertetése mikro- és makroközösségeken keresztül történik. A személyes terek bemutatása tágul a közösségi terekkel párhuzamosan, ami először a kolozsvári magyarok tere volt, később már a kolozsvári magyarok-románok tere lett, egyszerű emberek tere bővül a párttagok terévé is, amely egyben egy ország történelmi, földrajzi, kulturális köztes terévé női ki magát. A térpoétika részletesebb vizsgálódásaihoz Faragó Kornélia kutatásai adnak átfogóbb képet.²²

Az irodalomtörténész kutatásai az utóbbi években szinte szervesen összekapcsolódtak a fentebb megnevezett prózapoétikai eljárások értelmezéseivel. A térbeliesítő gondolkodás teóriáját a fenomenológia, hermeneutika és az egzisztencializmus alaptételei ötvözik.²³ Az elmélet a Bachelard és Foucault elgondolásain megalapozott térpoétikai alakzatok analízise, az antropológia és a kulturális narratológia eredményeit is felhasználó geokulturális nézőpont bevezetése az irodalomkutatásba, a Jan Assmann-i kulturális emlékezet-fogalom, s főként az ennek egyik fontos elemeként funkcionáló „textuális átfordulás”, vagy másképp, „textuális koherencia” működésének leírása.²⁴ Mindennek alapeleme a geokulturális meghatározottság tapasztalata, amelyet viszont nagyon bonyolult rendszerű hálózatként érdemes elképzelnünk, hiszen számos, a nemzeti identitás feletti (vagy ezeket egymásba nyitó) szempontból adódik össze.²⁵

A geokulturális elbeszélés a regényben spirálszerűnek mondható, ugyanis a mikroközösségek tereitől indulva a nagy makroközösségek terei felé tágul a térképzet: a szereplők személyes lakhelyeitől a Hóstáton

---

21 ZÓLYA: *i.m.*, 119.

22 Faragó Kornélia kutatásait a témában szerb, vajdasági valamint magyarországi kortárs regények kapcsán végezte főképpen. Alapvetően filozófiai ihletésű szempontrendszerrel dolgozott ki, másképpen interpretálható szempontrendszerre épít, mindez a térábrázolás poétikájának értelmezéslehetőségeire alapozva.

23 Vö.: FARAGÓ Kornélia: *A térbeliesítő gondolkodás alakzatai, A viszonyosság alakzatai*, Alföld, 62. évf., 1. sz., 2011, <http://epa.oszk.hu/00000/00002/00149/278.htm> [utolsó letöltés dátuma: 2020.07.03.].

24 U.o.:

25 U.o.:

keresztül az egyre nagyobb földrajzi egységek bemutatásáig jutunk el. Regionális szinten Kolozsvár utcái, terei, intézmények terei a kiindulási pontok, majd Székelyföld, Bukarest s végül Párizs. Ez a kitágított horizont a közties idő tereinek horizontja is egyben, főképpen Vilmos utazgatásai támasztják ezt alá.

Ez az olvasásmód – mely egyébként nagy vonalakban a „monarchikus” olvasást eleveníti fel – egy viszonylag kötött geokulturális diszkurzus felbomlása után egyfajta emlékezetkulturaként jelenik meg, s egyúttal mintha újra is gondoltatná az irodalom fikcionalitásának kérdését: az élet és a művészet közötti határvonalat elhomályosítva a fikció „referenciális termelékenységéről” [de Man] ad számot. [Ez a sajátosság máshol, másik aspektusból kotextusként definiálódik, kifelé orientálódó szóként, kifelé forduló szövegaktusként: „a »külső« világ, a közvetlen létezés tapasztalat beáramlása, behatolása, amelyen keresztül behatol az idő is”.]²⁶

A regény térrétegei az elbeszélni vágyott múlt rétegeiből tevődnek össze. Mindez az utcák, terek – a szimbolikus térfoglalás aktusait követő – átnevezésben érhető tetten. Erős aspektusa ennek a jelenségnek, mikor a templomot a rendszer „lefoglalja”, azaz megtiltja ennek a térnek a használatát, vagy mikor a regény végén megtudjuk, hogy a teljes Hóstátot lebontották, megsemmisítette a rendszer, helyébe tömbházakat építettek. Itt érezhetjük leginkább a határidentitás legerőteljesebben megkonstruált kifejeződését is, amely hasonló a nyelvi idegenségérzethez.

A szöveg narratívája az ötvenes évek történelmi eseményeit állítja középpontba úgy, hogy a narrátorok saját élettörténeteiken keresztül látatják a történelmi és személyes eseményeket. A regény konstruktumai a nyelvi/ kulturális térhasználat sajátos jegyei, melyek nemcsak egyéni szinten jönnek létre, hanem társadalmi szinten is. Kritikai írásokban, de nemcsak ott, gyakran megfogalmazódik az a probléma, mely rekonstruált nyelv és a kulturaköziség kapcsolatára hívja fel az olvasó figyelmét. Pontosabban az értelmezői attitűd kerül fókuszba, melyben fontos szerepet játszik a kultúrát-nyelvet ismerők háttértudása, s ezzel szemben „hátrányos” helyzetben lehetnek a kultúrán kívüliek, azaz másképpen értelmezik azok, akik belül, és másként, akik kívül vannak a kulturális nyelvhatárokon.²⁷

---

26 U.o.:

27 Vö.: Bányai Éva: „Erdély-Re-Prezentációk” *Történetek az aranykorról*, Erdélyi Múzeum Egyesület, 2015, 106.

ÖSSZEGRZÉS

Figyelembe véve a kortárs prózairodalom utóbbi idében megjelent remekműveit, megállapíthatjuk, hogy közkedvelt lett a közelmúlt történelmi eseményeit feldolgozó tematika. De a téma mellett az elbeszéléstechnikában megjelenő változások is hangsúlyossá váltak. A fordulat nemcsak a tematikában megjelenő történelmi Fordulatot hivatott beemelni a szépirodalomba, hanem elbeszéléstechnikáiban is nyomon követhető. A mozaikokból, emlékfoszlányokból rekonstruált kordokumentáció, poétikai eszközként érvényesülve, inherens módon megalkotta a nyelvi rekonstrukciót mint eljárást, a térábrázolás horizontját kibővítve a köztes időbeliség perspektívájának rekonstrukciójával. Mindez kiegészül néhány olvasói intencióval, mely olyan szignifikáns értelmezői magatartást kell eredményezzen, mely néhol megköveteli a történelmi szövegek befogadására alkalmas elméletismeretet, valamint arra készíti értelmezőjét, hogy ezzel párhuzamosan működtesse az interkulturális ismereteit.

Értelmezési szempontjaimat a szakirodalmi hivatkozásokkal, valamint a regényből kiemelt példákkal támasztottam alá. A történetiség fogalmát értelmező szempontrendszerből indultam ki, amely általánosan megalapozta a történetiséghez való viszonyulásomat. Ezt követően azoknak a narrációs technikáknak a bemutatására törekedtem, melyek jellemzően a fordulatot feldolgozó prózák egyik sajátosságaként kezelhetők. Mindezt a polifonikus narráció egyik sajátosságának tekintetem, hiszen ezzel párhuzamosan kitértem más narrációs technikára is. Kutatásom során a számomra legaktuálisabban és legrészletesebben bemutatott elméleti szempontokat a témában Bányai Éva és Faragó Kornélia hivatkozott kutatásai nyújtották. A geokulturális narráció fogalma, a nyelvrekonstrukció, a térképzetek, az idegenségképzet, valamint a határidentitás elméleti háttereit a fentiekben említett tudományos kutatások által értelmezett fogalmakként vizsgáltam.

Azt gondolom, érdekes kutatási téma lenne a közeljövőben részletesen kifejteni a Tompa-regényekben előforduló narrációs változások sajátosságait, valamint párhuzamosan kiemelni néhány kortárs prózai mű sajátos elbeszéljegyeit, de a kulturális emlékezet szintéziseinek vizsgálata is izgalmas kutatási témának bizonyulhat.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM:

- Bányai Éva: „Erdély-Re-Prezentációk” *Történetek az aranykorról*, Erdélyi Múzeum Egyesület, 2015
- Bányai Éva: *Fordulat-próza, Átmenetnarratívák a kortárs magyar irodalomban*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, 2016.
- Bányai Éva: *Bőbeszédű [el]hallgatások*, = *Szépirodalmi Figyelő*, Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat, Budapest, 2017/5.
- Bókay Antal: *Bevezetés az irodalomtudományba*, Osiris Kiadó, 2006.
- Faragó Kornélia: *A térbeliestítő gondolkodás alakzatai, A viszonyosság alakzatai*, *Alföld*, 62. évf., 1. sz., 2011.
- Makkai T. Csilla: *Hallgatások könyve, kortárs magyar irodalom, kritika, Omerta, perszonális elbeszélés*, Tompa Andrea, = *Szemfedő*, 2018.10./19.
- Tompa Andrea: *Omerta, Hallgatások könyve*, Jelenkor, 2017.
- Tóth Zsombor: *A történelmem terhe*, KOMP-PRESS Korunk Baráti Társaság Kiadó, Kolozsvár, 2006.
- Zólya Andrea Csilla: *Az átmenetek térfoglalása*, Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2016.

„AZ AURÁN TÚL”

■ AKKABA ALI ■ ali.akkaba@yahoo.com

Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar, Vizuális kommunikáció MA I. év.

■ Témavezető: DR. HORVÁTH GIZELLA, egyetemi tanár, Partiumi Keresztény Egyetem

■ kulcsszavak: Walter Benjamin, aura, installáció, interaktív alkotás, viszonyrendszer

A MŰALKOTÁS FOLYAMATRENDSZERE

A műalkotás aurájának megnyilvánulása messze a múltban kereshető művészettörténeti vonatkozásában. A hétköznapi ember a műalkotást először kultikus hatásként élte meg: megközelíthetetlen és megérinthetetlen jelenséggént. Walter Benjamin aurával kapcsolatos tézisét Immanuel Kant „a zseniről” alkotott képével is kapcsolatba hozhatjuk¹ [Immanuel Kant: *Az ítélőerő kritikája*]. A zseni alkotó, megismételhetetlen és eredetit alkot. E két tényező az alkotást az aura erejével ruházza fel. Az első részben ez a gondolat a művészeti projekt alapja.

AZ AURÁVAL RENDELKEZŐ MŰALKOTÁS: A DOBOZ

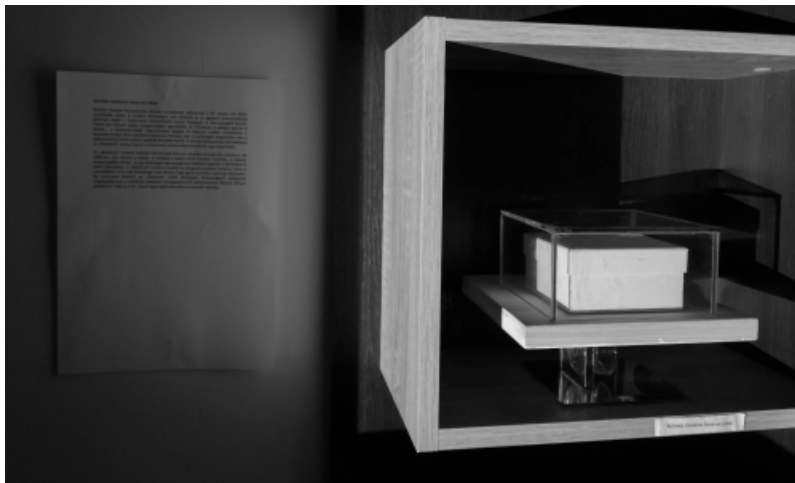
Az installáció első része és annak fő eleme a doboz. A doboz aurájának eredete egy fiktív művészettörténeti mozzanatra vezethető vissza. Egyedi és megismételhetetlen mivoltában a doboz különleges viszonyrendszert hoz létre a nézővel. Megérinthetetlen és távolba eső műal-

---

¹ lásd Immanuel Kant *Az ítélőerő kritikája* [Budapest: Osiris, 2003].

kotás esetében a nézői tapasztalatszerzés minden bizonnyal a látásra szorítkozik: viszont „a szemtől-szembeni kommunikációval ellentétben a műalkotás aszimmetrikus kommunikációt hozz működésbe”.²

Az installáció térbeli kidolgozása és kivitelezése a műalkotás védelmére és esztétikai elrendezésre irányul.

1.kép. RICHARD JOHNSON: *Illattóroló* 1996, leírással együtt

FIKTÍV MŰVÉSZETTÖRTÉNETI KIINDULÓPONT

„RICHARD JOHNSON: *Illattóroló* [1966] Richard Johnson konceptuális művész munkájának előzményei a 20. század első felére vezethetők vissza. A modern formaiságra való törekvés és az egyszerű áramvonalasság jellemzik David L. Fishermann dobozkészítő mester kézjegyét. A ritka anyagból készült, 10x10 cm méretű doboz kategóriájában egyedülálló, és mindössze 3 példány készült el belőle, a Sewassel-család megrendelése alapján. A dobozok eredeti rendeltetése a Sewassel-család titkos parfümreceptjeinek tárolása volt. A parfümgyár megszűnése után a dobozok közül kettő műkincs gyűjtők birtokába került. A hármas do-

---

² Kemp, Wolfgang, „Renyiandras.Hu - Kemp: A Műalkotás És a Néző,” accessed September 14, 2020, <http://www.renyiandras.hu/index.php/egyetem/bevezetes-a-mveszettoertenetbe/kemp-a-malkotas-es-a-nez>.

bozsorozat első példánya az „Illattároló” pedig a David L. Fishermann múzeumban tekinthető meg napjainkban. Az „Illattároló” különös hatás-sal volt Richard Johnson amerikai konceptuális művészre, aki 1966- ban újra alkotta a dobozt. A művészt a doboz belső tartalma inspirálta, az illékony anyag fogdába zárása, és egy különleges papíryanag használa-tával szigetelte a láthatatlant a doboz belsejében. A „Illattároló” ironikus mivoltát az elszigetelt tartalma hordozza, hiszen a szemlélőnek nincs más lehetősége mint elhinni, hogy igenis az érték a szemnek láthatatlan. Ha kíváncsiak lennénk az „Illattároló” belső valóságára, kíváncsiságunk kielégítését megakadályozza a műalkotás beépített önmegsemmisítő mechanizmusa. Richard Johnson „Illattároló” doboza a 20. század egyik legikonikusabb konceptuális alkotása”.

AZ AURA-ELVESZTÉS FOLYAMATA A SOKSZOROSÍTHATÓSÁG EREDMÉNYEKÉNT

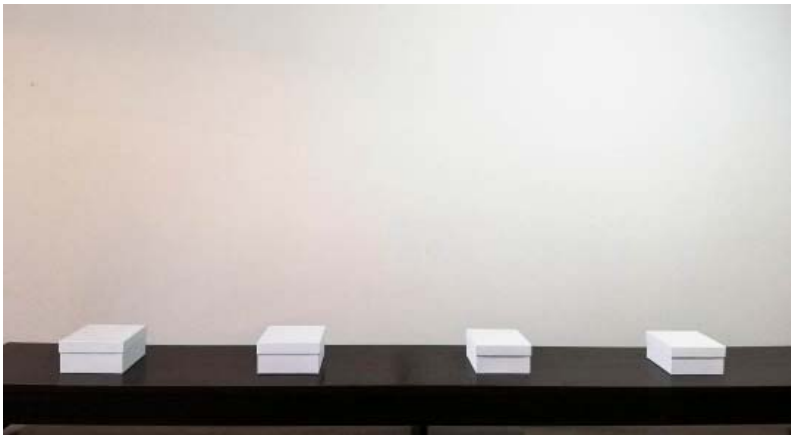
A modern/posztmodern művészetben gyakran találkozunk az eredetiség megkérdőjelezésével. Az appropriációs művészek tömege foglalkozik ennek a kérdésnek problematikájával. A sokszorosítási eszközök eredményezte: másolat, parafrázis, hamisítvány stb, mind az appropriációs művészek kifejezési lehetőségei. Művészettörténeti példaként akár Elaine Sturtevant: *Warhol Flowers* [1964], alkotásában is megfigyelhetjük, ahogyan lemásolja Andy Warhol munkáját, létrehozva egy eredeti konceptuális munkát, amely teljesen másról szól, mint Andy Warhol virágai. Az efajta alkotások új kérdéseket hoznak létre, amennyiben kérdőre vonják az eredetiség követelményét.

Walter Benjamin *A műalkotás a technikai reprodukálhatóság korá-ban* írásában a reprodukció és az aura elvesztésnek folyamata, a digitális fotográfia és a film köré összpontosul³. A fényképezőeszköz által létre jött reprodukció felülírja az aura szabályrendszerét, ezáltal megfosztja a műalkotást méltóságától. „Az aurán túl” installáció második része ezen gondolatra támaszkodik.

Az installáció második része az *Illattároló*-ról készített dobozmá-solatok tömege. Külön hangsúlyozva a másolat lényegét, hiszen a má-solat a hamisítvánnyal ellentétben képes fenntartani az eredetiségét és páratlan mivoltát, autoritását.

---

3 Benjamin, Walter, „A Műalkotás a Technikai Sokszorosíthatóság Korszakában.”

2.kép. Illattároló másolatok

Miként is fosztja meg a másolat az eredeti dobozt aurájától? - tesszük fel újra a kérdést.

A sokszorosítás folyamán létrejött reprodukciók felbontják az aura szabályrendszerét, közelséget hozva létre a szemlélővel. Az eddig „itt” és „most” momentumai megszűnnek. A másolatok által a dobozok elérhetősége korlátlan, a doboz könnyen megközelíthető. A távolság, amely meghatározta a néző/szemlélő és az alkotás viszonyrendszerét, más működési elven történik. A látás, mint a tapasztalat szerzés eszköze, kibővíti a tapintással. A nézőnek lehetősége van közelebbi fizikai megfigyelésre és szemlélésre. Az érintés lehetőségének kihasználása a munkafolyamatban interaktivitás formájában jelentkezik. Az aura nélküli reprodukciók és a néző távolságtartásának felszabadítása az első lépések „Az aurán túl” folyamat kialakításában.

Az installáció kivitelezésének folyamatában két kulcsfogalomra terelődik a hangsúly. A sokszorosíthatóság és reprodukciók formális bemutatása, amely a jelképes „futószalag” illúzióját akarja érvényesíteni. A futószalag motívum rendszer napjaink technikai lehetőségeit próbálja a vizuális nyelvezet segítségével közvetíteni a nézők/szemlélők számára.

„AZ URÁN TÚL”, INTERAKTÍV INSTALLÁCIÓ

Az „Az aurán túl” installáció együttes utolsó fázisát, a nyitott archívumba kerülő eredmények tartománya képezi. A digitális archívum összegzi az eddigi felvetett kérdéssorozatot, és egy személyes indíttatású továbbgondolással zárja azt le. Az installáció következő gondolati alapokra építkezik: kapcsolatteremtés a műalkotás és a néző között, a távolságtartás totális megsemmisülése és e lehetőségek kiaknázása. Ez egy interaktív folyamat, amelyben a néző nem csak részévé válik az alkotásnak, hanem formálhatja is azt. Eredetileg úgy terveztem, hogy lehetővé teszem a néző számára saját tapasztalatának kifejtését a kiállítási helyszínen. Eszközként a fényképezőgép állt volna rendelkezésére a szemlélőnek. Az eszköz használatával a néző digitális képet készíthetett volna a doboz reprodukcióról, és a kép által kifejezésre juttathatta volna megélt tapasztalatait. A 19. század művészettörténésze, Wilhelm Lübke „a fénykép-reprodukciót már 1870-ben nem a művészi eredetiség konkurenciájának tekintette, hanem mint ennek „egészen átlelkésített” közvetlen visszaadását”⁴.

3.kép. Nyitott archívum tartománya, vetített fotográfiák

⁴ Bredekamp, Horst, "Renyiandras.Hu - Bredekamp: Képi Médiumok," accessed September 14, 2020, <http://www.renyiandras.hu/index.php/egyetem/bevezetes-a-mveszettoertenetbe/bredekamp-kepi-mediumok>.

Az eredeti ötlet megvalósítását a járvány által ránk kényszerített távolságtartás nem tette lehetővé, ezért a helyzethez alkalmazkodva változott az interakció forgatókönyve. Az interaktivitás létfontosságú a munkafolyamatomban, ezért nélkülözhetetlen részét képezi. A megváltozott forgatókönyv nyomatókosítja a közelség határvonalát, hiszen a folyamat során a sokszorosított dobozok másolatait juttattam el a „szemlélőkhöz”. Saját otthonukban elmélkedve és az utasítást betartva készíthették a fotográfiákat. A fotográfia mint médium választása nem csak Walter Benjamin írására alapozik „Hermann Grimm szemében a nagyító vetítés ugyan azt az analitikus fogást jelentette, amely a természettudományoknak a mikroszkóp révén: ennek segítségével úgy látta, hogy a művészi elemet nagyobb fokú hitelesség reprezentálja, mint az szabad szemmel lehetséges.”⁵ Megannyi lehetőséggel rendelkezik a fotográfia: a perspektíva használatának sokszínű alkalmazása, és a foto eszköz különböző alkalmazásai – mind lehetővé teszik az emberi látás felülmúlását. Ezek fontos tényezői a reprodukciók változatos bemutatásához, amelyek által az archívum gazdagabb vizualitást nyer.

Az kép létrehozáshoz társított egyszerű utasítás: *„Lehetőség adódik az önkifejezéshez „Az aurán túl” munkafolyamat során, egy fénykép formájában, amelynek hordoznia kell a személyes tapasztalat nyomát”*. Az archívum azon fotók összességét tartalmazza, amelyeket a „nézők” visszajutattak hozzám. Az archívum nyitott és bármikor bővíthető. A projekt során értéktelennek minősült reprodukciók az aura-nélküliségükben belső tartalomra tettek szert. Egy másolat megannyi nyilvánulását tapasztalhatjuk meg az interaktív folyamat során. Némely fotográfia önálló alkotásként is elemezhető, de legfőképpen a folyamat eredményei, ami már nem az aurát vizsgálja, vagy annak esztétikai jegyeit, hanem valami aurán túli, sokkal közelebbi kapcsolat nyelvezetként működik.

ÖSSZEGRZÉS

A művészeti projekt [„Az aurán túl”] Walter Benjamin: *A műalkotás a technikai reprodukálhatóság korában* írásának nyomán az aura fogalmát vizsgálja. A kutatás nem az aura elvesztésének pozitív illetve negatív pólusait analizálja a modern művészet szempontjából, ha nem egy interpersonális szemszögből próbálja az aura elvesztésének problé-

---

5 Bredekamp, Horst.

máját, egy installáció sorozat formájában művészi gyakorlattá alakítani. Az installáció struktúrája időrendben több részen át, más-más probléma felvetést vizsgál. A munka célja az aurán túli érték megtalálása. Konklúzióként az új érték – a nézői interaktív tapasztalat kifejezéseit – egy digitális archívum összegzi.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Benjamin, Walter. "A Műalkotás a Technikai Sokszorosíthatóság Korszá-
kában." In *Kommentár És Prófécia*, 301–94. Budapest: Gondolat,
1969.
- Bredekamp, Horst. "Renyiandras.Hu - Bredekamp: Képi Médiumok."
Accessed September 14, 2020. <http://www.renyiandras.hu/index.php/egyetem/bevezetes-a-mveszettoertenetbe/bredekamp-kepi-mediumok>.
- Kant, Immanuel. *Az ítélőerő kritikája*. Budapest: Osiris, 2003.
- Kemp, Wolfgang. "Renyiandras.Hu - Kemp: A Műalkotás És a Néző." Ac-
cessed September 14, 2020. <http://www.renyiandras.hu/index.php/egyetem/bevezetes-a-mveszettoertenetbe/kemp-a-malkotas-es-a-nez>.

ANTI PLATÓN

■ ANGYAL OLÍVIA ■ olivia@gmail.hu

Partiumi Keresztény Egyetem, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar, Vizuális kommunikáció MA I. év.

■ Témavezető: DR. UJVÁROSSY K. LÁSZLÓ, egyetemi tanár, Partiumi Keresztény Egyetem

■ Témavezető: DR. HORVÁTH GIZELLA, egyetemi tanár, Partiumi Keresztény Egyetem

■ kulcsszavak: térinstalláció, görög mitológia, filozófiai eszmék, Platóni testek, torzulások

BEVEZETŐ

A mítosz és a logosz összeférhetelenségén alapuló tér installáció.

Ez a két gondolkodási elv mindig nagy kérdés volt az emberiség számára. Miben kell hinni? A racionalításban, amelyet a logosz képvisel vagy a fantáziában, melyet a mítosz jelképez?

A világ rendjének egy örök vita tárgya ez az összeférhetelenség. Ennek elindítója az ókori görög kultúra volt. A görög mitológia világszerete ismert és a fantázia lehetőségeinek széles skáláját képes felsorakoztatni az istenek és más mítikus lényekről szóló történeteiben. Ezek a mítoszok lényegében teljesen abszurd kitalációk semmi közülük nincs a racionalitáshoz, mégis nagyon meghatározó szerepet töltenek be az emberek életében.

A mitológia nagy uralmát szintén a görög kultúra egy másik nagy meghatározója dönti meg ami a filozófia. A görög filozófusok alapozták meg a racionális világ elképzelést és egy olyan gondolkodási rendszert alakítottak ki, amely mainapig a megalapozója a világ társadalmi rendszerének.

Ebben az alkotásban ennek a két nagy görög világrend gondolkodási elveknek az összeférhetelenség mutatkozik meg. A logosz szimbólumaként a platóni testek míg a mítosz képviselőjében a mitológiai lények jelennek meg.

A platóni testek egy tökéletes rendszert alkotnak, amely a szabályosságon alapul ezért is hívják őket szabályos testeknek a matematikában. Ennek a tökéletes ellentéte a mitológiai lények, amelyek épp, hogy a szabálytalanság és a rendszer megbomlásának szüleményei. Az installáció erre a két nagy vizuális pillére alapszik.

Az egyik ilyen pillér a mitológiai lények interpretálásai egy-egy torzított szabályos test kiterített változatán, míg a másik nagy pillér a platóni testek, amelyekre a torzításuknak matematikai szabályai vetülnek; így egy optikai illúziót hozva létre, melynek hatására eltorzul a szöveg és a testek egyaránt. Mindezek az elemek egy térben elhelyezve megjelenítik a két nagy gondolkodásielv összeférhetelenségének viszonyrendszerét. Ugyanis vizuális élmény hatására megfigyelhető, hogy a szabályos is torzulhat a nézőpontnak megfelelően és a szabálytalan is lehet szabályos ha azt úgy értelmezzük.

A világ nem tökéletes és nem képes szabályos lenni teljes mértékben, mindig lesznek kicsi hibák, összeférhetlenségek, amelyekkel számolnunk kell.

ELŐZMÉNYEK

PLATÓN VILÁGMINDENSÉG ELMÉLETE ÉS ANNAK KAPCSOLATA A GEOMETRIÁVAL

A világ tökéletlenség elvének a legnagyobb gondolkodója Platón volt. Dialógusaiban megalapozta a mai világ rendszerét. Az Állam című művében pedig a világ működésének rendszerét és alkotó elemeit különböző geometriai testekkel hozta kapcsolatban.

A világ kialakulásáról alkotott elképzeléseit a Timaiosz dialógusában fejtette ki. Platón ebben a művében foglalja össze kozmológiáját. „A világ ősanynaga mindig is létezett –Platón szerint –, de volt rendezett formában, a kozmosz, azaz a világrend egy kézműves, a demiurgosz műve volt.”¹

---

1 Platón: Timaiosz. In. Platón összes művei I–III. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984, 307–308.

A világ négy őszanyagból keletkezett, ezek: tűz, víz, föld, levegő. Ezeket az elemek kapcsolódtak össze arányosan egy isteni erő hatására, így létrehozva a jelen világot.

Platon ezt az öt világ alkotó elemet egy- egy geometriai testel azonosította amelyeket platóni testeknek nevezünk.

A PLATÓNI TESTEK

A geometriában, olyan poliédereket jelentenek, melyek oldalait egybevágó szabályos sokszögek határolják, minden lapszögük egyenlő és a csúcsalakzataik egybevágók.

A 3 dimenziós térben öt szabályos test létezik. Ezek a testek valamennyi alkotó elemnek felelnek meg

- a tűz a tetraéder, amely 4 oldalú test
- a föld a kocka vagy más nevén hexaéder 6 oldalú test
- a levegő az oktaéder, amely 8 oldalú test
- a víz az ikozaéder, amely a 20 oldalú test
- a kozmosz a dodekaéder, amely 12 oldalú test

A MITOLÓGIA, MINT A RACIONALITÁS ELLENTÉTES VILÁGSZEMLÉLETE

Munkám második nagy pillére a mitológia, amely ellentétben van a racionalitással a logikus gondolkodással és nagyrészt mind azzal ami a görög filozófia képvisel. Ugyan mind két meghatározó támpont az ókori görög kultúra terméke, viszont ellentétben állnak egymással.

A mitológia a fantázián alapszik és ez képviseli a tökéletlenség és a torziók világát. A mitológiában valamennyi lény és történet kitalált tehát semmi köze nincs a reális világhoz, ugyan inspirálódik belőle, viszont a valós elemekt szokatlan kontextusba helyezi, vagy különös asszociációkat képez belőlük, ezzel hozva létre a maga sajátos világát. Egy olyan rendszerre épül, ami a hibára és a torzióra alapoz, mivel a logika helyet a fantáziára építkezik.

„A görög mitológia az ókori hellének vallásából származó mítoszok gyűjteménye. Ezeket a történeteket minden régi görög ismerte, és bár néhány korabeli filozófus megkérdőjelezte hihetőségüket, a hétköznapi emberek szertartásai és világnézete alapjául szolgáltak.

A környező népekhez hasonlóan a görögök is az élet bizonyos területeihez rendelt istenekben hittek. Például Aphrodité a szerelem istennője, míg Arész a háború, Hadész pedig a halottak istene volt.

A tulajdonképpeni imádat mindössze néhány isten, különösen a tizenkét olümposzi felé irányult. Az olümposzi istenek nagy pánhellén kultuszok központjai voltak. Sok területnek, sőt még egyes falvaknak is megvoltak a maguk kultuszai, melyek olyan nimfák és kisebb istenségek köré összpontosultak, akiket jóformán sehol másutt nem ismertek.

A görög mitológia világa eléggé összetett. Tele van szörnyekkel, háborúkkal, intrikákkal és kotnyeles istenekkel. Emellett vannak a hérószok, akik segítenek az embereknek felülkerekedni ezeken a problémákon. Az emberek persze sokkal nagyobbak voltak akkoriban, ám a görögök nem láttak nagy szakadékot a történelmük és a vallásuk között. A görögök a mítoszbeli hősök és az ő kultúrájuk egyenes ági leszármazottainak tekintették magukat.²

A görög mitológiában számtalan különös lény van, amely egy jó része különböző torziókon alapuló szörny, nem szükségszerűen negatív szereplők, csak az istenekkel szemben alárendeltek. Ők a torziók és a tökéletlenség képviselőik.

A MÍTOSZ ÉS A LOGOSZ MINT ÖRÖK ELLENTÉTEK

A görög mitológia nagyon gazdag jellemeiben és személyiségekben. Nagyon izgalmas elbeszélés, korlátozott tematikán alapuló mitológiai rendszer volt rá jellemző, a témák kombinálódása és változatos alkalmazásuk eredményezte a különös gazdagságát.

Platón határozottan bírálta a különböző mitológiai történeteket. Elítéli brutális, vagy istenkáromló történetek, mint Uránosz és Kronosz története, gyerekgyilkosságok, az istenek alakváltoztatásai, hazugságok, becsapások, cselszövések, viszálykodás, megcsalás, kiszámíthatatlanság, és még sok negatív viselkedés fajtát.

A hit kérdése sokáig nem merült fel a mítoszokkal kapcsolatban, ez a kérdés először Platónnál jelent meg a Phaidroszban: „De mondd csak, Zeuszra, Szókratész: hiszed, hogy igaz ez a mitikus elbeszélés.”³

Lényegében a mítosz és a logosz kiegészítik egymást egyfajta szimbíózisban léteznek, ennek alapján tehát a tökéletes szabályos világ sem létezhetne tökéletlenség és szabálytalanság nélkül. De ez egy örök vitálya a mindenkori világnak. Ezért a legeredményesebb ha a két szférát egyenlőnek tekintjük és egymás javára fordítva értelmezzük azokat.

---

2 Tóth Enikő, <https://people.inf.elte.hu/toeuaai/weblap/index.html>

3 <https://erettsegi.com/tetelek/filozofia/mitosz-vallas-gondolkodas/>

TÉMA KIFEJTÉS

Mindig rendkívülinek találtam azt, hogy hogyan is lehetségesek a mai világ tudomány orientál szemléletében az olyan történetek vagy esetleg hiedelmek, vagy akár jelenségek létezése és azok terjedése, amelyek semmilyen tudományos formában nem értelmezhetőek? Mégis képesek ember tömegeket befolyásolni.

Elgondolkodtató, hogy vajon mi is váltja ki? Miért kezdünk egy adott pillanatban irracionális dologba hinni, minden tudományos magyarázatot és gondolkodást mellékelve. Talán az embernek szüksége van az irracionálisra, mesére, amelyeknek valójában nem sok vagy akár semmilyen kapcsolata nincs a realitással?

A mai világ a logikus gondolkodásra alapszik, amelyet az ókori görög filozófusok hagytak ránk. Köztük kiemelkedő szerepe volt Platón munkásságának. Ugyanis ő határozta meg és fektett le az alapjait a mai világ gondolkodás rendszerének. Egész munkásságára jellemző volt de leginkább az *Állam* című művében fejtette ki ezzel kapcsolatos elméleteit, a világ gondolkodás szabályos rendszeréről.

A logikus gondolkodásra és a racionalitásra fektette a hangsúlyt, ugyan felhasználta műveiben a mitológia bizonyos motívumait viszont azok valamennyi területét kíméletlenül bírálta és elítélte.

Határozottan arra törekedett, hogy megalkosson egy tökéletes világ működésének szabályrendszerét, egy olyan világot szeretett volna, amely csak a logikára és a racionalitásra alapszik, és minden bizonytalanságot vagy hibát kizár. Viszont amikor az *Állam* című művében a világ megalakulásának előéletét fejti ki a Timaiosz dialógusában a mitológia segítségével teszi azt, Tehát ő maga sem vonatkoztatott el a mítosztól, ugyanis nem lehet mindent csakis a logoszra alapozni. A világ tele van misztériummal, amelyeket a mitológia segítségével eredményesebb értelmélni és megismerni.

A platóni világmindenség kialakulásának elméletében a világ alkotó elemeit egy-egy geometriai testel szimbolizálta, ezeket a testeket szabályos testeknek is nevezik a tökéletesség és az abszolút szabályosság megtestesítői. - Ezért munkám egyik kulcs motívumai ezek a testek. Ugyanis munkámban a logosz és mítosz viszony rendszerét és a köztük lévő ellentétet próbálom vizuálisan megfogalmazni. Feltevésem, hogy a tökéletes szabályost össze kapcsoljuk annak ellentétével, ami a szabálytalan és tökéletlen akkor egy új perspektívát kap a két ellentét és így harmóniába kerülhet. Vizuálisan ez azt jelenti, hogy az arányost össze-

vegyítjük az aránytalan, torzal ebből létre jön egy új forma amelynél már nem okoz összeférhetelenséget a két meghatározó formaelv együttes megjelenése.

A platóni tökéletesség képviselői a szabályos testek, míg a torziók megtestesítő a mitológiában megjelenő különös lények. Munkámban kontrasztba állítom a a logoszt a platóni testekkel és a mítoszt a mitológiai lényekkel.

A görög mitológia nagyon gazdag a különböző fantasztikumok és személyiségek terén. Ennek a gazdagságnak a leg meghatározóbb képviselői a mítikus lények, amelyek különböző társításokból jöttek létre. A torziók és szabálytalanságok minden jegyét magukban hordozzák. Ezért is munkám másik nagy alapját képezik. A munkámban 10 mítikus lényt fogalmazok meg vizuálisan egy- egy platóni test torzulásának kiterített változatában. Ezek a lények a következők: Minotaurusz, Hárpűja, Sellő, Leviatán, Kentaur, Pegazus, Urborosz, Opinikusz, Hippokamposz, Kerberosz.

A mitológia ugyan a sajátos rendszerét követve jött létre, amelyben nem törvényszerűek a történések a lények az istenek világa egy nagy bizonytalanság tele árnykodással félelem, kiszámíthatatlansággal.

A platóni testek a törvényszerűség megtestesülései. Teljesen egymás ellentétei viszont a törvényszerűség is torzulhat ha a szabályossága megbomlik valamilyen okból.

Munkámban a platóni testek torzulásait tanulmányozom egy neki megfelelő mitológia lény rávetítésével. Így már nem meghatározója a szabályosság viszont attól még törvényszerű rendszerben létezik így torzan és a hozzá társított szörny által is.

AZ ALKOTÓI FOLYAMAT BEMUTATÁSA

Munkám egy olyan installáció, amelynek témája a mítosz és a logosz viszonyrendszere. Két fő alkotó eleme van amelyek szimbólumai a mítosznak és a logosznak.

A logosz szimbóluma a platóni testek, amelyek a tökéletest és a szabályost képviselik, a mítosz szimbólumát pedig a mitológiai lények alkotják. A mű címe Anti Platón, mivel a platóni tökéletes világ működési rendszer elveit igyekszik cáfolni.

Ez a platóni szabályos testek egy bizonyos rendszer alapján kialakuló torzulását mutatja be két vizuális kontextusban. Az egyik vizuális kontextusban a testek kiterített formáján megjelenő mitológiai lényekből

áll, míg a másik kontextusban a platóni testekre a torziók kialakulásának szabályai vetülnek. Ennek a két vizuális kontextusnak az egységes végső kontextusa egy tér installációban jön létre. Így a néző az installáción belül mind két torzulási elvel megismerkedhet, amely megdönti a tökéletes és szabályos világ platóni elméletét.

Az emberiség mindig a tökéletesre vágyik és a lehető legjobban igyekszik ezt megvalósítani, sokszor figyelmen kívül hagyva annak esetleges negatív vagy akár végzetes következményét.

A tökéletestől időnként előnyös eltekinteni és elfogadni a hibákat. Ugyanis a realitásban sokszor előfordul a rendszer hiba és ezzel számolni kell és kompromisszumra jutni vele kapcsolatban ha a helyzet úgy kívánja. A torziók is lehetnek szépek a hibás rendszer is lehet egy jó rendszer attól még, hogy hiba van benne. Munkám célja, hogy ezeket a gondolatokat kifejezze a néző számára.

A KÍSÉRLET METÓDUSAI

PLATÓNI TESTEK TORZÍTÁSA

A kísérlet kezdeti szakasza a platóni testek torzításából állt. Megalapozó folyamata volt a megfelelő torzulási rendszer kialakítása, amely a következő elven történt : - Minden test kiterített formájában megfigyelhetők voltak bizonyos csoportosulások egyes oldalsíkok között így létrejött két oldalsík kategória, amelyek a következők: centrikus és a periférikus oldalsíkok. A centrikus oldalsíkok azok, amelyekhez kapcsolódnak azok az síkok, melyek behajtásra kerülnek. A behajtásra kerülők pedig képezik a periférikus oldalsíkokat, ezek a centrikusakhoz képest mobilisek és ezek összekapcsolása által jön létre a testek térbeli formája.

A torzulási elv pedig úgy jött létre, hogy a centrikus oldalsíkok egyenlőek, tehát minden kiterjedésük egyenlő méretű, épp úgy mint a szabályos testek esetén minden oldalsík. Viszont a periférikus oldalsíkok, kiterjedése nem egyenlő a szárai növekednek, az alapoldalhoz képest. Ezáltal a szabályos testekben torziók jönnek létre.

A testek torzításának következő lépése volt a kivitelezésük, amely karton makettek kialakítása során jött létre. Egy adott testre több variáns is létrejött amelyek működőképeseek voltak a meghatározott torzulási elv alapján.

A testek torzításának második nagy szakasza a végső vizuális kontextusának a megtalálása volt. Mivel a testek torzulása mellett, különböző mitológiai lények társultak. Ezek karakter tervei a nekik megfelelő testekre készültek. Majd végső kidolgozásuk a testek kiterítésén folytatódtak, ezt követően különböző digitális grafikai technikák segítségével alakult ki a végső formája. Ezáltal a testek torzulását így megerősítették a rájuk tervezett mitológiai lények. Viszont különböző kompozíciós szempont alapján a testek kiterített formában kerültek bemutatásra a rajtuk elhelyezkedő mitológiai lényel együtt.

A platóni testek második torzítási kísérlete egy vetítés által jön létre. Egy olyan elv alapján, amely szerint ha a klasszikus értelemben vett vetítő felület síkját megtörjük, akkor a vetítet képben torzulás keletkezik, mivel a vetítés mindig követi a felület formai sajátosságát.

Ezesetben egy olyan optikai jelenség keletkezik, mely során egy vizuálisan kettős torzulás jön létre, így torzul a vetített kép és a vetítő felületet megtörő forma is.

Ennél a torzulási kísérletnél a platóni testek formailag nemváltoznak, viszont látványukban igen, ahogyan rávetül a kép. Így a torzulásuk csak optikai illúzió. Maga a vetítés csak egy szöveget tartalmaz, amely a testek torzióinak rendszeréről szól. A vetítés folyamán a szöveg is torzul és vele együtt a testek is egyaránt.

A torzulás végigkövethető betűről betűre és ezek a felületen mozgásban vannak tehát a torzulás folyamatos átalakulásban, úgy a testeken, mint a vetített szövegében.

Az installáció szerkezetében a vetítő felületen a testek felfüggesztése is mobilis ugyanis különböző tartó damilok által helyezkedtek el, így minden kis légáramlatra reagálnak majd és a testek is mozgásba kerülnek ezáltal. Így nem csak a szöveg mozog a vetítés folyamán, hanem maga a vetítő felület is a testek legbegése által.

Ennek a két torzulás kifejező megoldásnak köszönhetően a platóni testek valamennyi torziójának lehetősége bemutatásra kerül. Ezáltal a téma mélyebb értelmezési lehetőséghez jut a nézők részére, több a látáson kívül még több érzék aktiválása válik így lehetővé.

A PLATÓNI TESTEK ÉS MÍTIKUS LÉNYEK KAPCSOLAT AZ ALKOTÓI FOLYAMATBAN

Minden platóni testhez társul egy a neki megfelelő mítikus lény, amelyek karaktere a test torzulásának megfelelő módon van megtervezve. Ezeknek a társításoknak fontos meghatározója volt a testek világmindenség alkotó szerepük. Ugyanis minden test megfelel egy világ-

mindenség alkotó elemnek. Ezek az elemek a következők: tetraéder- tűz, hexaéder- föld, oktaéder- levegő, dodekaéder- kozmosz, ikozaéder- víz.

Minden mítikus lény kötődik valamelyik testhez így, mivel vannak vízi lények, földiek, vagy olyanok, amelyek a levegőhöz kötődnek, vagy a tűzhöz és a kozmoszhoz. Viszont munkámban sok társítás a lény személyiségéhez kapcsolódó temperamentuma által jött létre, mivel ezekhez az elemekhez sok viselkedés típus vagy konkrét tempereamentum fajta is jól köthető. Az általam választott lények világ alkotórészecskékhöz való csoportosulásuk a következő:

A tűz – tetraéderhez való lény a kerberosz [három fejű kutya], ez esetben a lény személyiségéből fakadó viselkedése miatt kapcsolódik. Ugyanis a mítoszok alapján egy lobbanékony természetű lény könnyen dühbe jön, ezek a tulajdonságai jól társíthatóak a tűzhöz.

[Kerberosz]

[Kentaur]

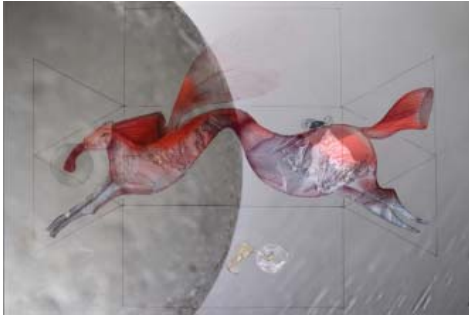
A föld – hexaéderhez kapcsolódó lény a Kentaur [az ember és a ló keveréke], mivel a ló és az ember is egy kifejezetten földi lény és a leírások alapján a kentaur züllöt természetű volt, igazi földi buja típus, amihez így ebben az esetben mind két féle társítási elv működik.

A levegő – oktaéder és valamennyi torziónak mítikus lény társításai a következők:

A pegazus [szárnyas ló] az oktaédernek egy olyan troziójához társul, amelynél a testnek 9 oldalsíkja van 8 helyett. A pegazus elsősorban

légi lény így a társítás teljes mértékben indokolt viszont még a lény természetete is megerősíti azt ugyanis egy kiemelkedő könnyed kecses lény, amely kisugárzása energikus és bizalmat kellett égi hatalom szimbóluma ként is tekintenek rájuk a mitológiában.

[Pegazus]

[Harpűja]

A Hárpűja [a madár és a nő keveréke] az oktaédernek egy csonka aránytalan torziójának a társítása. Temészete a gonoszszágot testesíti meg, három nővér elátkozásából jött létre, gonosz ármánykodó viselkedésükkel az embereket zaklatták. A hárpűja egy légi lény viszont nem könnyed inkább nehézkes és hisztérikus, keserű, emiatt került társításra a csonka oldalsík hiányos torzulásával az oktaédernek.

Az Urborosz [saját farkát harapó sárkány, madár csőrrel] egy szintén kettős lény ugyan csak a madár és a sárkány kombinációja viszont legismertebb ábrázolása úgy jelenik meg, hogy a saját farkát harapja. Fontos szimbóluma volt az örök körforgásnak és megújulásnak sok esetben gyűrűt formáló testel is megjelent némely mitológiai ábrázolásában. Az összetettsége miatt egy olyan oktaéder torzió társítása, amely szintén 9 oldalsíkú, épp úgy, mint a pegazusé, lényegében csak az arányaik eltérőek. Légi életformája miatt került társításra az oktaéderrel.

[Urborosz]

[Sellő]

A következő két oktaéder társítás a leg eltérőbb a többtől, mivel főként vízi lényekkel jöttek létre, és ezekben kifejezetten a természeti és személyiségi adottságai alapján alakult ki ezek a társítási megoldások.

Az egyik ilyen lény a Sellő [ember és hal keveredése], amely a mitológiai lények közül ez egyik legismertebb. Természete könnyed és rejtélyes néha előbukkan majd a semmibe tűnik, hableányként is nevezik, ezek a tulajdonságai alapján került mégis az oktaéderrel társításra.

A másik lény pedig a Hippokampusz [ló és hal], amely az oktaéder egyik torziójával került társításra. Ez egy kimondott vízi lény testi felépítése miatt viszont ez esetben is egy légies természetű lényről beszélhetünk, amely alapján a tárítása indokolt az oktaéderrel.

A kozmos – dodekaéderhez társított lény a Minotaurusz [bika és ember keverék]. A minotaurusz a labirintusokban él örökfogságban van bennük de őrzőjük is egyben, ennek a különleges feladatnak az alapján került társítva a dodekaéderrel, amely egy szabályos torzulási rendszer által jött létre. A labirintus fogalom már eleve nem evilági és végtelennek tűnő kilátástalan tér megnevezése, ennek a térnek a legmegfelelőbb társítás egy szintén nem evilági elem, ugyanis a kozmos tekinthető egy világok közötti részecskének is, mivel az űrt tölti ki.

[Minotaurusz]

[Hippokamposz]

A víz – ikozaéder társítása a Leviatán [a hal és a sárkány keveréke hatalmas zöld szemekkel] lett, mivel mivelta kimondottan a vízhez kötött és természete teljesen a mélytengeri rejtélyes és sokszor félelmetes világához passzol. A Leviatán egy kifejezetten negatív mitológiai lény, a történetekben az Atlantisz őrzőjének is nevezték meg. Feladat volt az oda hajózók megölése, hogy soha sem kerüljön senki sem Atlantiszba.

[Leviatán]

A MÍTIKUS LÉNYEK ILLUSZTRÁCIÓINAK KIALAKÍTÁSA

A mítikus lények illusztrációinak kialakításának első lépése volt a torzult testek karton maketjére való felvázolása, ugyanis fontos meghatározója volt a karakterek megtervezésénél a testek formája. Majd a vázlattal ellátott testek újra kiterítésre kerültek. A kiterített testekre majd létrejött a véső ceruza rajz változata, amely több különböző digitális képpallkító program segítségével illusztrácivá alakult. Ez az végső forma tartalmazza a ceruza változatot, a test kiterített változatát, és az adot mitológiai lényt.

A 10- EZ SZÁM, MINT FONTOS TÖKÉLETESSÉG SZIMBÓLUM

„Püthagorasz jelszava: „A számok mindenekelőtt” értelmében a püthagoreusok hitték, hogy a számokkal, azok összegeivel és arányaival minden kifejezhető a világon, így fő törekvésük a számok összefüggésinek felfedezése és megértése volt.

A számokat nem számjegyekkel, hanem pontokkal ábrázták, és aszerint sorolták őket csoportokba, hogy milyen, szabályos mintákba tudták rendezni a pontokat. Ennek alapján megkülönböztették a négyzet alakban felírható, úgynevezett négyzetszámokat [4, 9, 16 stb.], a háromszögszámokat stb. Az egyik legszentebb számnak a 10-et tartották, a $10=1+2+3+4$ egyenlőség miatt, mivel ez a „világ számainak összege” – a Világ-egységnek és –Eredetnek.⁴

Munkámban a 10-es szám fontos szerepet játszik, mivel a tökéletes szám a filozófiában, ennek hatására 10 féle mítikus lényt dolgoztam ki az alkotásban. A 10-es szám a kozmológiában is nagy szerepet játszik emiatt a platóni testekkel kapcsolatban áll így indokolt volt a tízféle torzításuk és 10 darab mítikus lény társítás is.

A KÍSÉRLET VÉGSŐ KONTEXTUSÁNAK KIALAKÍTÁSA

A kezdeti elgondolása a munkának, olyan illusztrációk kialakítása volt, amelyek egy bizonyos geometriai testek felületén helyezkednek el, ennek elérése érdekében több kísérletre is sor került, viszont nem volt

---

⁴ Kirk-Raven-Schofield: *Preszókratikus filozófia*. Atlantisz Kiadó 1998, 137.

képes egyik sem arra a vizuális hatás keltésére, amely szükséges lett volna. Kezdetben sík felületen készültek a tervek, de mikor a rákerültek a térformákra a kompozíciójuk teljesen szétesett. További kísérletek voltak indokoltak, amelyekben létrejött az a kivitelezési metódus, amely során a térformára készülnek el a vázlatok és azok ismételt kiterítésre kerülnek, így technikai lehetőséget biztosítva a vázlat kidolgozásának, viszont ez esetben sem működött a kompozíció a testeken.

Ezek az előzetes kísérletek eredményei indokolták a tágabb értelemben vett tovább lépését a kutatásnak, amely a következőkből állt. Első lépése volt a testek és lények bemutatásának elkülönítése a térbeli megfogalmazásnak. Ennek hatására két nagy modul különböztetünk meg a munkában – ami egy tér installáción belül jelenik meg. Az egyik ilyen modul a kísérlet síkbeli bemutatása. Ez esetben a mítikus lények illusztrációja csak a testek kiterített rajzán jelennek meg a tér installáció állóképek alkotta részét képezve. A másik nagy modulja a testek eredeti szabályos formájukban megalkotott változatuk, amely egy speciális felfüggesztés segítségével egy vetítő felület előtt csüngnek. Ez esetben a vetítés folyamatában jön létre a torzió a testekben egy optikai illúzió segítségével.

A vetítés folyamán egy olyan videó kerül bemutatásra, amely a testek torzulási rendszerének a leírását tartalmazza. A néző ez esetben nem látja a teljes szöveget, hanem csak annak szegmenseit. Ezek a szövegsegmensek egy irány alapján folyamatos mozgásban vannak. A testekre vetülve pedig torzítják a formájukat, ezáltal torzulnak a betűk és vele együtt a szöveg és a platóni testek is. Tehát ebben az esetben nem beszélhetünk valódi torzulásról, csupán a vetítés által kialakuló optikai hatásokról, amelyek csak a torulás érzetét keltik de azok nem valódiak.

Ezt az optikai hatást az is elősegíti, hogy a testek nem stabil felfüggesztéssel vannak elhelyezve hanem mobilisak ugyanis minden kis légáramlatra reagálnak, így a vetítés alatt nem csak a vetítendő szöveg van mozgásban hanem maga a vetítő felület egy része is, amelyet a testek alkotnak.

Végso kontextusa úgy jön létre, hogy a vetített modult körülvésszi az állóképek modulja, ami úgy jön létre, hogy a vetítő felület mind két oldalának irányába, öt-öt darab mítikus lény illusztráció van elhelyezve. A középső vetítő felület pedig áll egy állványból, amelyen a projektor van elhelyezve ez 1,5-2 m távolságra a faltól a tér közepe felé, ez előtt a falfelületen helyezkedik el maga a vetítő felület, amelyet megtör az elé

lecsüngengett platóni testek. Ezzel közös kontextusba kerül az installáció két nagy szegmense.

AZ INSTALLÁCIÓRÓL, MINT A LEGALKALMASABB VIZUÁLIS KONTEXTUS

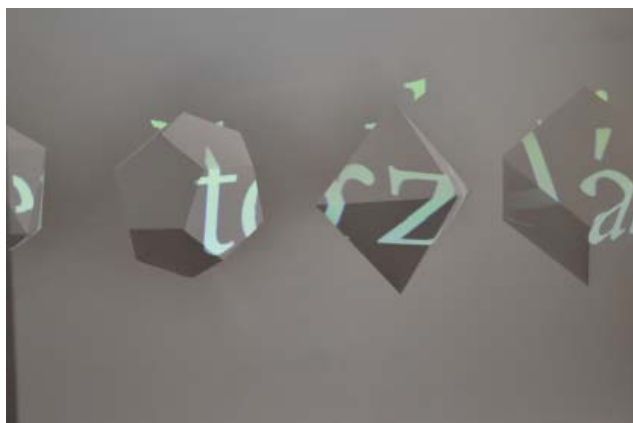
A munkám műfajának azért felelt az installáció leginkább, mivel témája két olyan összeférhetelen gondolat elvet foglal magába, amely kifejezésre, a klasszikus vizuális médiumok nem feleltek meg így tiszta formájukban. Több ilyen médium és azok különböző összeköttetésük alkalmazása folyamán jött létre, amely egy köztes médium típusokat eredményezett, ezáltal az alkotás az intermédiás installáció műfajába került. Ezek a médium kapcsolatok a következő képpen jelentek meg az alkotáson belül:

- A mértani rajz és a szabad rajz és a makro fotó összekapcsolása, ami a mítikus lények illusztrációinak az alapját képezik, ugyanis egy test kiterített rajzán belül lettek kialakítva az illusztrációk, mindez a makro-fotó digitális montázs technika által felhasználva jött létre.
- A digitális montázs és a manuális rajz összekötése, amely során a mítikus lények illusztrációja ennek a két médiumnak a keveredéséből jön létre amely egy új hibrid illusztrációs technikát eredményezett.
- A videó és a tér formák összekötése, ami a torziórol szóló törvények a platóni testekre való vetítés folyamán jön létre.

Ezek az összekötések által került az intermédiás installáció csoportjába, mivel a médiumok közötti kötöttség által új kontextusba kerülnek. Ez a többrétegű kifejezési módszer alkalmazásával tér igényes a mű és azon a bizonyos teren történő jelenségek fogják a nézővel ezt aktívan érzékeltetni ugyanis az installációk fő jellemzője hogy minde érzékre és azt valós tér és időben teszi.

AZ ALKOTÁS CÍM VÁLASZTÁSA

Mivel a mű témájában a Platón által elképzelt világ működési rendszert igyekszik cáfolni. A platóni világ elképzelés a tökéletességre és szabályosságra alapszik, viszont mindent ami nem ezt az elvet szolgálja elítélt. Különböző törvényeket fogalmaz meg ezeknek a kizárására, vagy megváltoztatására.

Ennek a tökéletesség elv szimbólumának vettem munkámban a platóni testeket. Ezeknek a testeknek a torzításának lehetőségeit és különböző szegmenseit, fejti ki az installáció.

Az installációban ez az elv fordítottan jelenik meg, ugyanis a platóni testek torzulása mellett még egy – egy mitológiai lény is társul, így a platóni világ elvek még inkább megdőlnek, mivel épp azzal kerülnek társulásba a tökéletesség és szabályosság szimbólumai amit platón leginkább megváltoztatni szeretett volna.

A cím tehát ezekért az alkotáson belüli jelenségek és feldolgozott témák által jött létre és így kapta azt az elnevezést, hogy Anti Platón, mivel szétszedi a platóni világ elképzeléseket.

KONKLÚZIÓ

Munkám célja a logosz és mítosz viszonyrendszerének a vizsgálata volt. Majd annak vizuális interpretálása volt a néző számára. A cél olyan illusztrációk kialakítása volt, amelyek egy térformán [platóni testen] vannak elhelyezve, a térformák a logosz szimbólumaként vannak jelen, míg a mítoszképviselői a mitológiai lények voltak. A cél részletesebb kifejtésben olyan mítikus lény illusztrációk kialakítása volt amelyek egy – egy geometria testen vannak megjelenítve a valós térben. Saját magamnak kiadott feladat megoldásában, olyan fordulatok történtek, amelyek befolyásolták a műalkotás végső kontextusát.

Ezáltal a munkám kimenetele nagy mértékben megváltozott, mivel már nem csak a térformákra való tervezéséből állt a mítikus lényeknek, hanem egy olyan térinstalláció kialakítása vált indokoltá, amelyben két-féle vizuális megfogalmazásban mutatkozik meg a téma felvetése. Egy sík és egy tér egoldásban.

Már nem csak a mítikus lények kialakítására öszpontosít, hanem a hozzájuk tartozó térformák, platóni testek megfelelő torziójinak a síkbeli bemutatására. A téma felvetés megerősítésére kialakult még egy modulja a munkának ami már ez esetben egy térinstalláció, amelyben csak optikai illúzióként jelenik meg a torzulás egy vetítési struktúrának köszönhetően. Így a platóni testek szabályosak maradnak ugyan de a rájuk vetülő szöveg szekvenciák által torzulást érzékelhetünk alakjukban, viszont ezek a torzulások csak is illúziók. Ez a kivitelezés technikai és műfaji fordulat által a mű elérte a kívánt vizuális hatást.

A kezdeti elgondoláshoz képest ugyan változások következtek be a végső kontextus elérése érdekében, viszont ezek a változások megerősítették a téma kifejezését az alkotásnak.

Már nem csak egy illusztráció térbehelyezési kísérlet volt a munka, hanem egy komplex technikai és műfaji kísérlettel alakult át ahol egyszerre több vizuális médium keveredik létrehozva valamenyi új kontextust a mű részletesebb kivitelezési módjában.

Ezáltal a plasztikai kísérletek is erőteljesebbé vált, ugyanis egyszerre a műben több is megfigyelhető volt. Ennek hatására a téma felvetés is egy mélyebb alkotói folyamatban alakult ki. Ez a műfaji változás által a mű több érzékre képes hatni egy valós térben és időben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Platón: Timaios; In. *Platón összes művei. I-III.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984.
- Bérczi Szaniszló: *Szimmetria és struktúraépítés.* Egyetemi jegyzet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1990.
- Hermann Weyl: *Szimmetria.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1982.
- Coxeter H. S. M.: *Geometriák alapjai.* Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- Fejes Tóth L.: *Regular figures.* Pergamon Press, 1964.
- Robert Graves: *A görög mítoszok.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1981.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Tetra%C3%A9de> [letöltve 2019.06.05]
- Tóth Enikő, <https://people.inf.elte.hu/toeuaai/weblap/index.html> [letöltve 2019.06.06]
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Min%C3%B3tauros> [letöltve 2019.06.04]
- <https://erettsegi.com/tetelek/filozofia/mitosz-vallas-gondolkodas> [letöltve 2019.06.02]

EGÉSZSÉGMŰVELTSÉG VIZSGÁLATA ISKOLÁSKORÚ FIATALOK KÖRÉBEN

■ HEGEDŰS RÉKA DÓRA ■ hegereka95@gmail.com
Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar, Ápolás és betegellátás alapszak, Ápoló szakirány, III. év.

■ SZERDI MÁRTA ■ marti199971@gmail.com
Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar, Ápolás és betegellátás alapszak, Ápoló szakirány, III. év.

■ Témavezető: BARTH ANITA, tanársegéd,
Debreceni Egyetem

■ Témavezető: SZŐLLŐSI GERGŐ JÓZSEF, tanársegéd,
Debreceni Egyetem

■ kulcsszavak: egészségműveltség, iskoláskorúak, HLS-EU, HLS-EU-Q16, szubjektív egészségértés

BEVEZETÉS

Megfelelő egészségműveltségi szint nélkül az egyén nem képes felelősségteljes és helyes döntéseket hozni az egészségével kapcsolatban. Ezáltal az alacsony egészségműveltségi szint a rizikómagatartások vagy a nem megfelelő egészségi állapot kialakulásához vezethetnek. Napjainkban egyre több kutatás középpontjában az egészségműveltség vizsgálat [Guo és mtsai, 2018]. Az egészségműveltség egy komplex fogalom, melynek több meghatározása létezik. Sorensen 2012-ben a munkatársaiával a meglévő fogalmakat elemezve új definíciót alkottak, ami szerint „ az egészségműveltség kapcsolódik az általános műveltséghez, és együtt jár az emberek tudásával, motivációjával és kompetenciájával, amelyek képessé teszik őket az egészséginformáció megszerzésére, megértésére, értékelésére és alkalmazására azért, hogy tudjanak véleményt mondani és döntést hozni a mindennapi életben az egészségvédelemre, a betegségmegelőzésre és az egészség elősegítésére vonatkozóan, hogy

fenntartsák vagy fejlesszék az életminőséget egész életen át”.

Az egészségműveltség felmérésére megalkották a HLS-EU-Q47 kérdőívet. A kérdőív 47 kérdésből áll, amely az egészséggel kapcsolatos döntések meghozatalával, a betegségek megelőzésével és az egészségfejlesztéssel kapcsolatos információk szerzésével, megértésével, értékelésével és alkalmazásával foglalkozik. Az eredmények alapján meghatározott küszöbértékeket határoztak meg, mely alapján négy kategóriát hoztak létre a kutatók. Eszerint megkülönböztetnek elégtelen, problémás, elégséges és kitűnő egészségértést [Sorensen és mtsai, 2012]. Hazánkban a Debreceni Egyetemen végeztek kutatás az egyetemisták körében HLS-EU-Q47 kérdőívvel. A Népegészségügyi karon 2016 decemberében végeztek kutatást, amelyben összesen 142 hallgató került bevonásra. A kutatók által kapott eredmények alapján elmondható, hogy a felsőoktatásban tanuló fiatalok csupán 6%-ának volt elégtelen az egészségműveltségi szintje. A fiatalok 44%-a elégséges, míg 8%-a kitűnő egészségműveltségi kategóriába került. [Bíró és Végh, 2018]

A HLS-EU-Q47 kérdőívnek létezik rövidített 16 kérdéses változata. Ezáltal a kutatók egy gyors szűrési módszert hoztak létre, melyet könnyű alkalmazni, mind klinikai körülmények között, mind társadalmi szintén [Storms és mtsai, 2017]. A Dian Nuswantoro Egyetem Egészségtudományi Karán Indonéziában 2014-2015 között 69 hallgató töltötte ki online a HLS-EU-Q16 kérdőívét. A kérdőívet 15 éven felüli hallgatók töltötték ki. A válaszadók 31,9%-ról elmondható, hogy problémás vagy nem megfelelő egészségügyi ismeretekkel rendelkeznek, de magas volt a jó egészségügyi ismeretekkel rendelkezők aránya is, mely a résztvevők 68,1%-ára volt jellemző [Nurjanah és Manglapy, 2014]. Magyarországon az iskoláskorú tanulók között még nem alkalmazták ezt a kérdőívet.

A KUTATÁS CÉLJA

Jelenkutatásunk célja, hogy felmérjük három hajdúszoboszlói intézmény 9., 10., 11. és 12. osztályos tanulóinak szubjektív egészségműveltségi szintjét. Célunk továbbá feltérképezni az egészségműveltséget esetlegesen befolyásoló tényezőket.

Minta és mintaválasztás bemutatása

Vizsgálatunkat három hajdúszoboszlói iskolában végeztük a 9., 10., 11. és 12. osztályos tanulók bevonásával. A minta elemszáma 362 fő. Csoportos mintavételi eljárás keretén belül került sor az adatfelvételre 2020. január-február hónapjaiban. A papír alapú kérdőív kitöltése a tanulók számára önkéntes volt. A kérdőíveket a tanulók iskolai osztálytermekben az osztályfőnöki óra keretein belül töltötték ki. A kérdőívek kitöltésének hossza évfolyamonként eltérő volt: a 9. és 10. osztályos tanulók esetében 35 percet vett igényben, míg a 11. és 12. osztályos tanulók esetében ez az idő 15-20 perc volt. A megkeresett iskolák, osztályok tanulói kivétel nélkül mindannyian részt vettek a vizsgálatában, egyikük sem utasította vissza a részvételt.

A mérőeszköz bemutatása

A kutatás során alkalmazott kérdőív első része a szocio-demográfiai adatokra vonatkozó kérdéseket tartalmazta (nem, életkor, szülők legmagasabb iskolai végzettsége).

Az ezt követő rész a HLS-EU-Q16 kérdőívet tartalmazta. A kérdőív három területre osztható: egészségértésre, betegségmegelőzésre és egészségfejlesztésre. Az egészségértéssel kapcsolatos kérdések az alábbiak voltak: „Mennyire nehéz információt találni olyan betegségek tüneteiről, amelyek érintenek?“, „Mennyire nehéz megtudni, hol kaphatsz szakmai segítséget, ha beteg vagy?“, „Mennyire nehéz megérteni, amit az orvosod mond neked?“, „Mennyire nehéz megérteni az orvosod, vagy gyógyszerészed által adott utasításokat arra vonatkozóan, hogy hogyan kell szedni a felírt gyógyszert?“, és „Mennyire nehéz megítélni, mikor lehet szükséged második szakvéleményre egy másik orvostól?“. Betegségmegelőzéssel kapcsolatos kérdések pedig a következők: „Mennyire nehéz információt találni olyan mentális egészségügyi problémák kezeléséről, mint a stressz vagy a depresszió?“, „Mennyire nehéz megérteni az egészségvédő figyelmeztetéseket olyan szakásokról, mint a dohányzás, kevés testmozgás és túl sok alkohol fogyasztása?“, „Mennyire nehéz megérteni, hogy miért van szükséged szűrővizsgálatokra? [vércukor vizsgálat, vérnyomásmérés]“, „Mennyire nehéz megítélni, hogy a médiából kapott információ az egészségügyi kockázatokról megbízható-e?“

és „Mennyire nehéz eldönteni, hogy védekezhetsz a betegségek ellen a médiából szerzett információk alapján?”. A kérdőív utolsó szakasza egészségfejlesztéssel kapcsolatos kérdéseket tartalmazta: „Mennyire nehéz többet megtudni olyan tevékenységekről, amelyek jót tesznek a te szellemi egészségednek?”, „Mennyire nehéz megérteni a családtól vagy barátoktól kapott tanácsokat az egészséggel kapcsolatban?”, „Mennyire nehéz megérteni a médiából kapott információt arról, hogy hogyan lehetünk egészségesebbek?” és „Mennyire nehéz megítélni, hogy mely mindennapi tevékenységek vannak hatással egészségedre?”. A kérdések egy 4 fokú Likert skálán pontozhatók, ahol az egye skálák jelentése [1] nagyon nehéz, [2] inkább nehéz, [3] inkább könnyű vagy [4] nagyon könnyű. Az egészségértés meghatározása az alábbiak szerint történik: „nagyon nehéz” és „inkább nehéz” válaszok 0 pontot jelentenek és az „inkább könnyű” és a „nagyon könnyű” válaszok pedig 1 pontot. A pontszámok alapján a következő egészségértési kategóriák kerültek kialakításra: 0-8 pont között nem megfelelő, 9-12 pont között problémás és 13-16 pont között pedig megfelelő [Emiral és mtsai, 2018]. A kérdőív készítőinek javaslatára, a mintába csak azok a kérdőívek kerültek értékelésre, ahol a tanulók legalább 14 kérdésre válaszoltak.

Az eredmények bemutatása

A kérdésekre adott válaszok a megjelölt válaszok függvényében részarányokkal [%] kerülnek bemutatásra.

EREDMÉNYEK

A résztvevők szocio-demográfiai adatai

A felmérésben összesen 362 fő vett részt. A tanulók átlagéletkora 17, 46 év. Közel azonos arányban vettek részt a kutatásban a lányok és fiúk [54,85% lány; 45,15% fiú]. Az évfolyamok közötti eloszlásról elmondható, hogy közel azonos arányban történt a kitöltés [25,48% 9. évfolyam, 22,71% 10. évfolyam, 25,48% 11. évfolyam és 26,32% 12. évfolyam]. Az iskolai végzettség tekintetében a kérdőív összesen 9 kategóriát tartalmazott az alapvégzettség hiányától egészen a megszerzett doktori fokozatig, melyek összevonásra kerültek három kategóriába, alap-, közép valamint felsőfokú végzettség szerint. A szülők iskolai végzettségéről így elmond-

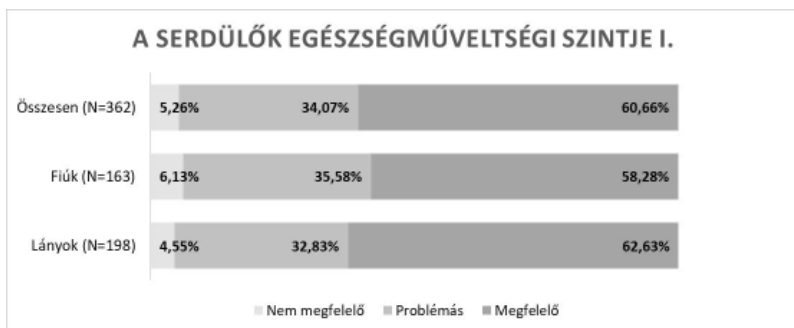
ható, hogy mindkét szülő esetében a legtöbben középfokú iskolai végzettséggel rendelkeztek [60,66% középfokú iskolai végzettséggel rendelkező édesanya, 67,31% középfokú iskolai végzettséggel rendelkező édesapa]. Mindkét szülő esetében alacsony volt az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők aránya [7,20% alacsony iskolai végzettséggel rendelkező édesanya; 6,09% alacsony iskolai végzettséggel rendelkező édesapa].

1. táblázat: A résztvevők szocio-demográfiai adatai

Változók		Elemszám	
Életkor	Átlagéletkor	17,46 év	
Nem	Lány	54,85% [N=198]	
	Fiú	45,15% [N=163]	
Évfolyam	9. évfolyam	25,48%	[N=92]
	10. évfolyam	22,71%	[N=82]
	11. évfolyam	25,48%	[N=92]
	12. évfolyam	26,32%	[N=95]
Édesanya iskolai végzettsége	Alapfokú	7,20%	[N=26]
	középfokú	60,66% [N=219]	
	Felsőfokú	32,13% [N=116]	
Édesapa iskolai végzettsége	Alapfokú	6,09%	[N=22]
	Középfokú	67,31% [N=243]	
	Felsőfokú	26,59%	[N=96]

A résztvevők szubjektív egészségműveltsége

Összesítve a tanulók egészségműveltségéről elmondható, hogy 5,26%-uk [N=19] nem megfelelő, 34,07%-uk [N=123] problémás és 60,66%-uk [N=219] megfelelő egészségműveltségi szinttel rendelkezik. A nemek tekintetében is megvizsgáltuk, hogyan alakultak az egyes egészségértési kategóriák, de számottevő különbséget nem találtunk. [1.ábra]

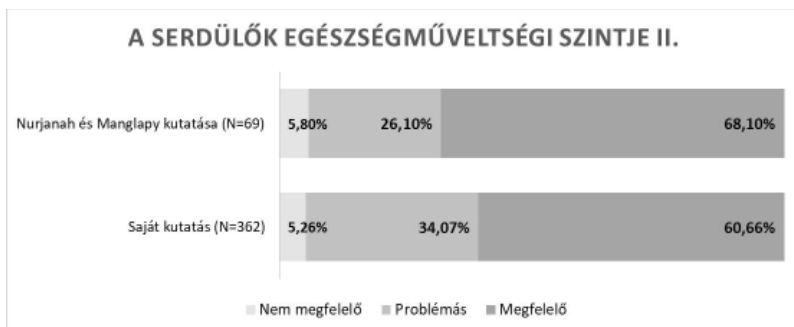

1. ábra: A serdülők egészségműveltségi szintje I.

MEGBESZÉLÉS

Össességében elmondható, hogy a vizsgálatunkban résztvevő tanulók körében magas a megfelelő szubjektív egészségértéssel rendelkezők aránya.

Eredményeinket a 2014-ben Indonéziában végzett kutatással [Nurjanah és Manglapy, 2014] vetettük össze. Ez alapján elmondható, hogy a problémás egészségértéssel rendelkező tanulók aránya a magyarországi tanulók körében 39,34% volt, indonéziai tanulók esetén ez az arány 31,9%. A magyarországi tanulók esetén a válaszadók 66,60%-a megfelelő egészségműveltséggel rendelkezett, hasonlóan, az Indonéz tanulókhoz, ahol ez az arány 68,1%-ék volt. [2. ábra]

2. ábra: A serdülők egészségműveltségi szintje II.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az általunk végzett vizsgálat újszerűségét adja, hogy korábban hazánkban még nem volt hasonló vizsgálat a HLS-EU-Q16 kérdőívvel. A kapott eredményeink ugyan jónak mondhatók, a tanulók többsége megfelelő egészségértési kategóriába került, és a nemzetközi irodalomban talált vizsgálatokkal történő összevetés is azt igazolja, hogy a kapott értékek megfelelőek. Ugyanakkor következtetések levonására csak azt követően kerülhet sor, hogy a mélyebb összefüggések is feltárássra kerüljenek. További vizsgálatok szükségesek annak megállapítására, hogy az évfolyamokon belül, valamint az életkorok vonatkozásában van-e szignifikáns különbség az egészségértési szint esetében. Fontos továbbá megvizsgálni, hogy a szülők iskolai végzettsége befolyásolja-e a tanulók egészségértését. A vizsgálatba bevont iskolák között is megvizsgálható, hogy megfigyelhető-e számottevő különbség. Mindezen összefüggések feltárását követően vonhatók csak le következtetések a vizsgált tanulókra vonatkozóan.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Sorensen K., Van Den Broucke S., Fulham J., Doyle G., Pelikan J., Slonska S., Brand H., [2012]: Health Literacy and public Health: A systematic review and integration of definitions and models. BMC Public Health. 12:80
- Storms H., Claes N., Aerteerts B., Van Den Broucke S. [2017]: Measuring health literacy among low literate people: an exploratory feasibility study with the HLS-EU questionnaire. BMC Public Health.
- Nurjanah, E. R., és Manglapy, Y. M. [2014]. Assessing Health Literacy on Student using Online HLS-EU-16. Public Health Department in collaboration with Sport Education Department Postgraduate Program Semarang State University, 238.
- Emiral G., Aygar H. és Isiktekin B, [2018]:Health literacy scale-European union-Q16: a validity and reliability study in turkey. Int Res J Medical Sci.
- Guo, S., Armstrong, R., Waters, E., Sathish, T., Alif, S. M., Browne, G. R., & Yu, X. [2018]. Quality of health literacy instruments used in children and adolescents: a systematic review. BMJ open, 8[6], e020080
- BÍRÓ, É. ÉS VÉGH, B. [2018]. Egyetemi hallgatók egészségműveltségének vizsgálata [Health literacy survey among university students]. Egészségfejlesztés folyóirat, 59[6], 3-13

FUNKCIONÁLIS EGÉSZSÉGMŰVELTSÉG VIZSGÁLATA SERDÜLŐKORÚAK KÖRÉBEN

■ TUZA ALEXANDRA ■ szandituza98@gmail.com

Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar, Egészségügyi Gondozás és
Prevenció alapszak, Védőnő szakirány, III. év.

■ SZŐNYI KRISZTINA ■ sz.kiriszti@gmail.com

Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar, Egészségügyi Gondozás és
Prevenció alapszak, Védőnő szakirány, III. év.

■ Témavezető: BARTH ANITA, tanársegéd,
Debreceni Egyetem

■ Témavezető: SZŐLLŐSI GERGŐ JÓZSEF, tanársegéd,
Debreceni Egyetem

■ kulcsszavak: funkcionális egészségműveltség, serdülők, Tiszafüred,
Nagyvárad

HÁTTÉR

Napjaink egyre többet kutatott területe az egészségműveltség, hazánkban ennek ellenére kevés kutatás célozta meg a serdülők körében ennek vizsgálatát. A serdülők egészségmagatartásának és egészségműveltségének vizsgálata a célzott primer prevenciós módszerek fejlesztéséhez pedig elengedhetetlen. A WHO meghatározását használják leggyakrabban az egészségműveltség fogalmának meghatározásakor, mely a következőképpen hangzik: „az emberek kognitív és szociális készsége [skills], amely meghatározza az egyének motivációját és az egyének képességét [ability], amely segítségével hozzáférnek, megértik és felhasználják azokat az információkat, amelyek elősegítik és fenntartják jó egészségüket” [Csizmadia, 2016]. Mérésére számos eszközt fejlesztettek ki. Egy napjainkban megjelent összefoglaló tanulmány összesen 29 db mérőeszközt mutat be részletesen azok előnyeivel, hátrányaival együtt [Guo és munkatársai, 2018].

Koltai és Kun kutatása szerint a magyar lakosság felének okoz nehézséget az, hogy egy adott információ megbízhatóságát megítélje, ez pedig az alacsony egészségműveltségi szinttel jár együtt [Koltai és Kun, 2016]. Ez azért is jelent problémát, mert napjainkban rengeteg hiteltelen információ kering az interneten keresztül, mely megtévesztheti a fiatalokat. Azok, akiknek egészségértése nem megfelelő, nagyobb nehézséget jelenthet számukra az orvosi utasítások megértése és követése, illetve többször veszik igénybe az egészségügyi rendszer szolgáltatásait és több időt töltenek a kórházban azokkal ellentétben, akik magasabb egészségműveltséggel rendelkeznek [Martensson és Hensing, 2012; Connor, Mantwill és Schulz, 2013]. Papp és munkatársai felmérésének eredményei alapján elmondható, hogy összefüggést találtak az alacsony egészségműveltség és a krónikus betegség között [Papp és munkatársai, 2016].

Tehát az említett összefüggések alapján elmondható, hogy elengedhetetlen a fiatalok egészségműveltségének feltérképezése, hogy az esetleges nehézségek kiküszöbölése megvalósulhasson.

KUTATÁS CÉLJA

Jelen kutatás elsődleges célja a kiválasztott iskolákban a serdülők egészségműveltségi szintjének feltérképezése. Célunk volt továbbá megvizsgálni van-e számottevő különbség egy hazai és egy határon túl intézmény tanulóinak egészségműveltségi szintje között.

MÓDSZER

MINTA ÉS MINTAVÁLASZTÁS BEMUTATÁSA

Vizsgálatunkat két középiskola 5., 7. és 9. osztályos tanulóinak körében végeztük. A minta elemszáma összesen 207 fő: 56,04% tiszafüredi tanulók [N=116] és 43,96% nagyváradi tanulók [N=91]. A végleges mintanagyságot befolyásolta az adatfelvétel napján hiányzó tanulók, illetve a kérdőív kitöltését visszautasító tanulók száma. Adatfelvételünk 2019 március és április hónapjában valósult meg, csoportos mintavételi eljárás keretében. A mintaválasztás egységei a mintába bekerült iskolákból kiválasztott osztályok voltak. A kérdőívek kitöltése az iskolai osztálytermekben történt osztályfőnöki óra keretein belül. A kérdőív kitöltésének

hossza osztályonként változott: az 5. osztályos tanulóknál körülbelül egy tanórát, még a 7. osztályosnál 30 percet, a 9. osztályosok körében pedig 15-20 percet vett igénybe. A felmérés kitöltése során személyesen is jelen voltunk, így a felmerülő kérdésekre azonnal válaszoltunk.

ALKALMAZOTT KÉRDŐÍV BEMUTATÁSA

Önkéntes és anonim módon töltötték ki a papír alapú kérdőívünket a serdülők, mely összesen 2 nagy témakört érintett. Az első részben a szocio-demográfiai adatokra vonatkozó kérdésekkel találkoztak a résztvevők, mely több területre kérdezett rá (nem, életkor, osztály, lakóhely, szülők iskolai végzettsége). A kérdőív a továbbiakban az egészségműveltséget mérő tesztet tartalmazta, mely a szövegértési képességet, a számolási készséget és a problémamegoldó képességet is mért. A válaszadóknak hat kérdést kellett megválaszolniuk egy jégkrémes doboz táplálkozási adatait tartalmazó címke segítségével. Az első négy kérdés mérte elsősorban az alapvető számolási készséget [„Ha megeszi az egész doboz jégkrémet, mennyi kalóriát fogyaszt el?”, „Ha 60 g szénhidrátot fogyaszthat édesség gyanánt, mennyit ehet meg a dobozból?”, „Orvosa azt tanácsolta, hogy csökkentse a telített zsírok fogyasztását. Általában 42 g telített zsírt fogyaszt, beleértve 1 adag jégkrémet is. Ha nem enne többé jégkrémet, hány gramm telített zsírt fogyasztana naponta?”, „Ha naponta átlagosan 2500 kalóriát fogyaszt, akkor egy adag jégkrém elfogyasztása ennek mekkora hányadát (hány százalékát) teszi ki?”]. Az utolsó két kérdés [„Te gyűk föl, hogy Ön allergiás a következőkre: penicillin, mogyoró, latex kesztyű, méhcsípés. Ennek tudatában biztonságos-e, ha eszik ebből a jégkrémből? Miért?”] pedig a kitöltő szövegértési képességéről adott tájékoztatást. Ugyanakkor minden kérdés az egyén problémamegoldó képességéről is információt adott. A Newest Vital Sign teszt alapján [ahol összesen 6 pont volt szerezhető] három kategóriába lehet besorolni a tanulókat egészségműveltségi szintjük alapján, ezek pedig a következők: nagy valószínűséggel megfelelő [4-6 pont], valószínűleg korlátozott [2-3 pont] és nagy valószínűséggel korlátozott [0-1 pont].

STATISZTIKAI MÓDSZER

Az adatok bemutatása a kérdőív kérdéseire adott válaszok százalékos megoszlásának segítségével történt meg, ahol az adott válaszhoz tartozó részarányok kerültek bemutatásra. Fishers-féle egzakt tesztekkel történt az egészségműveltségi kategóriákkal kapcsolatos válaszok százalékos megoszlásának és gyakoriságának vizsgálata.

EREDMÉNYEK

SZOCIO-DEMOGRÁFIAI ADATOK

Felmérésünkben összesen 207 serdülő vett részt, Tiszafüreden 116 fő, míg Nagyváradon 91 fő. A tiszafüredi intézményben résztvevők átlagéletkora 13 év. Nemek megoszlásánál azonos arányban voltak a fiúk és a lányok. Az évfolyamok közötti eloszlásról elmondható, hogy a 9. osztályosok voltak többségben [48,28%], legkevesebben pedig a 7. évfolyamos tanulók [18,10%]. A lakóhely vonatkozásában közel azonos volt a megoszlás a városban [51,30%] és a nem városban [48,70%] élők között. Egyformán alakult a szülők iskolai végzettsége Tiszafüreden. A nagyváradi tanulókról elmondható, hogy átlagéletkoruk 14 év volt, a nemek tekintetében pedig a lányok voltak többségben [58,89%]. Legkevesebben az 5. osztályosok [9,89%], míg legtöbben Tiszafüredhez hasonlóan a 9. évfolyamos diákok voltak [74,73%]. Szintén közel azonos volt a lakóhely szerinti megoszlás. A szülők iskolai végzettségéről pedig összességében elmondható, hogy az édesanyák tekintetében legtöbben felsőfokú [36,67%], az édesapák tekintetében pedig legtöbben középfokú [38,89%] végzettséggel rendelkeztek [1. táblázat].

1. táblázat: A résztvevők szocio-demográfiai adatai

Változók		Tiszafüred [N=116]	Nagyvárad [N=91]
Átlagéletkor	Évek	13,16 év	14,42 év
Nem	Nő	50,00%	58,89%
	Férfi	50,00%	41,11%

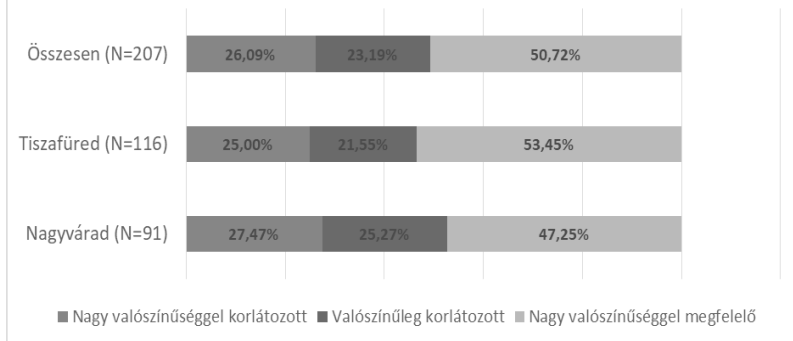
Évfolyam	5. osztály	33,62%	9,89%
	7. osztály	18,10%	15,38%
	9. osztály	48,28%	74,73%
Lakóhely	Város	51,30%	48,35%
	Nem város	48,70%	51,65%
Édesanya iskolai végzettsége	Alapfokú	5,17%	28,89%
	Középfokú	41,38%	34,44%
	Felsőfokú	53,45%	36,67%
Édesapa iskolai végzettsége	Alapfokú	5,17%	26,67%
	Középfokú	41,38%	38,89%
	Felsőfokú	53,45%	34,44%

FUNKCIONÁLIS EGÉSZSÉGműVELTSÉG A SERDÜLŐK KÖRÉBEN

Megvizsgáltuk elsősorban a serdülők egészségműveltségének szintjét összesítve, valamint külön Tiszafüredre és Nagyváradra vonatkozóan is.

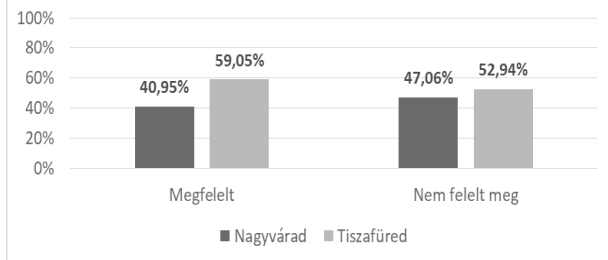
Összesítve a tanulók egészségműveltségéről elmondható, hogy 26,09% nagy valószínűséggel korlátozott, 23,19% valószínűleg korlátozott és csupán a megkérdezettek 50,72%-a rendelkezik nagy valószínűséggel megfelelő egészségműveltségi szinttel. Tehát a résztvevők közel felének [49,27%] problémát okozhat az egészségével kapcsolatos információk megértése. A tiszafüredi intézmény tanulóinak 25,00%-a nagy valószínűséggel korlátozott, továbbá 21,55%-a valószínűleg korlátozott egészségműveltségi szinttel rendelkezik, tehát a tanulók csupán 53,45%-a érti az egészségügyi szakemberek által elmondott információkat. Az eredményekből kiderült, hogy a határon túli [nagyvárad]i intézmény tanulóinak 27,47%-a nagy valószínűséggel korlátozott, továbbá a megkérdezettek 25,27%-a pedig valószínűleg korlátozott egészségműveltséggel rendelkezik. Csupán a válaszadók kevesebb, mint feléről [47,25%] mondható el az, hogy megfelelően hozzáférnek, megértik és felhasználják az egészségükkel kapcsolatos információkat [1. ábra].

1. Ábra: A serdülők egészségműveltségi szintje

Az egészségműveltségre vonatkozó eredmények könnyebb értelmezhetősége miatt az egyes változók esetében két kategóriát hoztunk létre: megfelelt [valószínűleg megfelelő], nem felelt meg [nagy valószínűséggel korlátozott, valószínűleg korlátozott]. Megvizsgáltuk, hogy van-e szignifikáns összefüggés [$p < 0,05$] a két intézmény tanulójának egészségműveltségét tekintve. A kapott eredmények alapján elmondható, hogy nem találtunk szignifikáns összefüggést [$p = 0,376$] a tiszafüredi és a nagyváradai intézmények tanulójának egészségműveltségi szintjének tekintetében [2. ábra].

2. Ábra: Az intézmények tanulójának egészségműveltségi szintje (N=207)

JAVASLATOK

A fentiek alapján úgy gondoljuk, hogy fontos lenne több egészségműveltség szintet mérő eszköz fordítása és validálása, hogy a fiatalok egészségműveltség szintjéről pontosabb képet lehessen kapni a jövőben, ezáltal pedig további intézkedések kerülhessenek kidolgozásra.

Mivel már megfogalmazódott, hogy a szülők által kialakított magatartás és a kortársaktól látott magatartás jelentősen rányomja bélyegét a fiatalok egészségmagatartására [Járomi és Vitrai, 2017], véleményünk szerint nagyon fontos lenne a szülők ismereteinek a bővítése annak érdekében, hogy megfelelő tudást tudjanak átadni gyermekeik számára. A már felmért nagy valószínűséggel megfelelő egészségműveltség szinttel rendelkező fiatalok kortársoktatás keretein belül segíthetnék társaik ismereteinek bővítését az egészségügyi információk megértésével, valamint a rizikómagatartásokkal kapcsolatban. Azon túl, hogy a szülők és a kortársak ráhatása jelentős a serdülőkre, elengedhetetlen a média befolyását is megemlíteni [Pikó, Balázs és Page, 2010]. Életkorukból adódóan sok időt töltenek a technikai eszközök használatával. Ezáltal meglátásunk szerint egy okos telefonra, illetve számítógépre letölthető egészségügyi információk megértését segítő kvíz applikáció létrehozása jó ötlet lenne, mely azon túl, hogy felméri a gyermek tudását, a helyes választ is tudomásukra hozná. Legjobb tudásunk szerint ilyen applikáció még nem létezik. A média befolyása miatt pedig több olyan reklám lenne szükséges, mely a rizikómagatartások káros hatásaira hívja fel a figyelmet, és nem pedig azok használatára, kipróbálására.

Végezetül pedig a védőnők prevenciós tevékenységének, iskola keretein belül tartott egészségfejlesztő programjaik számának növelését is elengedhetetlennek tartjuk, mert bizonyított, hogy az egészségmegőrző programokon résztvevők egészségtudatosabbak azon társaikhoz képest, akik nem vesznek részt ilyen programokon [Greksa és Szederkényi, 2015].

ÖSSZEGZÉS

A vizsgálat során kapott eredmények alapján elmondható, hogy a résztvevők közel fele, [49,27%] problémás egészségműveltséggel rendelkezik. A tiszafüredi intézmény tanulóinak 46,55%-ának, a nagyváradi intézmény tanulóinak pedig a 52,75%-ának problémát okoz az egészségügyekkel kapcsolatos információk hozzáférése, megértése és felhasználása. Továbbá a két iskola tanulóinak egészségműveltsége között

szignifikáns összefüggést ($p=0,376$) nem találtunk a felmérésünk során. Eredményeink alapján úgy gondoljuk, hogy elengedhetetlen további vizsgálatok elvégzése, az egészségműveltséget befolyásoló tényezők feltérképezése majd ezt követően a problémával kapcsolatos intervenciók kidolgozása és bevezetési Magyarországon és Romániában egyaránt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Csizmadia P. [2016]: Az egészségműveltség definíciói. Egészségfejlesztés, LVII. évfolyam, 3. szám. 41-44.
- Connor, M., Mantwill, S., Schulz, P. J. [2013]: Functional health literacy in Switzerland – validation of a German, Italian, and French health literacy test. *Patient Education and Counseling*, 90[1]. 12-17.
- Greksa E., Szederkényi A. [2015]: Egészségügyi ismeretek és egészség-tudatosság/egészségmagatartás vizsgálata középiskolások körében. *Romológia*, 4[10]. 108-110.
- Guo S., Armstrong R., Waters E., Sathish T., Alif S., Browne G., Yu X. [2018]: Quality of health literacy instruments used in children and adolescents: a systematic review. *BMJ*
- Koltai, J. A., Kun, E. [2016]: A magyarországi egészségértés nemzetközi összehasonlításban. In: *Egészségfejlesztés*, LVII. évfolyam, 3. szám 3-20.
- Járomi É, Vitrai J. [2017]: Az iskolai egészségfejlesztés hazai és nemzetközi szemléletének bemutatása *Egészségfejlesztés*, LVIII. évfolyam, 1. szám. 36-48.
- Mårtensson, L., Hensing, G. [2012]: Health literacy – a heterogeneous phenomenon: a literature review. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 26[1]. 151-160.
- Papp O., Náfrádi L., Schulz P., Csabai M. [2016]: „Hogy minden beteg megértse!” – Az egészségműveltség [health literacy] mérése Magyarországon. *Orvosi Hetilap*, 157[23]. 905-915.
- Pikó B., Balázs M., Page R. [2010]: M.A médiatudatosság jelentősége a serdülők dohányzásában és alkoholfogyasztásában. *LAM Tudomány, Orvoslás és Társadalom*, 20[2]. 143-147.

A FELNŐTT LAKOSSÁG EGÉSZSÉG FELMÉRÉSE A PARTIUMI CSOKALYON

■ CSOMAKÖZI DAIANA JESICA, ■ csomakozidaiana@yahoo.com
Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar, Egészségügyi Gondozás és
Prevenció alapszak, Védőnő szakirány, III. év.

■ Témavezető: Dr. JÁVORNÉ ERDEI RENÁTA, docens,
Debreceni Egyetem

■ kulcsszavak: szubjektív egészségi állapot, lakosság, egészségmagatartás, prevenció

BEVEZETÉS

A háttértényezők bemutatása során elsőként fontosnak tartom tisztázni az egészségi állapototjellemező egyes főbb mutatókat. Érinteni kívánom mind Románia, mind Magyarország jellemzőit, hiszen vizsgálatom mindkét országgal kapcsolatban van, hiszen Románia területén zajlott a felmérés, magyarajkú lakosságot érintve, ugyanakkormagyarországi kutatáshoz kapcsolódva. A nem fertőző betegségek aránya növekvő tendenciát mutat mindkét országot tekintve. Romániában, a születéskor várható átlagélettartam Bihar megyében férfiak esetében 71,55 év, nőknél 77,9 év. Romániában a nők születéskor várható átlag élettartama kedvezőbb a férfiakéhoz képest, azonban nemzetközi viszonylatban hazánk rosszabb képet mutat a nők egészségi állapotáról, mint a férfiakéről. [Dr. Maria Alexandra Cucu, 2017]. Magyarországon 2013 után mind a férfiak, mind a nők vonatkozásában a várható élettartam stagnálását figyelhetjük meg, a nők születéskor várható átlagélettartama 79, 2, a férfiaké 72,3 év körül ingadozik jelenleg [Kovács; Bálint 2018].

Az Európai Unió lakosságának 67,5%-a érzi magát egészségesnek. Romániában a férfiak vélt egészségi állapotukat 5,5%-ban a rossz vagy nagyon rossz, 18,6%-ban a megfelelő, 76,0%-ban pedig a jó, illetve kiváló kategóriába sorolják. A nők esetében ezek az arányok 8,8%, 25,7%

és 65.5%-ban oszlanak meg [Eurostat, 2018]. Magyarországon az *ELEF* adatai azt mutatják, hogy a lakosság vélt egészségi állapota elmarad az uniós átlaghoz képest és a férfiak minden életkorban jobbnak minősítik egészségi állapotukat, mint a nők [KSH, 2018]. A „Nyíregyháza Életminősége- Háztartáspanel” kutatás 2018-as eredményei azt mutatják, hogy a város lakosságának 21%-a nagyon jónak minősíti **egészségi állapotát**, rossznak 7,6%-ban. [Jávorné,2018] Ezek az arányok az országos *elef* eredményelhez viszonyítva jobbnak mondhatók, hiszen az országos eredmények szerint Magyarország lakosságának 19%-a vallja nagyon jónak és 11%-a vallja rossznak egészségi állapotát. [KSH,2018]

Az egészség meghatározásának legtöbbet idézett és használt definíciója az Egészségügyi Világszervezet [WHO] által fogalmazódott meg, amelyet így definiált: „Az egészség a teljes testi, szellemi és szociális jólét állapota, nem pusztán a betegség vagy fogyatékoság hiánya.” Az Egészségügyi Világszervezet egészségmeghatározása azóta sem változott, amióta 1948-ban aláírták az Alkotmányt, ugyanakkor az egészség fogalmának definícióját már többször vitatták, elemezték és tettek próbát annak újraalkotására a szakemberek. Egy újabb iránynak számít a Meikirch modell is. A megközelítés alapján a jólét állapota az egészség, amely a környezeti és társadalmi befolyásoló tényezők, a kihívások, amelyek az egyén életútja közepette keletkeznek, valamint az egyéni képességek kölcsönhatásának eredménye.

Az egészséget több tényező befolyásolja. McGinnis [2002] a különböző tényezők arányát a következőképpen adta meg: életmód 40%, genetika, biológiai faktorok 30%, környezeti tényezők 5%, társadalmi – gazdasági tényezők 15%, egészségügyi ellátás 10% [McGinnis et al, 2002]. A lakosság egészségmagatartása van a legnagyobb hatással az egészségi állapotra. Az egészségmagatartás az egészségre szándékoltan irányuló magatartásformákat jelenti, mint például az életmód. [Boros, 2018]

A vélt egészség:

- Az egyének önértékelésén [saját véleményen] alapul.
- Megítélését befolyásolja az egyén társadalmi, gazdasági, kulturális helyzete.
- A nemzetközi gyakorlatban elfogadott és rendszeresen alkalmazott eszköze a lakossági egészségfelméréseknek. [*ELEF* kérdőív]
- Minden más mutatónál jobb prediktora a halálozásnak. [Pikó 2006]

Az egészség felmérések során az egyik kiemelt vizsgálati tényező a megkérdezettek vélt egészségi állapota. A szubjektív egészségi állapot meghatározása a nemzetközi gyakorlatban elfogadott és rendszeresen alkalmazott eszköze a lakossági egészségfelméréseknek, továbbá elmondható, hogy minden más mutatónál jobb prediktora a halálozásnak. Az egészségi állapot szubjektív megítélésének feltárása jelenik meg a legtöbb kérdőíves felmérésben, ugyanis a válaszadók képesek komplexen átlátni és megítélni saját egészségi állapotukat. Az önminősített egészségi állapot értékelése szoros kapcsolatban van az objektív egészségi állapottal, ezért alkalmas a betegségfolyamatok monitorozására. [Pikó 2006]

A KUTATÁS CÉLJA

A partiumi Csokaly településen élő, magyarajkú felnőtt lakosság vélt egészségi állapotának, egészségmagatartásának és az azt befolyásoló tényezőknek a feltárása.

MÓDSZERTAN

Kutatásom előzményének tekinthető Nyíregyháza Életminősége - Háztartáspanel kutatás, amely 2000-től két évente folyamatosan valósul meg Nyíregyházán, a legutóbbi felérés 2018-ban volt. Ehez kapcsolódott 2018-ban egy Nagyváradi kutatási blokk. Nagyvárad Romániában, Biharmegyében található. Saját szülőfalum, Csokaly, szintén Biharmegyében helyezkedik el, ahol a lakosság egészség felmérésének következő blokkja zajlott. A település többségében magyar ajkú, ezért is esett erre a településre a választásom saját felmérésem helyszínéül, továbbá azért, hogy felmérésem eredményeivel segítsen a település egészség felmérését.

Az adatgyűjtéspapír alapú kérdőíves lekérdezővel történt, a település polgármesterének engedélyével és támogatásával.

Az adatfelvétel ideje 2019. december. – 2020. január. volt.

Célcsoportom a csokalyi magyarajkú felnőtt lakosság volt, beválogatási kritériumként a 18 éves kor betöltését és az állandó csokalyi lakcímet adtam meg. 230 kérdőív került kiosztásra, melyből 207 volt értékelhető.

Az adatok elemzése SPSS programcsomag segítségével valósult meg.

EREDMÉNYEK

A MINTA BEMUTATÁSA

A résztvevők szocio-demográfiai adatai

A felmérésben összesen 207 fő vett részt. A legmagassabb arányban 18-29 évesek 38%-ban voltak jelen, majd a 30-44 évesek 31%-ban és csökkenő sorrendben 45-59 évesek 16%-ban, 60-74 évesek 13%, valamint 75 év feletti 2%. Közel azonos arányban vettek részt a felmérésben nők [54%] és férfiak [46%]. A csokalyi lakosság iskolai végzettsége 54,6%-ban érettségivel nem rendelkező, 41,5% -a érettségivel rendelkező, 3,9%-a felsőfokú végzettséggel rendelkező.

A vélt egészségi állapot vizsgálata Nagyvárad és Csokaly lakosságának körében:

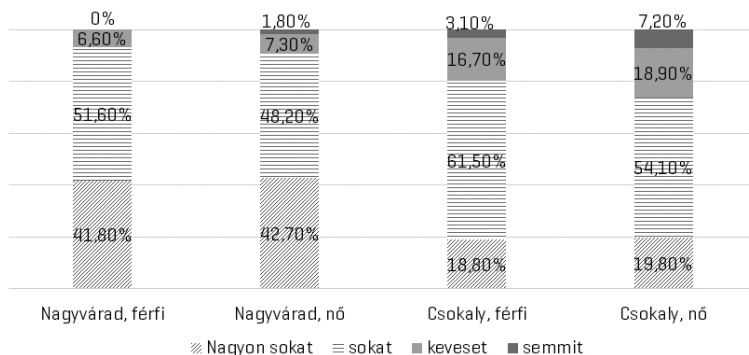
A szubjektív egészségi állapot vizsgálata során észrevehető, hogy Nagyvárad megkérdezett férfi és női lakosai 35,2%-26,8% ban vallják nagyon jónak egészségi állapotukat, ez az arány Csokalyon férfiaknál 16,7%, nőknél 12,6%. Nagyvárad női lakossága 0,9%-ban vallja egészségi állapotát rossznak, ez az eredmény Csokalyon 12,6%. [1. táblázat]

1. táblázat: Szubjektív egészségi állapot Nagyvárad [N=204], Csokaly[N=207]]

	Nagyvárad		Csokaly	
	férfi	nő	férfi	nő
nagyon jó	35,2%	26,8%	16,7%	12,6%
jó	40,7%	44,6%	35,4%	36%
elfogadható	20,9%	26,8%	40,6%	36,9%
rossz	3,3%	0,9%	4,2%	12,6%
nagyon rossz	0%	0,9%	3,1%	1,8%

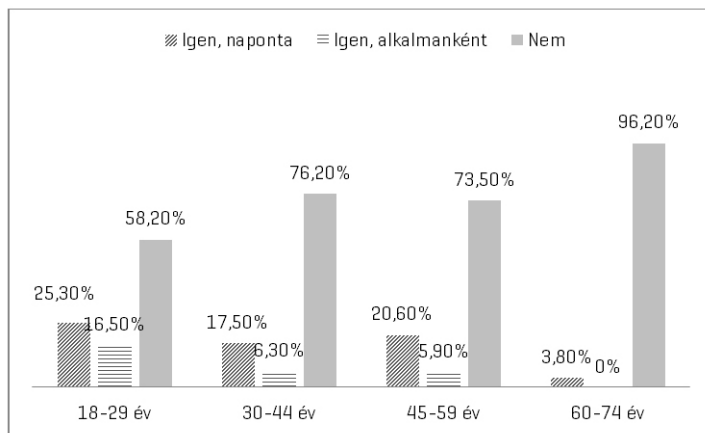
Ha az egészségért érzett felelősséget vizsgáljuk, azt látjuk, hogy mindkét vizsgált településen legtöbben úgy érzik, hogy sokat tehetnek egészségükért. A semmit, vagy keveset tehet egészségéért arány Csokalyon magasabb. A csokalyi nők 7,2% érzi úgy, hogy semmit nem te-

het saját egészsége érdekében ehez viszonyítva a nagyváradi nők eredménye 1,8%. [1. Diagramm]

1. diagram: Az egészségért érzett felelősség nemenkénti megoszlása Nagyváradon (N=204), Csokalyon (207)

A lakosság dohányzási aktivitását vizsgálva Csokalyon a 18-29 éves korosztály 25,3% napi szinten dohányzik. A 75 év feletti kategória nem szerepel a bemutatott adatok között, mivel ott senki nem dohányzott. [2. diagram]

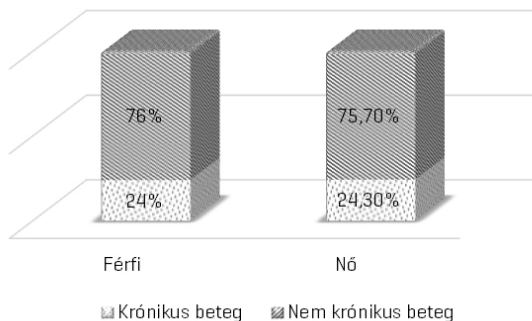
2. diagram: Dohányzási aktivitás Csokalyonkorcsoportok szerint (N=205)

Az elmúlt egy évet vizsgálva a kutatást megelőzően, a háziorvosnál való megjelenést tekintve, azt tapasztaljuk, hogy minden korcsoportban a válaszadók legmagasabb arányban azt választották, hogy egyszer sem látogatták meg háziorvosukat preventív szándékkal. [2.táblázat]

1. táblázat: Háziorvosi látogatások gyakorisága preventív szándékkal Csokalyon [N=207]

Kócsport	egyszer sem volt	1 alkalommal évente	2-4 alkalom között évente	5-11 alkalom között évente	minden hónapban egyszer	évi 12 alkalomnál többször
18-29 év	27,80%	16,50%	32,90%	19%	0%	3,80%
30-44 év	31,70%	23,80%	28,60%	14,30%	1,60%	0%
45-59 év	29,40%	11,80%	35,30%	20,60%	0%	2,90%
60-74 év	34,60%	11,50%	19,20%	19,20%	11,50%	3,80%
75 év felett	80%	0%	0%	20%	0%	0%

A megkérdezettek háromnegyede nyilatkozott úgy, hogy nem rendelkezik krónikus betegséggel. A nemek közti eltérés elhanyagolható ebben a tekintetben [3. diagram].

3. diagram: Krónikus betegség gyakorisága Csokalyonnemenként [N=207]

A krónikus betegségen belül a magas vérnyomás gyakoriságát vizsgálva, nemi megoszlás tekintetében elmondható, hogy a nők nagyobb arányban vannak jelen a magas vérnyomással diagnosztizáltak között. Romániában minden 5. ember magas vérnyomásos. [3. táblázat]

3. táblázat: Magas vérnyomás gyakorisága nemenként Csokalyon [N=207]

Krónikus beteg		Férfi	Nő
	Magas vérnyomásos	48%	52%
Nem magas vérnyomásos	44%	56%	

KÖVETKEZTETÉSEK

Összességében elmondható, hogy a két vizsgált csoportot összevetve azt tapasztaljuk, hogy az egészségi állapot önértékelése Nagyváradon jobb, továbbá az is megállapítható, hogy a csokalyi lakosság egészségért érzett felelőssége is elmarad összességében a nagyvárosiakhoz képest. A lakosság krónikus betegségének aránya Csokalyon férfiak esetében 24%, nőknél 24,3%, leggyakrabban előforduló krónikus betegség a magas vérnyomás a vizsgált lakosság körében. A naponta dohányzó fiatalabb, aktív korosztály [18-29 év] igen magas arányban van jelen, így az egészség kockázati tényező nagy arányban jelenik meg, amely veszélyes a későbbi egészségi állapotra nézve. Kiemelt jelentőséggel bírhat esetükben egy dohányzás leszokást támogató program megszervezése a településen. E mellett nagy hangsúlyt kell fektetni a rászokás megelőzésére. Az egészségért érzett felelősség nem megfelelő a megkérdezett magyarajkú lakosok körében sem Csokalyon sem Nagyváradon, viszont a kapott eredmények alapján elmondhatjuk, hogy a Csokalyi lakosok egészségért érzett felelőssége alacsonyabb a nagyváradai megkérdezettekhez viszonyítva.

ÖSSZEGZÉS

Megállapítható, hogy Csokalyon nem megfelelő a szubjektív egészségi állapot, az eredmények alapján a csokalyi lakosok rosszabbnak minősítik egészségüket, mint a nagyváradiai és nagyobb arányban

gondolják úgy, hogy keveset, vagy semmit nem tehetnek egészségi állapotukért. A diagnosztizált krónikus betegek közel felét magas vérnyomásos esetek teszik ki. A háziorvosnál való megjelenés gyakorisága kiemelkedően alacsony.

A preventív szemlélet kialakítása elengedhetetlen fontosságú lenne a lakosság körében. A kutatásommal szeretném felhívni a döntéshozók figyelmét a prevenció személyi hiányára, amely célzottan képes irányítani a lakosság egészségmagatartását, képes az egészség fejlesztésre.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Hüse Lajos [2015], A szubjektív egészségi állapot tényezői és azok változása Nyíregyházán és vonzáskörzetében, in Hüse-Takács-Husztli [szerk.] Acta Medicinæ et Sociologica Vol.6.No.18-19. 2015 p.96-120

Jávonré Erdei Renáta, [2016.], Nyíregyháza város lakosságának életminősége az egészségi állapot tükrében, PhD doktori értekezés, http://ltsp.etk.pte.hu/portal/wpFile/Doktoriiskola/Teziszfuzetek/Javorne_Erdei_Renata_dissz.pdf letöltve, 2018. október

Barker DJ.: Maternal nutrition, and disease in later life. Nutrition. 1997. Raportul national al starii de sanatate al populatiei, Dr. Maria Alexandra Cucu, 2017

European Health Report 2018 More than numbers – evidence for all, <http://www.euro.who.int/en/data-and-evidence/european-health-report/european-health-report-2018/european-health-report-2018.-more-than-numbers-evidence-for-all-2018>, letöltve: 2019. december

Kovács Katalin, Bálint Lajos – Halandóság, Demográfiai Portré, KSH, Népeségtudományi Kutatóintézet, 2018

McGinnis JM, Williams-Russo P, Knickman JR. The case for more active policy attention to health promotion. Health Aff [Millwood]. 2002 Mar-Apr;21[2]:78-93.

HARMADIK OSZTÁLYOS TANULÓK HELYESÍRÁSÁNAK VIZSGÁLATA TELEPÜLÉSTÍPUS SZERINT

■ MEDGYESI MÁRTA ■ medmarti22@gmail.com

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Pszichológia és Neveléstudományok Kar, Óvodai és Elemi Oktatás Pedagógiája Szak, Szatmárnémeti Kihelyezett Tagozat, III. év.

■ Témavezető: DR. STARK GABRIELLA, adjunktus,
Babeş-Bolyai Tudományegyetem

■ kulcsszavak: anyanyelvi nevelés, helyesírás, településtípus, helyesírási verseny, olvasási szokások

BEVEZETÉS

Napjainkban az a tapasztalat, hogy az emberek egyre kevesebb jelentőséget tulajdonítanak a helyesírásnak, pedig ugyanúgy, mint bármely hagyomány, mely a kultúránkhoz tartozik, a helyesírás anyanyelvünk szerves része. A nyelvi szimbólumrendszer használata által az ember sajátossága, lényegének megnyilvánulása rajzolódik ki [Szebenyi 1986].

A köztudatban a magyar nyelv nehéz, helyesírása bonyolult, megtanulhatatlan, ezért sokan “nehéznek, vagy éppen megtanulhatatlannak vélik; tehát reménytelennek, illetve fölöslegesnek tartják a vele való foglalkozást” [Fábián 1986: 174].

A nyelv és az írás kapcsolatát hasonlóképp ellentétek jellemzik, hiszen a nyelv nyílt, míg a helyesírás zárt redszert alkot a mesterséges, tudatos jellemzői miatt, ill. tanult és nem elsajátított jellegéből fakadóan [Tolcsvai Nagy 2007].

A helyesírás szeretetéből fakadóan foglalkoztatott az a kérdés, hogy településenként, iskolánként milyen eltérések vannak a helyesírás fejlettségét illetően, s ez hogyan függ össze az olvasási szokásokkal, az anyanyelv óra szeretetével.

AZ ELEMI OSZTÁLYOS TANTERVEK HELYESÍRÁST FEJLESZTŐ KOMPETENCIÁI

A helyesírás alapjait elemi osztályokban sajátítjuk el, így az oktatási rendszerrel szoros kapcsolatban lévén, szeretnék rámutatni a tantervek követelményeire, helyesírásra vonatkozó elemeire osztályonként külön-külön.

A helyesírás tanulásának folyamata nem az írás elsajátítása után kezdődik, hanem a beszédképesség elsajátítása után a szavak helyes ejtésével és hallásával. Habár azt gondolnánk, hogy előkészítő osztályban nem lehet helyesírást „tanulni”, mert a gyerekek még nem is tudnak írni, mégis találunk olyan elemeket a tantervben, melyek nagyon fontosak a helyesírási készség megalapozásában.

Az előkészítő osztályos tanterv sajátos kompetenciáit tekintve a következő elemeket tartottam fontosnak bemutatni: a szóbeli közlés megértése alapkompotencián belül a fonológiai jelenségek felismerése [hangfelismerés, hangdifferenciálás, hanganalízis] a helyesírás játékos megalapozására szolgál. A szóbeli kifejezőképesség kompetencián belül a fonológiai jelenségek, magánhangzók, mássalhangzók megkülönböztetése és a szótagolás fontos a helyesírás szempontjából, illetve a szintaktikai és szemantikai jelenségeken belül a helyes toldalékolás gyakorlása. Az írott szöveg megértésének esetében az írott szöveg alapvető elemeinek a felismerése igazán fontos, a mondat, a szó, a szótag és a betűk szimbólumainak felismerésére tevődik a hangsúly. Az írásbeli kifejezőképesség tekintetében a betűelemek kalligrafikus írása a legfontosabb [például gyurmázással], mely értelemszerűen az írást, ezen belül a helyesírást készíti elő.

Az első osztályos tanterv a fonológia szempontjából a magánhangzók és mássalhangzók akusztikus differenciálására helyezi a hangsúlyt, mely a magyar helyesírás egyik alapvető jellemzője. A szóbeli kifejezőképesség tekintetében a pontos hangképzés, helyes artikuláció, szótagolás, hangdifferenciálás mind a helyesírás megalapozásának fontos elemei. Az írott szöveg megértését illetően a szavak szótagokra, fonémákra bontása fontos a helyesírás tekintetében. Az írásbeli kifejezőképesség alapkompotenciánál megjelenik a tollbamondás mint a betűtanítás egyik végső eleme, mely nagyon fontos a helyesírásra vonatkozóan.

Második osztályban a fonológia szempontjából olyan elemek kerültek be, mint az artikulációs gyakorlatok, nyelvi jelenségek felismerése és a helyes kiejtés tudatosítása, melyek közvetlen tényezők a helyesírás

fejlesztésének folyamatában. Az írott szöveg megértésénél jelenik meg a hibakereső gyakorlat beiktatása, mely szintén jó helyesírást fejlesztő módszer. Az írásbeli kifejezőképesség esetében már találkozunk az írástechnikával, írásfogalommal illetve a tollbamondás különböző fajtáival: válogató, toldalékoló, toldalékfosztó, szóelemző, kommentáló [Tanterv az anyanyelv kompetenciaalapú oktatásához MAGYAR ANYANYELVI KOMMUNIKÁCIÓ az előkészítő osztálytól a II.osztályig].

Harmadik osztályban veszi kezdetét a helyesírás közvetlen fejlesztése. Az első alapkompétencia a beszédértésre irányul, melyen belül a hangok [zöngésségszerinti] differenciálására ajánlott gyakorlatokat beiktatni, például a p-b, v-f, g-k hangok megkülönböztetésére, mely a helyesírás fontos eleme. A szóbeli szövegalkotás tekintetében az artikulációs gyakorlatok a legfontosabbak, az írásbeli szövegalkotás pedig inkább a szövegtípusokra koncentrálódik. A módszertani útmutatóban azonban részletes és konkrét leírás található a helyesírásra nézve. Harmadik osztályban a következő helyesírási elemek jelennek meg: elválasztás, írásjelek, tulajdonnevek, intézménynevek írása, j/ly jelölése az alapszókincsben, szóvégi magánhangzók, egybeírás, különírás, igezőtők, fokjel helyesírása, szóelemző és hagyományos írásmód gyakori esetei: pl. örvendjen, kenjen, tanítson.

Negyedik osztályban az írott szöveg megértése az olvasási gyakorlatok miatt lesz fontos a helyesírás szempontjából. Az írásbeli szövegalkotás egy levél megírásában vagy egy mesehős bemutatásában merül ki. A módszertani útmutatóban ebben az esetben is már komoly helyesírási követelményekkel találkozunk: az írásjeleken belül a kettőspont és az idézőjel kap kiemelten fontos szerepet. A harmadik osztályos követelmények a következőkkel bővülnek: hangok időtartamának megfelelő jelölése, hagyományos családnevek, földrajzi nevek helyesírása, számok, keltezés, a szóelemző és hagyományos írásmód kissé bonyolultabb esetei: pl. engedsz, hagysz, zöldelljen [MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM Tanterv az anyanyelv oktatásához III. és IV. osztály].

A KUTATÁS TÁRGYA, CÉLJA

Kutatásom fő témája a helyesírás fontosságának kihangsúlyozása, illetve, hogy mi áll a helyesírás fejlettségének hátterében, milyen befolyással vannak a környezeti tényezők a helyesírás fejlettségére vonatkozóan. A célok szempontjából fontosnak tartottam megvizsgálni az iskola

elhelyezkedésének [vidéki, lakótelepi, központi] befolyását a helyesírási képességre vonatkozóan, olyan releváns adatokat megvizsgálva, melyek felhívják a figyelmet a helyesírás fontosságára, melynek megtanulása a logikus gondolkodásra és tanulásra épül, mert fontos, hogy minden szabálynak megtaláljuk az okát, s ez sokakat eltántorít még a törekvéstől is, hogy helyesen írjanak [Bencédy 2007].

Kutatásomban rávilágítok a környezet befolyásoló hatására is, hiszen a vidéki tanulók „nyelvtanilag hátrányos helyzete” a városiakéhoz viszonyítva nagymértékben befolyásolja a helyesírás fejlettségét [Bíró 1984 idézi Péntek: 259].

HIPOTÉZISEK

Feltételezem, hogy:

1. Az iskolatípus befolyásolja a helyesírás fejlettségét.
  - 1.1. A városi iskolákban tanuló diákok helyesebben írnak, mint a vidéki iskolákban tanulók.
  - 1.2. A lakótelepi iskola tanulói több hibát vétenek, mint a központi iskola tanulói.
2. Az olvasási szokások nagymértékben befolyásolják a helyesírás fejlettségét.
  - 2.1. A rendszeresen olvasó diákok helyesebben írnak, mint a nem rendszeresen vagy egyáltalán nem olvasó társaik.
  - 2.2. Az olvasási folyamatban alkalmazott stratégiai befolyásolja a helyesírás fejlettségét.
3. Az iskolán kívül végzett plusz tevékenységek pozitív hatást gyakorolnak a helyesírásra.
  - 3.1. A versenyeken részt vevő diákok helyesebben írnak osztálytársaiknál.
  - 3.2. Az otthon plusz feladatokat végző diákok helyesebben írnak társaiknál.
  - 3.3. A korai olvasási készség pozitívan hat a helyesírásra.

KUTATÁSI STRATÉGIA ÉS MÓDSZER

Kutatásom témáját figyelembe véve az induktív összefüggéscsapató módszert alkalmaztam. Az összefüggések feltárására a leghatékonyabb módszernek a kérdőív kikerdezést tartottam, melyet párhuzamba állí-

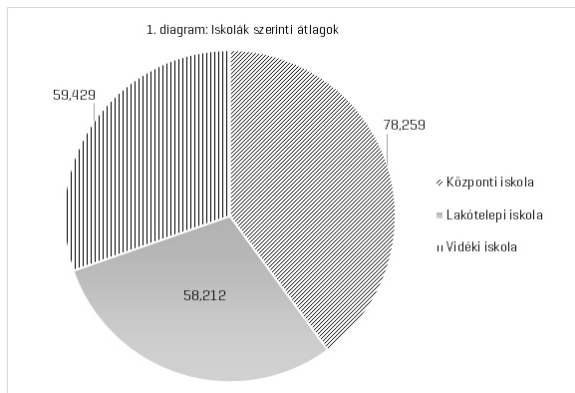
tottam egy általam készített helyesírási feladatlap [max.100 pont] eredményeivel, s ezek összehasonlításának következtében érdekes adatokat, összefüggéseket tártam fel. A statisztikai adatok árnyaltabbá tételének céljából három-három szülővel és pedagógussal interjút készítettem, melyben a személyes felelősségre és véleményre voltam kíváncsi, pozitív megerősítés volt, hogy minden alany fontosnak tartja a helyesírást, gyermekét, diákjait szorgalmazza ennek tanulására, fejlesztésére.

A MINTA BEMUTATÁSA

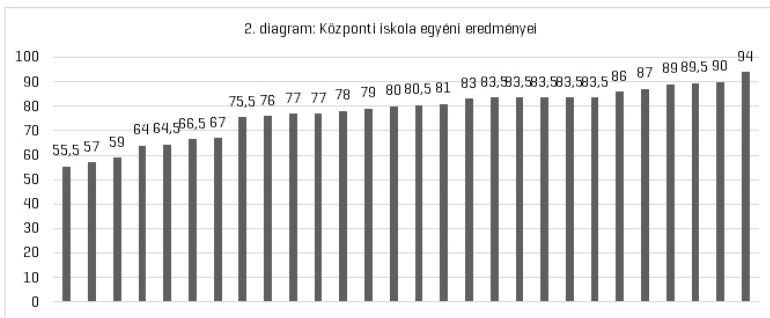
Kutatásomat három harmadikos osztályban végeztem el. Az osztályok közötti legalapvetőbb különbség a környezet volt. A mintavételi eljárások sorából a rétegzett mintavételt választottam, ismervén a populáció jellemzőit, úgy gondoltam, ez vezet majd a leghitelesebb eredményekhez. A kérdőívet illetve az ehhez tartozó feladatlapokat összesen 69 harmadikos diákkal sikerült kitöltetni, akik a következő képpen oszlottak meg: 29 diák a központi iskolából, 26 diák a lakótelepi iskolából, 14 diák a vidéki iskolából.

EREDMÉNYEK, KÖVETKEZTETÉSEK

A kutatásom során arra kerestem a választ, hogy mennyire fejlett a harmadikos tanulók helyesírása, milyen eltérések tapasztalhatóak a helyesírás fejlettségét illetően a központi, lakótelepi és a vidéki iskola tanulói között. Van-e valamilyen hatása az anyanyelv órák szeretetének, az olvasási stratégiáknak és az olvasás gyakoriságának a helyesírás fejlettségére, bizonyos esetekben fejletlenségére. Az első fő hipotézisem, miszerint az iskola elhelyezkedése befolyásolja a helyesírást, csak részben igazolódott be. Az első alhipotézis alapján a központi iskola diákjai érték el a legmagasabb eredményt, de a lakótelepi iskola átlaga egy ponttal kevesebb volt a vidéki iskoláénál [1. diagram]. A második alhipotézisem, miszerint a lakótelepi iskola tanulói több hibát vétének, mint a központi iskolába járó diákok, teljes mértékben beigazolódott: a központi iskolai tanulói az átlageredmények függvényében 21.741 hibapontot kaptak, míg ez a lakótelepi iskola esetében majdnem a duplája: 41.788.

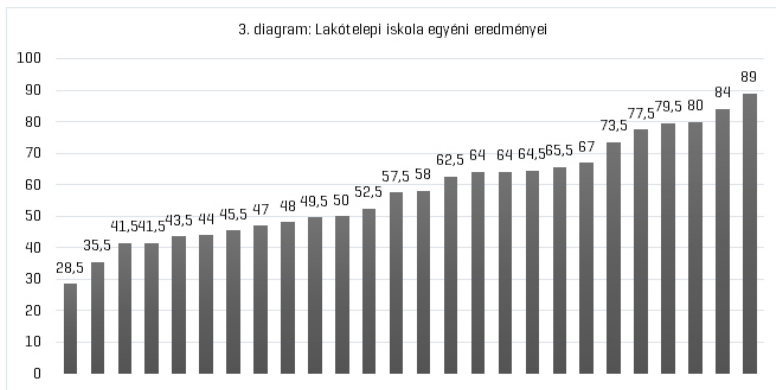
A két iskola pontszámait vizsgálva 2 diagram segítségével szeretném összehasonlítani ezeket, a hatalmas különbségek szemléltetésének céljából. A központi iskola esetében senki sem teljesített 50 % alatt, a legmagasabb pontszám pedig 94 volt, vagyis ezzel megegyezően 94 %-os teljesítmény [2. diagram].

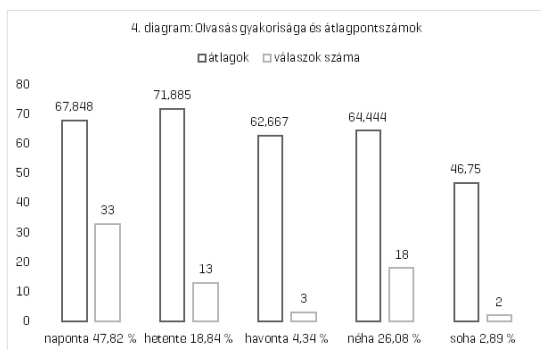
Ezzel szemben a lakótelepi iskola esetében 10 diák [38,46 %] ért el 50 alatti pontszámot, vagyis nem teljesítettek még 50 %-osan sem. A legalacsonyabb pontszám 28.5 volt, a legmagasabb 89 [3. diagram].

A második hipotézis első alhipotézise arra vonatkozott, hogy a rendszeresen olvasó diákok helyesebben írnak, mint a nem rendszeresen vagy egyáltalán nem olvasók. Ez a hipotézisem nem igazolódt be, a statisztikai program nem mutatott ki szignifikáns eredményt, azonban az eredmények boncolgatása érdekes adatokat tárt fel: 2 diák [2,89 %] válaszolta azt, hogy sohasem szokott olvasni, átlagpontszámuk 46,750.

Szépen kirajzolódik, hogy az első négy válaszlehetőség esetében nincsenek nagy eltérések az átlagszámok között, azonban az a két diák, aki bevallása szerint sohasem szokott olvasni, jóval gyengébb átlageredményt ért el [4. diagram].

A második hipotézis második alhipotézise arra vonatkozott, hogy az olvasás során alkalmazott stratégiák befolyásolják a helyesírás fejlettségét. Ez a hipotézis sem igazolódt be, de az átlageredményeket összevetve a megadott válaszokkal érdekes eredményeket kaptam: a legtöbb erőfeszítést kívánó stratégiát alkalmazó diákok írnak a leghelyesebben.

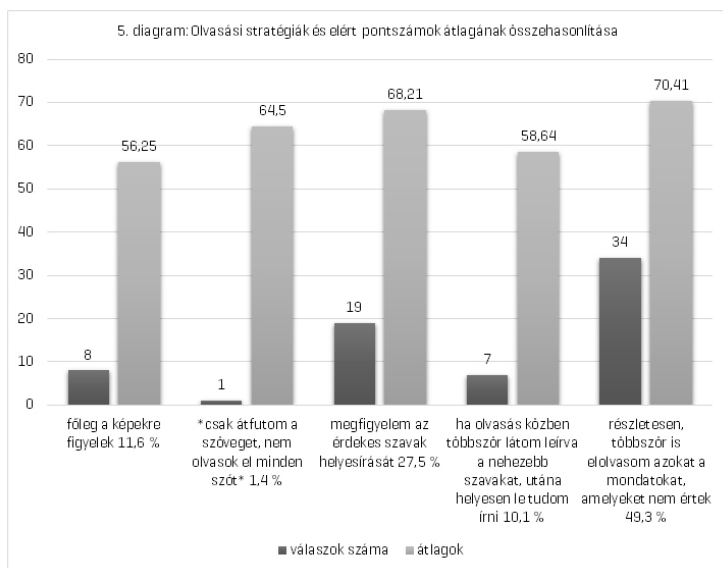
8 diák [11,6 %] válaszolta azt, hogy csak a képekre figyel, átlaguk 56,26 pont.

1 diák [1,4 %] válaszolta azt, hogy csak átfutja a szöveget, nem olvas el minden szót, az ő eredménye 64,5 pont.

19 diák [27,5 %] válaszolta azt, hogy olvasás közben megfigyeli a szavak helyesírását, átlaguk 68,21 pont.

7 diák [10,1 %] válaszolta azt, hogy ha többször látja leírva a szavakat, utána le tudja írni helyesen, átlaguk 58,64 pont.

34 diák [49,3 %] válaszolta, hogy részletesen, többször elolvassa azokat a mondatokat, melyeket nem ért, átlageredményük 70,41 pont. Ebből az derül ki, hogy a legtöbb erőfeszítést igénylő stratégiát (e válasz) alkalmazó diákok írnak a leghelyesebben, hiszen az ő átlaguk a legmagasabb [5. diagram].

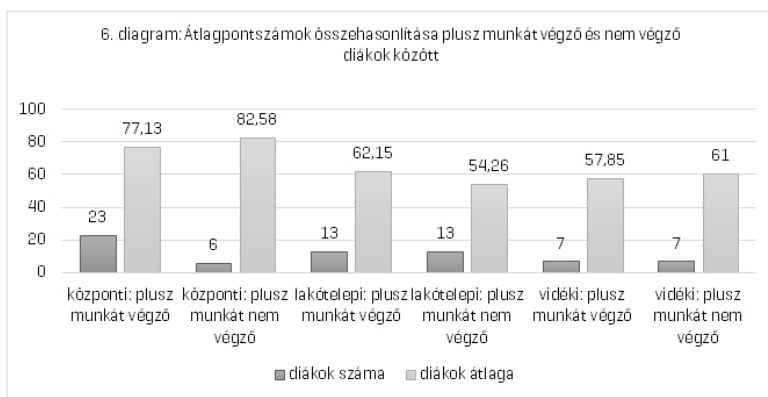
A harmadik fő hipotézisem az iskolán kívüli tevékenységekre vonatkozott. Azt feltételeztem, hogy a versenyek, az otthon végzett plusz feladatok, a korai olvasási készség mind pozitívan befolyásolják a helyesírás fejlettségét. Ez a hipotézisem beigazolódott.

A központi iskola osztályának esetében a versenyekre járó 19 diák átlagpontszáma 82 pont, versenyeken részt nem vevő 10 társuké pedig 71 pont. Hasonlóan a lakótelepi iskola esetében a 8 versenyen részt vevő diák átlagpontszáma 70 pont, míg a maradék 18 diák, akik nem vettek

részt semmilyen versenyen, átlagosan 52,86 pontot ért el a maximális 100-ból. A vidéki iskola esetében csupán egy diák vett részt a „Fürkész” helyesírási versenyen, az ő pontszáma volt az osztályból a legmagasabb: 95 pont. Ebben az esetben nem tudtam átlagot számolni csak a versenyeken részt nem vevő 13 diák esetében, akik átlagosan 56,69 pontot értek el a feladatlap alapján.

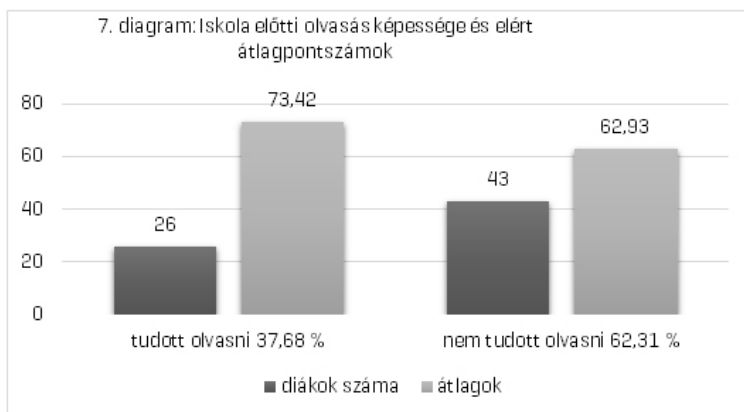
Csupán a lakótelepi iskola esetében értek el nagyobb pontszámot azok a tanulók, akik otthon plusz feladatokat végeznek, de a központi és a vidéki iskola esetében sem volt 5 pontnál nagyobb különbség az összehasonlított átlagpontszámok között [6. diagram].

Feltételeztem, hogy a korai olvasási készség befolyásolja a helyes-

írás fejlettségét. Az olvasás helyesírást fejlesztő hatása miatt merült fel bennem ez a hipotézis, mely az összesített eredmények alapján be is igazolódott. Konkrétan az iskola előtti szakaszban meglévő olvasási készségre kérdeztem rá a gyerekek körében, és akik azt választották, hogy iskolai éveiket megelőzően is tudtak olvasni, magasabb pontszámot értek el társaiknál [7. diagram].

Habár folyamatosan azt tapasztaljuk nap mint nap, hogy az írást egyre jobban elhanyagolják az emberek, a kutatásom végkövetkeztetéseként mégis azt emelném ki, hogy az írásnak, ezen belül pedig a helyesírásnak privilegizált helyet kellene elfoglalni minden ember életében. Nem csupán kell, de meg is éri vele foglalkozni, mert olyan pontos és logikus szabályrendszerre épül, melynek megértése sokkal több hozzádéllel jár az egyén számára, mint csupán a normák ismerete.

A kezdetben feltett problémakérdések viszonylatában is a helyesírás fontossága rajzolódik ki. Ahogy az oktatás minősége, a gyerekek képessége is változó, ezt pedig befolyásolja az iskola elhelyezkedése [is]. A központi, lakótelepi és vidéki iskola tanulóinak helyesírásában bizonyos esetekben hatalmas különbségek rajzolódtak ki a feladatlap alapján. Természetesen nem lehet és nem is szabad a diákokat ez alapján beskatulyázni, rangsorolni, az eredmények mégis számottevőek. Végző következtetésben az olvasási szokások, tehát maga az olvasás tágabb értelemben pozitív hatással van a helyesírásra.

A kutatás hasznosíthatóságának szempontjából kiemelném azt, hogy minden pedagógusnak tudnia kellene a helyesírás fontosságáról, az ezen belül kirajzolódó hatalmas különbségekről, és azokról a tényezőkről, melyeken esetenként lehetne változtatni, ezen felül pedig hatással vannak a helyesírásra.

Ebben a témában nagyon sokféle képpen lehetne folytatni az általam megkezdett kutatást, de amit kiemelnék és szívesen alkalmaznék az a fejlesztés valamilyen formájában történne, mely során a kísérlet módszere lenne igazán célravezető. Ezen kívül alkalmazhatnánk a kezdeti és végző felmérés eredményeinek összehasonlítását, de ha a megvalósításban korlátlan lehetőségünk lenne, akkor akár a szülőket is bevonhatnánk a kutatásba, a saját szerepükre vonatkozóan a helyesírás fejlesztésében.

Összegzés képpen kijelenthetem, hogy a kutatásom során érdekes eredményeket, összefüggéseket tapasztaltam a helyesírás fejlettségére vonatkozóan. A magyar nyelv helyesírási nehézségéből fakadóan

a pedagógusok felelőssége hatalmas: nemcsak írni kell megtanítani a kisdíákokat, hanem helyesen írni. Az, hogy minden anyanyelv órán a helyesírás fejlesztésével foglalkozzanak a pedagógusok, lehetetlen. Azonban minden órába be lehet csempészni valamilyen játékos, kevés időt igénylő feladatot, s így a gyerekek, ha nem is tudatosan, de könnyebben elsajátíthatják a legalapvetőbb helyesírási szabályokat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bencédy József, 2007: *Megtanulható, megtanítható-e a helyesírás? [Helyesírásunk logikája]*. In: Bozsik Gabriella [szerk.] – Eőry Vilma [szerk.] – V. Raisz Rózsa [szerk.] : Hagyomány és újítás a helyesírásban. EKF Líceum Kiadó, Eger. [225-234] mnyelv.ektf.hu/hagyomany_es_ujitas.pdf letöltés dátuma: 2020.05.03.
- Fábián Pál, 1986: *A helyesírás iskoláinkban*. In: Szende Aladár [szerk.]: Program az anyanyelvi nevelés továbbfejlesztésére. Tankönyvkiadó, Budapest. [171 – 183]
- Péntek János, 2002: *A nyelvi környezet és a helyesírás*. In: Magyar Nyelvőr 126. évf. 2002/3. szám [257-263] nyelvor.c3.hu/period/1263/126301.pdf letöltés dátuma: 2020.04.05.
- Szebenyi Péterné, 1986: *Az anyanyelv mint társadalmi tényező*. In: Szende Aladár [szerk.]: Program az anyanyelvi nevelés továbbfejlesztésére. Tankönyvkiadó, Budapest. [305 – 316]
- Tolcsvai Nagy Gábor, 2007: *A helyesírás a nyelvi normák rendszerében*. In: Bozsik Gabriella [szerk.] – Eőry Vilma [szerk.] – V. Raisz Rózsa [szerk.] : Hagyomány és újítás a helyesírásban. EKF Líceum Kiadó, Eger. [37-42] mnyelv.ektf.hu/hagyomany_es_ujitas.pdf letöltés dátuma: 2020.05.03.
- *Programa școlară pentru disciplina Comunicare în limba maternă maghiară Clasa pregătitoare – clasa a II-a /Tanterv az anyanyelv kompetenciaalapú oktatásához Magyar anyanyelvi kommunikáció az előkészítő osztálytól a II.osztályig
http://programe.ise.ro/Portals/1/2013_CP_I_II/13_CLM_maghiara_CP_II_OMEN.pdf
- *Programa școlară pentru disciplina Limba și literatura maternă maghiară clasele a III-a – a IV-a/ Magyar nyelv és irodalom Tanterv az anyanyelv oktatásához III. és IV. Osztály http://programe.ise.ro/Portals/1/Curriculum/2014-12/12-Limba%20si%20lit%20materna%20maghiara_versiune%20in%20limba%20maghiara.pdf

A BESZÉDKÉSZSÉG FEJLESZTÉSE A KOLTÓI PETŐFI SÁNDOR ÁLTALÁNOS ISKOLA ÓVODÁSAI KÖRÉBEN

■ SEBŐK KATALIN - BERNADETT ■ katisebok99@gmail.com
Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Pszichológia és Neveléstudományok Kar, Óvodai és Elemi Oktatás Pedagógiája Szak, Szatmárnémeti Kihelyezett Tagozat, III. év.

■ Témavezető: DR. STARK GABRIELLA, adjunktus,
Babeş-Bolyai Tudományegyetem

■ kulcsszavak: óvoda, nyelvi-kommunikációs terület, beszédkészség, hallási differenciálás, beszédmotorika

1. BEVEZETÉS

Az anyanyelv megfelelő elsajátításának rendkívül fontos szerepe van a gyermekek fejlődésében, valamint a felnőttek életminőségében is. A nyelv hidat alkot az emberek között, a kommunikáció eszköze. Jelen van az ember számtalan tevékenységében, mint a tanulásban, az ismeretszerzés folyamatában, a gondolatok, érzések kifejezésében, valamint a hatékony együttműködés eszköze is lehet.

Napjainkban az anyanyelvi kompetencia és a nyelvi kommunikáció minősége, színvonala a sikeresség egyik alapvető feltétele. Ebből adódóan is fontos, a későbbi boldogulás érdekében, a beszédhibák vagy a nyelvfejlődés elmaradásának minél korábbi felismerése és kezelése. A terápiát időben nem kapó gyermek a tanulás során is nehézségekkel fog küzdeni. Sok esetben találkozunk viszont olyan gyermekekkel és fiatalokkal, akik nem tanulnak meg jól beszélni. A beszédkészség fejlesztése a pedagógia és a pedagógus feladata, a beszédhibák kijavítása pedig a logopédus munkakörébe tartozik. A gyermekek nem minden esetben érik el a koruknak megfelelő fejlettségi szintet az iskola megkezdéséig a hagyományos óvodai tevékenységeken való részvétel által. Éppen ezért, azt gondolom, hogy az óvodapedagógusnak külön figyelmet kell szentelnie a

gyermek beszédképességének fejlesztésére, a mindennapi tevékenységekbe iktatva a fejlesztő foglalkozásokat.

A különböző óvodákban töltött gyakorlatom során megragadta a figyelmemet az óvodás gyermekek nem megfelelő mértékben fejlett beszédképességének problémája. Az óvodáskorú gyermekek beszédképességének szintjét és fejlődését számos szakember vizsgálta. Az általam tanulmányozott kutatások rávilágítanak az óvodások beszédképességének figyelemmel kísérésének a jelentőségére. A fejlesztő tevékenységek által a gyermekek beszédfejlődése pozitív irányba változik, ezzel a lemaradottak is képesek elérni az életkoruknak megfelelő szintet.

Fazekasné Fenyvesi Margit egy négyéves kutatás első évének eredményeiről számol be. Megállapította, hogy a fejlesztés hatására a gyermekek jobb esélyekkel kezdik meg az iskolai életüket, többségük ekkorra eléri a beszédhanghallás optimális fejlettségi szintjét. [Fazekasné Fenyvesi, 2000]

Menyhárt Krisztina a kutatásában rávilágít arra, hogy az életkornak betudható fejlődés nem mindig jelenti a kornak megfelelő beszédpercepció szintet. Kiemeli azt is, hogy fontos az óvodapedagógusnak odafigyelnie a gyakran náthás gyermekek beszédének fejlődésére, a negatív hatások elkerülése érdekében. [Menyhárt, 2003]

Vakula Tímea kutatásában fény derül arra, hogy a mesék által javul az óvodás gyermekek beszédpercepciója, javul a teljesítményük a foglalkozásokon részt nem vevőkhöz viszonyítva. A tréning egy pozitív hozadékként a gyermekek megnövekedett beszédkedvét említi meg. [Vakula, 2015]

Szántó Anna megállapította, hogy az életkori sajátosságokhoz mért elmaradást kimutatott gyermekek esetében a fejlesztés hatására pozitív változás észlelhető. [Szántó, 2016]

Turdean [Loga] Maria a kooperatív módszerek hatását vizsgálta az óvodás gyermekekre, külön kiemelve a szókincs gyarapodását. Kutatásában megállapította, hogy a kooperatív módszerek alkalmazásának egyik hozadéka a szókincs gyarapodása. [Turdean, 2016-2018]

Saját kutatásom témája is az óvodás gyermekek beszédképességének felmérése és fejlesztése, viszont nem általában vizsgálom a beszédképességet. Részletesebben foglalkozom a hallási differenciálóképesség és beszédmotorika fejlesztésével, fejlesztő programomat a két terület figyelembe vételével, illetve a különböző hangcsoportok alapján állítottam össze. Kísérletemben Turdean Mariához hasonlóan, én is az IsMeR tesztcsomagot alkalmaztam a gyermekek felmérésére.

2. A VIZSGÁLAT BEMUTATÁSA

A VIZSGÁLATI PROBLÉMA

A különböző óvodai csoportokban történő gyakorlatom során többször találkoztam azzal, hogy számtalan gyerek nehezen jut el arra a beszédfelettségi szintre, amely a korának megfelelő lenne.

Az anyanyelv megfelelő elsajátítása nagyon fontos az egyén életében, hiszen az a kommunikáció eszköze, valamint része a tanulás folyamatának, a gondolatok kifejezésének. Ebből kifolyólag az óvodás gyermekek beszédképességének fejlődése kifejezett figyelmet igényel.

A fejlődést a pedagógus is elősegítheti, ezért terelődött az én figyelmem is a téma felé. Kíváncsi voltam mennyit tehet az óvodapedagógus a gyermekek megfelelő beszédfelettségének érdekében? Így hát jelen kutatásommal azt vizsgáltam, hogy:

Milyen mértékben fejleszthető a koltói óvodások beszédképessége? Hogyan hatnak a beszédképesség fejlesztését célzó tevékenységek a koltói óvodások gyermekek beszédfelettségére?

A VIZSGÁLAT HIPOTÉZISEI

1. A koltói óvodások nagyobb részének beszédképessége nem éri el a korának megfelelő szintet.

1.1. A hallási differenciálás nagyobb mértékben fejlett, mint a beszédmotorika.

1.2. A lányok beszédképességi szintje magasabb a fiúkénál.

2. A beszédképesség fejlesztését célzó tevékenységek pozitívan hatnak a koltói óvodások beszédképességének fejlődésére.

2.1. A hallási differenciálóképesség közepes mértékben fejlődik a fejlesztő foglalkozások hatására.

2.2. A beszédmotorikanagy mértékben fejlődik a fejlesztő foglalkozások hatására.

2.3. A beszédképesség fejlesztését célzó tevékenységek pozitívan hatnak a lányok beszédképességének fejlődésére, mint a fiúkéra.

2.4. A fejlesztő foglalkozások jó óvodai hangulatot teremtenek.

A kutatásom stratégiájaként az induktív pedagógiai kísérletet választottam, mely során a beszédfejlesztő foglalkozások hatását vizsgáltam a koltói óvodás gyermekek beszédképességére. A kutatás során egycsoportos kísérletem dolgoztam.

A változók jellege szempontjából vizsgálva a jelenlegi kísérlet előidézett, mivel független változóként a beszédképesség fejlesztését célzó foglalkozásokat veztettem be, és ezek hatását mértem. Szerkezete szerint egycsoportos, ugyanis a kísérleti csoport eredményeit vizsgáltam a fejlesztő foglalkozások bevezetése előtt és után, illetve ezeket összehasonlítva állapítottam meg, hogy eredményes volt-e. Kísérletem megbízhatóságát az elő- és utómérésekkel biztosítottam.

A kísérletet 2019. október 11.-2020 között végeztem, ebből 2019. október 11.-25. és 2020. február 28. az elő- illetve utómérések ideje, 2019. november 15.-2020. február 17. közötti időszakban pedig egy általam összeállított fejlesztési program alapján folytak a foglalkozások.

A fejlesztő foglalkozásokat szabadon választható tevékenységként [SZVT] tartottam meg, ezek külön-külön 15-20 percet vettek igénybe. A tevékenységek gyakorisága változó, heti 1-3 alkalommal sikerült őket megtartanom, viszont ezek nem egymást követő napokon zajlottak.

A fejlesztési programom kidolgozásakor a gyermekek életkori sajátosságait, valamint érdeklődési körüket vettem figyelembe. A program célcsoportja nyolc 4-6 év közötti óvodás. A fejlesztőprogram időtartama 2019.november 15.-2020.február 17. közötti időszak, illetve foglalkozásonként 15-20 perc.

A program három nagy témára oszlik: sziszegő hangok, zöngés és zöngétlen hangok, valamint pergőhang. Ezek három tevékenység után váltották egymást, tevékenységenként egy terület került fejlesztésre a három közül: az artikuláció, a hallási differenciálás és a hangoztatás. A tízedik és egyben befejező tevékenységet az összefoglalásra szántam.

Az egyes tevékenységek mozzanatai:

1. Ráhangolódás
2. Fejlesztő játékok
3. Lecsendesítő játék, hangulatmérés

1. táblázat: A kutatás fejlesztő programja

Sorszám	Időpont	A tevékenység témája
1.	2019.XI.15.	Sziszegő hangok – Artikuláció
2.	2019.XI.22.	Sziszegő hangok – Hallási differenciálás
3.	2019.XI.29.	Sziszegő hangok – Hangoztatás
4.	2020.I.27.	Zöngés és zöngétlen hangok – Artikuláció
5.	2020.I.29.	Zöngés és zöngétlen hangok – Hallási differenciálás
6.	2020.II.07.	Zöngés és zöngétlen hangok – Hangoztatás
7.	2020.II.10.	Pergőhang – Artikuláció
8.	2020.II.12.	Pergőhang – Hallási differenciálás
9.	2020.II.14.	Pergőhang – Hangoztatás
10.	2020.II.17.	Összefoglalás

A pedagógiai kísérlet során a következő mérőeszközöket használtam:

A beszédképesség felmérésére az IsMeR Iskolaérettségi Mérőeszköz-Rendszer tesztcsomagot használtam [Szabó, Makai, Drăgușanu, 2010], ebből a beszédképességmérés tesztjét. A képanyag és a tesztanyag a mellékletekben található [1.melléklet].

A mérések egyénileg elkülönített helyen történnek meghatározott sorrendben. A teszt két szubtesztből tevődik össze. Mindkét szubtesztnek sajátos célja van. Az első szubteszt a hallási differenciálóképességet, vagyis a beszédhangok megkülönböztetésének képességét vizsgálja. Három feladatból áll, ebből az elsőnél a gyermeknek a váltóhangzós szópárok közül arra a rajzra kell rámutatnia, amelyiknek a nevét hallja. A második feladat a hangok időtartamának az érzékelését méri. A harmadik feladatnál a gyermeknek a rajz alapján kell eldöntenie, hogy a vizsgálatvezető helyesen vagy torzíva ejtette ki a szavakat.

A második szubteszt a beszédmotorikát, azaz a beszédszervek differenciált működését vizsgálja. A három feladat közül az első a magánhangzók helyes ejtését vizsgálja. A második feladat a zöngés-zöngétlen, illetve hangzásban és ejtésben nehezen differenciálható magánhangzók helyes képzését vizsgálja. A harmadik feladat a hangzásban és ejtésben nehezen differenciálható magánhangzókra irányul. [Szabó, Makai, Drăgușanu, 2010]

A kísérlet során arra is kíváncsi voltam, hogyan érzik magukat a gyermekek a fejlesztő foglalkozások alatt?

Minden beszédképesség fejlesztését célzó tevékenység hangulatméréssel zárult. Ehhez jelrendszerként mosolygós, szomorú és unatkozó

arcokat használtam, valamint minden gyermek rendelkezett egy origami békával, amelyen a saját arcképe szerepelt. Aki jól érezte magát, az a mosolygós archoz helyezte az origami békáját, aki unatkozott az unatkozó arcot, aki pedig nem érezte jól magát a szomorú arcot választotta.

VIZSGÁLATI MINTA BEMUTATÁSA

Az általam végzett pedagógiai kísérlet a Koltói Petőfi Sándor Általános Iskola óvodájában zajlott. A kísérletben vegyes életkorú gyermekek vettek részt, összesen nyolcan. Ebből 2 óvodás 4 éves, 5 gyermek 5 éves, egy résztvevő pedig 6 éves.

Az alábbi táblázatban a kutatásban részt vevő gyermekek monogramja, neme, születési dátuma, kezdeti életkora van feltüntetve.

2. táblázat: A kutatásban résztvevő gyermekek megoszlása nem és életkor szerint

Sorszám	Monogram	Nem	Születési dátum	Életkor
1	B.F.	fiú	01.03.2014	5
2	B.B	fiú	24.07.2015	4
3	F.I-J.	lány	20.06.2014	5
4	F.H.G.	lány	17.12.2014	4
5	L.E.	lány	02.02.2014	5
6	P.S.	lány	24.05.2014	5
7	S.P.G.	fiú	23.06.2014	5
8	T.K.	lány	08.09.2013	6

AZ ADATOK BEMUTATÁSA

a) Beszédkésztség mérése

A gyermekek beszédkésztségét az IsMeR tesztcsomag [Szabó, Makai, Drăgușanu, 2010] segítségével vizsgáltam. A tesztcsomag a lenti táblázatban foglaltatta össze a kapott eredményeket. Minden gyermek esetében bevezettem az információkat a táblázatokba, majd a megadott osztályozási-értékelési rendszert használva megállapítottam a beszédkésztség fejlettségét.

Az első hipotézisemben a gyermekek kezdeti fejlettségi szintjét vizsgáltam, a hipotézist a következőképpen fogalmaztam meg: *A koltói óvodások nagyobb részének beszédképessége nem éri el a korának megfelelő szintet.*

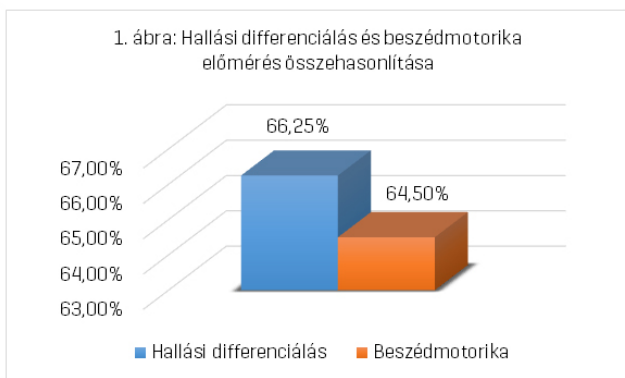
Az első alhipotézisem kimondja, hogy: *A hallási differenciálás nagyobb mértékben fejlett, mint a beszédmotorika.* A feltevésem igazolásának érdekében az előmérési adatokat egy táblázatba vezettem, majd pedig grafikonnal ábrázoltam őket.

2. számú táblázat: *Hallási differenciálóképesség és beszédmotorika előmérés összehasonlítása*

	Elért pontszám	A csoport átlaga	Eredmény százalékban kifejezve
Hallási differenciálás	106	13,25	66,25%
Beszédmotorika	129	16,13	64,50%

A 2. számú táblázat kimutatja, hogy a hallási differenciálás mérése során a gyermekek összesen 106 pontot szereztek, átlagban 13,25 pontot, a beszédmotorika esetében pedig összesen 129 pontjuk lett, amely átlagban 16,13 pontnak felel meg. Az eredményeket összevetve, az egyes területeken elérhető maximális pontszámból elért értéket százalékban is kifejeztem, ez 66,25% a hallási differenciálóképesség esetében, 64,50% pedig a beszédmotorika területén. kedvéért.

Az 1. számú ábrán jól látszik, hogy a felmért gyermekek hallási differenciálóképessége 1,75%-kal fejlettebb, mint a beszédmotorikájuk.

Ennek alapján elmondhatjuk, hogy az első alhipotézisem, mely szerint *a hallási differenciálóképesség nagyobb mértékben fejlett, mint a beszédmotorika*, beigazolódott.

A jobb áttekinthetőség érdekében az előző adatokat a 3. számú táblázatban összesítettem, összevonva a hallási differenciálás és a beszédmotorika eredményeit.

3. táblázat: A beszédkésztség mérésének eredményeit bemutató táblázat
előméréskor

Sorszám	Gyermek	Elért pontszám	Eredmény százalékban kifejezve	Fejlettségi szint
1.	B.F.	30	67%	fejlődő
2.	B.B.	29	64%	fejlődő
3.	F.I.-J.	28	62%	fejlődő
4.	F.H.G.	23	51%	fejlődő
5.	L.E.	40	89%	elfogadható
6.	P.S.	34	76%	elfogadható
7.	S.P.G.	17	38%	kezdő
8.	T.K.	34	76%	elfogadható
Csoport- átlag		29,38	65,38%	1 kezdő 4 fejlődő 3 elfogadható 0 megfelelő

A 3. számú táblázatból kiderül, hogy a csoportban egy gyermek, S.P.G., ért el kezdő szintet, 4 gyermek [B.F., B.B., F.I.-J., F.H.G.] fejlődő szintet, 3 gyermek [L.E., P.S., T.K.] pedig elfogadható szintet. Egy gyermek sem ért el megfelelő szintet az előfelmérés során 2019 októberében.

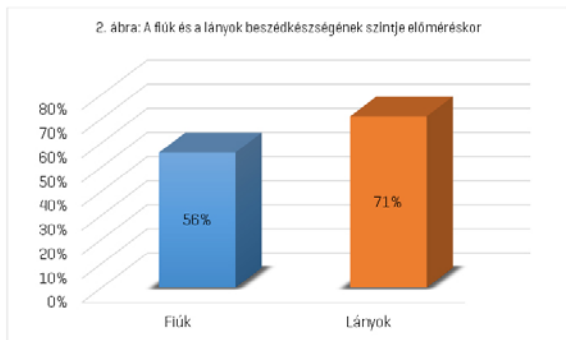
A táblázat alapján kiszámolva a lányok illetve a fiúk átlagteljesítményét, a következő eredményekhez jutottam: a lányok esetében [F.I.-J., F.H.G., L.E., P.S., T.K.] 71%, a fiúknál [B.F., B.B., S.P.G.] 56%. A lányok 15 százalékkal teljesítettek jobban az előfelmérés során, mint a fiúk. A csoport átlaga 2019 októberében 65,38% volt.

Az első hipotézisem második alhipotézise szerint *a lányok beszéd-készségének szintje magasabb a fiúkénál*. Ezt a 2. számú grafikon segítségével ábrázoltam.

A 2. számú ábra kimutatja, hogy a fiúk beszéd-készségének szintje 56%, míg a lányoké 71%. Ezeket az adatokat figyelembe véve, elmondhatjuk, hogy

az első hipotézisem második alhipotézise beigazolódott, mivel a lányok 15%-al nagyobb eredményt értek el az előfelmérés során, mint a fiúk.

Az utómérés eredményeit is összesítettem egy táblázatban.

4. táblázat: A beszédképesség mérésének eredményeit bemutató táblázat utóméréskor

Sorszám	Gyermek	Elért pontszám	Eredmény százalékban kifejezve	Fejlettségi szint
1.	B.F.	39	87%	elfogadható
2.	B.B.	40	89%	elfogadható
3.	F.I.-J.	42	93%	megfelelő
4.	F.H.G.	28	62%	fejlődő
5.	L.E.	45	100%	megfelelő
6.	P.S.	45	100%	megfelelő
7.	S.P.G.	29	64%	fejlődő
8.	T.K.	42	93%	megfelelő
Csoport- átlag		38,75	86,00%	0 kezdő 2 fejlődő 2 elfogadható 4 megfelelő

A 4. számú táblázatból kiderül, hogy két gyermek [F.H.G., S.P.G.] ért el fejlődő szintet, két fiú [B.F., B.B.] elfogadható szintet, négy lány [F.I.-J., L.E., P.S., T.K.] pedig megfelelő szintet, ebből ketten maximális pontszámmal. Egy gyermek sem ért el kezdő szintet az utómérés során 2020 februárjában.

A táblázat alapján kiszámolva a lányok illetve a fiúk teljesítményének átlagát, a következő eredményeket kaptam: a lányok esetében [F.I.-J.,

F.H.G., L.E., P.S., T.K.) 90%, a fiúknál [B.F., B.B., S.P.G.] 80%. A lányok 10 százalékkal teljesítettek jobban az utófelmérés során.

A csoport átlaga 2020 februárjában 86% volt.

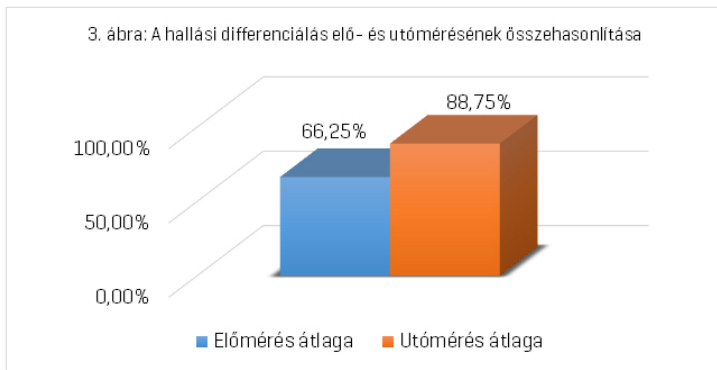
A második főhipotézisem kimondja, hogy: *a beszéd-készség fejlesztését célzó tevékenységek, pozitívan hatnak a koltói óvodások beszéd-készségének fejlődésére.* Ebből kifolyólag a hallási differenciálás és a beszédmotorika eredményeit külön-külön is vizsgáltam.

A hallási differenciálás elő- és utóméréseinek adatait összesítettem egy táblázatba, majd diagrammal ábrázoltam.

5. táblázat: A hallási differenciálás elő- és utóméréseinek összehasonlítása

Hallási differenciálás	Előmérés adatai	Utómérés adatai
Csoport összpontszáma	106	142
Eredmény százalékban kifejezve	66,25%	88,75%

Az 5. számú táblázatból kiderül, hogy a felmért gyermekek 36 ponttal többet értek el a hallási differenciálás utómérése során, amely egy 22,5%-os fejlődésnek felel meg. Tehát a második hipotézisem első alhipotézise, mely szerint *a hallási differenciálás közepes mértékben fejlődik a fejlesztő foglalkozások hatására,* beigazolódott. Ezt az 5. számú ábrával szemléltettem.

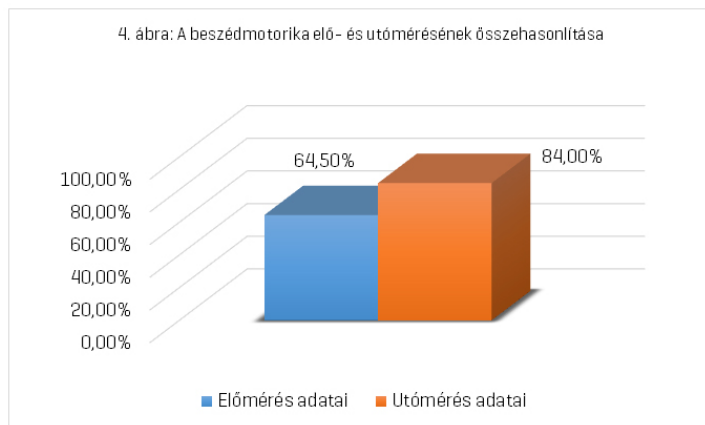
A beszédmotorika elő- és utóméréseinek adatait szintén összesítettem egy táblázatba, majd diagrammal ábrázoltam.

6. táblázat: A beszédmotorika elő- és utómérésének összehasonlítása

Beszédmotorika	Előmérés adatai	Utómérés adatai
Csoport összpontszáma	129	168
Eredmény százalékban kifejezve	64,50%	84,00%

A 6. számú táblázat kimutatja, hogy a felmért óvodások a beszédmotorika utómérése során 39 ponttal többet szereztek, amely egy 20,5%-os fejlődést jelent. Tehát a második főhipotézisem második alhipotézise, mely szerint *a beszédmotorikanagy mértékben fejlődik a fejlesztő foglalkozások hatására*, csak részben igazolódott be, mivel a fejlődés mértéke a hallási.

A kapott adatokat összesítettem egy táblázatban, majd diagrammal ábrázoltam a teljesítmény változását. Vizsgáltam a csoport szintjén is, illetve a fiúk, lányok esetében is az esetleges módosulásokat a beszéd-készség fejlődésében.

A csoport beszéd-készségének szintjét mérő táblázatban arra voltam kíváncsi, fejlődött-e a gyermekek beszéd-készsége a fejlesztő tevékenységek hatására, ezért a kapott adatokat táblázatba vezettem, majd diagrammal ábrázoltam.

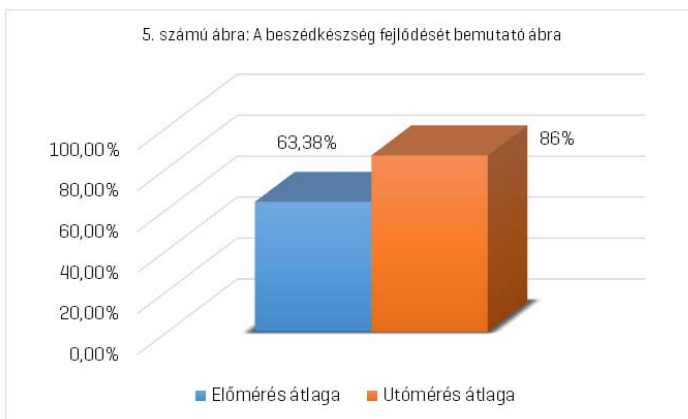
7. táblázat: Beszédkészség elő-utómérés eredményeit bemutató táblázat a csoport, a fiúk és a lányok szintjén

	Csoport	Fiúk	Lányok
Előmérés átlaga	63,38%	56%	71%
Utómérés átlaga	86%	80%	90%
Változás	+22,62%	+24%	+19%

A 7. számú táblázatból kiderül, hogy a fejlesztő tevékenységek során átlagban 22,62%-al fejlődött a gyermekek beszédkészsége, 24%-al a fiúké, 19%-al a lányoké. Ez a fejlődés viszont nem csupán a fejlesztő tevékenységeknek tudható be, vélhetően maga az óvodai élet, illetve az életkorral járó fejlődés is közrejátszott.

A második hipotézisem harmadik alhipotézise kimondja, hogy *a beszédkészség fejlesztését célzó tevékenységek pozitívabban hatnak a lányok beszédkészségének fejlődésére, mint a fiúkéra.* A 14. számú táblázat adatai alapján elmondhatjuk, hogy az említett alhipotézis nem igazolódott be, hiszen a fiúk esetében 5%-al nagyobb a fejlődés mértéke, mint a lányoknál.

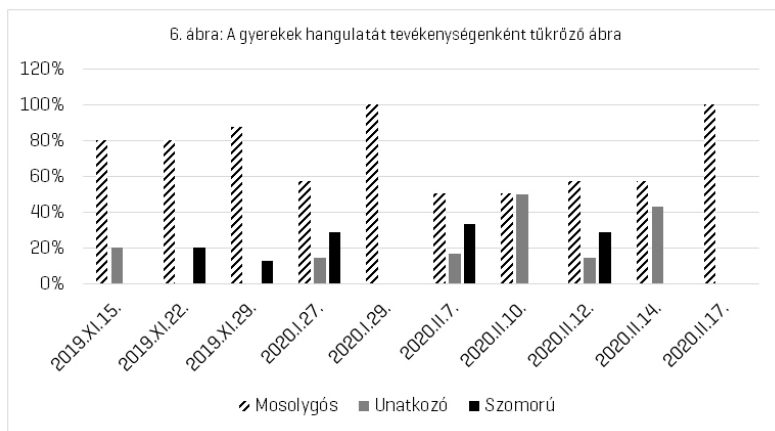
A 10. számú táblázat alapján a következő diagram készült, mely jól szemlélteti a 22,62%-os fejlődést.

b) Hangulatmérés

Fontosnak tartottam a gyermekek hangulatának mérését a kutatás során. Szerettem volna tudni, milyen a gyerekek hangulata a fejlesztő foglalkozások során. A hangulatot minden beszédkézség fejlesztését célzó tevékenység során mértem. Három hangulati jel közül lehetett választani, a mosolygós, unatkozó és a szomorú arcok közül, valamint minden felmért óvodás egy saját arcképével személyre szabott origami békával rendelkezett. A mosolygós figurákkal azt fejezték ki, hogy jól érezték magukat a foglalkozás során, az unatkozóval azt, hogy nem keltette fel a figyelmüket a tevékenység, a szomorúval pedig azt, hogy valamiért nem érezték jól magukat. Minden foglalkozás végén választhattak a felkínált hangulati jelekből, a választott archoz helyezve az origami békájukat.

A negyedik alhipotézisem kimondja, hogy: *A fejlesztő foglalkozások jó óvodai hangulatot teremtenek.* Az alhipotézis beigazolódott, hiszen a gyermekek 70,96%-ban jól érezték magukat a tevékenységek során.

A 6. számú ábrából kitűnik, hogy a gyerekek az 5. és a 10. fejlesztő foglalkozáson érezték magukat a legjobban, hiszen 100%-ban a mosolygós arcot választották a résztvevők. A legtöbben, 3-an a 7. tevékenységen unatkoztak, amely a jelenlevők 50%-nak felel meg. A legnagyobb arányban választott szomorú arc a 6. foglalkozás során volt, a gyermekek 33%-a, vagyis 2 óvodás nem érezte jól magát.

3. ÖSSZEGRZÉS

A különböző óvodákban végzett pedagógiai gyakorlatom során sok esetben azt tapasztaltam, hogy a gyermekek jelentős részének beszéd-készségi fejlettsége nem éri el az iskolába lépéshez szükséges megfelelő szintet. Tehát a korral járó beszédhibáktól eltekintve, sok óvodás gyermek hallási differenciálóképessége, valamint artikulációs képessége nem eléggé fejlett a korához viszonyítva.

A pedagógiai kutatásom problémakérdései a következők voltak: **Milyen mértékben fejleszhető a koltói óvodások beszéd-készsége? Hogyan hatnak a beszéd-készség fejlesztését célzó tevékenységek a koltói óvodás gyermekek beszéd-fejlődésére?**

A problémakérdésem megválaszolására a pedagógiai kísérlet stratégiáját választottam. A megfogalmazott hipotéziseim a kutatásban részt vevő óvodások beszéd-készségének fejlettségére és a fejlesztő foglalkozások hatására vonatkoztak. A kérdések feltárásához beszéd-készség mérést alkalmaztam az IsMeR tesztcsomag beszéd-készséget mérő tesztjeivel, illetve hangulatmérést.

Két főhipotézist fogalmaztam meg, ezek közül az első: *A koltói óvodások nagyobb részének beszéd-készsége nem éri el a korának megfelelő szintet.*

Az első alhipotézisem, mely szerint: *A hallási differenciálás nagyobb mértékben fejlett, mint a beszédmotorika*, beigazolódott.

A beszéd-készség mérés két területének, vagyis a hallási differenciálóképesség és a beszédmotorika, elmérési eredményeit összevetettem. Ebből kiderült, hogy a hallási differenciálás területén a gyermekek átlagban 66,25%-ban fejlettek, a beszédmotorika esetében ez az adat 64,50%. A különbség tehát 1,75% a hallási differenciálóképesség javára, ugyanakkor ebből a minimális különbségből arra lehet következtetni, hogy a két terület hasonló ütemben fejlődik.

A második alhipotézisemben azt feltételeztem, hogy: *A lányok beszéd-készségi szintje magasabb a fiúkénál.*

A fiúk és a lányok teljesítményét is külön vizsgáltam, ennek során összehasonlítottam az elméréseken elért eredményeiket. A fiúk beszéd-készségének szintje a foglalkozásokat megelőzően 56% volt, a lányoké pedig 71%. Tehát a lányok 15%-kal jobb teljesítményt értek el, mint a fiúk, ezzel bizonyítva, hogy fejlettebb a beszéd-készségük. Ennek alapján elmondható, hogy a második alhipotézisem beigazolódott.

Az alhipotézisek alapján beigazolódott az első hipotézisem, mely

szerint: *A koltói óvodások nagyobb részének beszédkészsége nem éri el a korának megfelelő szintet. A nyolc felmért gyermek közül egy sem érte el a megfelelő szintet az előmérés folyamán.*

A második hipotézisem a fejlesztő foglalkozások hatását vizsgálta. Azt feltételeztem, hogy: *A beszédkészség fejlesztését célzó tevékenységek pozitívan hatnak a koltói óvodások beszédkészségének fejlődésére.* Ezt a hipotézist négy alhipotézisre bontottam.

Az első alhipotézisemben azt feltételeztem, hogy: *A hallási differenciálóképesség közepes mértékben fejlődik a fejlesztő foglalkozások hatására.*

Külön vizsgáltam a fejlesztő foglalkozások hatását a hallási differenciálóképességre, illetve a beszédmotorikára. Először a hallási differenciálás elő- és utómérésének eredményeit összesítettem, majd összehasonlítottam az adatokat. Ebből kiderült, hogy az előmérés során a felmért gyermekek összesen 106 pontot értek el, amely 66,25%-nak felel meg. Az utómérés során az összesített eredmény 142 pont, vagyis 88,75%. A fejlődés aránya tehát 36 pont, azaz 22,5%, amely beigazolja a második hipotézisem első alhipotézisét.

A második alhipotézisemben a beszédmotorika fejlődésének mértékét vizsgáltam, feltételeztem, hogy: *A beszédmotorikanagy mértékben fejlődik a fejlesztő foglalkozások hatására.*

A beszédmotorika terület elő- és utómérésének adatait is összesítettem, majd összehasonlítottam ezeket. Az eredmények kimutatják, hogy a gyermekek az előmérés során 129 pontot szereztek összesen, ez 64,5%-ot jelent, az utómérés során pedig ez a pontszám 168, amely 84%-nak felel meg. A két mérés közti különbség 39 pont, a fejlődés mértéke tehát 20,5%. A második alhipotézist ezzel részben beigazolódnak tekintem, mivel a beszédmotorika fejlődési mértéke hasonló a hallási differenciáláséhoz, nem nagyobb annál.

A harmadik alhipotézisem a fiúk és a lányok beszédkészségének fejlődését vizsgálta. Feltételeztem, hogy: *A beszédkészség fejlesztését célzó tevékenységek pozitívabban hatnak a lányok beszédkészségének fejlődésére, mint a fiúkéra.*

Külön vizsgáltam elő- és utóméréskor is a fiúk és lányok beszédkészségét. A változás során összehasonlítottam a fiúk elő- és utómérésének eredményeit, amelyből kiderült, hogy a fiúk esetében 24%-os fejlődés figyelhető meg. A lányok beszédkészségének vizsgálata során a pozitív változás 19%-os volt. Tehát a fiúk 5%-al jobb eredményt értek el,

mint a lányok, ennél fogva elmondható, hogy ez a hipotézisem nem igazolódott be. Ugyanakkor a lányok esetében is jelentős fejlődés mutatkozott, hiszen a fejlesztő program végén 19%-al érték el jobb eredményt, mint előméréskor.

A negyedik alhipotézisem a tevékenységek hangulatára vonatkozott, azt feltételeztem, hogy: *A fejlesztő foglalkozások jó óvodai hangulatot teremtenek.* Minden foglalkozás hangulatméréssel zárult, ahol a gyermekek három hangulatjel közül választhatták ki, hogy hogyan érezték magukat. A választott hangulatjeleket összeszámolva, a végösszeg a mosolygós arc esetében 44, az unatkozó arcnál 10, a szomorú arcnál pedig 8 lett. A gyermekek tehát 70,96%-ban érezték jól magukat, ezzel beigazolódott a negyedik alhipotézisem.

A második hipotézisem pedig, mely szerint: *A beszédképesség fejlesztését célzó tevékenységek pozitívan hatnak a koltói óvodások beszédképességének fejlődésére.* Az eredmények alapján a hipotézis beigazolódott. Annak ellenére, hogy nem mindegyik alhipotézisem bizonyult igaznak, a pozitív változás minden gyermek esetében kimutatható.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy a gyermekek beszédképességének a fejlődése az óvodai életnek, valamint az életkori sajátosságoknak is köszönhető, mivel az elő- és utómérés között négy hónap telt el, amely idő alatt az óvodások sokat fejlődnek, változnak.

Következtetésként elmondhatom az eddigiek alapján, hogy a beszédképesség fejlesztését célzó foglalkozások alkalmazása mindenképpen pozitív hatással van az óvodás gyermekek beszédfejlődésére.

Javaslom, hogy vezessük be bátran a mindennapi tevékenységekbe a beszédfejlesztést célzó játékokat, mondókákat, artikulációs gyakorlatokat. Ezeket bármilyen témán belül alkalmazni tudjuk, akár hagyományos, akár modern módszerekkel dolgozunk.

Napjainkban már számtalan új inger és impulzus éri a gyermekeket, egyre több információt kell befogadniuk. Ahhoz viszont, hogy ezeket az adatokat kellően be is tudják fogadni, és tudásukat bizonyítsák, elengedhetetlen a beszédképesség megfelelő szintre való fejlesztése. Ezzel a gyermekek nem csak az ismeretek befogadóivá, hanem a tanulás, mint kommunikációs folyamat aktív résztvevőivé válhatnak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Fazekasné Fenyvesi Margit [2000]: A beszédhanghallás kritériumorientált fejlesztése. Új Pedagógiai Szemle, 7-8. sz. 279-284.
- Menyhárt Krisztina [2003]. Óvodás és iskolás gyermekek beszédhallásának vizsgálati eredményei. *Alkalmazott Nyelvtudomány*. III. évfolyam, 1. szám, [73-86]http://real-j.mtak.hu/4246/1/AlkalmazottNyelvtud_2003.pdf Utolsó letöltés: 2020.06.02.
- Szabó Mária-Magdolna, Makai Emese-Márta, & Drăgușanu Emese [2010]. *IsMeR Iskolaérettségi Mérészköz-Rendszer*. TEAM Kiadó - Brassói Pedagógusok Háza. Brassó.
- Szántó Anna [2016]. *Beszédfeldolgozási folyamatok változásai a fejlesztés függvényében*. Doktori disszertáció, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Kézirat. <http://doktori.btk.elte.hu/lingv/szantoanna/diss.pdf> Utolsó letöltés: 2020.04.03.
- Turdean [Loga] Maria Angela [2016-2018]: *A kooperatív módszerek szerepe a hagyományos óvodai oktatásban*. I. fokozati tudományos-módszertani dolgozat. BBTE, Szatmárnémeti, Kézirat.
- Vakula Tímea [2015]. Óvodások hallás utáni szövegértésének fejlesztése mesetréninggel. *Anyanyelv-pedagógia*, 2015/4.<http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=596>

